DISSERTATIONES HISTORIAE UNIVERSITATIS TARTUENSIS
16

DISSERTATIONES HISTORIAE UNIVERSITATIS TARTUENSIS
16

MATI KRÖÖNSTRÖM

Eesti sõjaväe juhtivkoosseis Vabadussõjas 1918–1920

TARTU ÜLIKOOLI
KIRJASTUS

Tartu Ülikooli ajaloo- ja arheoloogia instituut, Tartu, Eesti

Kaitsmisele lubatud TÜ filosoofiateaduskonna ajaloo- ja arheoloogia instituudi nõukogu otsusega 16. detsembril 2008. a

Juhendaja: dots. Tõnu Tannberg

Oponendid: prof. Toivo Raun (Indiana Ülikool)
vanemteadur Toomas Karjahärm (Tallinna Ülikool)

Doktoritöö kaitsmine toimub 30. jaanuaril 2009. a. kell 15.15 Tartu Ülikooli nõukogu saalis Tartus, Ülikooli 18

ISSN 1406–443X
ISBN 978–9949–19–036–2 (trükis)
ISBN 978–9949–19–037–9 (PDF)

Autoriõigus Mati Kröönström, 2008

Tartu Ülikooli Kirjastus
www.tyk.ee
Tellimus nr. 550

SISUKORD

SISSEJUHATUS 8
Probleemiasetus ja töö eesmärgid 8
Töö ülesehitus 11
Historiograafia 13
Allikad 21

1. PEATÜKK. EESTI RELVAJÕUDUDE ORGANISEERIMINE 1918 23
Eesti relvajõudude organiseerimise katsed Saksa okupatsiooni ajal 23
Nõukogude Venemaa plaanid ja Punaarmee Vabadussõja hakul 26
Riigikaitse korraldamine 28
Saksa vägede palkamise küsimus 31
Rahvaväe formeerimine 33

2. PEATÜKK. JUHTIDE MOBILISATSIOON 37
Juhtide mobilisatsioon 37
Vabatahtlikud ja roodumehed 42
Kes võitis Vabadussõja? 44
Ohvitseride ja sõdurite suhetest 51

3. PEATÜKK. RAHVAVÄE KÕRGEM JUHTKOND 54
Sõjavägede Ülemjuhataja ja sõjaväe keskasutused 54
Diviiside juhatused 59

4. PEATÜKK. JALAVÄE JUHID VABADUSSÕJAS 64
Jalavägi Vabadussõjas 64
Jalaväepolkude ja üksikpataljonide ülemad 69
Pataljoniülemad 72
Roodude ja komandode ülemad 73

5. PEATÜKK. RATSAVÄE JUHID VABADUSSÕJAS 75
Eesti rahvusest ratsaväe ohvitserid Vene armees 75
Ratsaväeohvitserid rahvusväeosades 77
Ratsaväeohvitserid ja Vene kodusõda 78
1. ratsapolgu formeerimine 79
Eesti ratsaväe juhid Vabadussõjas 82

6. PEATÜKK. SUURTÜKIVÄE JUHID VABADUSSÕJAS 87
Suurtükivägi Vabadussõjas 87
Suurtükiväe formeerimine 91
Eesti rahvusest suurtükiväeohvitserid Vene armees 94
Suurtükiväe juhid Vabadussõjas 95

7. PEATÜKK. SOOMUSVÄE JUHID 100
Soomusrongid Vabadussõjas 100
Soomusrongide Vabadussõja aegne organisatsioon 101
Soomusrongide juhid 103
Rongide ülemad 106
Soomusrongide suurtükiväe ohvitserid 108
Soomusrongide dessantüksused 108
Soomusautode kolonn 110
Soomusautode kolonni juhid 111

8. PEATÜKK. INSENERIVÄE JUHID 113
Inseneriväe juhid Vabadussõjas 115

9. PEATÜKK. LAEVASTIKU JUHID VABADUSSÕJAS 118
Laevastik Vabadussõjas 118
Mereväe juhid 121

10. PEATÜKK PUNAARMEE JUHTIVKOOSSEIS VABADUSSÕJAS 125
Põhjarinne / Läänerinne 125
7. armee 128
Nõukogude Läti armee 132
15. armee 133
6. kütidiviis 134
2. Novgorodi diviis 135
10. kütidiviis 136
11. kütidiviis 137
1. Nõukogude Läti kütidiviis 138
1. Eesti kütidiviis (brigaad) 138
Punaarmee juhid ja Eesti Rahvaväe juhid 139
Operatiivtaseme ja taktikalise taseme juhid 139

11. PEATÜKK. EESTI OHVITSERID VENE KODUSÕJA RINNETEL 145
Kuidas sattusid eesti ohvitserid Vene kodusõtta? 145
Eesti ohvitseride koguarv Vene kodusõjas 149
Volgamaa, Siber ja Kaug-Ida. 153
Põhja-Venemaa 156
Lõuna-Venemaa ja Kaukaasia 157
Baltikum 158
Eesti ohvitserid Punaarmees 159

12. PEATÜKK EESTI JA VENE OHVITSERIDE VALIKUTEST 1918–1920 ... 163
Polkovnikute ja kaptenite sõda ... 163
Ohvitserid ei taha sõdida ... 165
Nad peavad meid aitama! ... 169
Sõjaväevõim ja tsiviilvõim ... 170
Ülemjuhataja ... 171
Distsipliin ... 172
Saksa okupatsioon Eestis ... 173
Rahvustunne ja Vene impeerium ... 175

KOKKUVÕTTEKS: JÄRELDUSI EESTI RAHVAVÄE JUHTIDE ISELOOMUSTUSEKS ... 178

LÜHENDID ... 185

LISAD ... 187

KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS ... 295
Arhiiviallikad ... 295
Kirjandus ... 296
Internetiallikad ... 302
Perioodika ... 302

SUMMARY ... 303

SISSEJUHATUS

Eesti ohvitserkond tekkis näiliselt lühikese aja jooksul, rahvusväeosade formeerimise ja Vabadussõja lahingute käigus 1917.–1920. aastatel. Ometi ei tekkinud ohvitserkond, nagu ka Eesti sõjavägi, tühjale kohale. Eeldused selleks olid loodud varem. Oluliseks tähiseks Eesti rahvusliku ohvitserkonna kujunemisel olid 1860. aastatel läbi viidud sõjaväereformid. Lüüasaamine Krimmi sõjas sundis Venemaad revideerima oma relvajõudude komplekteerimise põhimõtteid. Sõjaminister krahv Dmitri Miljutini algatatud reformide üheks tulemiks oli junkrukoolide asutamine. Võrreldes sõjakoolidega kehtis junkrukoolidesse astumisel madalam hariduslik tsensus ning alates 1869. aastast võisid sinna astuda ka teenistuses silma paistnud sõdurid ja allohvitserid. Junkrukoolide asutamine laiendas tunduvalt Vene armee ohvitserkonna sotsiaalset baasi avades madalamatest seisustest pärit noormeestele paremad võimalused sõjaväes karjääri teha.[1] Junkrukoolide asutamine omas tähtsust ka Eesti ajaloo seisukohalt. Just seal (peamiselt Vilno ja Peterburi jalaväe junkrukoolides) õppis enamus Eesti sõjaväe Vabadussõja aegsetest kõrgematest juhtidest.

Teine oluline faktor Eesti ohvitserkonna kujunemisel oli I maailmasõda. Ligikaudse hinnangu kohaselt lõpetas I maailmasõja ajal lipnikekooli või sõjakooli lühendatud kursuse vähemalt 2500 eestlast. Kui 1914. aasta suvel moodustasid eesti rahvusest kaadriohvitserid *ca* 0,6% Vene ohvitserkorpusest (1897. aasta rahvaloenduse andmetel moodustasid eestlased 0,8% Venemaa elanikkonnast), siis 1917. aasta sügisel ületas see näit 1% piiri.[2] Keskmisest kõrgem % oli tingitud ilmselt eestlaste suhteliselt kõrgest haridustasemest Vene impeeriumi teiste rahvastega võrreldes.

Seega, ühelt poolt Miljutini reformid, mis avasid eestlastele pääsu junkru- ja sõjakoolidesse[3] (selle kaudu ka kõrgema sõjalise hariduse juurde) ja teisalt lipnike massiline koolitamine I maailmasõja ajal, olid Eesti ohvitserkonna kujunemisel määrava tähtsusega.

Probleemiasetus ja töö eesmärgid

2008. aastal möödus 90 aastat Vabadussõja algusest. Võiks arvata, et nii pika aja jooksul on Eesti ajaloo ühe tähtsündmuse peamised teemavaldkonnad põhjalikult läbi uuritud, kuid see pole kaugeltki nii. Paljud Vabadussõda puudutavad olulised teemad on tänini läbi uurimata või on neid käsitletud vaid põgusalt. Selliste väheuuritud teemade hulka kuulub ka Vabadussõja aegne Eesti sõjaväe

---

[1] **Mati Kröönström**. Eesti rahvusest ohvitserid Vene armees 1870–1917. Magistritöö. Juhendaja dr. Tõnu Tannberg. Tartu 1999, lk. 12.

[2] 1917. aasta sügisel oli Vene armees erinevatel andmetel 225 000 kuni 240 000 ohvitseri.

[3] XX sajandi alguses läksid junkrukoolid järk-järgult üle sõjakoolide programmidele.

(Rahvaväe) juhtivkoosseis. Peale ühe major Paul Villemi 1936. aasta "Sõduris" ilmunud artikli, ei ole sellel teemal ilmunud peaaegu midagi. Kui mitte arvesse võtta siin-seal avaldatud üldistusi laadis, et Eesti Rahvaväe Vabadussõja aegne sõjaväe juhtkond oli väga noor jms. Tegelikult ei tea me tänaseni kuigi palju Eesti Vabadussõja aegsest ohvitserkonnast nagu ka vastaspoolel sõdinud Punaarmee juhtidest. Samamoodi teame me väga vähe eesti rahvusest ohvitseride tegemistest Vene kodusõjas (kaugeltki kõik eesti rahvusest ohvitserid ei osalenud Vabadussõjas).

Vabadussõjas osalenud ohvitseride tausta täpsem tundmine aitaks kindlasti paremini mõista Eestis kahe maailmasõja vahelisel perioodil aset leidnud protsesse nii sõjaväes kui ühiskonnas laiemalt. Mainitagu siinkohal kasvõi vabadussõjalaste liikumist ning pingeid, mida tekitas 1920.–1923. aastatel opteerunud vanemate kaadriohvitseride määramine kõrgetele kohtadele Eesti sõjaväes.

Käeosalevas töös antakse esmakordselt laiem ülevaade Vabadussõja aegsest Eesti sõjaväe juhtkonnast, rõhuasetusega juhtide ettevalmistusele. Töös otsitakse vastust järgmistele küsimustele:

1) Millist ettevalmistust omasid Vabadussõja aegse Eesti sõjaväe juhid? Milline oli nende varasem juhtimis- ja lahingukogemus. Kas näiteks Vabadussõjas polgu või pataljoni ülemaks määratud ohvitser oli varem Vene armees polku või pataljoni juhtinud?
2) Milline oli Eesti sõjaväe juhtide vanuseline struktuur? Kui palju oli nende seas endise tsaariarmee kaadriohvitsere, kui palju oli nn. sõjaaegseid ohvitsere? Kuidas nad jagunesid väe- ja relvaliikide lõikes?
3) Kui palju eesti rahvusest ohvitsere jäi Vabadussõjast kõrvale, mis olid selle põhjused. Mida tegid pärast enamlaste võimuletulekut Venemaale jäänud ohvitserid?
4) Kuidas ja millistes tingimustes toimus Eesti sõjaväe formeerimine? Kuidas toimus ohvitseride teenistusse kutsumine? Kas Eesti olukord enamlaste vastaste jõudude organiseerimise baasina erines millegi poolest Vene impeeriumi muude aladega võrreldes?
5) Millist rolli etendasid rahvusväeosad eesti rahvusest ohvitseride kodumaale koondamisel? Kui suur osa Rahvaväe juhtidest oli teeninud rahvusväeosades?
6) Mida kujutas endast Vabadussõjas Eesti vägede vastu tegutsenud Punaarmee kõrgem juhtkond, milline oli selle professionaalne ettevalmistus võrdreldes Eesti sõjaväe juhtkonnaga?

Autor on hoidunud hinnangute andmisest juhtide tegevusele, kuna sellise hindamise tulemused saaksid olla vaid kaheldava väärtusega. Tõenäoliselt oleks hinnangute andmine võimalik vaid mõne üksiku lahingu või lahinguepisoodi raames. Eriti keeruline oleks hinnata nooremate ohvitseride tegevust. Nooremad juhid andsid Vabadussõjas lahingukäsud enamasti suuliselt, mistõttu nende tegevust on raske või isegi võimatu analüüsida. Isegi pataljoni tasemel olid kirjalikud lahingukäsud pigem erandiks kui reegliks. Kuidas hinnata näiteks

diviisi staabis teeninud noort ohvitseri, kellel puudus staabitööks vajalik ettevalmistus, kuid kes töötas sellele vaatamata ennastsalgavalt? Täiesti selge on, et ta ei saanud täiel määral täita talle pandud ülesandeid, kuid mingil moel ta selle koha ju siiski täitis.

Oluline on fikseerida uurimistöö objektiks olevate isikute ring ehk need, keda on käesolevas töös juhtidena määratletud. Autor lähtus uurimisobjekti piiritlemisel peamiselt neljast kriteeriumist.

1) Juhtide valikusse kaasati ohvitserid (aseohvitserid, junkrud ja allohvitserid) Sõjavägede Ülemjuhatajast ja tema staabiülemast kuni polkude ja üksikpataljonide komandode ülemateni. Valikust jäid välja roodude, eskadronide, patareide jne. vanemad ja nooremad ohvitseridm, samuti rühmaülemad (enamasti teenisid sellel kohal allohvitserid). Selline liigitus võib tunduda esmapilgul meelevaldne. Kindlasti võis ja oli mõne roodu noorema ohvitseri või ka allohvitseri roll lahingu juhtimisel olla suurem kui rooduülemal, kuid paratamatult kerkib küsimus: kuhu tõmmata piir? Autorile tundus piiri tõmbamine komandode ülemate tasemel olevat kõige enam põhjendatud. See oli allüksus, mille ülem oli reeglina veel ohvitser ja käesolev töö keskendub esmajoones ohvitseridele.
2) Juhtide valikus on ohvitserid, aseohvitserid, junkrud jne., kes teenisid väeosa või mõne selle allüksuse ülema kohal vähemalt neli nädalat. Seejuures pole oluline, kas nad teenisid sellel kohal järjepidevalt või n.ö. jupikaupa. Seega on juhtide valikust kõrvale jäetud isikud, kes täitsid juhi kohuseid mõne päeva.[4] Selline piiri tõmbamine on vajalik. Peaks olema selge, et kolm või kuus kuud roodu või pataljoni juhtinud leitnandi või staabikapteni panus üksuse juhtimises oli palju suurem, kui teda puhkuse või haiguse ajal mõne päeva asendanud lipnikul. Kõiki paari päeva kaupa üksuse ülema kohuseid täitnud ohvitsere, junkruid ja aseohvitsere täässe kaasates oleks juhtide üldpilt muutunud liiga häguseks. Siinkohal tuleb lisada, et suur osa ajutistest kohusetäitjatest jõudis Vabadussõja lõpuks juhi kohal neli nädalat täis teenida ja nad on lülitatud juhtide nimekirja (vt lisa nr. 4).
3) Töös on käsitletud vaid nende väeosade juhte, mis võtsid vahetult osa sõjategevusest. Välja jäid tagavaraväes, sõjaväe keskasutustes, kaitseliidus (sisekaitse ülesanded) teeninud ohvitserid. Arvesse ei läinud ka väga lühikest aega rindel viibinud väiksemad üksused (kooliõpilaste väeosad), kelle panus sõjategevuses jäi tagasihoidlikuks. Samuti on välja jäetud rindel viibinud allüksuste ülemad, kes ei olnud otseselt seotud lahingtegevusega (polgu töörood ja õpperood). Soovimata kuidagi pisen-

[4] Iga üksikjuhtumi puhul on püütud lähtuda konkreetsest olukorrast ja isikust. Nii on juhtide valikus 5. jalaväepolgu pataljoniülem alamkapten Hugo Jürgenson jmt. Need on valdavalt Vabadussõja alguses allüksuste ülematena jalaväes või sooomusrongidel teeninud nooremad ohvitserid, kes langesid pärast paarinädalast teenistust. Samas oli nende panus Vabadussõja alguse rasketes taandumislahingutes märkimisväärne.

dada kellegi panust Vabadussõjas, keskendub käesolev uurimistöö isikutele, kelle roll üksuse juhtimisel lahingus oli kõige suurem.

4) Uurimistöö objektiks olid üksused, mis olid formeeritud Eestis, koosnesid põhiliselt eestlastest ja olid kogu Vabadussõja aja allutatud Eesti väejuhatusele. Kõrvale on jäetud Eesti formeeritud venelastest ja sakslastest koosnevad üksused, samuti soome vabatahtlikud, ingerlaste ja lätlaste üksused, mis olid formeeritud väljaspool Eestit või allusid ainult ajutiselt Eesti sõjaväe juhatusele. Kõigi Vabadussõja ajal Eesti väejuhatusele allunud üksuste juhtide kaasamine oleks jällegi muutunud uurimisobjekti kontuurid ähmaseks. Lõpuks oli ajutiselt Eesti sõjaväe juhatusele allutatud ju ka valgekaartlik Põhjakorpus. Sellisel juhul tulnuks juba rääkida mitte Eesti sõjaväe juhtidest Vabadussõjas, vaid enamlaste vastase rinde juhtidest Baltikumis. Käesoleva töö eesmärgiks oli aga just Eesti sõjaväe juhtivkoosseisu kohta käiva andmestiku kogumine ja analüüsimine.

Töö ülesehitus

Uurimistöö jaguneb kolmeteistkümneks peatükiks ja lisadeks.

Esimeses peatükis käsitletakse vahetult Vabadussõjale eelnenud sündmusi 1918. aastal, sealhulgas eesti ohvitseride tegevust pärast rahvusväeosade laialisaatmist Saksa okupatsioonivõimude poolt ja salajase põrandaaluse organisatsiooni loomise katseid. Peatükis on juttu Eesti riigikaitse korraldamisest Vabadussõja alguses ning seni vähe kajastamist leidnud debatist Saksa vägede palkamise küsimuses. Samas antakse ülevaade Eesti sõjaväe formeerimisest ja ohvitseride mobilisatsioonist.

Teises peatükis kirjeldatakse rahva meeleolusid Eestis 1918. aasta sügisel ja iseloomustatakse keskkonda, millest Eesti sõjaväe organiseerijatel ja ohvitseridel 1918. aasta sügisel ja 1919. aasta talvel tuli tegutseda. Kirjeldatakse ohvitseride ja sõdurite suhteid ning võrreldakse vabatahtlikkuse alusel ja sundmobilisatsiooni käigus komplekteeritud üksusi.

Kolmas peatükk käsitleb Eesti sõjaväe kõrgemat juhtkonda, diviiside juhatusi ning sõjaväe keskasutuste peamiste struktuuriüksuste juhte.

Neljas peatükk on tervenisti pühendatud Vabadussõja kõige arvukamale ja olulisemale väeliigile – jalaväele. Vaatluse all on jalaväe üksuste juhid (polkude ja üksikpataljonide ülemad ning nende abid (operatiivadjutandid), jalaväepolgu pataljoniülemad, rooduülemad ja komandode ülemad.

Viiendas peatükis käsitletakse ratsaväe juhte ning antakse ülevaade eesti rahvusest ratsaväe ohvitseridest Vene armees. Iseloomustatakse lühidalt ratsaväe tegevust Vabadussõjas ning võrreldakse kahe ratsapolgu juhte.

Kuues peatükk räägib suurtükiväe juhtidest. Antakse ülevaade eesti rahvusest suurtükiväe ohvitseridest Vene armees. Iseloomustatakse lühidalt suurtükiväe juhte ja suurtükiväe tegevust Vabadussõjas.

Seitsmes peatükk käsitleb Soomusrongide Divisjoni (Diviisi) koosseisu kuulunud üksuste juhte. Lisaks rongide juhtkonnale, dessantmeeskondade ning suurtüki- ja kuulipildujavaguni ülematele on käsitletud Soomusrongide Diviisi Tagavarapataljoni ja Soomusautode Kolonni juhte.

Kaheksas peatükk järgib samasugust ülesehitust nagu eelnevad peatükid keskendudes inseneriväele, samuti **üheksas peatükk**, mis vaatleb Merejõudude juhtkonda.

Kümnes peatükk on pühendatud Vabadussõjas Eesti vägede vastu tegutsenud Punaarmee üksuste juhtkonnale. Vaatluse all on nii operatiivtasandi kui (võimaluste piires) madalama taktikalise tasandi juhid. Peatähelepanu on pööratud endise Vene armee kindralstaabi ohvitseridele Punaarmee Põhjarinde (Läänerinde) juhatuses, 7. ja 15. armee (Nõukogude Läti armee) juhatustes, Eestimaa armee, 6., 10., 11. ja 19. kütidiviisi, 2. Novgorodi diviisi ja 1. Läti kütidiviisi staapides.

Üheteistkümnes peatükk püüab leida vastust küsimusele, miks paljud eesti ohvitserid jäid Vabadussõjast kõrvale. Esitatakse arvandmed Vene kodusõja ajal Punaarmees ja Valgearmees teeninud eesti ohvitseride kohta. Püütakse välja selgitada, kui palju oli nende hulgas nn. eriteadlasi,[5] kellest Eesti sõjavägi Vabadussõjas suurt puudust tundis.

Kaheteistkümnendas peatükis kirjeldatakse ja analüüsitakse keskkonda, milles Eesti sõjaväel ja Valgearmeel tuli tegutseda. Lühidalt iseloomustatakse Valgeaarmeed ja selle juhtkonda Vene kodusõjas.

Viimane, **kolmeteistkümnes peatükk** võtab kokku kõigi Vabadussõjas osalenud juhtide andmed väe- ja relvaliikide üleselt. Sellesse peatükki on koondatud teistes peatükkides esitatud olulisemad järeldused. Peatükis antakse ülevaade Eesti sõjaväe juhtide vanuselisest ja rahvuslikust struktuurist, nende haridusteest ning varasemast juhtimis- ja lahingukogemusest.

Uurimistööd täiendavad lisad, millest olulisemad on Vabadussõja juhtide üldnimekiri (lisad nr. 4 ja 5), mis sisaldavad andmeid juhtide sõjalise hariduse ning teenistuskäigu kohta Vene armees ja Eesti sõjaväes Vabadussõja ajal. Märkimist väärivad veel lisad nr. 2 ja 3, mis käsitlevad eesti rahvusest kaadriohvitseride saatust 1917–1920. aastatel. Lisades nr. 14 ja 15 esitatakse andmed jalaväe juhtide ning lisas nr. 21 suurtükiväe juhtide varasema teenistuskäigu kohta. Lisa nr. 27, mis sisaldab andmestikku Vabadussõjas Eesti sõjaväe üksuste vastu tegutsenud Punaarmee kõrgematest juhtidest. Lisades on välja toodud juhtide nimekirjad erinevate juhtimistasandite (diviiside juhatused, polguülemad, suurtükiväe patareiülemad) ja väeliikide (ratsavägi) kaupa. Eraldi lisad on 1. jalaväepolgu (lisa nr. 17) ja Kuperjanovi partisanide väeosa (lisa nr. 18, 19, 20) juhtide kohta. Lisadest leiab andmeid Eesti sõjaväe üksuste koosseisude (lisad nr. 7, 8, 9) ning juhtide vanuse kohta (lisa nr. 11, 13, 23). Lisade

[5] Eriteadlasteks (*военспец*) loeti kõrgema sõjalise haridusega ohvitsere, samuti sõjalaevastiku ja tehniliste väeliikide (suurtükivägi, inseneriväg) ohvitsere.

osa lõpetab Vabadussõjas langenud, teadmata kadunuks jäänud ning vangi langenud juhtide nimekiri.

Mõned peatükid käesolevast doktoritööst on autor eelnevalt publitseeritud.[6]

Historiograafia

Käesoleva doktoritöö teemaga haakuvad kõige otsesemalt uurimistööd Vabadussõjast, Eesti ohvitserkonna ja Eesti sõjaväe kujunemisloost. Huvipakkuvad on ka uurimistööd, mis käsitlevad Vene ohvitserkonda kodusõjas ning eriti endise Vene impeeriumi äärealadel sõdinud armeede juhtivkooseisu.

Materjalide kogumine Eesti Vabadussõja ajaloo tarvis algas juba enne sõjategevuse lõppu 1919. aastal. Sellepärast polegi imestada, et juba 1921. aastal ilmus trükist 9. jalaväepolgu operatiivadjutandi Mart Tuiski toimetatud "Eesti rahvaväe 9. jalaväe polk." See, nii nagu ka järgnevatel aastatel ilmunud uurimused Vabadussõjast, keskendusid esmajoones vägede operatiivtegevusele. See on igati mõistetav. Sõjas osalenud ohvitserid olid elus ja mälestused alles värsked. 1920–1940 kirjutati paljud Vabadussõja lahingud ja muud vahetult sõjategevusega seotud episoodid põhjalikult lahti. Vabadussõja juhtivkoosseisu käsitleti neis uurimustes vaid põgusalt ja mingit terviklikku analüüsi ei tehtud.

Iseseisvuse esimese 20 aasta jooksul ilmunud uurimused Vabadussõja aegsest ohvitserkonnast võib jagada üldjoontes kaheks: 1) Vabadussõjas silma paistnud juhtide elulood.[7] Need käsitlevad üksikisikuid ega luba teha üldistusi Vabadussõja aegse ohvitserkonna kohta tervikuna. 2) Vabadusristi kavaleride elulood.[8] Seda andmestikku on uuemal ajal oluliselt täiendatud.[9] Lisaks ilmus 1920.–1930. aastatel ajakirjas "Sõdur" hulk erinevatel alustel, peamiselt väeosade juubelite puhul, koostatud ohvitseride nimekirju. Enamasti olid need Vabadussõjas langenud, haavata saanud ja Vabadusristi või tasuta maaga autasustatud isikute nimekirjad. Mingit väeosade ülest andmete süstematiseerimist ega sügavamat analüüsi ei toimunud.

---

[6] 4. peatükk: Eesti ratsaväe juhid Vabadussõjas // Tuna 2005, nr. 2, lk. 57–67; 9. peatükk: Punaarmee üksuste juhtivkoosseis Eesti vabadussõjas // Akadeemia 2004, nr. 8, lk. 1687–1717; 10. peatükk: Eesti ohvitserid Vene kodusõjas // Akadeemia 2005, nr. 5, lk. 909–939; 11. peatükk: Vene armee ohvitserkonna valikutest // Akadeemia 2008, nr. 7, lk. 1517–1541.

[7] **Karl August Hindrey**. Kindral Ernst Põdder: landesvääri võitja. Tallinn 1935. **August Hanko**. Leitnant Julius Kuperjanov: partisanide löögivaimu kehastaja. Tallinn 1936. **Paul Villemi**. Kapten Anton Irv. Tartu 1935; Johan Laidoner: mälestusi kaasaegseilt. Tallinn 1934. Kindral Johan Unt. Jooni elust ja tegevusest / koostanud Vabadusristi vendade Ühenduse Tallinna osakonna komisjon. Tallinn 1931.

[8] Eesti Vabadusristi kavalerid. Tallinn 1935.

[9] **Mati Strauss, Jaak Pihlak, Ain Krillo**. Eesti Vabaduse Risti kavalerid. Register. Viljandi 2004.

Huvitaval kombel ei pälvinud Vabadussõja juhtide teema kuigivõrd tähelepanu ka Kõrgemas Sõjakoolis, mille lõputööde seas võib küll leida uurimusi vägede juhtimisest, tagala organisatsioonist, ülevaateid sõjalistest operatsioonidest, üksikute relvaliikide tegevusest Vabadussõjas jm. 1932. aastal kaitses kapten Mart Haber koguni töö teemal "Eestlane sõdurina. Järeldusi kaitseväe komplekteerimiseks, väljaõppeks ja juhtimiseks," kust saame üht-teist teada eestlase "tüseda" iseloomu kohta.[10] Eesti sõjaväe Vabadussõja aegset juhtivkoosseisu tervikuna ei ole Kõrgemas Sõjakoolis analüüsitud, kuigi see lubanuks teha huvitavaid järeldusi.

Suhteliselt vähe on ohvitserkonnale kui tervikule pööratud tähelepanu ka Vabadussõja ametlikus kaheköitelises ajaloos.[11] Mõningaid hinnanguid juhtide vanuse ja teenistuskäigu kohta võib leida küll Hannes Walteri koostatud kordustrüki järelsõnast.[12] Laiale lugejaskonnale mõeldud August Traksmaa "Lühikesest Vabadussõja ajaloost" ei leia aga ohvitserkonna iseloomustuseks peaaegu midagi.[13]

1920. aastatel puhkes Eesti ajakirjanduses poleemika kõrgemate sõjaväejuhtide rollist Vabadussõjas. Arutleti selle üle, kelle panus oli Vabadussõja võidus suurem, kas sõjaväe juhtidel või eesti rahval tervikuna. Osa autoreid (dr. Juhan Luiga) kritiseerisid noort eesti ohvitserkonda, süüdistades seda muuhulgas venemeeluses ja rahvustunde nõrkuses.[14] Kindral Jaan Soots juhtis oma vastulauses tähelepanu asjaolule, et sõjaväelastest rohkem oli Vabadussõja ajal enamlaste teenistuses tsiviilametnikke, insenere ja arste.[15] Kahjuks ei saanud debatt jätku akadeemilise uurimistöö näol. Võib-olla oli soov säilitada rahvuslik ühtsus põhjuseks, miks seda paljude jaoks tundlikku teemat 1920.–1930. aastatel välditi.

Ainsaks erandiks on ülalmainitud Paul Villemi artikkel ajakirjas "Sõdur," kus autor on analüüsinud igakülgselt Vabadussõja aegse Eesti sõjaväe operatiivjuhte (kokku 90 isikut) grupeerides neid vanuse, rahvuse, päritolu, hariduse ja väljateenitud autasude kaupa. Kahjuks puudub artikli juures uurimuse aluseks olnud isikute täielik nimekiri. Samuti on mitmed artiklis esitatud seisukohad kaheldava väärtusega. Näiteks tabelis nr. 7, kus on esitatud juhtide viimane

---

[10] **Mart Haber**. Eestlane sõdurina. Järeldusi kaitseväe komplekteerimiseks, väljaõppeks ja juhtimiseks // KVÜÕA toimetised 9. Tartu 2008.

[11] Eesti Vabadussõda 1918–1920. I–II. Tallinn 1996–1997. Peamiselt kõrgem väejuhatus, operatiivtaseme juhtimine ja Johan Laidoneri tegevus. Oma pitseri võis vajutada ajastu – mõlemad köited ilmusid vaikival ajastul ja võib-olla ei peetuks vajalikuks nooremate juhtide rolli eraldi rõhutada.

[12] Eesti Vabadussõda 1918–1920 II. Tallinn 1997, lk. 609–610.

[13] **August Traksmaa**. Lühike Vabadussõja ajalugu. Tallinn 1992.

[14] Vaba Maa 1920, nr. 228, 229.

[15] Vaba Maa 1920, nr. 254. Aastatel 1920–1925 opteerus Eestisse 745 kõrgharidusega spetsialisti. 1920–1921 Eestisse opteerunud inseneride arv ületas tunduvalt sel ajal Eestis elanud inseneride arvu. Vt. nt. **Raimo Pullat**. Lootuste linn Peterburi ja eesti haritlaskonna kujunemine kuni 1917. Tallinn, 2004, lk. 140.

teenistuskoht Vene armees. Selle tabeli järgi teenisid Tiido Kraus, Rudolf Schiller, Valentin Grenz ja Artur Reisberg Vene sõjalaevastikus 1917. aastal laevakomandörina.[16] Põhimõtteliselt on see õige, kuid Tiido Kraus oli "kõigest" miinitraaleri komandör, aga Vabadussõjas määrati ta kergeristleja komandöriks. Teine Vabadussõja aegne kergeristleja komandör, Valentin Grenz, oli Vene sõjalaevastikus olnud transportlaeva komandör. P. Villemi tabelist ei selgu ka, kui kaua keegi üks või teine ohvitser oli Vene armees juhi kohal teeninud. Juhistaaž võis olla vägagi erinev, nii nagu ka väeosa, mille juhiks ta oli. Käesolevas töös on püütud juhtide teenistuskäiku vaadata enam sügavuti. Kui P. Villemi piirdus ainult operatiivala juhtidega, siis käesolevas töös on kaasatud ka madalama taktikalise tasandi juhid. Samuti on püütud käsitleda ja analüüsida ka vastaspoole juhte ning anda analüüsida eesti ohvitseride valikuid ja käitumist 1918–1920. aastatel laiemalt.

Eesti taasiseseisvumise järel sai Vabadussõja uurimine sisse uue hoo. Alates 1980. aastate lõpust on ilmunud arvukalt selleteemalisi artikleid, uurimusi ja allikapublikatsioone. Käsitlemist on leidnud ka Vabadussõja juhid. Ago Pajurilt on ilmunud sisukad artiklid Eesti ohvitserkonna kujunemisest vabariigi algusaastail,[17] Eesti kindralitest[18] ja ohvitseride ülendamise korrast Eesti sõjaväes, sealhulgas Vabadussõja ajal.[19] Sama autor on analüüsinud Eesti riigikaitsepoliitikat Vabadussõja ajal[20] ning kirjutanud põhjalikud ülevaated rahvusväeosade aegsest 2. ja 3. Eesti jalaväepolgust.[21]

Jätkuvalt on uurijate üks huviobjekte kindral Johan Laidoneri isik ja teised Eesti sõjaväe kõrgemad juhid. Siin tuleks esile tõsta Reigo Rosenthali magistritööd Johan Laidoneri tegevusest Vabadussõja ajal[22] ning Hannes Walteri uuri-

---

[16] **Paul Villemi**. Meie operatiivala juhid Vabadussõjas // Sõdur 1936, nr. 33/34, lk. 821–826, siin lk. 824.

[17] **Ago Pajur**. Ohvitserkonna kujunemisest Eesti vabariigi algusaastail // Ajalooline Ajakiri 1998, nr. 2, lk. 73–82.

[18] **Ago Pajur**. Eesti Vabariigi kindralkond 1918–1940. Esmase analüüsi katse // Ajalooline ajakiri 2000, nr. 3 (110), lk. 97–114; nr. 4 (111), lk. 29–43. **Ago Pajur**. Sanitaarkindral Hans Leesment // Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat. Tartu 2004, lk. 136–152.

[19] **Ago Pajur**. Kuidas saada kindraliks: ohvitseride auastmed ja nendes kõrgendamise kord aastail 1917–1920 // Tuna 2002, nr.1, lk. 27–36; nr. 2, lk. 44–58.

[20] **Ago Pajur**. Eesti riigikaitsepoliitika aastail 1918–1934. Tartu 1999.

[21] **Ago Pajur**. Kui Lembitu polk oli Sakala malev // Viljandi muuseumi aastaraamat 2001. Viljandi 2002, lk. 105–128; Sõjategevuse päevaraamat. 2se Eesti jalaväepolgu sõjategevuse päevaraamat. Alatud 21/XI.1918. Lõpetatud: 31/XII.1919. Tallinn 2003. **Ago Pajur**. 3. Eesti polk // Eesti Ajalooarhiivi Toimetised 9 (16). Tartu, 2002, lk. 105–142.

[22] **Reigo Rosenthal**. Johan Laidoneri tegevus ja roll Eesti Vabadussõja esimesel poolel Eesti vägede kõrgema operatiivjuhina. Magistritöö. Juhendaja dots. Ago Pajur. Tartu 2008.

must samal teemal.[23] Mainimata ei saa jätta ka Mati Õuna koostatud albumit Eesti kindralitest[24] ning kindral Aleksander Tõnissoni mälestusele pühendatud artiklite kogumikku.[25] 2008. aasta kevadel kaitsti Tallinna Ülikoolis BA tööd kindral Johan Sootsist[26] Urmas Salo on analüüsinud Kuperjanovi partisanide väeosa juhi tegevust Paju lahingus,[27] tuues käibele uusi seisukohti. Tartu ja Tallinna ülikoolides on viimastel aastatel kaitstud rida BA töid Vabadussõja teemadel. Enamus neist käsitleb mõne väeosa formeerimist ja tegevust Vabadussõjas, kuid tähelepanu on pööratud ka nende väeosade juhtidele.[28]

Vabadussõja teemalistest töödest tuleks nimetada veel Hannes Walteri ja Tiina Tojaku koostatud biograafilist ülevaadet Vabadussõjas langenud Eesti ohvitseridest[29] ning Eesti Vabariigi kaadriohvitseridele pühendatud raamatut Jaak Pihlault.[30]

Lisaks Vabadussõjale on uuritud ka Eesti sõjaväe ja ohvitserkonna kujunemislugu. Vitali Loki magistritöö käsitleb Eesti rahvusväeosade struktuuri,[31] ilmunud on mahukas uurimus Eesti lennunduse ajaloost.[32] Käesoleva töö autor on käsitlenud mitmes artiklis eesti rahvusest ohvitsere Vene armees.[33] Eesti

---

[23] Ausalt ja avameelselt Eesti suurmeestest Johan Laidonerist, Jaan Poskast, Konstantin Pätsist ja Jaan Tõnissonist. Koostanud Hannes Walter. Tallinn 1990.

[24] **Mati Õun**. Eesti Vabariigi kindralid ja admiralid. Tallinn 1997.

[25] Unustamatu. Kindral Aleksander Tõnisson. Artikleid ja mälestusi. Koostajad Leho Lõhmus, Leo Tõnisson. Tallinn 2004.

[26] **Risto Koovit**. Kindralmajor Jaan Sootsi tegevus rahvusväeosade loomisel ja Vabadussõja aastatel 1917–1920. Juhendaja Magnus Ilmjärv. Tallinna ülikool. Ajaloo teaduskond. 2007.

[27] **Urmas Salo**. Julius Kuperjanov Paju lahingus // Tuna 2004, nr. 1k. 39–50.; **Urmas Salo**. Paju lahing: müüt ja tegelikkus // Ajalooline Ajakiri. 2000, nr. 3, lk. 69–96.

[28] **Ott Väli**. Tallinna 1. kaitsepataljon Vabadussõjas 1918 a detsembrist 1919. a maini. BA. Juhendaja ajaloomagister Andres Adamson Tallinna Ülikooli Ajalooinstituut. 2008; **Siim Õismaa**. Balti pataljon. Proseminaritöö. Juhendajad Tiina Metso ja Reigo Rosenthal. Tallinn 2007. **Külli Lainevool**. Pärnu kaitsepataljon ja 9. jalaväepolk Vabadussõjas 1918–1920. aastal. Lõputöö. Juhendaja Toomas Hiio. Tartu ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia. Viljandi 2008.

[29] **Hannes Walter, Tiina Tojak**. Nad andsid kõik. Vabadussõjas langenud ohvitserid. Tallinn 2000.

[30] Auraamat Eesti Vabariigi kaadriohvitseridele. Koostanud Jaak Pihlau. Tallinn 2007.

[31] **Vitali Lokk**. Eesti rahvusväeosad 1917–1918. Formeerimine ja struktuur. Tallinn. 2008.

[32] **Frederik Gerdessen**, **Toivo Kitvel**, **Johannes Tilk**. Aeg. Mehed. Lennukid. Eesti lennunduse arengulugu kuni 1940. aastani. Tallinn 2001.

[33] **Mati Kröönström**. Eestlastest ohvitserid Vene armees 19. sajandil // Akadeemia 2006, nr. 6, lk. 808–839; **Mati Kröönström**. Eesti rahvusest kaadriohvitserid Vene armees aastail 1870–1917 // Eesti Ajalooarhiivi toimetised. 14(21). Tartu 2006, lk. 317–334. **Mati Kröönström** Tsaariarmees teeninud eesti soost kaadriohvitseride sotsiaalsest päritolust // Ajalooline Ajakiri. 2000, nr. 3, lk. 43–50.

rahvusest mereväe ohvitseridest on kirjutanud Peedu Sammalsoo.[34] See olekski olulisem osa käsitlustest, mis on viimasel ajal ilmunud Eesti Vabadussõja aegse ohvitserkonna ja selle kujunemisloo kohta.

Kuna käeosalevas doktoritöös kirjeldatakse ja analüüsitakse lisaks Eesti sõjaväe juhtkonnale põgusalt ka Valgearmee ja Punaarmee juhte, siis antakse siinkohal põgus ülevaade viimastel aastatel sellel teemal ilmunud käsitlustest.

1980. aastate lõpus ja eriti 1990. aastatel hoogustus Venemaal I maailmasõja ja Vene kodusõja sündmuste uurimine. 1988. aastal ilmus Aleksander Kavtaradzelt põhjalik ülevaade Vene kodusõja ajal Punaarmee teenistuses olnud endise Vene armee kindralstaabi ohvitseridest.[35] Viimase paarikümne aasta jooksul trükis ilmunud arvukad uurimused, artiklid ja biograafilised kogumikud on enamuses pühendatud siiski Valgearmees teeninud ohvitseridele ning Valgearmee struktuuri ja tegevuse tundmaõppimisele. 2007. aastal kaitses Brjanski ülikoolis kandidaaditöö Punaarmee ja Valgearmee kõrgemast juhatusest Aleksander Šuvalov.[36] Tegu oli esimese katsega vaadelda koos Valgearmee ja Punaarmee kõrgemat juhtkonda ja anda mõlemast kompleksne ülevaade. Nikolai Butško on analüüsinud Valgearmee kõrgemate ohvitseride sotsiaalset tausta ja poliitilisi vaateid.[37] Uurimus piirdub üksnes Siberis ja Kaug-Idas tegutsenud sajakonna kindrali ja kõrgema ohvitseriga, mistõttu selle põhjal ei saa teha üldistusi Valgearmee kindralkonna ega ohvitserkonna kohta tervikuna. Ohvitseride saatust Vene kodusõjas on uurinud veel Andrei Ganin[38] ja Vladimir Voinov.[39] Mainida tuleks Vassili Tsvetkovi koostatud teatmikku kodusõja ajal Lõuna-Venemaal tegutsenud Valgearmee üksustest ja nende juhtidest.[40]

Viimase kümnendi kõige viljakam Vene ohvitserkorpuse uurija on kahtlemata Sergei Volkov, kelle sulest on ilmunud biograafiline teatmik Vabatahtliku Armee isikkoosseisust Vene kodusõja alguses.[41] Kogumik sisaldab andmeid 5614 Kubani retkel osalenud isiku kohta. Samalt autorilt on ilmunud mitu Vene

---

[34] **Peedu Sammaloo**. Eestlastest ohvitserid Vene allveelaevastikus aastail 1914–1920 // Allveelaev ajaloomälestisena // Eesti Meremuuseumi toimetised. Nr. 2. Tallinn 2001, lk. 43–57.

[35] **Александр Кавтарадзе**. Военные специалисты на службе Республики Советов 1917–1920. Москва 1988.

[36] **Александр Шувалов**. Командный состав Красной Армий и Белого Движения в годы Гражданской войны (октябрь 1917 конец 1920 года). Диссертация. Брянск 2007. http://www.brgu.ru/index.php?id=264 (vaadatud 3.08.2008).

[37] **Николай Бучко**. Военная элита белого движение в Сибири и на Дальнем Востоке: идеология, программы и политика (1917–1922). Автореферат. Хабаровск 2006. Samal teemal vt. ka **Роман Абинякин**. Офицерский корпус Добровольческой армий: социальный состав. Мировоззрение. 1917–1920. гг. Орел 2005.

[38] http://antisys.narod.ru/kaminski.html

[39] **В. Войнов**. Офицерский корпус белых армий на востоке страны // Отечественная история. 1994. Nr. 6.

[40] **Василий Цветков**. Белые армий Юга Россий 1917–1920 гг. Книга I. Москва 2000.

[41] **Сергей Волков**. Первые добровольцы на Юге Россий. Москва 2001.

armee ohvitserkonda käsitlevat biograafilist kogumikku[42] ning ülevaade ohvitserkonnast kodusõjas.[43] Kahjuks on S. Volkovi uurimisobjektiks ainult Valgearmees teeninud ohvitserid. Seega ei anna need kogumikud terviklikku pilti Vene ohvitserkonnast kodusõja ajal.

Viimasel ajal on ka Eestis kasvanud huvi Vene kodusõja sündmuste vastu. Peamiseks uurimisobjektiks on Eesti piirides tegutsenud vene valgete üksused ja nende ohvitserkond. Esmajoones tuleb siin mainida Reigo Rosenthali põhjalikku ülevaadet Loodearmeest.[44] 2007. aastal kaitses Roman Abisogomjan Tartu Ülikoolis magistritöö, mis käsitleb 1920. aastatel Eestisse elama asunud endisi Vene Loodearmee ohvitsere.[45] Tegu on huvitava ja sisutiheda uurimusega, mille lisas on ära toodud biograafilised andmed 310 Eestis elanud või Eestiga seotud peamiselt vene ja saksa rahvusest Vene armee ohvitseri kohta. Samalt autorilt on ilmunud ka artikkel Vene armee kindralitest ja admiralidest Eestis 1920.–1930 aastatel.[46]

NSV Liidu lagunemise järel on endise Vene impeeriumi aladel elanud rahvad hakanud samuti enam tähelepanu pöörama oma ajaloole. Üheks enim uuritavaks isikute grupiks on sõjaväelased, keda püütakse teatud eritunnuste (kindralid, kindralstaabi ohvitserid, Georgi kavalerid jm) järgi liigitada ja analüüsida.

2007. aastal ilmus Ukrainas mahukas biograafiline leksikon, mis sisaldab eluloolisi andmeid enam kui tuhande aastatel 1917–1921 Ukraina armees teeninud kindrali ja kõrgema ohvitseri kohta.[47] Teatmikust võib leida andmeid ka mitme eesti rahvusest ohvitseri kohta (Hans Paju, Aleksander Parv, Artur Salf). Leksikoni autoril Jaroslav Tintšenkol on kavas lähiajal avaldada Ukraina armees teeninud ohvitseride koondnimestik.

---

[42] **Сергей Волков**. Энциклопедия Гражданской войны. Белое движение. Санкт Петербург-Москва 2002; **Сергей Волков**. Офицеры Российской гвардии. Опыт мартитолога. Москва 2002; **Сергей Волков**. Офицеры армейской кавалерии. Опыт мартитолога. Москва 2004; **Сергей Волков**. Офицеры флота и морского ведомства. Опыт мартитолога. Москва 2004.

[43] **Сергей Волков.** Трагедия Русского офицерство. Москва 2001.

[44] **Reigo Rosenthal**. Loodearmee. Tallinn 2006.

[45] **Роман Абисогомян**. Роль русских военных деятелей в общественний и культурной жизни Эстонской Республики 1920–1930-х гг. и их литературное наследие. Тарту 2007
http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/10062/2915/3/Abisogomjan_3.pdf
http://www.ut.ee/ABVKeskus/publ/2007/Abisogomjan.pdf (vaadatud 12.09.2008).

[46] **Роман Абисогомян.** Биографические справки о генералах и адмиралах Российской императорской армии и флота проживающих в Эстонии в 1920–1930-е годы // Биорафика Русские деятели в Эстонии XX века. Тарту 2005, lk. 238–257. Siin on küll ka sakslased (Ernst Karl Woldemar von Wahl, August Aleksander von Dehn, Georg Carl Wilhelm von Poppen jt.) ja eestlased (Heinrich Rautsman).

[47] **Ярослав Тинченко**. Офіицерській корпус Армії Українськоі Народноі Республіки (1917–1921). Кіев 2007.

Poolas on samuti koostamisel Vene armees teeninud poola rahvusest ohvitseride nimekiri.[48] Poola armeemuuseumi kodulehel on üleval ajavahemikus 1918–1921 Poola armees teeninud ohvitseride, arstide ja sõjaväeametnike register, mis sisaldab koostajate väitel *ca* 36 000 nime.[49]

1998. aastal ilmus Lätis biograafiline teatmik Läti armees teeninud kõrgemate ohvitseride elulugudega. Raamatule lisab väärtust põhjalik eessõna, kus antakse ülevaade esimestest läti rahvusest ohvitseridest Vene armees ning läti ohvitserkonna kujunemisest.[50]

2001. aastal ilmus Kiievis Mamuka Gogitidze sulest ülevaade gruusia rahvusest kindralitest.[51] Vene armees teeninud armeenia rahvusest ohvitsere on uurinud Grant Avetisjan[52] ja Juri Asadov.[53] Uuritud on armeenlastest[54] ja aserbaidžaanlastest[55] Georgi kavalere, samuti osseetide[56] ja teiste Põhja-Kaukaasia väikerahvaste[57] teenistust Vene armees. Ilmunud on artiklid sakslastest Vene armees[58] ja Poola tatarlastest Aserbaidžaani armees.[59]

I maailmasõjas võidelnud soomlastest on kirjutanud põhjaliku ülevaate Lars Westerlund[60] ning Soome Vabadussõjas osalenud endise Vene armee ohvitseridest Ake Bäckström.[61] Klaus Castren on kogunud kokku Karjala ratsajäägrite

---

[48] http://www.dompolski.org.ua/pages/wsbpr.htm (vaadatud 10.09.2008). 2008. aasta septembris olid üleval A, B, V ja G algavad nimed.

[49] http://www.muzeumwp.pl/lista.php (vaadatud 2.09.2008). Lisaks nimele on kirjas sünniaasta ja auaste Poola armees.

[50] Latvias armijas augstakie virsnieki 1918–1940. Riga 1998, lk. 9–53.

[51] **Мамука Гогитидзе**. Грузинский генералитет (1699–1921). Киев 2001. Vt. http://www.petergen.com/sources/grugener. shtml (10.09.2008).

[52] **Грант Аветисян**. Генералы армяны в Российской империй. Ереван 2007.

[53] **Юрий Асадов**. 1000 офицерских имен в армянской историй. Историко биографические очерки. Пятигорск 2004.

[54] http://www.petergen.com/publ/armkavge.shtml (10.09.2008).

[55] **Эльдар Исмайлов**. Георгиевские кавалеры – азербайджанцы. Москва 2005.

[56] http://www.darial-online.ru/2003_5/kireev. shtml (vaadatud 21.07.2008). http://ossetians.com/rus/news.php?newsid=789&f=&PHPSESSID=0a38d13b6ffc890c11c8573f55409c32 (vaadatud 21.07.2008).

[57] http://rmb.ucoz.ru/forum/11-48-1 (vaadatud 3.08.2008) http://www.elbrusoid.org/phorum/index.php?action=vthread&forum=8&topic=6979 (3.09.2008). http://www.tatworld.ru/article.shtml?article=592&section=0&heading=0 http://www.chechnyafree.ru/article.php?IBLOCK_ID=368&SECTION_ID=630&ELEMENT_ID=43582 (9.09.2008).

[58] **Александр Меленберг**. Немцы в российской армии накануне первой мировой войны // Вопросы историй. 1996. Nr. 10, lk. 127–130.

[59] http://www.zerkalo.az/print.php?id=11481 (9.09.2008).

[60] **Lars Westerlund**. Suomalaiset ensimäisessä maailmasodanssa. http://www.vnk.fi/julkaisukansio/2004/j06-suomalaiset-I-maailmansodassa/pdf/fi.pdf lk. 12 (vaadatud 10.05.2008).

[61] **Ake Bäckström** Det självständiga finlands före frihetskriget i rysk krigstjänst skolade officerare i generalsrang // Genos 68 (1997), lk. 86–93.

rügemendis teeninud ohvitseride ja tsiviilisikute andmed.[62] Samalt autorilt on ilmunud matrikkel 384 Vene armeest Soome armeesse üle tulnud soome ohvitseri nimega.[63] Lisaks on ilmunud rida töid soomlastest ja soome üksustest Vene armees.[64]

Tuleb siiski tõdeda, et seni ei ole kusagil ohvitserkonna kohta andmestiku kogumisel suudetud või peetud vajalikuks kaasata madalama taktikalise tasandi juhte. Tähelepanu on jätkunud üksikutele tippudele või vanematele staabiohvitseridele. Ohvitserkonna ülejäänud osas on rahuldutud paremal juhul üldiste arvandmete esitamisega. Enamik ohvitserkonda käsitlevaid uurimusi piirdub kas kindralite või kõrgemate ohvitseridega.[65] Polguülemad leiavad äramärkimist harvem ja pataljoniülemad vaid üksikjuhtudel. Teisalt – mida see annaks, kui õnnestuks tuvastada kõik mõnes Valgearmee diviisis või korpuses teeninud leitnandid ja lipnikud? See oleks vaid üks paljudest Valgearmee diviisidest ja korpustest. Üldistuste tegemine Valgearmee ohvitserkonna kohta oleks ikkagi keeruline. Selles mõttes on Eesti paremas olukorras. Võib öelda, et Eesti väiksus tuleb siin kasuks. Ühe, umbes armeekorpuse suuruse, väekoondise ohvitserkonna andmestiku kogumine ja analüüsimine on võimalik. Kogu Valgearmee (ka Punaarmee) või kasvõi näiteks Lõuna-Venemaal asunud vägede kogu ohvitserkonna kaardistamine kogu sõja vältel, oleks väga raske kui mitte võimatu.

---

[62] **Klaus Castren**. Karjalan ratsujääkärirykmentti Viipurissa 1918–1920. Upseeristo ja siviilvikamehistö. Helskinki 1996.

[63] **Klaus Castren**. Kahden sotalipun alla. Helsinki 2003.

[64] **Klaus Castren**. Nikolain ratsuväkiopiston suomalaisjunkkarit 1828–1917. Helsinki 2002; **Eugen Pikoff**. Landsmän i Ryska marinen 1808–1918. Helsinki-Helsingfors 1938; **Ake Backström**. Liikennallepanosta kotiutukseen. Suomen Kaartin päälystä 1877–1878 // Genos 67 (1996), lk. 68–77. Vt. ka http://www.genealogia.fi/genos/67/67_68.htm **Tuomas Hoppu**. Historian unohtamata. Suomalaiset vapaaehtoiset Venäjän armeijassa 1. maailmansodassa 1914–1918. Helsingi, Tampere 2005.

[65] **Константин Залесский**. Кто был кто в Первой мировой войны. Биографический энциклопедический словарь. Москва 2003; **Евгений Волков, Николай Егоров, Иван Купцов**. Белые генералы Восточного фронта гражданской войны. Москва 2003; **Николай Рутыч**. Белый фронт генерала Юденича. Биографий чинов Северо Западной армий. Москва 2002. **Владимир Каминский**. Выпускники Академий Генерального штаба на службе Красной армий // Военно-исторический журнал. 2002. Nr. 8, lk. 54–61; **Алексей Лихотворик**. Русская армия в Великой войне. Картотека проекта. http://www.grwar.ru/persons/persons.html (vaadatud 20.09.2008); Мартиролог русской военно-морской змиграций. Редакор В.Лобыцин. Москва-Федоссия 2001.

Allikad

Peamisteks allikateks töö kirjutamisel olid Eesti Riigiarhiivis asuvate sõjaväeasutuste fondide materjalid. Põhiallikad võib jagada kolme gruppi. Esimese grupi moodustavad Vabadussõja ajal või vahetult selle järel koostatud ohvitseride nimekirjad. Sellised nimekirjad on olemas enamiku väeosade, sõjalaevade ja sõjaväe keskasutuste kohta. Paraku sisaldavad need nimekirjad väga vähe informatsiooni ohvitseride varasema teenistuskäigu kohta Vene armees. Tavaliselt on piirdutud vaid ohvitseri nime, auastme ja teenistuskoha mainimisega. Vaid harvadel juhtudel võib sealt leida andmeid ohvitseri vanuse, sünnikoha ja hariduse kohta. Lisaks sisaldavad nimekirjad ebatäpsusi ning seal leiduv andmestik vajab igal juhul ülekontrollimist.

Teise allikate grupi moodustavad väeosade ülemate päevakäsud rivi alal ja kolmanda grupi ohvitseride teenistuskirjad. Kahjuks on ka teenistuskirjades leiduvad kirjed ebatäpsed või puudulikud. Näiteks ei ole alati teenistuskäik Vene armees lahti kirjutatud. Eeskätt puudutab see ohvitsere, kes ei teeninud rahvusväeosades või kes tulid Eestisse ilma Vene teenistusleheta. Näiteks on alampolkovnik Paul Kunnuse teenistuskirjas märge, et ta teenis 99. Ivangorodi polgus, kuid pole täpsustatud, millisel kohal.[66] Samamoodi ei ole teenistuskirjas sõjalise hariduse lahtris iga kord toodud välja sõja- või lipnikukooli täielik nimetus. See võib tekitada segadust. Petrogradis tegutses I maailmasõja ajal neli jalaväe lipnikekooli, lisaks Pauli ning Vladimiri sõjakoolid. Iga kord ei ole teenistuskirjas märgitud, millise lipnikekooli oli ohvitser lõpetanud (Petrogradi sõjakooli või Petrogradi lipnikekooli). Osalt oli just see asjaolu põhjuseks, miks Vabadussõja juhtide tabelis (lisa 4) ei ole eristatud lipnikekoolide numbreid. Ka teenistuskirjades märgitud andmeid sünnikoha ja sünniaja kohta ei pruugi alati täpsed olla. Uuemad uurimused Vabadusristi kavaleridest on näidanud, et teenistuskirjas toodud andmed erinevad kirikuraamatutes esitatud andmetest.

Töö raamistiku aitasid luua mitmesugused mälestused, mida leidus kõige arvukamalt Riigiarhiivi Vabadussõja Ajaloo Komitee Töökomisjoni fondis (nr. 2124). Sealt võib leida huvipakkuvaid ja vahel üsna ootamatuid hinnanguid Vabadussõja aegse Eesti sõjaväe, selle ohvitseride ning Vabadussõja ajal Eesti valitsenud meeleolude kohta üldiselt. Oodatult paistavad ohvitseride mälestused silma suurema üldistusastmega ja sisaldavad reeglina enam informatsiooni kui sõdurite kirjutatud mälestused. Eesmärgiks oli läbi vaadata kõigi sõjategevuses osalenud üksuste ohvitseride mälestused. Tegelikkuses õnnestus lisaks läbi vaadata ka ligikaudu pooled neis üksustes teeninud sõdurite, allohvitseride, sõjaväeametnike mälestustest.

Vene kodusõjas osalenud Eesti ohvitseride kohta käiv andmestik pärineb enamasti Korraldusvalitsuse ja Moskva, Petrogradi ja Siberi opteerimiskomisjonide fondidest ning ohvitseride teenistuskirjadest (sh. Venemaa Riikliku Sõjaajaloo Arhiivis). Korraldusvalitsuse fondis asuv registreerimisleht sisaldab

[66] ERA 495-7-2275. Paul Kunnuse teenistuskiri.

üldisemaid andmed, aga opteerimistoimikust (kui teenistuskiri nt puudub) võib leida täpsemat teavet teenistuse kohta Vene kodusõjas. Samuti võib informatsiooni ohvitseride kohta leida opteerumiskomisjonide poolt tagasilükatud taotlustest.

Punaarmee juhtkonna kohta käiv andmestik pärineb Venemaa Riiklikust Sõjaarhiivist ning Venemaa Riiklikust Sõjaajaloo Arhiivist. Esimeses leiduvad Vabadussõjas Eesti vastu tegutsenud Punaarmee kõrgemate juhtide nimekirjad, teises nende ohvitseride teenistuskirjad. Puudulike andmete korral oli abiks kindralstaabi ohvitseride teatmik, mis sisaldab teavet kindralstaabi ohvitseride teenistuskäigu kohta 1917. aasta sügiseni, viimased sissekanded olid tehtud käsitsi. Vene Riikliku Sõjaajaloo Arhiivi ohvitseride teenistuslehtede kollektsioon on oluline ka selle poolest, et sisaldab andmeid nende eesti ohvitseride kohta, kes hukkusid kodusõjas või ei opteerunud peale Vabadussõda Eestisse.

Tööprotsess juhtide tuvastamiseks nägi välja nii, et kõigepealt koostati väeosa fondis leiduvate ohvitseride nimekirjade põhjal kõigi väeosas teeninud ohvitseride üldnimekiri, kus ohvitserid olid reastatud auastemete järgi. Selle järel kontrolliti nende andmeid teenistuskirjadest alustades nimekirja tipust. Iga väeosa kohta koostati ajatabel, kuhu märgiti allüksuste juhid, mis kuupäevast ja mis kuupäevani keegi oma kohal teenis. Puuduvad lüngad tuvastati väeosa ülema päevakäskude abil. Tulemuseks oli ajatabel, kus kõik allüksused pidid olema juhtidega "kaetud" rindele minekust alates kuni sõjategevuse lakkamiseni 31. detsembril 1919. aastal.

Töö käigus selgus, et sugugi mitte kõigi Vabadussõjas juhi kohal teeninud ohvitseride teenistuskirjad ei ole säilinud. Eeskätt kehtib see noorte ohvitseride ja allohvitseride kohta, kes hukkusid sõjas või läksid pärast sõda tsiviilteenistusse. Nii tuli täpsustavaid andmeid otsida Siseministeeriumi, Põllutööministeeriumi, Haridusministeeriumi jt. asutuse fondidest. Suhteliselt keeruline oli leida andmeid väljaspool Eestit sündinud ja lühikest aega Eesti sõjaväes teeninud teistest rahvustest juhtide kohta. Isikute grupp, kelle kohta oli keeruline andmeid leida, olid juhi kohal teeninud allohvitserid ja sõdurid, kes lahkusid Vabadussõja järel sõjaväeteenistusest. Kõigi kohta ei õnnestunudki andmeid leida. Eriti palju oli selliseid juhte Scouts pataljonis. Suhteliselt lihtsam oli vanemate ohvitseridega, kes olid teenistuses pikemat aega ja kelle teenistuse kohta on säilinud rohkem andmeid. Samas ei olnud alati ka nende puhul võimalik tuvastada varasemat teenistuskäiku Vene armees ja tegevust pärast Vene armee lagunemist 1918. aasta kevadtalvel.

I. PEATÜKK.
EESTI RELVAJÕUDUDE ORGANISEERIMINE 1918

Eesti relvajõudude organiseerimise katsed Saksa okupatsiooni ajal

1918. aasta veebruaris okupeerisid Saksa väed Eesti ja 5. aprillil saadeti laiali Eesti sõjavägi. Pärast rahvusväeosade laialisaatmist arutas põrandaalune Eesti Ajutine Valitsus tekkinud olukorda ja leidis, et polgud peaksid peale demobiliseerimist jääma olukorda, kus neid oleks võimalik vajaduse korral uuesti kokku kutsuda.[67] Selleks pidid ohvitserid hoidma omavahel sidet. Samuti peeti oluliseks, et ohvitserid ei astuks sakslaste teenistusse ega sõidaks Eestist ära. Täiel määral need lootused ei täitunud. Juba enne Saksa vägede tulekut lahkus grupp rahvusväeosades teeninud vanemaid ohvitsere Venemaale. Viimaste seas olid 1. Eesti jalaväediviisi ülem polkovnik Johan Laidoner, 3. Eesti jalaväepolgu ülem polkovnik Peeter Raudsepp ja sama polgu alampolkovnik August Kilk. Osa ohvitsere lahkus Eestist Saksa okupatsiooni ajal (Eesti tagavarapataljoni ülem polkovnik Jaak Rosenbaum, kapten Karl Mutso 1. Eesti suurtükiväe brigaadist jmt). Mõned ohvitserid astusid ka Saksa okupatsioonivõimu teenistusse.[68]

Eestisse jäänud ohvitserid püüdsid omavahelist sidet hoida, kuid kuna dokumente selle perioodi kohta säilinud ei ole, siis on raske midagi öelda nende kontaktide iseloomu kohta. Näib, et tihedam läbikäimine toimus 1. Eesti jalaväepolgu ja grupi Eesti tagavarapataljoni ohvitseride vahel. Et mitte sidet kaotada, astusid mõned 3. Eesti jalaväepolgu ohvitserid Saksa okupatsiooni ajal spordiselts "Kalev" liikmeks.[69]

Mingid kontaktid säilisid Saksa okupatsiooni ajal ka 2. Eesti jalaväepolgu ohvitseride vahel. Vahetult enne ohvitseride ärasõitu Viljandist kutsus polkovnik Johan Unt polgu ohvitserid enda juurde staapi ja palus kõigil edaspidi linna sattudes tema juurde sisse astuda.[70] Kui paljud seda võimalust tegelikult kasutasid, pole teada, kuid varsti pärast polgu laialisaatmist sai 3. pataljoni ülem Felix Tannebaum kulleriga teate polkovnik Undilt, kes küsis aruannet sakslaste poolt üle võetud pataljoni varade kohta (seda olevat temalt nõudnud Eesti

---

[67] ERA 2124-3-1413, l. 2. Leitnant Richard Tammemägi. Eesti rahvuslikkude võitlusjõudude salajane organiseerimine saksa okupatsiooni ajal.

[68] Kapten Villem Liivi väitel astusid sakslaste teenistuses üks endine 1. Eesti polgu leitnant ja üks lipnik: ERA 545-1-189, l. 6. Kapten Villem Liivi mälestused. Postimehe andmetel oli 1. Eesti diviisi juhatusel plaan saata mõned ohvitserid ennast Saksamaale täiendama. Vt. Postimees 22.04.1918.

[69] ERA 2124-3-516, l. 2. Platon Kuusik. Mälestusi Vabadussõjast 1. jalaväepolgus teenides 1918–1920.

[70] ERA 2124-3-267, l. 20. Villem Jakobson. 2. Eesti Rahvusliku polgu loomise päevil Viljandis.

sõjaväe intendant). Pärast seda kohtus lipnik Lucius Treiberg Viljandis Undiga, kes lubas, et kord tuleb aeg, kui polk uuesti kokku saab. Sidemehena Tallinna ja Viljandi vahel tegutses endine 2. Eesti jalaväepolgu ohvitser Eduard Saulep.[71] Täpsemad andmed ohvitseride omavaheliste kontaktide kohta Saksa okupatsiooni ajal puuduvad. Võib siiski arvata, et see läbikäimine oli pigem juhuslikku laadi ja puudutas esmajoones lähestikku elavaid ohvitsere.

Kui peale Vabadussõja lõppu tõstatus küsimus väeosade vanusest, väitis Jaan Soots, et kõigile 1917. aastal formeeritud väeosadele ei saa vanust lugeda, kuna nad vahepeal ei tegutsenud. Samas olevat staabid jätkanud tegutsemist ka Saksa okupatsiooni ajal. Ernst Põdderi sõnul oli Andres Larka andnud korralduse vajadusel uuesti kokku tulla.[72]

Enamik ohvitseridest pöördus Saksa okupatsiooni ajal tagasi sõjaeelse elu juurde. Paljud sõitsid maale taludesse, väike osa jätkas poolelijäänud õpinguid Tartus, Riias jm. Nagu Venemaal, nii olid ka Eestis raskemas olukorras linnadest pärit ohvitserid, kes kogesid karmimalt tööpuudust ja majanduslikku kitsikust. Villem Liivi sõnul tegelesid Rakveres elanud ohvitserid enda äraelatamiseks koguni spekuleerimisega. Staabikapten Erich Nikolai korteris oli selleks otstarbeks sisse seatud terve kontor. Kui juulis saabus üleskutse sõita Murmanskisse Briti-Slaavi Leegioni enamlaste vastu sõdima, võeti see teade Rakveres rõõmuga vastu.[73] Väike grupp eesti ohvitsere astus 1918. aasta sügisel, vaid mõni nädal enne Vabadussõja algust, Pihkva vabatahtlikusse korpusesse. Ka siin olid põhjused pigem majanduslikud kui ideoloogilised.

Osa Eestisse jäänud ohvitseridest üritas Saksa okupatsiooni ajal Omakaitse sildi all rahvuslikke relvajõudusid organiseerida. Plaan oli luua maakondades usaldusmeeste võrk, hankida relvi ning hoida silm peale sakslastel ja kohalikel kommunistidel. Tallinnas asuva keskuse mõju organiseerimistööle oli väike. Kõik sõltus kohapealsete juhtide julgusest ja algatusvõimest. 11. novembril 1918. aastal, kui Saksa okupatsioonivõimud tunnustasid Eesti Ajutist Valitsust kõrgema võimuna ja rahvuslikud jõud võisid asuda vabamalt tegutsema, oli olukord maakondades järgmine:

Läänemaal olid põrandaaluse organiseerimistöö juhtideks Lääne maakonna endine komissar Eduard Alver ja endine 1. Eesti jalaväepolgu ohvitser lipnik Villem Väeden. Kui sakslased E. Alveri vahistasid, olid andmed paljudest valdadest meeste, relvade ja laskemoona kohta kogutud. Novembri keskel oli Läänemaa üks kõige paremini organiseeritud maakondadest.

---

[71] ERA 2124-3-1273, l. 2p. Eduard Saulep. Mälestusi 2. polgust enne sakslaste Viljandi okupeerimist.

[72] ERA 497-2-905, l. 3. Kõrgemate juhtide nõupidamise stenogramm (dateerimata).

[73] Ado Anderkop keelitas ohvitsere mitte sõitma ja viitas ohule, mis võib Eestit ähvardada, kui Saksamaa Läänerindel sõja kaotab. Sõideti keelitamisest hoolimata: ERA 545-1-189, l. 7. Kapten Villem Liivi mälestused.

Tartumaal alustas leitnant Julius Kuperjanov põrandaalust organiseerimistööd 1918. aasta mais ja juba paari kuu pärast oli tal 150 kindlat meest.[74] Kuperjanovi ümber koondus grupp endisi Eesti tagavarapataljoni ohvitsere, kes moodustasid hiljem Tartumaa Kaitse Liidu ja Vabadussõjas Kuperjanovi partisanide väeosa tuumiku. Augusti lõpuks oli kõigis Tartumaa kihelkondades ja osades valdades usaldusmehed määratud. Oktoobris asuti hankima relvi ja laskemoona.[75]

Virumaal olid salaorganisatsiooni juhtideks laevakapten Oskar Treilmann (Toomara), Ado Anderkop ja endine 1. Eesti jalaväepolgu ohvitser Villem Liiv. Augusti algul nimetas Anderkop V. Liivile mõned ohvitserid (sealhulgas staabikapten Aleksander Teppich Vaivaras ja kapten Heinrich Laretei Narvas), kellega käskis kontakti võtta. Peale V. Liivi kuulusid Rakvere tuumikusse veel staabikapten Hugo Jürgenson ja lipnik Georg Agger. Iga liitunud ohvitser tõi organisatsiooni veel üks kuni kaks ohvitseri. Augusti lõpus oli organisatsiooniga liitunud kuusteist ohvitseri Rakveres ja maakonna tähtsamates keskustes.[76] Septembris astus liikumise etteotsa Rakverre elama asunud Nikolai Reek. Millist rolli üks või teine ohvitser põrandaaluses töös etendas, on tagantjärele raske öelda. Staabikapten Aleksander Teppich sõitis näiteks varsti Venemaale ja mobiliseeriti Punaarmeesse, kust naasis alles pärast Vabadussõja lõppu.[77]

Oktoobris, kui Läänerindelt hakkasid tulema teated Saksa vägede lüüasaamisest, muutus põrandaalune tegevus Virumaal aktiivsemaks. Muuhulgas tehti katset sakslastelt toiduainete eest relvi osta. Novembri alguseks oli staabikapten Hugo Jürgensonil Rakveres sadakond meest, kellest enamikul olid ka relvad. Neist moodustus hiljem Rakvere kaitseliit ja 5. jalaväepolgu 1. pataljoni tuumik. 1918. aastal Narva-Jõesuus suvitanud kindralmajor Aleksander Tõnisson teadaolevalt organiseerimistööst osa ei võtnud.

Võrumaal läks organiseerimistöö käima samuti augusti lõpus. Eestvedajaks oli Võru Gümnaasiumi õpetaja ja endine 1. Eesti jalaväepolgu ohvitser staabikapten Friedrich Vreemann. Leitnant Oskar Kurvitsa kaudu oli Vreemanil side Tartuga, kust saadi informatsiooni ja juhtnööre. F. Vreemanni ümber koondus kümmekond ohvitseri Võru linnast ja maakonnast. Esialgne plaan kaasata kõik maakonnas elavad ohvitserid siiski ei teostunud.[78]

Viljandimaal ei suudetud kuigi palju ära teha. Toimusid vaid mõned ohvitseride koosolekud "Grand Hotellis", mille sisuks oli peamiselt infovahetus. Kava, mille kohaselt pidi iga ohvitser leidma kümme usaldusväärset meest, kellest moodustatakse erilised lööksalgad, jäi teostamata. Meeleolu Viljandi

---

[74] ERA 2124-3-1588, l. 1. Jaan Unt. Kuperjanov organiseerib kaitseliitu ja oma partisane.

[75] ERA 2124-3-1413, l. 7. Leitnant Richard Tammemägi. Eesti rahvuslikkude võitlusjõudude salajane organiseerimine saksa okupatsiooni ajal.

[76] ERA 545-1-189, l. 9. Kapten Villem Liivi mälestused.

[77] ERA 495-7-5971. Aleksander Teppichi teenistuskiri.

[78] ERA 2124-3-1413, l. 9. Leitnant Richard Tammemägi. Eesti rahvuslikkude võitlusjõudude salajane organiseerimine saksa okupatsiooni ajal.

koosolekutel oli rõhutud ja üldine suhtumine ettevõtmisse skeptiline. Üksikuid organiseerimistöö katseid tehti ka maakonnas, kuid puudus koordineeritud tegevus ja selged liidrid. Pigem oli tegu rahvuslikult meelestatud isikute meelsuse väljendusega kui sihipärase tööga.[79]

Pärnumaal ei õnnestunud toimivat organisatsiooni luua. Valdades olid küll määratud usaldusmehed, kelle abil tehti rahva seas selgitustööd (peidetud relvi sakslastele mitte ära anda jm).

Paides valitses saksa võim ja vaim. Kui Paidesse kaitseliidu ülemaks määratud alampolkovnik Johan Puskar 15. novembril linna jõudis, ei leidnud ta Järvamaal organiseerimistööst vähimatki jälge. Samuti puuduvad märgid salaorganisatsiooni olemasolust **Saaremaal**.[80]

Kokkuvõtteks võib öelda, et Saksa okupatsiooni ajal ei õnnestunud Eestis luua ülemaalist põrandaalust sõjalist organisatsiooni. Pigem oli tegu usaldusmeeste võrguga, mis kogus andmeid maal valitseva meeleolu ja inimeste käes olevate relvade kohta.[81] Üksnes Läänemaal ja Tartumaal oli salaorganisatsioon tänu kohalike juhtide energilisele tegutsemisele suutnud tungida sügavamale. Päris asjata see töö siiski ei olnud. Paljudes kohtades oli loodud ohvitseride ja rahvuslikult meelestatud kodanike rakukesed, kes asusid novembris formeerima Kaitseliitu.

Saksa okupatsiooniga seoses tuleks märkida veel üht asjaolu. Nimelt jõudsid 1918. aasta suvel-sügisel kodumaale kümned Saksa ja Austria-Ungari sõjavangis olnud eesti ohvitserid.[82] Mitmed neist etendasid Vabadussõjas olulist rolli. Nimetagem siin Operatiivstaabi operatiivosakonna ja Korraldusvalitsuse ülemat Paul Lille, 1. jalaväepolgu pataljoni- ja polguülemat (1919 detsembris) Aleksander Pulka, 6. jalaväepolgu roodu- ja pataljoniülemat Jaan Junkrut, 5. jalaväepolgu roodu- ja pataljoniülemat Jakob Munnerit jmt. Saksa okupatsiooni ajal tuli ka Venemaalt Eestisse mitu ohvitseri, kes Vabadussõja ajal määrati juhtivatele kohtadele. Tuntumad neist kindlasti 5. jalaväepolgu ülema ja 3. diviisi staabiülem Nikolai Reek ning 2. diviisi staabiülem Viktor Mutt.

Nõukogude Venemaa plaanid ja Punaarmee Vabadussõja hakul

Vaherahu sõlmimine Saksamaa ja *Entente* vahel 11. novembril 1918. aastal asetas Eesti välispoliitiliselt uude olukorda. Saksamaa ja Nõukogude Venemaa vahel sõlmitud Bresti rahuleping kaotas kehtivuse ja koos sellega pidid Eestist lahkuma ka Saksa väed. Kuigi mõned Euroopa riigid olid tunnustanud Eesti

---

[79] Samas.
[80] Samas.
[81] Samas.
[82] Mittetäielikel andmetel langes I maailmasõja ajal sõjavangi üle 100 eesti rahvusest ohvitseri. Enamus neist pöödus 1918. aastal kodumaale tagasi.

Maanõukogu *de facto* üleeuroopalise rahukonverentsi kokkukutsumiseni, oli Eesti sattunud "halli tsooni", kus tema õiguslik seisund oli selgelt määratlemata ja lubas erinevaid tõlgendusi.

Nõukogude Venemaa kartis, et Saksamaa kapituleerumise järel vabad käed saanud *Entente* väed alustavad tema vastu sõjalist interventsiooni. Seda silmas pidades otsustati anda ennetav löök. Nõukogude Venemaa eesmärgiks oli vallutada Läänemere sadamad, tugevdada Petrogradi kaitset mere poolt, vallutada Ukraina ja Poola kivisöe maardlad ning ühenduse loomine Saksamaa ja Austria-Ungari revolutsioonidega.[83] Seega oli Eesti vallutamine osa suuremast operatsioonist.

Saksamaa kokkuvarisemine tuli paljudele, sealhulgas ka Nõukogude Venemaa juhtidele, ootamatult. Punaarmee ei olnud sõjaks valmis. Eestiga piirnevas Petrogradi sõjaväeringkonnas algas töö vägede organiseerimiseks alles 1918. aasta oktoobris-novembris. Loodi kõrgem operatiivkoondis 7. armee näol (armee staap alustas tööd 1. novembril) ja alustati väeosade formeerimist.[84]

Seega oli Punaarmeel vägede formeerimise seisukohast Eesti rahvaväega võrreldes vaid mõned nädalad edumaad. 1918. aasta kevadel loodud piirikatte üksused ei olnud mõeldud pealetungioperatsiooni läbiviimiseks. Eestisse tungimise hetkel ei olnud 7. armee koosseisus ühtegi lõpuni formeeritud ja kõrge lahinguvõimega polgu, brigaadi või diviisi taseme üksust. Enamus teistelt rinnetelt armee tugevduseks määratud jõududest olid saabumata. Punaarmee peamiseks eeliseks Vabadussõja hakul olid mitte niivõrd hästiorganiseeritud väeosad vaid sõjaväelise organisatsiooni olemasolu ja üleolek relvastuses (Vabadussõja alguses puudus Eestil oma suurtükivägi).

16. novembril andis Punaarmee juhataja korralduse tuua Idarindelt ära eesti ja soome punaväe osad ja koondada Jamburgi piirkonda. 7. armee koosseisu lülitati 10. kütidiviis, mis pidi koonduma Novgorodi, Staraja Russa ja Luuga rajooni. Peagi järgnesid korraldused läti punaväe üksuste (1. ja 6. kütipolk ning läti diviisi suurtükivägi) ümberpaiknemiseks 7. armee piirkonda.[85] Enamus 7. armee tugevduseks määratud jõududest ei jõudnud pealetungi alguseks (28. novembril) kohale. 10. kütidiviisi esimesed osad jõudsid Staraja Russa rajooni 15. detsembril, diviis läks lahingusse 1919. aasta jaanuaris. Punaarmee kiirustamise põhjuseks oli kartus, et pealetungiga viivitades saavad "rahvuslikud ja kontrevolutsioonilised jõud aega oma relvajõudude korraldamiseks ning need võivad muutuda reaalseks sõjaliseks jõuks."[86]

25. novembril 1918. aastal kuulus 7. armee koosseisu kolm kütidiviisi, üksik kütibrigaad, Kroonlinna merekindluse garnison ning piirivalve ja raudteevägede üksused. 7. armee lähemaks eesmärgiks oli vallutada Narva ja Pihkva ning arendada pealetungi edasi Tallinna ja Valga suunas. Pealöögi suund oli Narva-Tapa-

---

[83] Eesti Vabadussõda 1918–1920. I, lk. 139.

[84] Гражданская война и военная интервенция в СССР. Энциклопедия. Москва 1987, lk. 537.

[85] **Николай Какурин**. Как сражалась революция. Том 2. Москва 1990, lk. 44–45.

[86] Samas, lk. 98.

Tallinn. Abilöögid olid suunatud üle Pihkva Tartu ja Valga peale.[87] Operatsiooni ajaks allutati 7. armee juhatusele ka Balti laevastik.

Huvitav, et 7. armee staap formeeriti üksiku armeekorpuse staabi eeskujul ning armee varustusorgan formeeriti kõigest diviisi tasemel.[88] Seega võib öelda, et kui Eesti kavatses sõja alguses maa kaitseks mobiliseerida ühe kuuest polgust koosneva diviisi, siis vastane formeeris Eesti ja Läti vallutamiseks kolmest diviisist koosneva korpuse.

15. novembril 1918. aastal oli Punaarmee Põhjarinde vägedes kokku 9453 tääki, 38 suurtükki ja mõned eskadronid ratsaväge. Seda jõudu peeti ilmselt piisavaks, et vallutada taganevate Saksa vägede kannul Balti kubermangud.[89]

Riigikaitse korraldamine

Kui palju teati Eestis Punaarmee kavadest? Näib, et teated Punaarmee aktiviseerumisest piiri taga, jõudsid Eestisse üsna varakult. Saksa okupatsiooni ajal käis üle demarkatsioonijoone tihe salakaubavedu ja üle piiri tulnud inimeste käest kuuldi, et niipea, kui Saksa väed on Eestist lahkunud, alustab Punaarmee pealetungi.[90] Johan Pitka kirjutab oma mälestustes, et sai juba 18. oktoobril kindlaid teateid selle kohta, et Jaan Anvelt organiseerib Venemaal kommunistlikke väesalku Eestisse tungimiseks.[91] Tartumaal kaitseliitu organiseerinud Kuperjanovil oli oma agentuur, mis hankis informatsiooni ka piiri tagant.[92] Ajutise Valitsuse esimesel koosolekul 11. novembril 1918. aastal andsid Omakaitse juhid üsna täpse ülevaate Narva taga toimuvast öeldes muuhulgas: "Jamburgis asutatakse Eesti enamlaste polku, kuhu aga väga vähesed sisse astuvad. Sealsamas on kolm löögipataljoni a 1500 meest, enamasti venelased, distsiplineerimata, kõlbulikud mitte lahinguteks vaid rüüstamiseks. Kaugemal seisab üks diviis."[93]

Seega teati vähemalt vastase vägede koondamistest piiri taga, kuid sellest lähtuvat ohtu ei osatud adekvaatselt hinnata. 14. novembri koosolekul tõdes

---

[87] Samas, lk. 99–100.

[88] Директива главного командования командованию Северного фронта, 5.11.1918 // Директивы Главного командования Красной Армии 1917–1920 Москва 1969. lk.172

[89] **Н. Какурин**. Как сражалась революция, lk. 39.

[90] ERA 2124-3-1877, l. 11. Relvastatud sissetungi oht väljastpoolt 1918. a. lõpul (Jakob Saidlo?).

[91] **Johan Pitka**. Minu mälestused suure ilmasõja algusest Eesti vabadussõja lõpuni. Tallinn 1921, lk. 36.

[92] Julius Kuperjanov pidas salajast kirjavahetust enamlaste teenistusse astunud Eduard Keskega, kellega ta oli koos teeninud 5. Kiievi grenaderipolgus. E. Keske astus hiljem Loodearmeesse, kust tuli üle Eesti sõjaväkke. ERA 2124-3-498, l. 6. Alice Kuperjanovi mälestusi okupatsiooni ajast.

[93] ERA 31-1-8, l. 11p. Ajutise Valitsuse koosoleku protokoll 11.11.1918.

Karl Ast, et "Narvas on olukord piiri läheduse tõttu tõsine; piiri olevat vaja kindlustada, "eriti kontrabandistide vastu; enamlaste sissetungimist ei olevat nii karta kui nälginud salku."[94] Seega peeti probleemiks pigem salakaubavedu ja nälginud venelaste tungimist Eestisse kui sõjalist rünnakut. Samas tegi Peeter Põld ettepaneku tugevdada kaitset Pihkva suunal takistamaks vene vabatahtliku korpuse sissetungi Lõuna-Eestisse.[95]

16. novembri Ajutise Valitsuse koosolekul, kus osalesid ka mõned kõrgemad sõjaväe juhid, arvati, et kallaletungi karta pole vaja ja sakslased on kohustatud meie piiri kaitsma.[96] Ajutise Valitsuse tegevus neil päevil oli suunatud peamiselt sellele, kuidas Saksa okupatsioonivõimudelt varasid üle võtta. Muretseti eeskätt sisemise julgeoleku pärast. Valitsuse üheks esimeseks sammuks oli formeerida Tallinna kaitseks 200-meheline palgaline väesalk.[97] Riigi välispiiri kaitse osas loodeti Saksa vägedele.

Mõõdukalt optimistlik meeleolu valitses kõikjal. 15. novembri "Sotsiaaldemokraat" kirjutas: "Ärevate kuulujuttude tagasitõrjumiseks teatame, et Narvas kui ka mujal piiriäärsetes punktides kõik rahulik on. Seltsimees, kes alles 12. skp. Jamburgist tuli, teatab, et seal mingit meie maale kallale tungimist ei plaanitseta. Hiljuti pidanud Jamburgi punane kaart koosolekut, kus otsustatud meie riigi sisemisse asjusse mitte segada. Eestimaa on Bresti lepingu põhjal Venemaast eraldatud ja sellepärast ei olevat Venemaa proletariaadil huvisid siinsetesse asjadesse segada."[98] Sama kuupäevaga "Päevaleht" teatab: "Arvatavasti toob Venemaa veristele sündmustele nüüd liitlaste ühine väljaastumine enamlaste valitsuse vastu pea lõpu. Ei sünni seda, siis kestab võitlus veel kaua ja on suur enesepettus, kui mõni arvab, et enamlus Venemaal võitjaks jääb."[99] Ka "Postimees" oli arvamusel, et enamlaste päevad Venemaal on varsti loetud.[100]

Sarnast küllaltki muretut suhtumist riigikaitsesse näeme Maanõukogu protokollides. Esimesel istungil 20. novembril tehti palju ilusaid sõnu, kuid riigikaitset ei mainitud sõnavõttudes kordagi. Sama kordus 21. novembri istungil ja alles 22. novembril, pärast seda, kui Punaarmee oli teinud esimese ebaõnnestunud katse Narva vallutamiseks, leiti, et riigikaitse küsimust tuleks arutada järgmisel päeval kinnisel istungil.[101] Seega tõstatus riigikaitse teema Maanõukogus alles 23. novembril ehk viis päeva enne Punaarmee sissetungi. Et sõda on möödapääsmatu, selgus paljudele alles 26. novembril, kui Punaarmee oli vallutanud Pihkva ja linnas asunud vene valgete korpus taandus Eestisse.[102]

---

[94] ERA 31-1-8, l. 7. Ajutise Valitsuse koosoleku protokoll 14.11.1918.
[95] ERA 31-1-8, l. 6. Ajutise Valitsuse koosoleku protokoll 14.11.1918.
[96] Eesti Vabadussõda 1918–1920. I, lk. 162.
[97] Ajutise Valitsuse koosoleku protokoll nr. 2.12.11.1918.
[98] Sotsiaaldemokraat. nr. 4. 15.11.1918.
[99] Päevaleht nr. 26. 15.11.1918.
[100] Postimees nr. 207, 5.11.1918.
[101] Maanõukogu protokoll nr. 62-a 23.11.1918.
[102] Eesti Vabadussõda. I, lk. 162.

Miks ikkagi riigikaitsele nii vähe tähelepanu pöörati? Üks põhjus oli ilmselt selles, et Ajutises Valitsuses puudus selgem arusaam Venemaal ja Euroopas toimuvast. Liiga vähe usuti oma jõusse, liiga palju loodeti välisabile, suurriikide omavahelistele lepetele ja nõukogude valitsuse deklaratsioonidele. Tõsi on ka, et kellelgi Ajutise Valitsuse liikmetest polnud varasemast riigijuhtimise kogemust. Enamikule tollasest Eesti eliidist oli riigikaitse tundmatu ja võimalik, et isegi vastumeelne. Vene haritlaskond suhtus traditsiooniliselt umbusuga igasugustesse jõustruktuuridesse ja võib arvata, et ka suur osa eesti rahvuslikust haritlaskonnast olid selle mentaliteedi kandjad.

Teisalt võib ignorantsust riigikaitse küsimustes nimetada ka rahvuslikuks alaväärsustundeks, mis ei lubanud näha Eestit võrdväärse partnerina iseseisvate riikide seas, vaid vaatles seda maa-alana, mille saatus sõltub suurriikide suvast.[103] Eesti vägede kiire taandumine ja massiline väejooks rindel Vabadussõja alguses süvendas sellist mõtteviisi veelgi. Ajutise Valitsuse peavolinik Heinrich Luht ütles 27. detsembril, et kui Tartusse jõudsid teated Inglise laevastiku saabumisest Tallinna, levis linnas arvamine, et küllap tulevad inglased ka Tartut kaitsma. Seda ei juhtunud ja Tartu anti ära ilma võitluseta. H. Luht lisas, et "peame tungivalt inglasi paluma meid okupeerida."[104] Sellisel arvamusel paistsid olevat ka Ajutise Valitsuse liikmed. Jaan Teemanti küsimuse peale, kas valitsus ei peaks astuma samme, et inglased meid okupeeriks, vastas Konstantin Päts, et seda küsimust on valitsus vähemalt 20 korda arutanud, lisades, et oleme teinud selles suunas kõik, mis võimalik.[105]

Riigikaitse alast kogenematust ja ebakompetentsust kohtab ka hiljem. Näiteks lükati detsembris tagasi inglaste pakutud varustusabi põhjendusega, et see läheb noorele riigile liiga palju maksma. Seda hoolimata Varustusvalitsuse ülema polkovnik Rudolf Reimani väitest, et olukord nõuab igasuguse abi vastuvõtmist. Kui Varustusvalitsuse inseneriosakonna ülem Artur Sinisoff 1919. aasta veebruaris Inglismaale varustust ja laskemoona hankima sõitis, tuletati talle seal seda meelde.[106]

Teine näide. 30. novembril 1918. aastal vabastas Ajutine Valitsus Karl Asti ettepanekul mobilisatsioonist raudteelased ja kooliõpetajad.[107] Ometi pidi teada olema, et suur osa ohvitseridest on endised kooliõpetajad.[108] Kui seda korraldust oleks punktipealt järgitud, oleksid paljud väeosad jäänud Vabadussõja algul ilma juhtideta. Sõjavägede ülemjuhataja ettepanekul tühistas Ajutine Valitsus 4.

---

[103] **Ago Pajur**. Eesti riigikaitsepoliitika aastail 1918–1934, lk. 30.

[104] Maanõukogu protokoll nr. 69a. 27.12.1918. Saatkonna läkitamine Inglise laevastiku juhataja juurde.

[105] Samas.

[106] ERA 2124-3-1332. Artur Sinisofi mälestused.

[107] Ajutise valitsuse protokoll nr. 23. 30.11.1918.

[108] Kooliõpetajaid oli Vabadussõja juhtide seas palju. Tuntumatest Anton Irv, Julius Kuperjanov, Karl Laurits, Johan Schmidt jt. Pärnu kaitsepataljoni ohvitserkond koosnes enamuses Pärnumaa koolide õpetajatest. Väeosa 19 ohvitserist 14 olid endised õpetajad.

veebruaril 1919. aastal selle korralduse.[109] Kuni selle ajani teenisid õpetajad sõjaväes vabatahtlikena.

Saksa vägede palkamise küsimus

11. novembril 1918. aastal Läänerindel sõlmitud vaherahu kohustas Saksa vägesid jääma okupeeritud aladele seni, kuni seal on sisemine kord tagatud. Eesti Ajutine Valitsus lootis veel 23. novembril välispiiri kaitsel täielikult sakslastele. Seda võib mõista – Saksa väed olid sel hetkel ainus arvestatav sõjaline jõud Eestis. 11. novembril asutatud kaitseliit oli mõeldud eeskätt sisemise korra tagamiseks ja paremal juhul nähti selles Saksa vägede reservi.

Ajutise Valitsuse katsetest formeerida välispiiri kaitseks üksus saksa palgasõduritest, pole seni peaaegu midagi kirjutatud. Märkused selle huvitava episoodi kohta puuduvad ka Vabadussõja ametliku ajaloo kronoloogiast.[110] Tõenäoliselt oli saksa palgasõdurite värbamisega seonduv noore vabariigi jaoks ebamugav teema, mida hiljem püüti maha vaikida. Samas räägiti veel 23. novembri Ajutise Valitsuse istungil vajadusest palgata Eesti välispiiri kaitseks 3000 saksa sõdurit.[111]

Saksa vägede palkamise küsimuse algatajateks olid Virumaa mõisnikud. 17. novembril volitas Ajutine Valitsus sõjaministri sakslastega sel teemal kõnelusi pidama.[112] Ajutise Valitsuse poolt pidasid sakslastega läbirääkimisi kindralmajor Aleksander Tõnisson ja alampolkovnik Nikolai Reek. Saksa poolt osales kõnelustel Virumaa kreisiülem ja ühe jalaväerügemendi ülem. 19. novembri hommikul kandis sõjaminister Ajutise Valitsuse koosolekul ette, et põhimõtteline kokkulepe sakslastega on saavutatud ja viimased võivat Narva kaitseks formeerida 1000-mehelise vabatahtlike väesalga. Palka nõudsid sakslased koos ülalpidamise ja korteriga: kompaniiülem 40, rühmaülem 30, allohvitser 15 ja soldatid 10 marka päevas. Lepingut nõuti kahe kuu peale. Omalt poolt lubasid vabatahtlikud tuua kaasa toiduainete tagavara, millest oleks jätkunud 350 mehele 5–6 kuuks. Samuti lubati eestlastele pärast missiooni lõppu üle anda kogu sõjavarustus.[113] Ajutine Valitsus kuulas ettekande ära, kuid otsust sakslaste palkamise kohta ei langetanud, käskides läbirääkimisi jätkata.

Samal päeval teatasid sakslased, et vastavalt Saksa sõjaväe juhatuse otsusele lähevad väed koju. Pikema kauplemise järel lubati kohale jääda kuni 24. novembrini, kuid veel samal päeval tuli Viru maakonna valitsuselt teade, et sakslased on formeerinud neli 250 mehelist kompaniid koos kuulipildujate ja ratsaväe salgaga. Üksus olevat valmis asuma kaitsele Uusna-Sõrenetsi lõigus

---

[109] ERA 496-4-551, l. 60. Ajutise Valitsuse otsus 4.02.1919.
[110] Eesti Vabadussõda 1918–1920. II, lk. 578–584.
[111] ERA 31-1-8, l. 34p. Ajutise Valitsuse protokoll. 23.11.1918.
[112] Ajutise Valitsuse koosoleku protokoll nr. 10. 17.11.1918.
[113] Ajutise Valitsuse koosoleku protokoll 19.11.1918: ERA 31-1-8, l. 22–22p.

paigutades reservi Narva-Jõesuusse juhuks, kui seal asuvad Saksa üksused peaksid rindelt lahkuma. Selle peale teatasid Nikolai Reek ja Aleksander Seiman, et mingit kokkulepet Saksa valitsusega polegi vaja. Piisab, kui sõlmida leping teenistusest vabanevate sõduritega. 21. novembril tehti sellekohane ettepanek sõjaministrile ja veel samal päeval sõitis kindral Aleksander Tõnisson Narva sakslastega läbirääkimisi jätkama.[114]

23. novembri Eesti Maapäeva kinnisel koosolekul jääb endiselt kõlama, et Saksa väed on ainus reaalne jõud Eesti kaitseks. Kuna Saksa okupatsiooni-võimud olid teinud takistusi Eesti relvajõudude formeerimisel, siis usuti Saksa sõjalisele abile olevat koguni moraalne õigus. Mingit konkreetset otsust sakslaste palkamise osas samas ei tehta.[115] Sama päeva Ajutise Valitsuse istungil arvab Jaan Raamot, et lisaks Virumaal mobiliseeritutele tuleks värvata Saksa vägedest 3000 meest.[116]

24. novembril teatas Saksa rügemendi ülem Nikolai Reegile, et annab lõpliku vastuse 25. novembri keskpäevaks. N. Reek oli kindel, et sakslastega jõutakse kokkuleppele ja palus sõjaministril eraldada 60 000 marka neile palga maksmiseks. 25. novembril saatiski viimane kapten August Schwartzi ja leitnant Albert Murriku kaudu Reegile 60 000 marka teatades, et see summa on mõeldud Narva liini kindlustamiseks, kuid sellest võib ka sakslastele palka maksta. Vahepeal oli olukord aga muutunud. 25. novembril ei leidunud saksa sõdurite seas enam piisavalt vabatahtlikke. 26. novembril teatas ka Aleksander Seiman Narvast, et Saksa 405. rügemendi ülema sõnul polevat mingit lootust, et sõdurid kauemaks rindele jäävad.[117] Selle järel olevat tehtud katset värvata saksa vabatahtlikke Riiast, mis samuti ebaõnnestus.

Seega – kui vabatahtlikke oleks ka olnud, puudus Ajutisel Valitsusel 20. novembril kindel seisukoht. Kui 25. novembril lõpuks otsusele jõuti, et sakslastega peaks kaupa tegema, oli juba hilja.[118] Konstantin Päts on hiljem öelnud, et saksa ohvitserid oleksid nõus olnud, kuid asi jäi katki sõdurite komiteede vastuseisu tõttu.[119]

Ajutise Valitsuse protokolle sirvides jääb mulje, et Ajutine Valitsus suhtles siiski tihedalt ka saksa sõdurite komiteedega.[120] Eesti võimustruktuurid olid ju lõpuks, nii nagu ka sõdurite komiteed, revolutsiooni sünnitatud ja ehk loodeti, et seal mõistetakse neid paremini. Kohati see nii ka vist oli, kuigi üksikute näidete varal ei ole võimalik üldistusi teha. 11. novembril heiskas staabikapten Hugo Jürgenson koos kahe ohvitseriga Rakveres Hotel du Nord vastas asuva maja

---

[114] ERA 2124-3-1555, l. 4. Robert Tuvikene. Vabatahtlike saksa sõdurite palkamise küsimus Narva rinde kaitseks.
[115] ERA 78-1-114, l. 3. Maapäeva protokoll nr. 62. 23.11.1918.
[116] ERA 31-1-8, l. 34p. Ajutise valitsuse koosoleku protokoll 23.11.1918.
[117] ERA 544-1-20, l. 19. 4. jalaväepolgu ülema polkovnik Aleksander Seimani raport.
[118] ERA 2124-3-1555, l. 5–6. Robert Tuvikene. Vabatahtlike saksa sõdurite palkamise küsimus.
[119] Maanõukogu protokoll nr. 62-a. 27.12.1918. Ajutise Valitsuse aruanne.
[120] Ajutise Valitsuse protokollid 12.11.1918, 13.11.1918, 16.11.1918.

katusele sinimustvalge lipu, mille Saksa kreisipealik koos sõjaväepolitseiga maha võttis. Lipp õnnestus tagasi panna saksa sõdurite komitee abiga ja majas alustas tööd kaitseliidu staap.[121] Samas võib tuua ka vastupidiseid näiteid. Võrus oli just saksa sõdurite komitee see, kes 3. jalaväepolgu formeerimist kõige rohkem takistas.

Täna võime spekuleerida, mis oleks saanud, kui 1000-meheline Saksa "vabakorpus" oleks Vabadussõja algul Viru rindele jäänud. Ilmselt ei oleks Punaarmee edenemine Narva-Tallinn suunal olnud nii kiire, nagu ta oli sõja esimestel nädalatel. Pikemas perspektiivis oleks ilmselt tekkinud probleemid lojaalsusega. Kui mitte enne, siis kindlasti 1919. aasta kevadel Landeswehri saaga hakul. Iseasi, kas sakslased oleksid nii kaua Eestis püsinud. Lisaks pidi Ajutine Valitsus sakslaste palkamise küsimuses arvestama ka lääneliitlaste arvamusega, mis oleks kujunenud ilmselt negatiivseks.

Rahvaväe formeerimine

11. novembril 1918. aastal kokku tulnud Ajutine Valitsus võttis oma teisel istungil 12. novembril vastu otsuse sõjaväe (Rahvaväe) loomisest.[122] Ühe esimese asjana otsustati asutada palgaline kaitsesalk Tallinnas korra tagamiseks, mille jaoks eraldati 200 000 rubla endise Eesti diviisi intendandi varudest.[123] Välispiiri kaitsel loodeti, nagu eespool juba öeldud, Saksa vägedele.

13. novembril saabusid Eestisse välisdelegatsiooni liikmed Karl Menning ja Jaan Tõnisson, kes omasid paremat ülevaadet Nõukogude Venemaal toimuvast ja osundasid sealt lähtuvale ohule. 16. novembri Ajutise Valitsuse koosolekul tõstatas Jaan Tõnisson Rahvaväe loomise küsimuse. Talle oponeeriti esialgu ägedalt. Põhilised vastuargumendid olid: 1) Eestil puudub raha suurema sõjaväe ülalpidamiseks, 2) enamlaste rünnakut pole vaja karta, kuna nad on meid tunnustanud (rahvaste enesemääramise deklaratsioon), 3) enamlased on liialt hõivatud siseprobleemidega ja 4) kui nad peaksid ründama, siis kaitsevad meid Saksa väed.[124] Lõpuks otsustati formeerida ajutine 25 000 mehe suurune Rahvavägi, mille asemel loodeti siis, kui Eesti riiklus on piisavalt kindlustunud formeerida alaline sõjavägi. See pidi toimuma hiljemalt 1919. aasta kevadel.[125]

Rahvavägi pidi komplekteeritama vabatahtlikest. Mobilisatsioonikava nägi ette, et kui 28. novembriks pole piisavalt vabatahtlikke kokku tulnud, siis rakendatakse sundmobilisatsiooni. Mobilisatsiooni esimeseks päevaks määrati

---

[121] ERA 545-1-189, l. 11. Kapten Villem Liivi mälestused.

[122] Vabadussõja ajal oli paraleellselt kasutusel Rahvaväe ja sõjaväe mõiste. Käesolevas töös on kasutatud mõlema nimekuju.

[123] Ajutise Valitsuse protokoll 13.11.1918.

[124] **Jaan Tõnisson**. Eesti iseseisvuse tähe all // Iseseiswuse tuleku päiwilt. Tartu 1923, lk. 112–113.

[125] Postimees 1918, nr. 217. 17.11.1918. Eesti Rahvaväe kokkukutsumisest. Jaan Poska ja Andres Larka Ajutise Valitsuse nimel 16.11.1918.

21. november. Samas otsustati mobiliseerida kohe kõik ohvitserid, arstid ja sõjaväe ametnikud.

Tasub märkida, et poliitikud eesotsas Jaan Tõnissoni ja Jaan Poskaga pooldasid vabatahtlikku, kuna sõjaväelased toetasid algusest peale sundmobilisatsiooni.[126] Nagu hiljem selgus, oli viimastel õigus. Vabatahtlike mobilisatsioon kukkus läbi ja sellega kaotati mitu väärtuslikku päeva. Samas võiks küsida, mida oleks andnud sundusliku mobilisatsiooni kohene rakendamine? Suur osa sundkorras mobiliseeritud meestest jooksis juba esimestes lahingutes laiali ning üksused muutusid võitlusvõimeliseks alles pärast seda, kui olid vabanenud kõhklevast ja kohati isegi vaenulikult meelestatud elemendist.

16. novembril moodustati Eesti Rahvaväe Korraldamise Komisjon eesotsas sõjaministriga (komisjoni liikmed olid kindralmajorid Aleksander Tõnisson ja Ernst Põdder, polkovnik Ernst Limberg, kaugesõidu kapten Johan Pitka ning mõtte algatajana Jaan Tõnisson) ning õhtuks oli kava valmis ja mobilisatsioon kuulutati välja.

Rahvaväe struktuuri aluseks oli kindralite Andres Larka ja Aleksander Tõnissoni poolt 1918. aastal Soomes maapaos viibides koostatud kava "Eesti sõjaväe koosseis."[127] Selle kava järgi pidi loodav Eesti sõjavägi koosnema ühest diviisist, mille koosseisus on kuus jalaväepolku, suurtükiväepolk, ratsaväepolk ja inseneripataljon. Miks nägi kava ette ainult ühe diviisi formeerimist, pole päris selge. Siin võib olla mitu põhjust. Esiteks kindralstaabi ja üldse staabiohvitseride nappus. Eestis puudus sel ajal lihtsalt kaader suurema arvu staapide formeerimiseks. Seda kinnitas ka hilisem Vabadussõja käik, kus tunti suurt puudust vilunud staabiohvitseridest.

Teiseks põhjuseks võis olla relvade ja varustuse nappus. Maksimaalne, millele võis loota, oli 1918. aasta kevadel sakslaste poolt konfiskeeritud 1. Eesti jalaväediviisi varad. Muud relvastust ja varustust polnud kusagilt võtta ja oli vähe lootust, et sakslased midagi oma varudest annavad. Nii ka lõpuks läks. Loomulikult ei saanud A. Larka ja A. Tõnisson 1918. aasta suvel Soomes ette näha ka Punaarmee sissetungi Eestisse.

Miks ei taastatud aga 1. Eesti jalaväediviisi? Siin võisid põhjuseks olla rahvusväeosades valitsenud meeleolud. 1918. aasta kevadeks olid mitmed 1. Eesti jalaväediviisi allüksused sattunud enamlaste mõju alla. 12. detsembril 1918., kui Ajutises Valitsuses tuli esmakordselt jutuks sõjaväe organiseerimise kava, ütles polkovnik Rudolf Reiman otse välja, et kevadine sõjavägi ei kõlba kuhugi ja lihtsam oleks luua uus.[128] Rahvusväeosi uurinud Vitali Loki hinnangul oli 1. Eesti diviis 1918. aasta veebruaris minetanud lahinguvõime. See oli ainult struktuurilt sõjaväeline organisatsioon, kuid sisult oli tegemist relvastatud

---

[126] ERA 2124-3-1883, l. 10. Vabatahtlike mobilisatsioon 1918. a lõpul.

[127] ERA 495-12-715, l. 9. Valter Martma. Meie suurtükiväe organisatsioon, relvastis ja tegevuse iseloomustus Vabadussõjas.

[128] ERA 31-1-8, l. 3p. Ajutise Valitsuse protokoll 12.11.1918.

inimmassiga, kellest suurem osa soovis võimalikult kiiresti koju saada.[129] Iseasi on muidugi, kas 1. Eesti diviis tervikuna üldse kunagi lahinguvõimeline oli.

16. novembril 1918. aastal andis sõjaminister välja salajased juhised maakondade rahvaväe komisjonidele, kus oli kirjas maakondadest ja Tallinnast sõjaväeteenistusse võetavate piirarvud. Siin torkab selgelt silma Ajutise Valitsuse mure kokkukutsutava sõjaväe meelsuse pärast. Näiteks oli Tallinnast kavas võtta vaid 300 meest, kui Harjumaa kvoot oli näiteks 1200. Ühtekokku pidid rahvaväe komisjonid vastu võtma 12 000 meest.[130] Näeme siin olulist lahknevust numbrites. Ajutine Valitsus oli välja kuulutanud, et moodustatakse 25 000 meheline Rahvavägi, kuid tegelikult oldi valmis vastu võtma vaid 12 000 meest. Näib, et 12 000 oli tegelik number, millega tegelikult arvestati. 25 000 jättis manööverdamisruumi juhuks, kui mobilisatsioon peaks väga hästi minema ja kusagilt õnnestub hankida juurde relvi ja varustust. 12 000 meest oli ka liiga vähe arvestades diviisi 6-polgulist struktuuri. Tõenäoliselt taheti formeerida esialgu igas polgus vaid üks kuni kaks pataljoni ustavatest meestest. Selle tuumiku ümber oleks hiljem liitunud mobilisatsiooni käigus teenistusse kutsutud kõhklev element.

1918. aastal Soomes Eesti sõjaväe struktuuri koostades ei võinud kindralid Aleksander Tõnisson ja Andres Larka ette näha, millal ja millistes oludes seda rakendama hakatakse. Igal juhul näib, et struktuur oli koostatud pigem rahu- kui sõjaaja vajadusi silmas pidades. Diviisi staap koopeeris Vene armeekorpuse koosseisus oleva diviisi staabi struktuuri ja ei sobinud seetõttu kahel rindel opereerivate vägede juhtimiseks. Vägede juhtimise hõlbustamiseks oli ette nähtud küll kolm brigaadi ülemat, kuid brigaadi staapi polnud ette nähtud.[131] Vabadussõja käik näitas, et ainult ühel diviisil põhinev Eesti sõjaväe struktuur oli ebaõnnestunud ja sõja käigus tuli formeerida Lõunarinde tarvis eraldi operatiivkoondised.

Eesti Rahvaväe organisatsioon 1918. aasta detsembri alguses oli järgmine. Sõjaministeeriumile allusid Rahvavägi ja Peastaap, kusjuures viimane tegeles vägede organiseerimisega. Operatiivjuhtumist teostasid diviisi ja brigaadi ülemad. Rahvaväe kõrgemaks juhiks oli sõjaminister, kes täitis ka peaministri kohuseid, mis muutis vägede juhtimise kohmakaks.

Oluliseks sammuks vägede operatiivjuhtimise parandamiseks oli Operatiivstaabi loomine ja kodumaale jõudnud Johan Laidoneri määramine selle ülemaks 14. detsembril. Operatiivstaabi ülemale allutati kõik rindel asuvad väeosad,

---

[129] **V. Lokk**. Eesti rahvusväeosad 1917–1918, lk. 307.

[130] ERA 496-4-551, l. 26–27. Sõjaministri salajane juhtnöör maakondade rahvaväe komisjonide ülematele 16.11.1918. Tallinna madal kvoot näitab, et püüti piirata Tallinna tehaste tööliste liiga suurel arvul sattumist sõjaväkke.

[131] Sarnases olukorras olid suurtükipolgu divisjoniülemad, kellel samuti puudusid staabid. Diviisil puudus oma varustusorgan. See oli algselt olemas (Sõjaväe intendantuur), kuid likvideeriti 16. novembril, kuna eksisteeris sõjaväe ühtne varustusorgan Varustusvalitsuse näol. Samuti puudusid diviisi allüksustes sanitaar- ja veterinaarkoosseisud: ERA 2124-3-1857, l. 2.

samuti laevastik. Toimus ülesannete jaotus: Operatiivstaap tegeles vägede operatiivjuhtimisega, kuna Peastaabi ülesandeks jäi üksuste formeerimine ning väljaõppe ja varustamisega seonduvad küsimused. Samas oli endiselt probleemiks Operatiivstaabi ja Peastaabi tegevuse koordineerimine.

Pärast Tartu langemist 21. detsembril tõusid taas päevakorda küsimus ülemjuhatajast.[132] 22. detsembril jõudis Viljandi kaudu Tallinna polkovnik Jaan Soots, kes teatas Viljandit haaranud korralagedusest. Vältimaks Tartu sündmuste kordumist Viljandis nimetas Ajutine Valitsus 23. detsembril Johan Laidoneri ülemjuhatajaks koos kõigi õigustega, mis olid Vene sõjaväe ülemjuhatajal pärast sõjaseaduse väljakuulutamist. J. Laidonerist vabaks jäänud Operatiivstaabi ülema kohale määrati J. Soots. 1919 aasta kevadel kasvas sellest välja Kindralstaabi valitsus. 23. veebruaril 1919. aastal formeeriti Sõjavägede ülemjuhataja staap. Operatiivstaap nimetati ümber Kindralstaabi valitsuseks ja Peastaap Korraldusvalitsuseks. Sellisena püsis Eesti sõjaväe juhtimisstruktuur põhijoontes kuni Vabadussõja lõpuni.

Ühtse juhtimise puudumine Vabadussõja esimestel nädalatel mõjus negatiivselt vägede juhtimisele ja Rahvaväe organiseerimisele tervikuna. Olles äsja vabanenud tsaarivõimu ja Saksa okupatsioonivõimude alt kardeti ja vihati nn. tugevat kätt. Ei tohi unustada, et Eesti asus 1918. aasta sügisel endiselt Vene revolutsiooni mõjusfääris. Saksa okupatsioon oli vaid ajutiselt külmutanud revolutsioonilise käärimisprotsessi. Suur osa poliitikutest toetas üliliberaalset ühiskonnakorraldust ja vastustas mistahes suure võimutäiusega institutsiooni. Jaan Tõnissoni sõnul viis demokratiseerumisprotsess Vene revolutsiooni ajal selleni, et üksikisik ei võinud ega tohtinud ise midagi otsustada. Kõik probleemid tuli lahendada demokraatlikult ehk kollegiaalselt komisjonide kaudu.[133] Alles Tartu langemine, mille järel olukord rindel muutus kriitiliseks, tõi kaasa meelemuutuse.[134] Detsembris nõudis Maapäev juba ise kindla korra maksmapanemist riigis ja sõjaväes. Rahvaväe sisekorra väljatöötamiseks moodustati komisjon ning kasarmus ja rindel pandi maksma sõjaväeline kord.

---

[132] ERA 495-12-810, l. 66. Jaan Unt. Murrang Vabadussõjas 1918 ja 1919. a. vahetusel, selle põhjused ja areng. Kõrgema Sõjakooli lõputöö.

[133] **J. Tõnisson**. Eesti iseseisvuse tähe all, lk. 116–117.

[134] **August Traksmann**. 15 aastat tagasi. Eesti üldine sõjaline olukord novembris 1918 // Sõdur. 1933, nr. 50/51/52, lk. 1487.

2. PEATÜKK.
JUHTIDE MOBILISATSIOON

Juhtide mobilisatsioon

Ohvitseride mobilisatsioon kuulutati välja 16. novembril 1918. aastal. Vastavalt mobilisatsioonikäsule pidid kõik rahvuslikes polkudes teeninud ohvitserid, arstid ja sõjaväeametnikud ilmuma uutesse formeeritavatesse jalaväepolkudesse Tallinna (1. polk), Narva (4. polk), Tartusse (2. polk) ja Võrru (3. polk). Eesti tagavarapataljoni ohvitseride osas seisukohta ei võetud.[135] Ohvitserid, kes ei olnud rahvusväeosades teeninud, pidid ennast registreerima Tallinnas Sõjaväe staabis Pagari tänaval.

Seega, kui jalaväepolgud numbritega 1 kuni 4 loodeti vähemalt osaliselt mehitada rahvusväeosades teeninud ohvitseridega, siis 5. ja 6. jalaväepolgu komplekteerimine pidi toimuma diviisi staabi kaudu. 1. ja 2. jalaväepolgus teenis suur hulk endisi rahvusväeosa ohvitsere. 2. jalaväepolgus teenis Vabadussõja ajal juhi kohal näiteks 17 endist 2. Eesti jalaväepolgu ohvitseri. 3. ja 4. jalaväepolgus oli 3. ja 4. Eesti jalaväepolgu ohvitseride osakaal mõnevõrra väiksem. Eesti tagavarapataljoni ohvitserid andsid tooni Kuperjanovi partisanide väeosas ja 2. jalaväepolgus.

1. jalaväepolk, kuhu Vabadussõja algul koondus arvukalt endise 1. Eesti jalaväepolgu ohvitsere, toimis n.ö. doonorpolguna. Suur hulk selle polgu ohvitsere määrati teiste väeosade formeerimiseks. Polgu 1. pataljon ja osalt ka 2. pataljon läksid Vabadussõja algul ohvitseridest päris tühjaks. Üks osa läks Viru rindele 4. ja 5. jalaväepolgu tugevduseks, teine osa läks soomusrongidele. Polgust lahkusid 1. pataljoni ülem Karl Parts, 1. roodu ülem Anton Irv, 2. roodu ülem Jakob Munner, 3. roodu ülem Rudolf Sabbe, 4. roodu ülem Aleksander Schervel, kes läksid detsembri keskel oma roodudega 5. jalaväepolku. 2. pataljonist lahkusid 7. ja 8. roodu ülemad Oskar Luiga ja Paul Laaman, 2. roodu ülem Peeter Kraav määrati 3. jalaväepolku Võrru jne. Enamus Vabadussõja aegseid soomusrongide juhte olid endised 1. jalaväepolgu (1. Eesti polgu) ohvitserid (Karl Parts, Oskar Luiga, Jaan Lepp, Eduard Neps, Arved Engmann, Edgar Teslon, Edgar Neggo, Johan Oldekop, Oskar Kurvits).

Oodatult kujunesid kõige suuremateks ohvitseride koondamiskohtadeks Tallinn ja Tartu. Võib öelda, et 1. ja 2. jalaväepolgus ei olnud Vabadussõja alguses ohvitseridest puudus ja polguülematel oli võimalus valida, keda võtta polku ja keda mitte. Teistsugune olukord valitses Narvas ja Võrus. Hiljem formeeritud maakondade kaitsepataljonide mehitamiseks tuli kaasata juba kõik ohvitserid, kes kätte saadi. Pärnu kaitsepataljoni (hiljem 9. jalaväepolk) formeeris leitnant Georg Zimmermann koos nelja junkruga. Jaanuaris lisandus neile leitnant Ilja Jahnov ohvitseride reservist ning lipnik Johannes Koger 4.

---

[135] Tõenäoliselt oli põhjuseks pataljonis valitsenud meeleolud. Vt. **V. Lokk**. Eesti rahvusväeosad 1917–1918. Tallinn 2007, lk. 94–102.

jalaväepolgust. 1919. aasta jaanuari lõpuks oli pataljonis kolm ohvitseri ja neli junkrut. Juhtide saamine ohvitseride reservist oli keeruline, kuna rindel võitlevad väeosad olid reservi tühjaks pumbanud.[136]

Mobilisatsiooni kolmandaks päevaks s.o. 19. novembriks oli kokku tulnud veidi üle 150 ohvitseri, kes suunati esmalt kaitseliidu ülema käsutusse. Sellest kaitseliidu ohvitseride salgast kujunes hiljem välja ohvitseride reserv. Ohvitseride reservi esimeseks ülesandeks oli Tallinnas korra pidamine ja Ajutise Valitsuse kaitsmine.[137]

Kaugeltki kõik ohvitserid ei ilmunud mobilisatsiooni esimestel päevadel teenistusse. Eriti, kui silmas pidada, et ainuüksi rahvusväeosad koondasid 1918. aasta kevadeks Eestisse ligemale 2000 ohvitseri.[138] Samuti ei saanud Saksa okupatsiooni ajal Venemaale siirdunud ohvitseride arv ei saanud olla kuigi suur jäädes arvatavasti saja piiresse. Samal ajal tuli 1918. aasta jooksul ka Venemaalt ja Saksa ning Austria-Ungari sõjavangist kodumaale hulk ohvitsere. Seega pidi ohvitsere 1918. aasta novembris olema Eestis palju rohkem, kui neid esimese mobilisatsioonikutse peale välja tuli.

21. novembri "Postimehes" ilmus ohvitseride mobilisatsiooni kohta kordusteadaanne: "Kõik endise 2. Eesti polgu ohvitserid pidid end viivitamatult "Vanemuises" 2. jalaväepolgu staabis registreerima."[139] 29. novembril oli sõjaminister sunnitud ohvitseride mobilisatsioonikäsku kordama: "Tuletan veel kord kõigile Eesti ohvitseridele mobilisatsiooni käsku, 16. nov. 1918 meelde. Eraldi peavad kõik ohvitserid, kes enne Eesti polkudes teenisid, viibimata oma polkudesse ilmuma. Kes viie päeva jooksul, sellest päevast arvates, kui käsk "Riigi Teatajas" ilmub, oma teenistuskohale ei ilmu, võetakse kohtulikule vastutusele."[140]

27. novembri õhtuks oli 1. jalaväepolgus ja ohvitseride reservis kokku 123 ohvitseri ja sõjaväeametnikku. 2. jalaväepolgus oli ohvitsere 49, 3. jalaväepolgus 23, 4. jalaväepolgus 118, 5. jalaväepolgus 39, 6. jalaväepolgus 21, 1. suurtükiväepolgus 18. Inseneripataljonis oli 23 ohvitseri ja ametnikku. Seega kokku 414 ohvitseri ja ametnikku. Ratsapolgus teenis 27 ja rannakaitses veel 44 ohvitseri ja sõjaväeametnikku. Nii oli Vabadussõja puhkedes Rahvaväes kokku 585 ohvitseri ja sõjaväeametnikku.[141] Lisades siia sõjaväe keskasutustes ja teistes ministeeriumites teenivad ohvitserid, näeme, et Vabadussõja alguseks oli mobilisatsioonikutsele vastanud veidi üle 600 ohvitseri ja sõjaväeametniku. Võib öelda, et nii nagu vabatahtlike mobilisatsioon, ei andnud ka ohvitseride sundmobilisatsioon esialgu loodetud tulemusi, kuigi teenistusse astunud ohvitseride protsent oli rahvaväelastega võrreldes tunduvalt kõrgem.

---

[136] **Johan Tomson**. Lõunarinde parem tiib Vabadussõja esimesel poolel // Vabadusmonument. I. Toimetanud Oskar Kurvits. Tallinn 1933, lk. 56.
[137] ERA 2124-3-1882, l. 5. Juhtide mobilisatsioon 1918. a. lõpul.
[138] **V. Lokk**. Eesti rahvusväeosad 1917–1918. Formeerimine ja struktuur, lk. 305.
[139] Postimees 21.11.1918.
[140] ERA 2124-3-1864, l. 8. Jalaväepolkude formeerimine.
[141] ERA 2124-3-1864, l. 7. Jalaväepolkude formeerimine.

Mis oli ohvitseride passiivsuse põhjuseks? Üks osa ohvitseridest oli seotud teenistusega kaitseliidus ja võis mobilisatsioonikäsku valesti tõlgendada, arvates, et on juba teenistuses.[142] Võimalik, et osa maal elavaid ohvitsere ei saanud ka mobilisatsioonikäsku lihtsalt kätte. Kuid isegi sellisel juhul oli teenistusse mitteilmunud ohvitseride arv väga suur. Ligikaudse hinnangu kohaselt reageeris 16. novembri mobilisatsioonikäsule koheselt vaid iga kolmas sel ajal Eestis viibinud ohvitser.[143]

Ohvitseride väeosadesse suunamisel kontrolliti eelnevalt nende tausta. 23. novembril oli sõjaminister andnud välja korralduse, mille kohaselt ei tohtinud ohvitsere, kellel puudus teenistuskiri ja kelle eest ei vastutanud oma allkirjaga vähemalt kolm usaldusväärset ohvitseri või seltskonnategelast, juhi kohale määrata.[144] Kas ja kui palju sellest ettekirjutusest tegelikult kinni peeti, pole teada, kuid kindlasti nõuti ohvitseridelt soovitust 2. ja 3. jalaväepolgus ning Kalevlaste Malevas. Soovituskirjad pidid esitama need ohvitserid, keda polgus ei tuntud. Ehk siis need, kes ei olnud teeninud rahvusväeosades või olid teeninud mõnes teises väeosas (näiteks Eesti tagavarapataljonis).[145]

Polku astujatele jagasid soovitusi tuntud ärimehed, koolidirektorid ja seltskonna tegelased. Aktiivsed "soovitajad" olid leitnant Julius Kuperjanov ja lipnik Karl Einbund. Lipnik August Väljani kohta kirjutas Julius Kuperjanov, et see, teenides Eesti tagavarapataljonis "ei avaldanud enamlisi kalduvusi."[146] Teise soovituse hankis lipnik A. Väljan Tartu-Võru Rahukogu esimehelt Lui Oleskilt.[147] Staabikapten Heinrich Nieländer kirjutab oma soovituskirjas endise Eesti tagavarapataljoni kuulipildujakomando ülema alamkapten Eduard Kartuse kohta, et see on "ustav eestlane ja äge enamlaste vastane."[148] Eduard Mets lisas oma avaldusele kolme seltskonnategelase soovituskirjad.[149]

Tartu linnapea soovitusega ilmus 2. jalaväepolku leitnant Johannes Gnadenteich. Hugo Treffneri gümnaasiumi direktor kirjutas soovituskirja oma kooli

---

[142] Alles 1919. aasta veebruaris suunati Kaitse Liidus teenivad ohvitserid Eesti sõjaväkke.

[143] Oli ohvitsere, kes elasid kogu Vabadussõja aja Eestis ennast ohvitserina arvele võtmata (lipnik Valter Laar). Mõnikord püüti varjata ohvitseri auastet (alamleitnant Kurt Terepson). Selliseid mehi oli siiski vähe.

[144] ERA 544-1-2, l. 5. Keskvalitsuse ringkirjad ja juhtnöörid 21.11.1918–29.9.1919.

[145] Paljudel 1917. a lõpus ja 1918. a alguses omavoliliselt Vene üksustest lahkunud ohvitseridel ei olnud Eestisse tulles teenistuskirja kaasas (see oli jäänud polgu katseleisse). Rahvusväeosadesse ametlikult üle viidud ohvitseridel oli teenistuskiri reeglina olemas.

[146] ERA 541-1-1, l. 1. Julius Kuperjanovi kiri 2. jalaväepolgu ülemale (dateerimata).

[147] ERA 541-1-11, l. 2. Lui Oleski tunnistus lipnik August Väljani poliitilise meelsuse kohta.

[148] ERA 541-1-11, l. 50. Heinrich Nieländer soovituskiri 26.11.1918. H. Nieländer oli endine Eesti tagavarapataljoni adjutant.

[149] ERA 541-1-11, l. 35. Eduard Metsa raport 2. polgu ülemale 27. novembril 1918. aastal.

8. klassi õpilasele lipnik Albert Martinsonile.[150] Lipnik Karl Vatter lisas oma avaldusele ise, et on Hugo Treffneri gümnaasiumi õpilane.[151]

Soovitust võis asendada ka kuulumine mõnda akadeemilisse üliõpilasorganisatsiooni. Näiteks kirjutas leitnant Andres Vaher oma raportis 2. jalaväepolgu ülemale, et kõik tema kaasvõitlejad korp! Ugalast juba teenivad selles polgus.[152] Lipnik Karl Kerberg viitas oma sooviavalduses samuti, et on korp! Ugala liige.[153] Alamleitnant Aleksander Kruus, lipnik Johannes Laugis, leitnant Albert Assor ja lipnik Karl Soonberg kirjutasid oma sooviavalduses, et on EÜSi liikmed.[154]

Ohvitsere, keda polgus ei tuntud ja kes ei suutnud soovitust hankida, vastu ei võetud. Näiteks keelduti 2. jalaväepolku vastu võtmast mõningaid Tartu kaitseliidust tulnud ohvitsere. Tartu kaitseliidu ülema Julius Kuperjanovi kirjast nähtub, et tal "ei ole praegusel kibedal ajal aega seltskonnategelastelt soovitusi manguda."[155] Samas ei ole teada, et J. Kuperjanov ise oleks oma salgaga liitnud vabatahtlikelt mingeid dokumente küsinud.

Soovituste süsteemi rakendamine oli jällegi tingitud rahvusväeosade aegsest negatiivsest kogemusest, kui polkudesse võib sattuda vasakradikaalselt meelestatud ohvitsere (lipnik Nikolai Riuhkrand 3. Eesti jalaväepolgus, lipnik Perno 1. Eesti jalaväepolgus jt.). Enamlikud meeleolud olid rahvusväeosades rohkem levinud, kui seda hiljem tunnistada taheti. Seejuures ei piirdunud asi sugugi ainult Eesti tagavarapataljoni ja 3. Eesti jalaväepolguga. Tugevad enamlikud meeleolud valitsesid ka 2. Eesti jalaväepolgus, kus peeti miitinguid ja nõuti ohvitseride tagandamist. Polgus teeninud õppursõduri väitel ei julgenud ohvitserid kodus ööbida ega üksi relvastamata tänaval käia. Täielikult enamlaste mõju alla sattunud 1. roodult tuli lõpuks relvad ära võtta.[156] Küllap oli Viljandis kogetu tollal 2. Eesti jalaväepolgu ülemana teeninud polkovnik Johan Undil hästi meeles. Enamlaste mõju oli tugev ka 4. Eesti jalaväepolgus, kus vaid kaks maal asuvat roodu säilitasid sõjaväelise korra ja väljanägemise.

Mobilisatsiooni käigus sattus väeosadesse arvukalt punast elementi. 2. jalaväepolgu lipnik Villem Jakobson meenutab, et puuduliku filtri tõttu pääses polgu luurekomandosse isegi endine Eesti tagavarapataljoni komissar Lemba, kes tegi aktiivset propagandat Ajutise Valitsuse ja Eesti sõjaväe vastu. Vastu-

---

[150] ERA 541-1-11, l. 137. Hugo Treffneri gümnaasiumi direktori tunnistus Albert Martinsoni kohta.

[151] ERA 541-1-11, l. 151. Lipnik Karl Vatteri raport 2. jalaväepolgu ülemale.

[152] ERA 541-1-11, l. 90. Leitnant Andres Vaheri raport 2. polgu ülemale 29.11.1918.

[153] ERA 541-1-11, l. 145. Lipnik Karl Kerbergi raport 2. jalaväepolgu ülemale 5.12.1918.

[154] ERA 541-1-11, l. 88, 89, 91–91p, 107. Aleksander Kruusi, Johannes Laugise, Albert Assori ja Karl Soonbergi raportid 2. jalaväepolgu ülemale.

[155] ERA 541-1-74, l. 40–40p. Julius Kuperjanovi kiri 2. jalaväepolgu ülemale.

[156] ERA 2124-3-276, l. 1p–2p, 7. Õppursõduri Johannes Jalaku mälestusedi Vabadussõjast.

luure, kui selline, puudus sel ajal väeosades täiesti.[157] Enamlaste agendid liikusid vabalt ringi ja tegid propagandat väeosades ilma, et neid oleks üles antud.

3. jalaväepolgu ratsaluurajate komandos teeninud Eduard Posendorf meenutab, kuidas Tartust taganemisel tuli nende juurde keegi mees, kes tahtis kõik Puka mehed endaga koju viia. Pukka oli tulnud keegi punane komandör, kes oli ähvardanud kõiki, kelle sugulased teenivad Eesti sõjaväes. Lõpuks õnnestus mehi veenda rindele jääma väitega, et "ega punased niikuinii armu ei anna."[158]

Mõned väeosad proovisid enne rindele minekut ise kahtlasest elemendist vabaneda. 31. jaanuaril 1919. aastal 2. jalaväepolguga Tartust rindele läinud Juhan Pihlap meenutab, et enne väljasõitu teatas ohvitser rivi ees, et kes tahab, võib Tartusse maha jääda. Ka J. Pihlapile tegi ohvitser ettepaneku Tartusse jääda. Lõpuks võeti J. Pihlap tänu oma valla meeste eestkostmisele kaasa. Tartusse jäeti maha eeskätt vanemad mehed ja need, kelles kahtlustati enamlasi.[159]

Kokkuvõtvalt võib öelda, et Eesti riik ega rahvas ei olnud 1918. aasta sügisel moraalselt ega materiaalselt sõjaks valmis. Puudus sõjaväeline organisatsioon, relvad ja varustus. Üksuste formeerimine oli alles algusjärgus. Kuigi eesti ohvitserkond etendas Vabadussõjas äärmiselt olulist rolli, peegeldus ka sealt vastu rahva üldine meeleolu, seda eriti Vabadussõja alguses. Rahvaga võrreldes võttis ohvitseridel enda "kogumine" küll vähem aega, kuid on selge, et ka paljud ohvitserid ei kiirustanud Vabadussõja alguses teenistusse. Selles mõttes sarnanes eesti ohvitseride käitumine vene ohvitseride omaga Vene kodusõja ajal, kellest samuti suur osa püüdis end mobilisatsioonidest kõrvale hoida (pikemalt sellest 12. peatükis).

Sõja edenedes tuli iga päevaga ohvitsere Rahvaväkke siiski juurde. Samas kasvas rahvaväelaste arv visalt. 5. detsembril 1918. aastal oli 1. jalaväediviisi üksustes Viru rindel pisut enam kui 2000 rahvaväelase kõrval umbes 400 ohvitseri.[160] Suures osas tänu just ohvitseride ja väikese arvu vabatahtlike pingutusele ei lagunenud rinne 1918. aasta detsembris täielikult.

---

[157] ERA 2124-3-258, l. 2. Villem Jakobson. Tartu langemine 1918. Kolonel Oskar Raudvere sõnul oli temal 1. jalaväepolgus usaldusmeeste võrk, kes informeerisid teda allüksustes toimuvast: ERA 539-1-948, l. 179–179p. Oskar Raudvere mälestused 1. jalaväepolgu formeerimisest.

[158] ERA 2124-3-1023. E. Posendorfi märkmed sõjategevusest Vabadussõjas.

[159] ERA 2124-3-990, l. 6–7. 2. jalaväepolgu reamehe Juhan Pihlapi mälestused Vabadussõjast.

[160] ERA 496-4-561, l. 9. 1. Diviisi staabiülema ettekanne Peastaabi ülemale 5. detsembril 1918.

Vabatahtlikud ja roodumehed

Vabadussõjas näitasid ennast parimast küljest need väeosad, mille ohvitseride ja meeskonna tuumiku moodustasid vabatahtlikud. Vabadussõja esimestel nädalatel oli Operatiivstaabi ülem teinud ettepaneku formeerida mobilisatsiooni käigus loodavate väeosade kõrval ka vabatahtlike üksused. 29. detsembril 1918. aastal andis Sõjavägede ülemjuhataja käsu formeerida igas maakonnas ühe nädala jooksul vabatahtlike pataljon koos tagavararooduga. Sellised pataljonid formeeriti Tallinnas, Tartus, Viljandis, Paides ja Pärnus. Tallinna ja Tartu kaitsepataljonide baasil asutati 1919. aasta mais Lõunarindel 8. jalaväepolk. Viljandi kaitsepataljon sai tuntuks Sakala partisanide pataljoni nime all. Järvamaa kaitsepataljonist formeeriti hiljem 7. jalaväepolk ja Pärnu kaitsepataljonist 9. jalaväepolk (1919. aasta mais). Vabatahtlike väeosade hulka tuleks lugeda ka kaitseliidust välja kasvanud Kuperjanovi partisanide pataljoni ning eraalgatusel sündinud Scouts pataljon ja Kalevlaste Maleva. Vabadussõja algul andsid vabatahtlikud tooni ka LRSR 1 ja 2 ning 1. ratsapolgus. Hiljem vabatahtlike osakaal langes, kuid tuumik püsis koos kuni sõja lõpuni.[161]

Kõik need väeosad olid erineva saamislooga ja ka erineva kvaliteediga. Kui Sakala partisanid kuulusid löögiüksuste hulka ja 9. jalaväepolk sai samuti võrdlemisi hästi hakkama (tegutses eriti silmapistvalt Landeswehri sõjas), siis 7. ja 8. jalaväepolk kuulusid Vabadussõja kõige nõrgemate rindeüksuste hulka. Sellel oli rida põhjuseid, millest peamised olid nõrk juhtide kaader ja "päris" vabatahtlike väike arv.

Kõik maakondade kaitsepataljonid ei koosnenud ainult vabatahtlikest. Kui Järva kaitsepataljonis asuti vabatahtlikke kirja panema, hakkasid mehed koju minema ja neid tuli jõuga takistada. Kuna pataljoni jagu vabatahtlikke kokku ei saadud, tuli läbi viia sundmobilisatsioon. Selleks saadeti valdadesse käsud ja kutsuti mehed vanuses 18–50 arstlikku komisjoni. Vastuvõtmisel olid peamisteks kriteeriumiteks jalatsite ja sobiva riietuse olemasolu. Arstlik läbivaatus oli formaalne. Pataljoni arst dr. Naaris asetas lihtsalt stetoskoobi vastuvõetava paksule kasukale ja langetas nii mehe tervise kohta otsuse. Sel viisil läbi viidud mobilisatsioon tõi Paidesse mitusada meest, kellel ei olnud ei relvi ega juhte. Lisaks oli enamik mehi häälestatud vaenulikult. Olukorra päästis leitnant Konstantin Kanepi tegevus, kes kogus kindlamad mehed kokku ja viis laskeharjutusele. Enamik sel kombel värvatud "vabatahtlikest" tuli siiski koju saata.[162]

Tallinna 1. kaitsepataljoni komplekteerimiseks koostati nimekiri linna jõukamatest kodanikest ja kõik, kes seal olid, määrati pikema jututa kaitsepataljoni. Meestel käidi töökohtades järel, läbi otsiti linna võõrastemajad, kuhu oli

---

[161] Tundub, et vabatahtlikud püüdsid "roodumeestest" sagedamini näiteks pärast haavatasaamist oma väeossa tagasi tulla.

[162] ERA 2124-3-1236, l. 4–5. Jakob Saidlo. Järvamaa kaitsepataljoni alguspäevilt 1918–1919.

kogunenud arvukalt sõjapõgenikke.[163] Tallinna 1. kaitsepataljon koosneski suures osas linna jõukamatest kodanikest, haritlastest, ametnikest ja kooliõpetajatest, mistõttu väeosa pälvis hüüdnime "buržuide pataljon". Esimesse lahingusse Reola juures olevat mitmed mehed läinud "kraed kaelas ja lipsud ees."[164] Selle üksuse lahinguväärtus ei olnud aga kuigi kõrge. Paljud mehed otsisid ettekäändeid väeosast lahkumiseks, mis põhjustas mahajääjates nurinat. Ühe Tallinna 2. kaitsepataljoni sõduri väitel põhjustas jõukamate kodanike lahkumine väeosast vahetult enne rindele sõitu isegi midagi streigi taolist. Mehed keeldusid ilma "buržuideta" õppusele minemast. Pataljoni ülem oli selle peale rahustanud mehi sõnadega: "Need (buržuid M.K.) olid küll väliselt terved, kuid seesmiselt "tõbised" mehed."[165]

Vabadussõja ametlikust ajaloost jääb mulje nagu oleks Kalevlaste Maleva loodud spordiseltsi "Kalev" liikmete initsiatiivil ja osavõtul.[166] Tegelikkuses oli asi keerulisem. Spordiseltsi juhatuses puudus väeosa loomise suhtes üksmeel ja mitu juhatuse liiget olid sellele avalikult vastu. Kalevlane Boris Parm meenutab, et väeosa vastu oli ka tuntud maratonijooksja Jüri Lossmann, kes olevat viidanud Soome kodusõja kurvale kogemusele. Soomes olid spordiseltsid võtnud kodusõjast aktiivselt osa ja paljud nimekad sportlased olid seal surma saanud. J. Lossmann soovitas ka kalevlastel klassivõitlusest kõrvale jääda ja keskenduda ainult spordile. Teine seltsi juhatuse liige, maadleja Martin Klein, pooldas väeosa loomist väites, et "Kalev" pole poisse ainult maadlusmati ja jooksuraja jaoks kasvatanud. Teda toetas teine seltsi juhatuse liige, hilisem Kalevlaste Maleva pealik lipnik Leopold Tõnson. Pikki vaidlusi juhatuses siiski ei olnud. Kohe tekkis lõhe väeosa pooldajate ja vastaste vahel ning viimased eesotsas J. Lossmanniga lahkusid koosolekult. Väeosa loomist pooldasid B. Parmu sõnul Berhard Abrams, Martin Klein, Leopold Tõnson ja Adolf Normak, kuna vastu olid tuntud sportlastest lisaks J. Lossmanile veel Gustav Kiilim, Christfried Burmeister ja Johannes Villemson. B. Parmu väitel olevat väeosa vastased käinud formeerimistööd segamas rääkides: "Või teie lähete siis buržuisid kaitsma – hullud peast, Suur Venemaa vastu tahate sõdima minna." L. Tõnson oli tulivihane ja lubas neid, kes Malevasse ei tule, Seltsist välja lüüa. Lõpuks osutus spordiseltsi panus Kalevlaste Maleva loomisel tagasihoidlikuks ja esimesest päevast alates võeti väeossa kõik vabatahtlikud, kellel oli soovitus ette näidata. Malevaga esimesel päeval liitunud B. Parmu arvates poleks väeosa õigupoolest tohtinud Kalevlaste Maleva nime kanda, kuna sidemed Spordiseltsiga olid algusest peale väga lõdvad ja katkesid lõpuks täiesti.[167]

Niinimetatud "päris" vabatahtlike väeosade põhiliseks erinevuseks tavaliste jalaväepolkudega võrreldes oli kõrge enesehinnang ja tugev ühtekuuluvustunne. Peeti ennast paremaks "roodumeestest", kellest enamus oli mobiliseeritud.

---

[163] Eesti Vabadussõda 1918–1920. I, lk. 295–296.
[164] ERA 2124-3-1722, l. 1. Charles Volmeri mälestused.
[165] Samas, l. 4.
[166] Eesti Vabadussõda 1918–1920. I, lk. 308.
[167] ERA 2124-3-935, 1–3. Boris Parm. Kalevlaste Maleva sünnist.

Vabatahtlike mentaliteeti peegeldab hästi ühe Sakala partisani vastus Võru linna komandandi abile: "annaks vastu vahtimist, kuid ta pole väärt isegi partisani rusikalööki."[168]

Hoolimata napist sõjalisest väljaõppest oli ka skautide enesehinnang väga kõrge. Tehti selget vahet enda ja "roodumeeste" vahel. "E" kompanii võitleja Bernhard Korvi sõnul ristiti 7. jalaväepolk skautide poolt "jäneste polguks", kuna "skaudid vallutasid ühe rühmaga tagasi positsioonid, mis 7. polgu roodud maha olid jätnud."[169] Mõned vabatahtlike alusel loodud löögiväeosad olid omavahel sõbrasuhetes. Näiteks olid Sakala partisanidel Vabadussõja ajal lähedased suhted 1. ratsapolguga, kellega sõbruneti 1919. aasta kevadel lahingutes Võru all. Kuperjanovi partisanidest on teada, et nad lubasid enda aasimist vaid soomusrongide võitlejatele, kellega valitses sõbralik vahekord alates Tartu vabastamise lahingutest.

Vabadussõjas oli reegliks, et varasemad teened ja aukraadid lugesid vähe. Sellest annab tunnistust fakt, et vabatahtlike üksustes teenis Vabadussõja ajal väga vähe kaadriohvitsere. Kuperjanovi partisanide väeosas ei teeninud kogu sõja jooksul ühtegi vana Vene armee kaadriohvitseri. Kõik kuperjanovlaste juhid olid sõjaaegsed ohvitserid peale patarei ülema, kes oli reservlipnik. Sama pilti näeme soomusrongidel, Kalevlaste Malevas ja Sakala partisanide juures. Sageli tuli ette, et roodude ülemad (eriti Vabadussõja alguses) olid auastmelt nooremad kui mõni teine sama roodu ohvitser. Viimast esines siiski küllalt sageli ka nn. tavalisest numbripolkudes.

Kes võitis Vabadussõja?

Varsti pärast Vabadussõja lõppu puhkes Eesti ajakirjanduses elav arutelu selle üle, kelle panus oli võitu kõige suurem: kas sõjaväel, selle juhtidel, rahval tervikuna või hoopis seltskonnal. Diskussiooni käivitajaks oli valitsuse otsus anda kõrgematele sõjaväejuhtidele rohkem maad, "kui isiklikuks tarvitamiseks", kuigi näib, et pinged olid kuluaarides üleval juba mõnda aega.[170] Selge on, et küsimusele Vabadussõja võitjast ei saa olla ühest, veel vähem kõiki rahuldavat vastust. Kõik nimetatud grupid osalesid ühel või teisel viisil Vabadussõja võidu sepistamisel ja olid mingil hetkel olulised. Ometi on siin võimalik teha teatud üldistusi.

Vabadussõja esimestel kuudel ei ole kindlasti põhjust rääkida rahvasõjast. 1918. aasta detsembris ja 1919. aasta jaanuaris kandsid lahingute pearaskust väikesed, peamiselt ohvitseridest ja vabatahtlikest koosnevad väesalgad. 16. novembri vabatahtlike mobilisatsioon tõi üle Eesti kokku vaid mõnisada meest.

---

[168] ERA 2124-3-648. T. Lohk. Sakala Partisanide toitlustaja mälestusi Vabadussõjast.
[169] ERA 2124-3-190, l. 2. Bernhard Korvi mälestused Vabadussõjast.
[170] Vt. diskussiooni kohta: Vaba Maa 11.10.1920, 10.11.1920 ja Päevaleht 8.11.1920, 15.11.1920, 18.11.1920., 4.12.1920, 7.12.1920.

Suurem osa mehi hoidis kõrvale ka sundmobilisatsioonist ning väejooks rindel sõja esimestel nädalatel võttis massilise ulatuse. Kohtuminister Jüri Jaaksoni sõnul jooksis esimesest 2000 mehest, kellele relvad kätte anti, 70% laiali.[171] Konstantin Päts teatas 18. detsembri Ajutise Valitsuse istungil, et 2500 mobiliseeritust deserteerus ligikaudu 2000 meest.[172]

1918. aasta sügisel oli olukord Tallinnas mobiliseeritute jaotuspunktis sedavõrd ärev, et töötada sai vaid relvastatud meeskonna kaitse all. Tõsine käärimine toimus 1. jalaväepolgus, kus 10. roodu soldatid püüdsid vangistada rooduülemat leitnant Herbert Viipsit. Sarnane intsident toimus polgu luurekomandos, kus meeskond vahistaski komando ülema. Mõlemad juhtumid lõppesid välikohtus, kus Oskar Raudvere sõnul määrati ka surmanuhtlust. 10. rood saadeti laiali.[173]

1919. aasta jaanuaris, kui 1. jalaväepolgus asuti dessantroodu formeerima, hakkasid mehed avalikult vastu tuues ettekäändeks jalanõude puudumise. Alles siis, kui tõrkujate peale sihiti välja kuulipildujad, leidus meestel mida jalga panna.[174] Teistel andmetel olevat alamkapten Karl Paulus lubanud tõrkujad anda Tallinna reidil seisvate inglise laevameeskondade kätte, mis oli üllataval kombel mõjunud. Osa meestest teel sadamasse siiski deserteerus.[175]

Sarnaselt 1. jalaväepolgule toimus avalik vastuhakk ka 2. jalaväepolgus, kus 6. ja 7. rood murdsid maha relvalao uksed. 6. roodu ülem leitnant Oskar Särev meenutab, et kaalus sõdurite massi toorest märatsemist vaadates tõsimeeli, kas mitte heita nende sekka granaat.[176] Olukord oli nii tõsine, et Julius Kuperjanov sõitis pärast arupidamist 2. jalaväepolgu ülemaga Ülenurmele läbi rääkima rittmeister Stanislav Bulak-Balahhovitšiga, et see tuleks oma väesalgaga Tartusse korda looma.[177]

Parem polnud olukord ka teistes väeosades. 3. jalaväepolk tuli pärast Võrust taandumist sisuliselt uuesti formeerida. Juba Võrust lahkudes 8. detsembril oli 3. jalaväepolgus vaid sadakond sõdurit ja 56 ohvitseri.[178]

4. jalaväepolk jooksis Narvast taganedes laiali. 27. novembri hommikul oli 4. polgu nimekirjades 400 meest. Kui järgmisel päeval Punaarmee pealetungile

---

[171] Maanõukogu protokoll. Nr. 74. 4.02.1919. Läbirääkimised Ajutise Valitsuse aruannete üle.

[172] ERA 31-18, l. 74p. Eesti Ajutise Valitsuse protokoll 18.12.1918.

[173] ERA 539-1-948, l. 177p–178. Oskar Raudvere suusõnaline seletus 14. veebruaril 1935. aastal.

[174] Samas.

[175] ERA 2124-3-768, l. 3–5. Juhan Miklase mälestused Vabadussõjast.

[176] Granaat jäi viskamata vaid seetõttu, et summas oli ka neid, kes olid korratuste vastu. 6. roodust tuli ohvitseridega Tartust kaasa vaid 13–15 sõdurit: ERA 2124-3-258, l. 11. Oskar Särevi mälestused Vabadussõjast.

[177] ERA 2124-3-258, l. 13. Villem Jakobson. Tartu langemine 1918. aasta lõpul.

[178] Nimekirja järgi pidi olema polgus 400 sõdurit. Osa oli deserteerunud. Ümberkaudsete valdade mehed läksid lihtsalt koju. Osa relvadeta mehi oli saadetud Sõmerpalu mõisa. ERA 542-1-11, l. 5.

asus, oli neist alles 120, neistki kolmandik ohvitserid ja teine kolmandik Tallinna koolide õpilased.[179] 16. detsembril oli 4. jalaväepolgus alles 53 ohvitseri ja 63 sõdurit.[180] Polgu eskadroni ülem oli sunnitud kasutama piitsa, et mehed positsioonilt lahkudes kuulipilduja kaasa võtaksid. Taganeti seejuures ilma, et oleks vaenlase suunas kordagi tulistatud ja polguülema sõnul "ei võinud loota, et kõik sõdurid lahingus kasvõi ühe paugu teevad."[181] Ka siin kasvas asi avaliku vastuhakuni. 31. detsembril teatas polgu juures asunud eskadron, et tema enam eesliinil olla ei taha ja nõudis enda reservi viimist. Kui nõudmist ei täidetud, lahkus eskadron omavoliliselt rindelt, rüüstas Vaeküla mõisa ja läks laiali. 21. detsembril raporteeris 4. polgu ülem Seiman, et tema polguga ei saa enam arvestada kui polguga. 1. roodus oli alles 19 ohvitseri ja 8 sõdurit, 3. roodus 17 ohvitseri ja 18 sõdurit, 4. roodus 11 ohvitseri ja 24 sõdurit, 5. roodus 8 ohvitseri ja 8 sõdurit, eskadronis 4 ohvitseri ja 5 sõdurit. 2. rood oli pärast viimast lahingut kadunud. Seiman: "Rindest 10–15 versta tagapool hulguvad suured rahvaväelaste ja kaitseliitlaste hulgad. Puudub võim neid käsutada."[182] Kadrinast taandumise järel kirjutas Aleksander Seiman: "Taganemist selle sõna täies mõttes me siiani meie väerinnal ei näinud. Siin mehed jooksid ja muud midagi. Jooksma sunnib neid mitte ainult suurtükituli vaid juba 3–4 enamlast passiivselt."[183] Kõige selle tulemusena oli 4. polk mõneks ajaks sunnitud loobuma aktiivsest tegevusest.[184] Nii pole imestada, kui 1. jalaväediviisi ja Viru rinde juhataja kindral Aleksander Tõnisson meenutab sellest perioodist hea sõnaga vaid ohvitsere: "Seiman ja tema ohvitserid tegid kõik, mis nende võimuses, et iga jalatäit maad kaitsta."[185]

Sarnane olukord valitses 5. jalaväepolgus, kus eesliinilt deserteerus korraga kolm roodu koos kahe kuulipildujaga. Pärast Rägavere lahingut jooksis polk sisuliselt laiali. Tugevad vasakpoolsed meeleolud valitsesid Vabadussõja algul Pärnu kaitsepataljonis, mille esimene ülem leitnant Georg Zimmermann tagandati, kuna ei suutnud väeosas korda luua.[186] Tallinna sadamas seisval suurtükipaadil (s/p) Lembit taheti heisata punane plagu ja tõsta mässu. Olukord oli nii

---

[179] Päevaleht 29.10.1920. nr. 246. Meie rahvast, rahvaväest, seltskonnast ja väejuhtidest.

[180] ERA 2124-3-1477, l. 23. Kapten Richard Tomberg. Eesti Vabadussõjas kuni 6.01.1919.

[181] ERA 544-1-197, l. 4. 4. jalaväepolgu ajaloo koostamiseks kogutud materjalid.

[182] Päevaleht. 29.10.1920. nr. 246. Meie rahvast, rahvaväest, seltskonnast ja väejuhtidest

[183] ERA 544-1-197, l. 14. 4. jalaväepolgu ajaloo koostamiseks kogutud materjalid.

[184] Samas, l. 27.

[185] **Aleksander Tõnisson**. Narvast Kehrani ja tagasi. Narva langemine 28.11.1918 // Mälestused iseseisvuse võitluspäevilt. II. Vabadussõda 1918–1920. Tallinn 1930, lk. 25.

[186] ERA 2124-3-1481, l. 6. Kapten Andres Tomingas. Pärnu kaitsepataljoni kujunemisest.

pinev, et LRSR nr. 1 asus Suure Rannavärava juures positsioonile, et vajadusel sadamaala suurtükitule alla võtta.[187]

Vabadussõja hakul Rahvaväes valitsenud meeleolusid illustreerib hästi juhtum Inseneripataljonis. 6. detsembril läks lipnik Eduard Metstak sapööriroodu kasarmusse rinde tarvis üksust komplekteerima. Kasarmust leidis ta eest tantsupeo. Nimekirja järgi väljahõigatud sajast mehest ei reageerinud keegi ja kuna lipnik sõdureid nägupidi ei tundnud, pidi ta kasarmust tühjade kätega lahkuma. Järgmisel päeval tehti uuesti katset. Sel korral öeldi meestele, et neid ei saadeta rindele vaid Püssi silla juurde kindlustustöödele. See mõjus ja nii õnnestus formeerida umbes 60 meheline salk.[188] Sarnaseid näiteid Vabadussõja algusest võib tuua palju. Väejooks sõja esimestel nädalatel, välikohtute tegevus, rahva meeleolu muutumised Vabadussõja jooksul ning Ajutise Valitsuse emissaride tegevus vääriksid kindlasti omaette uurimust.[189]

Olulist abi ei olnud maa kaitsel ka kaitseliidust, mille aktiivsem ja tegusam osa oli koos ohvitseridega Vabadussõja alguses astunud Rahvaväkke.[190] Suur osa allesjäänud kaitseliidu liikmetest hoidis võitlusest kõrvale. Paljud kodanikud arvasid nähtavasti, et ainuüksi kaitseliitu kuulumisega on nad riigikaitsesse piisavalt panustanud. Võitlusest välisvaenlasega ei tahetud midagi kuulda. Täpselt nii väljenduti Tartu kaitseliidu koosolekul 1918. aasta detsembris. Kui leitnant Martin Libene esines üleskutsega astuda vaenlasele Ropka väljal vastu, vastati talle, et vaenlase vägedega võitlemine ei ole kaitseliitlaste vaid sõjaväe ülesanne.[191] Üldiselt oli kaitseliitu väljaspool oma koduvalla või kihelkonna piire väga raske rakendada. Selles mõttes on tüüpiline Järvamaa Einmanni valla kaitseliidu pealiku August Kasekampi ettekanne: Einmannis on KL-s 52 liiget, kes kõik soovivad oma kodu kaitseks jääda. Välja kodust minna keegi ei soovi.[192]

Karme sõnu tarvitas kaitseliidu iseloomustamiseks 1. jalaväediviisi ülem kindralmajor Aleksander Tõnisson: "Kaitseliit ei täida vähemalgi määral talle pandud ülesandeid. Suure vaevaga saime kokku, et raudteed kaitsta. Kui vaenlane 10–20 versta peale liginedes, siis panevad plehku. Vahiteenistust kannavad väga hooletult ja lahkuvad omavoliliselt. Rinne seisab Valgejõel, Ambla kaitseliit on ammu koos ülematega (nende seas vallavanemad) põgenenud. Viru KL oli algul 2100 meest, kellest on alles veel 30. Needki koolipoisid."[193] Kohati

---

[187] **J. Pitka**. Minu mälestused, lk. 63.

[188] ERA 2124-3-1267, l. 22–23. Inseneri pataljoni 1-se sapööriroodu tegevusest Vabadussõjas.

[189] Vabadussõja algul saatis Ajutine Valitsus maale sadakond emisaari (peamiselt kooliõpetajad), kelle ülesandeks oli selgitada Ajutise Valitsuse sihte ja käimasoleva sõja iseloomu.

[190] Kaitseliidust tulnud ohvitserid ja sõdurid andsid tooni Kuperjanovi partisanide väeosas, 1. ratsapolgus ja soomusrongidel.

[191] ERA 2124-3-752, l. 3. L (Leonhard?) Meimersi mälestused Vabadussõjast.

[192] ERA 2124-3-1895, l. 3. Järvamaa ja Läänemaa kaitseliit 1918. a.

[193] ERA 544-1-197, l. 20. Aleksander Tõnissoni telegramm sõjaministrile.

olid kaitseliidu ja sõjaväe suhted lausa pingelised. Näiteks kaebas Paides kaitseliidu kohalik ülem Voldemar Tomson pidevalt Järva kaitsepataljoni ja selle ülemate peale.[194]

Tuleb märkida, et Vabadussõja hakul ei ilmutanud erilist soovi Punaarmeega võidelda ka eesti ühiskonna jõukamad kihid. Konstantin Päts tunnistas 27. detsembril kibestusega: "Oleks arvama pidanud, et just jõukamatest ringkondadest, kellel põhjust oli oma vara kaitsta, peaasjalikult meile abi juure tuleb, kuid just need on põikleval seisukohal. Pidi määrusi välja kuulutama, nagu 15 aastase sunnitöö karistus neile, kes väeteenistuse eest ära jooksevad. Selle pääle tuli küll mehi kokku, kuid võitlejaid ei tulnud juure. Mehed lasid ennast riigi poolt varustada ja – jooksid ära. Kindlaid arvusi meil nende kohta ei ole, aga väeliinilt on vähemalt paar tuhat meest ära jooksnud. Pidime surmanuhtluse välja kuulutama, kuid ka see ei aidanud täiesti."[195]

Narvas käis kohalik seltskond 4. jalaväepolgu formeerimise ajal pidevalt polgu staabis ainult ühe küsimusega: millal tuleb ära sõita? Oma abi ei pakkunud keegi.[196] Johan Laidoner: "Kooliõpilaste rindele saatmine on meie seltskonna häbi. Sunduslik mobilisatsioon on andud väeosad, mis kohe sõdida ei saa."[197]

Siit kerkib küsimus: kus olid kõik mehed? I maailmasõja ajal teenis Vene armees ligikaudse hinnangu järgi 100 000 eestlast. Rahvusväeosad koondasid kodumaale 35 000 meest. See tähendab, et 1918. aasta sügisel pidi Eestis olema kümneid tuhandeid sõdureid ja sadu I maailmasõja rinnetel karastunud allohvitsere. Samas küündis Eesti sõjaväe kogu isikkoosseis Vabadussõja esimesel päeval koos vabatahtlike ja Virumaalt mobiliseeritutega umbes 1800 meheni (see on vähem kui pool 1914. aasta suvel I maailmasõtta astunud Vene jalaväe polgust). Neistki jooksis suur osa mõne nädala jooksul laiali. 28. novembril 1918. aastal oli Eesti Rahvaväes Narva alla (koos kaitseliiduga) 750 meest. Lisaks oli Võrus sadakond meest ilma relvadeta. Tartusse saabusid esimesed 30 vabatahtlikku alles 29. novembril. Vabadussõja hakul ei olnud Eestil sõjaväge, see tuli lahingute käigus luua.[198]

Siinkohal ei saa märkimata jätta, et sel ajal, kui käputäis ohvitsere ja vabatahtlikke üritas rinnet hoida, elas seltskond linnades tavapärast elu. Piisab, kui vaadata detsembrikuu Tallinna ja Tartu ajalehtede tagakülgi. Rakveres pidas rahvas vahetult enne Punaarmee linna sisenemist laata.[199] Eesti väed olid Rakvere maha jätnud ja taandunud Kadrinasse. Punaarmee ei olnud veel linna

---

[194] ERA 2124-3-1236, l. 5–6. Jakob Saidlo. Järvamaa kaitsepataljoni alguspäevil 1918–1919.
[195] Maanõukogu protokoll nr. 70. 27.12.1918.
[196] Päevaleht. 29.10.1920. Meie rahvast, rahvaväest, seltskonnast ja väejuhtidest.
[197] Maanõukogu protokoll nr. 69-a. 27.12.1918. Ajutise valitsuse aruanne.
[198] **J. Maide**. Ülevaade Eesti Vabadussõjast 1918–1920, lk. 130.
[199] ERA 2124-3-1477, l. 47. Richard Tomberg. Eesti Vabadussõjas kuni 6.01.1919.

sisenenud. Rakverest "läbi astunud" LRSR nr. 1 võitlejad kihutasid laadalised laiali, et turule kokkuveetud kraam ei langeks vaenlase kätte.[200]

Kui rääkida kaotustest, siis dr. Ernst Saabergi väitel ületasid ohvitseride kaotused alamväelaste kaotused Vabadussõjas sõja alguses koguni 10 korda.[201] Arvestatud on kaotuste suhet väeosa keskmise koosseisuga. Eriti suured kaotused ohvitseride osas olid Kalevi Malevas, LRSR 1 ja 3 ning Kuperjanovi partisanide väeosas. Ohvitseride kõrge kaotuste % oli tingitud sellest, et eriti Vabadussõja alguses oli ohvitseride osakaal eesliini üksustes väga suur. Sarnast pilti näeme ka Vene kodusõjas, kus Valgearmee ohvitseride ja sõdurite kaotuste suhe oli veelgi drastilisem.[202] Vabadussõja jooksul ohvitseride ja sõdurite kaotuste suhe ühtlustus, kuid jäi suhteliselt kõrgeks kuni Vabadussõja lõpuni.[203] Absoluutarvudes ei olnud Eesti Vabadussõja kaotused siiski võrreldavad Vene kodusõjas osalenud Valge- või Punaarmee üksuste kaotustega.

Probleeme ei olnud siiski mitte ainult sõduritega. Üldises väejooksu tuhinas 1918. aasta detsembris lahkus omavoliliselt rindelt või jättis õigel ajal väeossa ilmumata ka umbes 40 ohvitseri, kusjuures jooksikud jagunesid Viru rinde ja Lõunarinde vahel enam-vähem võrdselt.[204] Nagu kogu Eesti, nii elas ka osa ohvitseridest Vene revolutsiooni järellainetuses. Ei tohi unustada, et enamus meie Vabadussõja aegsest ohvitserkonnast moodustasid mitte vanad kaadriohvitserid, vaid noored lipnikud ja leitnandid, kes peale sõja- või lipnikekooli lõpetamist polnud õiget sõjaväelist distsipliini näinud. 4. jalaväepolgu adjutant Valter Lents meenutab, et vahetult enne Punaarmee sissetungi saabus Tallinnast Narva rühm ohvitsere, kes kohale jõudes hakkasid esimese asjana polgu komiteed moodustama. Alles polguülema Aleksander Seimani sekkumine lõpetas komitee tegevuse.[205]

Vabadussõja algul (aga ka hiljem) püüdsid mõned ohvitserid igasuguseid ettekäändeid otsides pääseda rindele minekust. Näiteks palus 17. detsembril 1918. aastal 2. jalaväepolgu 8. roodu nooremohvitser lipnik Karl Vatter luba ennast komandeerida oma kodukohta Viljandimaale Kurista valda, et seal kaitseliitu formeerida. Kutse K. Vatterile oli saatnud Kurista vallavalitsus. Pol-

---

[200] **J. Pitka**. Minu mälestused, lk. 60–61.

[201] **Ernst Saaberg**. Mõned andmed haiguste ja veriste kaotuste üle Eesti Sõjaväes // Tallinna Teataja 3.01.1921.

[202] Vt. **С. Волков**. Трагедия русского офицерства, lk. 292–293.

[203] Dr. E. Saaberg on võrrelnud Eesti rahvaväe kaotusi I maailmasõja aegse Inglise ja Prantsuse armee kaotustega ja teinud järelduse, et ohvitseride osas olid Eesti rahvaväes kaotuste suhtarv suurem. Siin tuleb arvestada teatud erinevustega. Läänerindel oli suurem osa inimkaotustest tingitud suurtükitulest, mis nivelleeris oluliselt ohvitseride ja sõdurite kaotuste %. Vabadussõjas ei etendanud suurtükivägi ega selle tulest põhjustatud inimkaotused nii suurt rolli. Sellele vaatamata oli meie Vabadussõja aegse Rahvaväe ohvitseride kaotuste % tähelepanuväärne.

[204] ERA 2124-3-1477, l. 48. Kapten Richard Tomberg. Eesti Vabadussõjas kuni 6.01.1919.

[205] **Valter Lents**. 4. polgu algpäevilt Vabadusesõjas // Sõdur. 1932, nr. 48/49, lk. 1263.

kovnik J. Unt kirjutas avaldusele resolutsiooni: "Imestan, et ohvitser praegusel raskel silmapilgul sarnast mõtet avaldab."[206]

Sõjaväe formeerimisele avaldasid negatiivselt mõju Eestis sel ajal laialt levinud üliliberaalsed meeleolud. Rahvaväe esimest sisekorra määrustikku lugedes, jääb mulje, et Vene revolutsioon kestab edasi – sedavõrd liberaalses vaimus on see kirjutatud. Näiteks lasus väeosade ülematel kohustus rahvaväelasi lõbustada, et need teenistusest ei tüdineks: "Rahvaväelaste meelolu peab igasuguste abinõudega tõstma. Laulu ja muusikat olgu kasarmus palju. Rahvaväelastele tuleb korraldada huvitavaid ettelugemisi – selleks peab rahvaväelaste hulgas üliõpilasi ja teisi haritlasi leiduma."[207] Rahvaväelane ei olnud kohustatud teenistusest vabal ajal au andma, samuti puudusid auastmed (nende asemel olid käibel ametinimetused nagu rahvaväelane, rühmaülem, roodu nooremohvitser, rooduülem, pataljoniülem jne.[208] Vabadussõja algul kaotati Viru rindel ka eraldusmärgid (kindralmajor Aleksander Tõnissoni ettepanekul!), tekitas palju segadust, kuna ei teatud, kelle käsku kuulata.[209]

Karl Parts on oma mälestustes kirjeldanud arutelusid, mida tekitas Rahvaväes Vabadussõja algul adjutandi nimetus. Üldine arvamus oli, et tegu on tsaariajast pärit igandiga, mida ühe demokraatliku vabariigi sõjaväes kasutada ei tohi. Isegi Anton Irv olevat olnud vastu adjutandi nimetuse kasutamisele. Lõpuks adjutandi nimetus jäi, kuid varsti tekkis sarnane probleem intendandi nimega. Kui K. Parts soomusrongi varustajaks ehk intendandiks määratud sõjaväeametnik Mihkel Piperali käest küsis, kumba nime see eelistab, vastanud Piperal, et tal on ükskõik.[210]

1919. aasta jaanuari keskpaigast alates hakkasid väejooksikud oma polkudesse tagasi ilmuma. 1919. aasta kevadtalvel ja eriti kevadel vähenes väejooks tunduvalt. Veendunud enamlasi oli väejooksikute hulgas vähe – need hoidsid teenistusest üldse kõrvale. Väejooksu peamine põhjus oli pigem usu puudumine üritusse, mille eesmärke lõpuni ei mõistetud. Distsipliiniga oli siiski probleeme ka hiljem. Näiteks 1919. aasta kevadel, kui 6. jalaväepolgus olid vennastumise katsed 7. Läti kütipolgu võitlejatega.[211] Väejooksu sellises ulatuses, nagu Vabadussõja esimestel nädalatel, hiljem enam ei esinenud.

Üheks väejooksu põhjuseks võis olla puudulik toitlustamine. Nimelt eirasid paljud mobiliseeritud korraldust ilmuda rahvaväe komisjoni seitsme päeva

---

[206] ERA 541-1-11, l. 243. Lipnik Karl Vatteri raport 2. jalaväepolgu ülemale.

[207] ERA 2124-3-1857, l. 5. Rahvaväe esimene organisatsioon 1918. a. lõpul.

[208] Näib, et mingil perioodil Vabadussõja alguses puudusid mundritel tõepoolest igasugused eraldusmärgid. Igal juhul on 27.12.1918 Maanõukogu koosolekul märgitud, et vormitunnuste ärakaotamine Vabadussõja algul oli viga. Vt. ERA 2124-3-1857, l. 7. Rahvaväe esimene organisatsioon 1918.a. lõpul.

[209] Ajutise Valitsuse koosoleku protokoll 27.12.1918.

[210] **Karl Parts**. Kas võit või surm. Mälestusi võitluspäevilt isamaa eest. III kd. Tallinn 1991, lk. 21–22.

[211] ERA 595-10-80, l. 961, 964–965. Jaan Ringi ja Nikolai Reegi kõnede stenogrammid.

toidumoonaga. Mitte igal pool ja kohe ei suudetud väeosades sõdurite toitlustamist korraldada, mis tekitas nurinat ja süvendas käärimist. Näib, et osa mehi deserteerus sel põhjusel või leidis siin hea ettekäände. Sel ajal oli soldat harjunud, et kroonuteenistusse minnes ei ole vaja toidu pärast muretseda, kuna tsaariarmees jagati mobiliseeritutele sooja toitu esimesest päevast alates.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et rinne püsis esimesed nädalad mõnesaja ohvitseri ja vabatahtliku südil vastupanul. Ilma selle pingutuseta poleks laiadel rahvahulkadel avanenud võimalust näidata oma isamaalisust, mis ilmutas ennast lõpuks eriti jõuliselt Landeswehri sõjas ja Vabadussõja lõppvõitlustes Narva all. Seetõttu ei saa kuidagi nõustuda Juhan Luiga väitega, et "tõsiseks tõmbajaks Vabadussõja ajal oli eesti rahvas koguna, "kes oli raskel kultuuritööl enne suurt sõda harjunud iseennast organiseerima ning kogu rahva sõdimisvaimustus".[212] 1918. aasta sügisel ja 1919. aasta talvel ei avaldanud see rahvas ennast "ühtse koguna" ega paistnud kuskilt ka suurt organiseerimistööd ja sõdimise vaimustust.

Ohvitseride ja sõdurite suhetest

Vabadussõja alguses olid mitmes väeosas ohvitseride ja sõdurite suhted küllaltki pingelised. Eeskätt kehtis see nn. numbripolkude kohta, mis olid komplekteeritud peamiselt sundmobilisatsiooni käigus. Lipnik Villem Jakobson on kirjutanud 2. jalaväepolgu kohta: "Sõdurid pidasid ohvitsere Vene revolutsiooni mõjul "põlatud käskijaiks" ja sõltus ohvitseri kõneosavusest, kas ta suutis ennast roodus maksma panna või mitte. Polgus puudus täiesti "liitumus ja ülemate autoriteet."[213] Elukogemuseta noortel ohvitseridel oli sageli ka raske sõdurite esitatud küsimustele vastuseid anda. Paljud ohvitserid ei orienteerunud ise piisavalt päevapoliitilistes küsimustes. Ometi Vabadussõja jooksul olukord muutus. Väeosades tekkis sõduritel tasapisi usaldus või vähemalt respekt ohvitseride suhtes. Sellel olid omad põhjused. Nimetaks siinkohal vaid mõnda neist.

Esiteks olid Eesti Rahvaväe ohvitserid pärit samast sotsiaalsest kihist kust sõdurid. Tihtipeale oli vahe vaid hariduses ja ohvitser oli sõduriga võrreldes mõne aasta enam koolis käinud. Igal juhul ei eksisteerinud Rahvaväes ohvitseride ja sõdurite vahel selliseid seisuslikke barjääre nagu oli vanas Vene armees, kus noore leitnanti ja roodu veltveebli vahel haigutas määratu kuristik.

Enamik Eesti sõjaväe juhtidest (sealhulgas kõrgemad juhid) oli pärit kas talupoja või linnakodaniku seisusest. Põliseid aukodanikke oli Eesti sõjaväe kõrgemate juhtide seas vaid üks (Inseneripataljoni ülem kapten Voldemar Riiberg). Enamus eesti ohvitseridest olid teeninud kas armeejalaväes või kütipolkudes. Kaardiväes ja grenaderipolkudes olid teeninuid vaid üksikuid.

---

[212] **Juhan Luiga**. Meie rahvast, rahvaväest, seltskonnast ja väejuhtidest // Vaba maa 1921, nr. 229, 238.

[213] ERA 2124-3-258, l. 4. Villem Jakobson. Tartu langemine.

Seisusevahede puudumise tõttu oli Rahvaväes ka ohvitseride omavaheline läbikäimine vabam ja juhtidel kontakti saavutamine sõduritega lihtsam. Ohvitserid sõid sõduritega ühest katlast ja jagasid nendega kõiki sõjakäigu raskusi. 7. jalaväepolgu ülema Paul Kunnus on nimetanud ohvitseri ja sõduri suhteid Vabadussõja ajal usaldusväärseteks ja sõbralikeks: "Tsaariaegne ülemuse mõiste oli peaaegu kadunud. Välist distsipliini ei peetud tähtsaks. Töötati arusaamises, et keegi kogenum peab olema ühise ettevõtte juhiks."[214] Sakala partisan Hugo Väär: "Üheks partisanide Vabadussõja aegse sõjaka võitlusvaimu aluseks oli ohvitseride ja sõdurite omavaheline hää, südamlik ja soe vahekord, usk juhtide võimeisse ja üksteise usaldus. Oleksid juhid olnud uhked ja kõrgid – ei oleks iialgi välja arenenud seda sooja poolehoidu juhtidesse ja võitlusesse mineku valmisoleku tahet, millega mehed oma isamaa ja väeosa eest surma läksid."[215] Näiteks toob H. Väär 2. roodu ülema leitnant Ferdinand Klemmeri käitumise. 1919. aasta jaanuaris Tõrva lähistel. Rood jäi öömajale talutoas, mis oli mehi täis, magati põrandal ja pinkidel. Toas oli vaid üks voodi, mis jäeti rooduülemale. Öösel saabunud F. Klemmer ei heitnud aga voodisse vaid põrandale meeste kõrvale. "Sel rooduülema käitumisel, mis praegu võib-olla näib küllaltki ebasobivana oli omakorda vägagi suur mõju tol ajal meie sõdurite hingeelule."[216]

Samas väeosas teeninud Hans Rennit: "Ei osanud küllalt imestada ohvitseride käitumist sõduritega, kus sinuga aetakse juttu ja kõneldakse kui inimene inimesega. Kus Vene ajal sai iga päev sõimata ja seepärast muud ei saanud tehagi kui käsi kõrva ääres ja pungil silmi aina korrutada "*так точно, слушаюсь, ваше высокородие.*" Kuna nüüd ohvitserid isegi istuvad sõduritega lõunalauas, missugune nähe oli varem ennekuulmatu kuritegu."[217]

Enamik ohvitsere ei erinenud ka väliselt palju sõduritest. Kui Tallinnast määrati Tartu kaitsepataljoni uus rooduülem, siis ei osatud teda esialgu riietuse põhjal ohvitseriks pidada ja taheti vahipostile saata. "Ohvitseril oli kodukootud palitu seljas, must läki-läki peas ja uued säärikud jalas. Sõjariistana lühike vintpüss karabiin õlal võis temast kõike muud, aga mitte vilunud ohvitseri arvata."[218] 1. jalaväepolgu lipnik Paul Müür kirjutab sama polgu 13. roodu ülemast kapten Leonhard Krullist: "Oma metsiku välimuse tõttu kutsuti teda polgus "Mustaks kapteniks. Krull kandis lambanahkset poolkasukat ja peas vene papaahat, pikad juuksed ja pikk must habe ees, vööl rippusid labakindad ja käsigranaadid. Ta välimus sarnanes kõigiti romaanides kirjeldatud "Musta Kapteniga." Mehed austasid teda väga ja tema käske püüti täita."[219]

9. jalaväepolgu 9. roodu sanitar Karl Leht on meenutanud oma rooduülemat: "Nimetatud leitnant nägi välja maamehe moodi ja ei paistnud sugugi ohvit-

---

[214] ERA 2124-3-497, l. 6–7. Paul Kunnuse mälestused Vabadussõjast.
[215] ERA 2124-3-1742, l. 72–72p. Hugo Vääri mälestused Vabadussõjast.
[216] Samas, l. 72p–73.
[217] ERA 2124-3-1121, l. 12p. Hans Renniti mälestused Vabadussõjast.
[218] ERA 2124-3-1055, l. 3. Mälestused Tartu kaitsepataljoni leitnandist R. Pärlinist.
[219] ERA 2124-3-828, l. Paul Müüri mälestused 1. jalaväepolgust.

serina. Kandis maavillasest jopet ja lõug oli alati habemes. Kuid poistele meeldis tema seltsimehelikkus ja venekeelne komando, sest vene keelest sai pea igaüks aru."[220]

Eesti sõjaväes peeti oluliseks, et iga rahvaväelane saaks aru, mis on tema ülesanne ja mille nimel sõditakse. Paljud ohvitserid olid olnud enne I maailmasõda kooliõpetajad ja suutsid ennast eriti noorte vabatahtlike seas ehk paremini kehtestada kui vanad ja "kivistunud vaadetega" kaadriohvitserid. Pärnu kaitsepataljonis teeninud lipnik Jüri Kibar: "Ohvitserid olid eranditult endised kooliõpetajad, kellel kogemusi hinge- ja kasvatusteaduse alalt. Nad lähenesid sõduritele samade meetoditega kui õpilastele koolides. Nii oskasid ohvitserid roodudes hiilgavalt distsipliini maksma panna. Osalt aitas sellele kaasa asjaolu, et sõdurid kui ohvitserid üksteist tundsid."[221]

Kokkuvõtvalt võib öelda, et oma sisemiselt korralduselt oli Rahvavägi demokraatlik ja sellel oli vähe ühist tsaariarmeega. Ohvitseridel ei kasutanud privileege, mida olid harjunud kasutama vana Vene armee ohvitserid ja millest ei suutnud loobuda paljud Valgearmee ohvitserid. Selline suhtlusmudel oli siiski enam levinud soomusrongidel ja soomusrongide löögiosades, mille tuumiku moodustasid vabatahtlikud, kuna jalaväe "numbripolkudes" oli säilinud rohkem vana tsaariaarmee mustrit. Ka Valgearmee peamiselt vabatahtlikest koosnevates üksustest olid ohvitseride ja sõdurite omavahelised suhted vabamad ja vähem formaalsed.

Suur osa Valgearmee ohvitseridest suhtus oma sõduritesse siiski samamoodi nagu tsaariajal, tahtmata tunnistada, et sõdur 1918. aastal ei olnud enam see, kes ta oli 1916. aastal. Valged võtsid oma teenistusse ka massiliselt vangilangenud punaarmeelasi, mida Eesti sõjavägi ei teinud. Intensiivsest lahingutegevusest tingitud suurte kaotuste ja kaadrite kiire roteerimise tõttu polnud neil võib-olla lihtsalt valikut. Samas on selge, et usalduslikumad suhted allüksuses saavad välja kujuneda vaid pikema aja vältel.

Eesti Vabadussõja aegse ohvitserkonna enamuse moodustasid I maailmasõja ajal mobiliseeritud noored haritlased, kes olid orgaaniline osa eesti ühiskonnast. Paari-kolme sõjaaasta jooksul ei olnud nad oma juurtest eemaldunud. Rahvaväe ohvitserkond Vabadussõjas ei moodustanud sellist suletud ja traditsioonidega laetud korporatsiooni, nagu seda oli kahesaja aastase ajalooga Vene armee ohvitserkond. Võib-olla oli Vabadussõjas traditsioonide puudumine teatud mõttes isegi eeliseks. Rahvaväes puudusid Vene armeele omased vastuolud kaardiväe ja armee ning eri väeliikide vahel.

---

[220] ERA 2124-3-595, l. 1. Karl Lehti mälestused Vabadussõjast.
[221] ERA 2124-3-391, l. 14. Jüri Kibari mälestused Vabadussõjast.

3. PEATÜKK.
RAHVAVÄE KÕRGEM JUHTKOND

Sõjavägede Ülemjuhataja ja sõjaväe keskasutused

Eesti riigikaitse suurim probleem Vabadussõja alguses oli ühtse sõjaväelise organisatsooni puudumine. Rahvavägi allus sõjaministri kaudu (kes oli ühtlasi peaminister) Ajutisele Valitsusele. Vägede juhtimist teostas Peastaap eesotsas kindralmajor Andres Larkaga, kes ei vastutanud operatiivjuhtimise eest. Peastaap oli loodud vahetult enne Vabadussõja algust 26. novembril 1918. aastal mobilisatsiooni läbiviimiseks, üksuste formeerimiseks ja väljaõppe korraldamiseks. Peastaabil puudusid side- ja luurestruktuurid ning iga väiksem küsimus tuli kooskõlastada Ajutises Valitsuses.

Vägede operatiivjuhtimist pidi teostama 1. jalaväediviisi ülem kindralmajor Aleksander Tõnisson, kellel puudus selleks nii tööorgan diviisi staabi näol kui vajalik erialane ettevalmistus. Alles 10. detsembril, kui Rakverre jõudis 1. jalaväediviisi staap Jaan Ringiga eesotsas saame rääkida vägede operatiivjuhtimisest Viru rindel.[222]

Vägede operatiivjuhtimine paranes pärast seda, kui 14. detsembril moodustati Operatiivstaap, mille ülemaks määrati kodumaale jõudnud polkovnik Johan Laidoner. Operatiivstaabi ülem allus (nagu ka Peastaabi ülem) sõjaministrile ja talle olid allutatud kõik rindel asuvad väed ning merejõud. Seega oli Eestis Vabadussõja algul mitu juhtorganit: Operatiivstaap, Peastaap ja Kaitseliit. Kuna tööga koormatud sõjaminister ei suutnud kõigi nende organite tegevust koordineerida, tekkis vajadus eraldi väejuhatuse järele. Vanemate ohvitseride ettepanekul nimetati Johan Laidoner 23. detsembril 1918. aastal Sõjaväe ülemjuhatajaks. Ülemjuhataja allus otse Ajutisele Valitsusele, kuna tema suhe sõjaministriga (peaministriga) jäi esialgu lahtiseks. 6. jaanuaril 1919. aastal kinnitati J. Laidoneri poolt Operatiivstaabi ja Peastaabi uued koosseisud. Mõlemad asutused reorganiseeriti. Peastaap nimetati ümber Korraldusvalitsuseks ja Operatiivstaap Kindralstaabi valitsuseks.

23. veebruaril loodi Sõjavägede Ülemjuhataja Staap, mille ülemaks määrati senine Operatiivstaabi ülem polkovnik Jaan Soots. Ülemjuhatajale allusid lisaks Korraldusvalitsus, Sõjaväe Varustusvalitsus, Sõjaväe Tervishoiuvalitsus, Sõjaväe prokurör, Sisekaitse ja Kaitseliidu ülemad, samuti tagavaravägede ülem ning diviiside ülemad ja Merejõudude ülem. Sõjavägede ülemjuhataja võimupiirkonda koondus kogu sõjaväe organisatsioon. Samuti allusid Sõjavägede ülemjuhatajale raudtee, post ja telegraaf ning tema korraldusi pidid täitma kõik riigi- ja omavalitsuse asutused, ametiisikud ja kodanikud.

Miks ei nimetatud ülemjuhatajat kohe Vabadussõja alguses? Paul Villemi arvates oli põhjuseks sel ajal Eestis valitsenud üliliberaalsed meeleolud, mis

---

[222] ERA 495-12-833, l. 18–19. Paul Villemi Operatiivse ja taktikalise juhtimise põhijooned Vabadussõjas.

vastustasid võimu koondumist ühtedesse kätesse.[223] Maapäeva esimees Ado Birk esines koguni nõudmisega, et Maapäeva kompetentsi antaks ka Rahvaväe kooseisude kinnitamine.[224] Alles Tartu langemine 21. detsembril, mis muutis olukorra rindel kriitiliseks, tõi meelemuutuse.[225]

Miks sai Sõjavägede ülemjuhatajaks ikkagi Johan Laidoner? Aleksander Hellat on sellele küsimusele vastanud tabavalt: "Oli teisi, kes olid ehk andekamad ja suurema kogemusega kui Laidoner, kuid polnud kedagi, kes oleks täitnud Ülemjuhataja kohta täiel määral, nagu seda tegi Laidoner. Vanemad ohvitserid olid kohal, kuid Laidonerist sai tänu tema isikuomadustele keskus, mille ümber hakkas kõik keerlema. Enne teda katsetati ühe ja teise kindraliga, kuid asi ei nihkunud paigast. Igaüks toimis omaette ja riigikaitsele ei saadud hinge sisse. Ülemjuhataja määramine tõi vägede juhtimise murrangu.[226] Selle A. Hellati hinnanguga võib igati nõustuda. J. Laidoneri tegevust Vabadussõjas uurinud Reigo Rosenthal hindab samuti J. Laidoneri rolli 1919. aasta jaanuaris ette võetud vastupealetungi juhina ning pärast seda aktiivse kaitsesõja organiseerimises.[227]

Johan Laidoneri õhutusel hakati senisest enam rõhutama Eesti enda vastupanu korraldamise tähtsust, kuna siiani oli loodetud ainult või peamiselt välisabile. Teine oluline moment, mida Laidoneriga seoses tuleb mainida, on kindla sõjaväelise korra ja distsipliini maksmapanek. Ohvitserid, kes ilmutasid passiivsust, kõrvaldati ning asendati energilisemate ohvitseridega.[228] Koos oma staabiülema Jaan Sootsiga moodustasid nad efektiivse tandemi. J. Laidoner ja J. Soots suutsid inimesed tööle panna. Mõlemad andsid ise eeskuju väsimatult töötades. Lisaks olid nii J. Soots kui J. Laidoner mõlemad täiskarsklased.[229]

Laidoner on tunnistanud, et talle tuli kasuks Venemaal viibimine 1918. aastal, kus ta õppis tundma Punaarmeed ja selle tegelikku võimekust.[230] Sama on muide enda kohta väitnud Vabadussõja aegne 2. diviisi ülem Viktor Puskar, kes veetis samuti suurema osa 1918. aastast Venemaal. 22. detsembril 1918. aastal kodumaale jõudnud Puskar tunnistas, kes oli valmis Viljandis kogutud paarikümne vabatahtlikuga kohe vaenlasele vastu astuma.[231]

---

[223] ERA 495-12-833, l. 17. Paul Villemi. Operatiivse ja taktikalise juhtimise põhijooned Vabadussõjas.
[224] **P. Villemi**. Meie operatiivala juhid Vabadussõjas, lk. 821.
[225] **A. Traksmann**. 15 aastat tagasi, lk. 1487.
[226] 15 aastat Ülemjuhataja ameti loomisest, lk. 1489.
[227] **R. Rosenthal**. Johan Laidoneri tegevus ja roll Eesti Vabadussõja esimesel poolel Eesti vägede kõrgema operatiivjuhina, lk. 223.
[228] ERA 495-12-810, l. 79–80. Jaan Unt. Murrang Vabadussõjas 1918. ja 1919. a. vahetusel, selle põhjused ja areng.
[229] **Richard Maasing**. Ülemjuhataja Staabis Vabadussõja päevil // Johan Laidoner. Mälestusi kaasaegseilt. Tallinn 1934, lk. 117.
[230] **Jaan Lukas**. Inglise sõjalaevastiku eskaadri vastusõit Liibavisse // Johan Laidoner. Mälestusi kaasaegseilt. Tallinn 1934, lk 100.
[231] **Viktor Puskar**. Mälestusi Eesti Vabariigi alguspäevilt // Sõdur. 50/51/52. 1933, lk. 1565.

Vabadussõja ajal valitses kõrgema sõjalise haridusega ohvitseridest suur puudus, mistõttu nii Sõjavägede ülemjuhatajal kui tema staabiülemal tuli täita ülesandeid, mis tavaliselt kuulusid nooremate staabiohvitseride kompetentsi. Kui võrrelda Eesti sõjaväe kõrgemat juhtkonda Punaarmee omaga (vt 10. peatükk), näeme, et Eesti staapides teenivate ohvitseride ettevalmistus oli märksa tagasihoidlikum, et mitte öelda puudulik. Eriti suur oli erinevus kõrgema sõjalise haridusega ohvitseride osas. Neid oli kogu Eesti sõjaväe peale Vabadussõjas kokku vaid seitse.[232] Kolme Eesti diviisi staabis teenis Vabadussõja ajal vaid kaks kindralstaabi akadeemia haridusega ohvitseri (needki olid lõpetanud akadeemia sõjaaegse lühendatud kursuse). Operatiivstaabis teenisid kindralstaabi ohvitseride kohtadel enamasti noored lipnikud ja leitnandid, kellel puudus vajalik ettevalmistus. Õppida tuli tegevuse käigus ja vigade hinnaga. Major Paul Villemi kirjutab 1938. aastal Kõrgemas Sõjakoolis kaitstud lõputöös "Operatiivse ja taktikalise juhtimise põhijooned Vabadussõjas": "Puudusid vastava ettevalmistusega ohvitserid. Operatiivosakonda juhatas alamleitnant Evald Pajos, kes oli väljaõppelt topograaf. Keeruline oli olukord Operatiivstaabi luureosakonnas, kus isegi osakonna ülemal puudus vajalik ettevalmistus."[233] Luureosakonna ülemaks oli reservlipnik, kes I maailmasõja ajal oli teeninud Tallinnas Peeter Suure merekindluse raudteel. Samasugune olukord valitses Operatiivstaabi sideosakonnas, mida Vabadussõja ajal juhtis tsivilistist postitelegraafiametnik Hans Tomson. Sideülema töö tegi ära Ülemjuhataja staabiülem, kuna sideülem lihtsalt edastas staabiülema korraldused postivalitsusele. Sideülemal olevat puudunud isegi ettekujutus sõjaväe sidevõrgust.[234]

P. Villemile sekundeerib leitnant Ernst Õunapuu: "Eriti suur puudus valitses kõrgema sõjalise haridusega ohvitseridest, keda ei jätkunud isegi diviiside staabiülemaiks (rääkimata jaoskondade ülemaist). Brigaadide staabiülemad olid puuduliku teoreetilise ettevalmistusega ja neil puudusid kompetentsed abid. Polkudes puudusid ohvitserid, kes võinuks täita staabiülema (polgu adjutandi) kohuseid."[235] Üksikute kõrgema sõjalise haridusega ohvitseride pärast löödi lausa lahinguid. Näiteks ignoreeris 1. jalaväediviisi ülem kindralmajor Aleksander Tõnisson Ülemjuhataja korraldust staabiülema Nikolai Reegi üleviimise kohta, mistõttu viibis 3. jalaväediviisi formeerimine.[236] A. Tõnissoni ärevust võib mõista. Pärast N. Reegi lahkumist olid paar kuud 1. jalaväediviisi (tegelikult Viru rinde) staabi eesotsas lipnikud ja siis kuni Vabadussõja lõpuni kapten Viktor Liivak – endine 13. Soome kütipolgu roodukomandör ja luurekomando ülem. Tõenäoliselt oli just vilunud kindralstaabi ohvitseride nappus põhjuseks,

---

[232] Neist Paul Lill oli lõpetanud akadeemia rahuaegse kursuse, kuid ei olnud arvatud kindralstaapi.

[233] ERA 495-12-833, l. 19. Paul Villemi. Operatiivse ja taktikalise juhtimise põhijooned Vabadussõjas.

[234] ERA 495-12-833, l. 19. Paul Villemi. Operatiivse ja taktikalise juhtimise põhijooned Vabadussõjas.

[235] Samas, l. 114.

[236] Samas, l. 22.

miks Johan Laidoner sallis 2. jalaväediviisi staabiülema kohal tõrksat ja isepäist V. Mutti.

Keeruline oli olukord ka luureosakonnas, mille ohvitseridel puudus samuti vajalik ettevalmistus. Osakonna ülemaks oli endine reservlipnik ja Vene armee rooduülem Oskar Mamers. 1917. aastal tuli ta leitnandina rahvusväeosadesse, kus teenis 1. Eesti polgus õppekomando ülemana.[237] O. Mamersit assisteeris sõjaaegne ohvitser alamleitnant Helmut Veem. Kindralstaabi liikumise osakonna ülemaks oli sõjaväeametnik Edgar Sulg, kes lõpetanud Riia polütehnikumi mehhaanika osakonna ja polnud varem sõjaväes teeninud.[238] Inseneri-valitsuse ülemaks oli ehitusinsener Paul Pentson, kes I maailmasõjast oli osa võtnud jalaväe ohvitserina (15. Siberi kütipolgus roodu- ja pataljoniülem). Mobilisatsiooni jaoskonna ülemaks oli sõjaväeametnik Karl Koppel. Tuleb siiski märkida, et mitmed neist (Oskar Mamers, Evald Pajos, Edgar Sulg) pälvisid teenete eest Vabadusristi, mis lubab arvata, et nad end oma kohal siiski õigustasid.

1917. aasta lõpus teenis Vene armees ühtekokku 17–18 eesti rahvusest ohvitseri, kes olid lõpetanud Nikolai kindralstaabi akadeemia rahu- või sõjaaegse kursuse.[239] Vabadussõjas osales neist seitse ohvitseri (Andres Larka, Paul-Adolf Lill, Johan Laidoner, Jaan Soots, Jaan Rink, Nikolai Reek ja Viktor Mutt). Tegelik staabitöö kogemus oli olemas neist vaid kuuel. Paul-Adolf Lill oli lõpetanud kindralstaabi akadeemia rahuaegse kursuse, kuid ei olnud arvatud kindralstaapi. 1914. aasta sügisel langes P. Lill jalaväepolgu roodu juhatades sõjavangi. Seega oli tal teenistuseks kindralstaabi ohvitseri kohal vaid teoreetiline ettevalmistus. Vabadussõja ajal teenis P. Lill esmalt Operatiivstaabi operatiivosakonna ülemana ja hiljem Ülemjuhataja staabis Korraldusvalitsuse ülemana (1919. aasta veebruarist). Osakonna ülemana oli P. Lille ülesandeks koguda kokku andmed oma ja vastase jõudude suuruse ja asetuse kohta ning esitada Operatiivstaabi ülemale (Jaan Soots) tegevuskava. Tegelikkuses ei jõudnud P. Lill vist kunagi tegevuskava esitamiseni, sest Johan Laidoner ja Jaan Soots tulid Operatiivosakonda, nõudsid andmed välja ja koostasid ise tegevuskava (vahel öö läbi töötades).[240]

Vabadussõja ajal teenis keskasutustes neli kindralstaabi akadeemia haridusega ohvitseri, kellest ühel puudus staabitöö kogemus. Sellega seoses tõstatub küsimus kindralmajor Andres Larka rakendamisest Vabadussõja ajal. A. Larka oli suurema osa sõja ajast (1. veebruarist 1919) sõjaministri abi ja tagavaravägede ülem. A. Larka oli nagu J. Laidoner ja J. Sootski lõpetanud teenistuse Vene armees kindralstaabi alampolkovnikuna ja teeninud samuti diviisi staabi-

---

[237] ERA 495-7-3073, l. 21–21p. Oskar Mamersi teenistuskiri.

[238] ERA 495-7-5624. Edgar Sulgi teenistuskiri.

[239] 1913. aastal akadeemia lõpetanud Bernhard Jakob Pülli rahvus ei ole teada. Ta oli pärit Liivimaalt (Riiast?). 1917. aasta sügisel oli ta kindralstaabi alampolkovniku auastmes. Vene kodusõja ajal teenis J. Püll Ukraina armees.

[240] **Paul Lill**. Mälestuse kilde // Johan Laidoner. Mälestusi kaasaegseilt. Tallinn 1934, lk. 42.

ülemana. Arvestades, milline põud valitses Vabadussõja ajal keskasutustes ja diviiside staapides kindralstaabi ohvitseridest, tundub A. Larka rakendamine Tallinnas sõjaministri abina kummaline. Viru rinne pidi näiteks 1919. aasta aprillist alates kuni sõja lõpuni läbi ajama ilma ühegi kindralstaabi ohvitserita. Ehk oli Tallinna jäämine A. Larka enda soov? Oli ju A. Larka olnud 1918 aasta kevadel 1. Eesti diviisist formeeritud Eesti sõjaväe juhataja ning Vabadussõja alguses Peastaabi ülem (sisuliselt sõjavägede juhataja). Võib-olla ei jätkunud tal madalama teenistuskoha (diviisi staabiülem) jaoks lihtsalt motivatsiooni? Lisaks oli A. Larka kindralmajor, kuna J. Laidoner oli sel ajal veel polkovniku aukraadis.

Tegelikult oli Nikolai Kindralstaabi Akadeemias õppinud ohvitsere Eestis Vabadussõja ajal veel, kuid keegi neist ei olnud õppeasutust lõpetanud. Esimese kursuse olid akadeemias kuulanud kapten Eduard-Richard Villmann (Vabadussõja ajal tõlk Sõjaministeeriumis) ja kapten Adolf Aalberg (Scouts pataljoni ülem). Kumbki neist ei olnud aga staapides teeninud. Akadeemia esimese kursuse oli I maailmasõja ajal lõpetanud ka 6. jalaväepolgu ülem Karl Tallo, kes oli 1917. aastal teeninud diviisi staabis operatiivadjutandi ja diviisi sideülemana. Sealsamas 6. jalaväepolgus teenis Vabadussõja ajal roodu- ja pataljoniülemana kapten Valter Bergmann, kes oli 1917 aastal olnud XV korpuse staabis käsundusohvitser. Lisaks neile oli veel mitu nooremat ohvitseri, kes olid teeninud I maailamsõja ajal Vene väes diviisi või korpuse staabis noorema ohvitserina ja pidid vähemalt üldjoontes olema kursis staabitöö protseduuridega. Võib-olla oleks nende isikute rakendamine kergendanud mõnevõrra diviisi staapide ja sõjaväe keskasutuste tööd. Miks neid ei rakendatud, on teadmata. Ehk oli põhjus selles, et Vabadussõja algul ei omanud ohvitseride isikkoosseisu üle arvestust pidav Peastaabi reajaoskond isegi selget ülevaadet ohvitserkonnast. Teenistuskirjade läbivaatamise ja nende kinnitamise protseduur kestis kogu Vabadussõja aja ja veel jätkus pärast selle lõppu. Tõe huvides tuleb lisada, et nii Karl Tallo kui Valter Bergmann tõestasid nii I maailmasõjas kui Vabadussõjas tublide riviohvitseridena, millest annavad tunnistust Vene väes välja teenitud Georgi ordenid ja Vabadussõja eest saadud Vabadusristid.

Staabid, nagu ka sealne teenistus, võisid olla samuti väga erinevad. 1913. aastal Nikolai Kindralstaabi Akadeemia lõpetanud Juhan Tõrvand on oma päevaraamatus kirjutanud, et oli suur vahe, kas teenida suures staabis (rindestaap) või väikses staabis (diviisi staap). Pärast üleviimist Edelarinde staapi taandus J. Tõrvand enda sõnul tavaliseks kirjutajaks, kuna "väikses staabis" oli olnud huvitavam, tööd oli rohkem ja vastutus suurem.[241]

Lõpuks tuleb lisada, et ka Punaarmees valitses puudus kindralstaabi ohvitseridest, kuid seal ei olnud probleem nii suur, kui Eesti sõjaväes.[242] 1919. aasta

[241] ERA 1131-1-1. Juhan Tõrvandi päevaraamat. 1.07.1917.

[242] Eesti rahvaväe seisukohast oleks olnud normaalne, kui kindralstaabi ohvitserid oleks olnud vähemalt diviiside staabiülemad ja nende abid (operatiivadjutandid) ja diviisi luureülemad. Lisaks sõjaväe keskasutuste tähtsamate osakondade juhid. Ühekokku hinnanguliselt 22–30 ohvitseri. Seega isegi siis, kui ka kõik eesti rahvusest kindralstaabi

algul oli Punaarmees kindralstaabi ohvitseride puudujääk 40–80%, mis Punaarmee juhatuse sõnul omab vägede juhtimise seisuskohast väga negatiivset mõju.[243]

Diviiside juhatused

Maaväe operatiivstruktuuri Vabadussõja ajal moodustasid kolm jalaväediviisi ja Soomusrongide diviis. 1. diviis tegutses Viru rindel, kuna 2. jalaväediviis tegutses ainult ja 3. jalaväediviis peamiselt Lõunarindel. Diviiside juhatused kujunesid sisuliselt rindejuhatusteks. Diviisiülemate vastutusala ei piirdunud ainult rinde ja lähitagalaga, vaid ulatus kaugemale tagalasse, kus diviisiülemal olid laialdased volitused.

1. jalaväediviis formeeriti 21. novembril 1918. aastal ja selle ülemaks määrati kindralmajor Aleksander Tõnisson. 2. detsembril nimetati Tõnisson kõigi Narva rindel asuvate vägede juhatajaks. Puuduliku side tõttu ei omanud A. Tõnisson esialgu selget ülevaadet rindel toimuvast. Kuni 10. detsembrini, mil jõudis kohale diviisi staap, oli ta sisuliselt üksi.

Lõunarinde juhtimisorgani kujunemine oli keerulisem ja kestis kauem. 26. novembril 1918. nimetas Peastaabi ülem 2. jalaväepolgu ülema polkovnik Johan Undi Tartu ja Võru maakonna kaitset korraldama. 8. detsembril formeeriti 1. brigaad, mille ülemaks sai polkovnik Ernst Limberg. Samas jäi Lõunarinde juhtimine endiselt seotuks 1. diviisiga. E. Limbergil polnud staapi ega volitusi iseseisvalt otsuseid vastu võtta. E. Limberg on pärast sõda ise kirjutanud, et kaitses Tartut kuulujutte levitades.[244] 19. detsembril allutati E. Limbergile kõik Tartu, Viljandi ja Pärnumaal asuvad väed ja talle anti diviisiülema õigused.[245] Sellega oli loodud Lõunarindel kõrgem juhtimisorgan. 24. detsembril formeeriti 1. brigaad ümber diviisiks ja selle ülemaks määrati Venemaalt kodumaale jõudnud polkovnik Viktor Puskar. Diviisi staabiülema ajutuseks kohusetäitjaks nimetati kapten Kondrad Rotschild.

Pärast Tartu vallutamist korraldati Lõunarinde juhtimine ümber. Tekkis vajadus uue juhtimisorgani järele vasakul tiival, kuna kogu diviisi juhtimine Viljandist osutus keeruliseks. Rinde paremat tiiba juhtis diviisi staabiülem, kes andis korraldusi diviisiülema nimel. Vasakpoolset rindelõiku Peipsi ja Võrtsjärve

---

ohvitserid oleks 1918. aasta sügisel Eestis olnud, ei oleks sellest piisanud, et täita kõiki kindralstaabi ohvitseri teenistuskohti.

[243] Из доклада Главного командования В. И. Ленину и реввоенсовету республики о стратегическом положении Советской Республики и задачи Красной Армии 23–25 февраля 1919 г. // Директивы Главного командования Красной Армии 1917–1920, lk. 167.

[244] ERA 2124-3- 630. Ernst Limbergi mälestused Vabadussõjast.

[245] ERA 495-12-833, l. 18. Paul Villemi. Operatiivse ja taktikalise juhtimise põhijooned Vabadussõjas.

vahel juhtis diviisiülem koos operatiivadjutandiga. Side väeosade ja rindestaabi vahel oli nõrk.[246]

26. jaanuaril 1919. viidi 2. diviisi staap üle Tartusse. Päev varem oli Viljandis loodud 1. brigaadi staap, kellele allutati Võrtsjärve ja Liivi lahe vahelisel rindel opereerivad väed. Brigaad allutati 2. diviisi ülemale, kes Sõjavägede ülemjuhataja käsuga 11. veebruarist määrati ühtlasi Lõunarinde ülema abiks. Viimase koha hõivas Soomest saabunud kindralmajor (endine Vene armee polkovnik) Martin Wetzer.[247]

Lõunarinde juhatuse loomisega jäi 2. jalaväediviisi ülem operatiivselt juhtima lahingutegevust Võru-Petseri suunal. Selline korraldus oli vastutulek soomlastele, kuna Lõunarinde juhatajaks määratud M. Wetzer ei tahtnud alluda Laidonerile, vaid tahtis luua enda alluvuses oma sõjaväge. J. Laidoner keeldus sellest otsustavalt ja nii jäi M. Wetzer ainult Soome vägede juhatajaks alludes Eesti valitsusele ja Sõjavägede ülemjuhatajale.[248] Sellele vaatamata oli Lõunarindel tekkinud absurdne olukord, kus 2. jalaväediviisi ülem juhtis operatiivselt ainult Lõunarinde vasakut tiiba (Võru-Petseri grupp), kuna M. Wetzer koos oma staabiga teostas operatiivjuhtimist ülejäänud rindel. Selline dualism juhtimises ei saanud kaua kesta ja see likvideeriti peagi (M. Wetzer lahkus oma staabiga Eestist 1919. aasta märtsis).

27. märtsil 1919. aastal Lõunarinde juhatus reorganiseeriti ja loodi kaks operatiivjuhatust 2. ja 3. jalaväediviisi näol. Samas tugevdati strateegilist reservi. Soomusrongide diviisi ülemale allutati skaudid, kuperjanovlased ja Kalevlaste Maleva. Vabadussõja lõpul, kui sõjategevuse raskuspunkt oli kandunud Viru rindele, viidi 3. diviisi staap Jõhvi rajooni ja 28. detsembril 1919. jagati Viru rinne kahe diviisi kaitselõiku. 1. jalaväediviisi ülem Tõnisson (kohalik juht) määrati rinde ülemaks, kuna tema staabiülemaks sai senine 3. diviisi staabiülem Nikolai Reek.[249]

Mõni sõna diviisijuhtidest. 1. diviisi ülem oli kogu Vabadussõja aja kindralmajor Aleksander Tõnisson. Endise tsaariarmee polkovnikuna, kes oli teeninud pikka aega jalaväepolgus pataljoniülemana puudus tal diviisi juhtimiseks vajalik ettevalmistus. Diviisi staabiülemaks oli Vabadussõja alguses kapten Jaan Rink. 24. veebruaril 1919, kui J. Rink lahkus Tallinna Kindralstaabi valitsuse ülemaks, määrati tema asemele 5. jalaväepolgu ülem Nikolai Reek, kes jäi sellele kohale 5. aprillini 1919, mil Lõunarindel formeeriti 3. jalaväediviis ja N. Reek määrati selle staabiülemaks. Nii J. Rink kui N. Reek olid lõpetanud Nikolai Kindralstaabi Akadeemia, J. Rink rahuaegse mittetäieliku kursuse ja N. Reek

---

[246] ERA 495-12-837, l. 63. Ernst Õunapuu. Meie vägede operatiivne ja taktikalise juhtimine.

[247] Martin Wetzer oli Vene väes teeninud 257. jalaväepolgu ülemana. Soome kodusõjas oli M. Wetzer juhatanud väegruppi.

[248] ERA 495-12-837, l. 64–65. Ernst Õunapuu. Meie vägede operatiivne ja taktikaline juhtimine.

[249] ERA 495-12-833, l. 20. Paul Villemi. Operatiivse ja taktikalise juhtimise põhijooned Vabadussõjas.

sõjaaegse lühendatud kursuse. Mõlemad olid arvatud Vene armees kindralstaabi kutseliiki ja teeninud vastutavatel kohtadel staapides. J. Rink oli olnud korpuse staabiülem, N. Reek oli teeninud armee staabi luure- ja sideosakonnas ning 1917. aastal Muhu väina kindlustatud positsiooni staabiülemana.

Pärast N. Reegi lahkumist ei suudetud väärilist asendajat leida. Mõnda aega täitsid diviisi staabiülema kohuseid kaks sõjaaegset ohvitseri Konrad Rotschild ja Eduard Freudenstein, kes kumbki ei küündinud vajaliku tasemeni. Alates 15. maist 1919. aastal oli diviisi staabiülemaks kapten Viktor Liivak, kes oli küll kaadriohvitser, kuid kellel puudus samuti vajalik ettevalmistus (V. Liivak oli Vene väes olnud 4. Soome kütipolgu rooduülem).

Mõlemad 1. jalaväediviisi Vabadussõja aegsed operatiivadjutandid olid sõjaaegsed ohvitserid (neist üks lipnik), sama diviisi inspektorosakonna adjutandiks oli samuti lipnik. 1. jalaväediviisi staabi operatiivadjutandi kohal teenisid Jakob Vaska ja alates 4. juulist 1919 Alfred Vaga. J. Vaska oli teeninud mõnda aega XXXVII korpuse staabis, kuna lipnik A. Vaga oli olnud vaid jalaväepolgus roodu noorem ohvitser.

1. jalaväediviisi ülemal oli Vabadussõja ajal kaks abi. 1919. aasta algul teenis sellel kohal polkovnik Johan Unt ja alates 24. oktoobrist 1. jalaväepolgu ülem polkovnik Otto Heinze. Mõlemad olid vanad kaadriohvitserid, kes sobinuks pigem rindele polku juhtima kui staabitööle. A. Tõnisson tundis mõlemat meest hästi. J. Undiga oli ta pikka aega koos teeninud 113. jalaväepolgus. O. Heinze oli Vabadussõja algusest peale juhatanud Viru rindel 1. jalaväepolku.

2. jalaväediviisi ülemaks Vabadussõja algul oli polkovnik Ernst Limberg, kes oli nagu ka Aleksander Tõnisson, teeninud Vene väes pikemat aega pataljoniülemana ja lõpuks polgu majandusülemana.[250] 1919. aasta veebruarist sai diviisi ülemaks Viktor Puskar, kes teenis sellel kohal kuni sõja lõpuni. Puskar oli võtnud I maailmasõjast osa 169. jalaväepolgu roodu-, ja pataljoniülemana ning 4. Soome kütipolgu ülema abina. Energiline ja ettevõtlik V. Puskar sai diviisiülema kohal paremini hakkama kui ettevaatlik ja passiivne E. Limberg. Kuigi E. Limbergi tegevust hinnates tuleb arvestada Vabadussõja alguse spetsiifilisi olusid.

2. jalaväediviisi staabiülemaks oli esmalt kapten Konrad Rotschild, kellel puudus täielikult ettevalmistus diviisi staabiülema tööks. Diviisi juhtimine kannatas selle all.[251] Varem erinevates staapides peaasjalikult kirjutajana ja kohtu asjaajajana teeninud K. Rotschild taandus lõpuks sisuliselt diviisistaabi kirjutaja seisusesse.[252] K. Rotschildi vahetas diviisi staabiülema kohal välja alamkapten Viktor Mutt. Viimane oli lõpetanud Nikolai Kindralstaabi Akadeemia sõjaaegse kursuse ja teeninud viimati Vene armees 5. armee staabi operatiivosakonnas. V. Mutil oli Vabadussõja ajal hõõrumisi ülemjuhataja Johan Laidoneriga. Nimelt oli V. Mutt keeldunud täitmast Peastaabi ülema korraldust

---

[250] ERA 495-7-2792. Ernst Limbergi teenistuskiri.

[251] ERA 495-12-833, 59. Paul Villemi. Operatiivse ja taktikalise juhtimise põhijooned Vabadussõjas.

[252] Samas, l. 78.

minna Lõunarindele staabiülemaks. Johan Laidoner karistas V. Mutti laitusega ja määras ta 2. jalaväediviisi staapi operatiivadjutandiks. See mõjus lisakaristusena, kuna diviisi staabiülemaks ehk siis V. Muti otseseks ülemaks oli endine Vene väe alamleitnant.[253]

2. jalaväediviisi ülemal oli Vabadussõja ajal kaks abi. Esimese abina teenis sõja algul 3. jalaväepolku juhatanud polkovnik Eduard Kubbo. Teiseks abiks oli 5. jalaväepolgu ülem polkovnik Siegfried Pinding. Esimene oli teeninud Vene armees 45. Siberi kütipolgu ülema abina ja teine lühikest aega ühe tagalas asunud jalaväepolgu ülemana (1917). Diviisi operatiivadjutandiks oli Eduard Johanson, kes oli 1917. aasta algul mõned kuud teeninud VII Siberi korpuse luureosakonnas ja 19. Siberi kütidiviisi operatiivadjutandi kohusetäitjana.[254]

1. ja 2. jalaväediviisi sideülemateks olid lipnikud, kelle juhikogemus piirdus mõnekuise teenistusega reservpolgus.

3. jalaväediviisi ülemaks Vabadussõjas oli kindralmajor Ernst Põdder. Nagu teisedki Eesti sõjaväe diviisiülemad, oli ka E. Põdder sisuliselt endine Vene armee pataljonikomandör. 3. jalaväediviisi tegelikuks operatiivjuhiks Vabadussõjas kujunes diviisi staabiülem Nikolai Reek, kes oma operatiivstaabiga asus ülejäänud diviisi staabist eraldi, lähemal rindel asuvatele üksustele. See meenutas pisut olukorda Soomusrongide diviisis, kus diviisi staabiülem alamkapten Johannes Poopuu tegutses samuti suhteliselt iseseisvalt.

3. jalaväediviisi ülema abiks oli alamkapten Peeter Kann (Vene armee reservlipnik), kes oli I maailmasõja ajal juhatanud roodu ja pataljoni. Diviisi mõlemad operatiivadjutandid (leitnant Oskar Taft ja lipnik Paul Erik) olid sõjaaegsed ohvitserid. Esimene oli teeninud Vene armees rooduülemana, teise teenistusekäigu kohta täpsemad andmed puuduvad. Diviisi inspektorosakonna ülemaks oli endine 3. Siberi kütipolgu roodukomandör.

Kuna diviiside staapides nappis kogenud suurtükiohvitsere, siis täitsid Vabadussõjas diviisi suurtükiväeülema kohuseid divisjonide ülemad. Leitnant J. Karis, kes on uurinud 3. jalaväediviisi tegevust 1919. aasta juunis Landeswehri vastu, on kirjutanud: "Diviisi staabi koosseisus ei olnud ette nähtud ega ka loodud organeid, mis oleksid diviisi operatiivjuhile ette valmistanud suurtükiväelise juhtimise, luure ja hooldusteenistuse küsimusi. Seepärast nende alade üldine korraldamine ja koordineerimine pidi täie raskusega lasuma diviisiülema ja diviisi staabiülema õlgadel."[255]

Kokkuvõtvalt võib öelda, et kõrgema sõjalise haridusega juhtide nappus oli Eesti sõjaväe jaoks vabadussõjas tõsiseks probleemiks. Kindralstaabi haridusega ohvitsere ei jätkunud isegi diviiside staabiülemaiks ega sõjaväe keskasutuste olulisemate osakondade ülemaiks. Suurem osa kindralstaabi ohvitseri

---

[253] **Jaan Soots**. Lahkarvamisi kindral Laidoneri ja kolonel Muti vahel Ülemjuhataja Staabis Vabadussõja päevil // Johan Laidoner. Mälestusi kaasaegseilt. Tallinn 1934, lk. 179.

[254] ERA 495-10-80, l. 212–212p. Eduard Johansoni teenistuskäigu lühike kokkuvõte.

[255] ERA 495-12-663, l. 37. Juhan Karise. Lemsalu, Roopa, Võnnu, Ronneburgi lahing (19–23.06.1919) operatiivse ja taktikalise juhtimise seisukohast. Tallinn, 1938.

kohal teenivatest isikutest omas puudulikku teoreetilist ettevalmistust ja neil puudusid kompetentsed abid. See avaldas negatiivset mõju vägede operatiiv-juhtimisele. Üksikute kõrgema sõjalise haridusega ohvitseride pärast löödi lausa lahinguid. 3. jalaväediviisi formeerimine Lõunarindel viibis osalt seetõttu, et ei suudetud leida staabi komplekteerimiseks kvalifitseeritud kaadrit. Vabadussõjas oli reegliks, et staabid, kus staabiülemaks oli kindralstaabi ohvitser, töötasid paremini. Tagantjärele võib vaid imestada, kuidas töötasid Vabadussõja aegsed staabid ja kuidas nende kaadritega õnnestus võit saavutada. Ühtlasi saab selgeks, millist rolli etendasid Vabadussõjas need vähesed kindralstaabi akadeemia haridusega eesti soost ohvitserid.

4. PEATÜKK.
JALAVÄE JUHID VABADUSSÕJAS

Jalavägi oli Vabadussõja kõige arvukam ja kõige olulisem väeliik. Jalavägi kandis Vabadussõjas lahingute põhiraskust, kuna teised väeliigid teda selle juures vaid assisteerisid. Jalaväekooli oli lõpetanud 546 meest ehk 74% käesolevas töös käsitletud Vabadussõja juhist (739 isikut). Kõik nad ei teeninud küll jalaväes (mõnikümmend isikut teenis suurtüki- ja inseneriväes), kuid koos reservlipnike ja väeosas lipnikuks ülendatutega küündis jalaväe taustaga juhtide osakaal Vabadussõjas 75% juhtide koguarvust. Kolonel Paul Villemi arvutuste kohaselt moodustasid jalaväe juhid Vabadussõja aegsetest operatiivtaseme juhtidest 54,4%.[256] Jalaväe rajatud kaevikute liin markeeris Vabadussõja lõpus Eesti Vabariigi idapiiri järgmiseks 20 aastaks.

Formeerimise printsiibi järgi võib Vabadussõja aegsed jalaväe üksused jagada kolme suurde gruppi. Esimese gruppi kuuluvad rahvusväeosade baasil loodud väeosad (1., 2., 3. ja 4. jalaväepolk). Teise grupi moodustavad 1918. aasta sügisel mobilisatsiooni käigus formeeritud 5. ja 6. jalaväepolk. Kolmanda grupi moodustavad vabatahtlikest ja maakondlike kaitseliidu salkade baasil loodud üksused (7., 8. ja 9. jalaväepolk, Kuperjanovi partisanid, Sakala partisanid, Kalevlaste Maleva ja Scouts pataljon).

Vabadussõja lõpus oli Eesti sõjaväe koosseisus kolm jalaväediviisi, mille tuumiku moodustasid kolmteist jalaväepolku. Lisaks paiknes rindel ja tagalas hulk väiksemaid üksusi (piirikaitse pataljonid, maakondade kaitsepataljonid, diviiside reservpataljonid jm.).

Jalavägi Vabadussõjas

Jalaväe tegevus Vabadussõjas lähtus I maailmasõja kogemusest koopeerides seda siiski vaid osaliselt. Vabadussõja aegne rinne erines oluliselt I maailmasõja omast. Vägede tihedus rindel oli erinev, et mitte öelda võrreldamatu. Nii näiteks asus 1917. aastal Vene Läänerinde põhjalõigus 120 km laiusel rindel terve 3. armee (staap Polotskis), s.o. kolm korpust, kaheksa jalaväediviisi ja üks ratsaväediviis (ca 228 000 meest). Rinde kesklõigus (samuti 120 km) asus 10. armee (staap Molodetšnos), mille koosseisus oli neli korpust, kaksteist jalaväe- ja kaks ratsaväediviisi (281 000 meest).[257] Vabadussõjas oli Eesti vägedel Lõunarindel 6. jaanuaril 1919. aastal 2688 tääki ja 127 mõõka[258] ning

---

[256] **P. Villemi**. Meie operatiivala juhid Vabadussõjas, lk. 824.
[257] http//mod.mil.by/11krasnaja.html. Kasutatud 12.01.2008.
[258] ERA 2124-3-1176. Lõunarinde vägede koosseisu tabel

Viru rindel samal ajal 3977 sõdurit ja ohvitseri.[259] Eriti hõre oli vägede asetus Lõunarinde paremal tiival. Sõja jooksul Eesti vägede arvukus küll kasvas, kuid tääkide arv jäi nii Viru rindel kui Lõunarindel alla 10 000.

Vabadussõda oli suures osas manööversõda (eriti Lõunarindel), mis sisaldas sissisõja elemente. Väed paiknesid hõredalt mehitatud rindel väikeste gruppidena ja tegutsesid nii rünnakul kui kaitses enamasti roodude kaupa. Suurem osa lahinguid ja kokkupõrkeid Vabadussõjas toimuski roodu ja pataljoni tasemel. Eriti Vabadussõja alguses meenutas poolte tegevus pigem lahingluuret (*разведка с боем*). Jalavägi liikus regedel ja püüdis võimalusel tungida vaenlasele selja taha. Roodud ja rühmad lähenesid vaenlasele hanereas. Rünnakule mindi hõreda ahelikuna Roodudel reserve ei olnud. Pataljonil enamasti mingi reserv oli. Suurtükitule ettevalmistus praktiliselt puudus. Poolte kokkupõrked arenesid harva täägivõitluseks. Eestlased jätkasid tulistamist ka läheda maa pealt ning tavaliselt ei pidanud vaenlane vastu ning põgenes või alistus. Vaenlase jälitamiseks kasutati küüthobuseid. Pealetungil näitasid nii juhid kui sõdurid üles algatusvõimet ja leidlikkust. Läbimurded püüti likvideerida polgu reservi abil.[260] Pimeduse saabudes lahing tavaliselt katkestati. Nii kaotati öösel sageli kontakt vaenlasega, mis hommikul võis tuua ebameeldivaid üllatusi.[261]

Vabadussõja lahingute intensiivsus ja üksuste kaotused ei kannata võrdlust I maailmasõja ja Vene kodusõjaga. Ainuüksi Kornilovi polk (hiljem diviis) osales ajavahemikus 1917–1920 ühtekokku 570 lahingus, kus kaotas langenutena 13 500 meest ehk ligikaudu sama palju, kui Eesti Rahvavägi kogu Vabadussõja jooksul kokku. Sealhulgas kaotas polk tapetutena 4 polguülemat, 64 pataljoniülemat, 472 rooduülemat ja 4781 nooremat ohvitseri. Polgu kaotused formeerimisest alates 1917. aastal olid surnute ja haavatutena 48 000 meest.[262] Ühegi Eesti üksuse kaotused Vabadussõjas ei küüni nendele kaotustele ligilähedalegi. Kolmteist kuud kestnud sõjategevuse jooksul jäi langenud ohvitseride arv üksustes enamasti kümne piiresse.

Vabadussõja algusest kuni lõpuni vahetpidamata rindel olnud 1. jalaväepolk kaotas kogu sõja jooksul langenutena 11 ohvitseri ja 15 ohvitseri sai haavata. Seega langes igas kuus keskmiselt 1 ohvitser.[263] Protsentuaalselt kõige enam langenuid oli 6., 3. ja 9. jalaväepolgus, kus see näitaja jääb 6–7% vahele.[264]

---

[259] ERA 2124-3-1251, l. 19. Viru rinde vägede koosseisu tabel 6. jaanuaril 1919. Mõlemal juhul on arvestatud ka Vene Valgearmee, Soome abivägede ja baltisakslaste üksuseid, mis moodustasid sel perioodil rindel asunud vägedest arvestatava osa.

[260] ERA 495-12-833, l. 121–122. Paul Villemi Operatiivse ja taktikalise juhtimise põhijooned Vabadussõjas. Kõrgema Sõjakooli lõputöö.

[261] ERA 495-12-837, lk. 34. Ernst Õunapuu. Meie vägede operatiivne ja taktikaline juhtimine vastupealetungi kestel Lõunarindel 1919.aasta jaanuaris ja veebruaris.

[262] **Николай Пятницкий**. Корниловский ударный полк // Российский военный сборник. Выпуск 16. Военная мысьл в изгнаний. Москва 1999, lk. 218–219.

[263] 1. Jalaväe rügement. Iseseisvuse võitluspäevil. Lühike tegevuse ülevaade. Korraldanud major August Tomander. 1. jalaväerügemendi kirjastus 1930. lk. 95.

[264] Jaan Maide. Ülevaade Eesti Vabadussõjast 1918–1920. Tallinn 1933, lk.460.

Teisalt olid mõne väeosa kaotused suhtes isikkoosseisu siiski küllalt suured. Näiteks LRSR 1 (koos dessandiga) sai Vabadussõjas haavata 179 meest ehk 97% isikoosseisust. LRSR 3 oli see näitaja 71 (55%), Scouts pataljonil 399 (51%) ja kuperjanovlastel 497 (45%).[265]

Vahet "ilmasõja" rindega tajusid sõdurid ja ohvitserid ka ise. 2. jalaväepolgus teeninud endine Vene armee veltveebel August Pedius armastas korrata, et Vabadussõda pole mingi sõda ja võrdles seda karjapoiste mänguga, kus "kellelgi pole midagi karta."[266] Ometi langes nelja Georgi risti kavaler A. Pedius just Vabadussõjas Petseri all peetud lahingutes.

I maailmasõda Idarindel lõppes teatavasti kaevikusõjaga, kus jalaväe peamiseks eesmärgiks oli tõkestada vaenlase edasitungi. Katseid rindest läbi murda võeti Idarindel ette harva ja need lõppesid enamasti suurte kaotuste ja piiratud taktikalise eduga. Positsioonisõjale on iseloomulik avatud tiibade puudumine, sideühendus kõrgemal asuva staabiga on tagatud nagu ka suurtükiväe tuletoetus ja võimalus saada abi diviisi või korpuse reservist. Eesliinil asunud üksused said kindla intervalli järel puhkust, varustamine toimus suuremate tõrgeteta.

Selline kindlustatud positsioonidel mitmekordsete traattõkete taga kuude viisi passimine süstis ohvitseridesse passiivsust. Seda on oluline teada, kuna suurem osa Eesti Rahvaväe juhtidest oli lõpetanud sõja- või lipnikekooli ajavahemikus 1915–1917 ning näinud rindel peamiselt või ainult positsioonisõda (Idarindel asendus manööversõda positsioonisõjaga 1915. aasta sügisel).

Vabadussõjas osalenud ohvitseride kaebused olid enamasti kolme liiki:

1) Roodule või pataljonile antud rindelõik või vastutusala oli Vene lahingumäärustiku kohaselt liiga pikk ja seda ei olevat võimalik olemasolevate jõududega kaitsta
2) Pidevalt tuli tegutseda olukorras, kus tiivad olid ohustatud. Ohvitserid olid harjunud stabiilse rindejoonega, kuna Vabadussõjas olid üksused pidevas liikumises. Olukorrad vaheldusid kiiresti ja see pidi olema kaevikusõjaga harjunud ohvitseride jaoks uus kogemus.
3) Nõrk suurtükitule toetus või selle puudumine.

Näiteks tegutses Läti Volmari polk alampolkovnik Julius Jansoni juhtimisel I maailmasõja mallidest lähtuvalt. Polguülem ei tahtnud võtta enda alla pikemat rinnet, kui oli harjunud I maailmasõjas kuni diviisi juhatus oli sunnitud sekkuma: "Polkovnik E. Kubbolt saadud andmeist võib aru saada, et teie püüate enda alla võtta pidevalt kitsast rinnet ja nõuate naaberosadelt oma tiibade julgestamist. Meie lahingutegevuse viisid erinevad tunduvalt harilikest just selles, et polk võtab enda alla mitte kaks kuni kolm, vaid kümneid verstasid, julgestades tiibu laialise luurega ja hoolsa valvega. Kunagi ei roni meie rindelt,

---

[265] Samas.

[266] ERA 2124-3-990, l. 20. 2. jalaväepolgu reamehe Juhan Pihlaku mälestused Vabadussõjast.

vaid teotseme haaravalt, kasutades ootamatust ja vastase moraalset nõrkust. Lööme alati kiirusega, et ette jõuda vastasest."[267]

Positsioonisõjas on frontaalrünnak kõige levinum rünnakuviis. Vabadussõjas 7. jalaväepolku juhatanud alampolkovnik Paul Kunnus: "Ohvitserkonna laituseks peab ütlema, et nad enamikus ei pidanud lugu sügavaist haaranguist ja julgeist retkedest. Taktikalised teadmised olid puudulikud."[268] Väeosade kaupa oli pilt muidugi erinev. Mõned üksused, nagu näiteks Sakala partisanid, olid kuulsad just selle poolest, et püüdsid igal võimalusel vaenlasele selja taha tungida. Palju sõltus konkreetse väeosa juhtidest. Paljud Vabadussõja ajal energilise tegutsemisega silma paistnud ohvitserid olid endised Vene polkude luurekomandode ülemad. Viimastelt nõuti suuremat initsiatiivi ja iseseisvust kui tavalistelt pataljoni- või rooduülematelt. Luurekomando ülemad olid Sakala partisanide juht Otto Oidermann, Soomusrongide divisjoni ülem Anton Irv, 8. jalaväepolgu pataljoniülem Oskar Eller jmt. Julius Kuperjanov oli teeninud 5. Kiievi grenaderipolgu luurekomando ülemana.

Väeosade ja allüksuste ülemate ettekannetest nähtub, et sõjas käinud mehed hoidsid Vabadussõja algul mobilisatsioonist kõrvale. Vabatahtlike seas oli omakorda palju neid, kes polnud varem sõjaväes teeninud. "Roodudes olid sõdurid enamikus noorukid ja kaitseliitlased, kellel sõjaväeteenistusest aimugi polnud, kes püssi tarvitada ei osanud ega mingisugust distsipliini ei tundnud. Ametimeeste kohtadele roodudes paigutati väheseid tagavaraväelasi ja lihtsalt vahvaid mehi. Puudusid õppinud alamohvitserid. Mehi, kes kuulipildujat tundsid, peaaegu ei olnudki."[269] 2. ratsapolgu ülem Richard Luik on kirjutanud, et 1919. aasta kevadel, kui polk rindele läks, ei osanud osa sõdureid isegi püssi kaitseriivist vabastada väites, et see on rikkis.[270]

Olukorda raskendas vilunud allohvitseride nappus ja kõigist tsaariaegsetest "unteritest" ei olnud kasu. Näiteks pani üks endine tsaariarmee veltveebel mehed enne öörahu kasarmus koha peal marssima ja vene laule laulma. Relvi ei õpetatud. Kui rood esimest korda laskmas käis, ei saanud enamik mehi 100 sammu pealt ühtegi tabamust märklauda. Rindele minnes oli mehi, kes ei osanud püssi laadida.[271]

9. jalaväepolguga Vabadussõja kaasa teinud Mart Tuisk kirjeldas, et juba esimesed kokkupõrked vaenlasega Heinaste all näitasid, kui raske on täiesti väljaõpetamata meestega sõdida: "Paljud ei osanud rindele minnes püssi kasutada. Ei osatud ahelikku hargneda ega tuntud jalaväe taktika põhialuseid. Pärnu koolipoisid, kes muidu säilitasid vaenlase tule all külma verd, heitsid üksteise selja taha maha ega saanud tuld avada, kuna tagumised mehed oleks tabanud

---

[267] Eesti Vabadussõda I, lk. 520.
[268] ERA 2124-3-497, l. 13. Paul Kunnuse mälestused Vabadussõjast.
[269] ERA 2124-3-391, l. 8. Jüri Kibari mälestused Vabadussõjast.
[270] ERA 2124-3-665. Kolonel Richard Luige mälestused Vabadussõjast.
[271] ERA 2124-3-453, l. 7–8. Juhan Koovi mälestused Vabadussõjast.

esimesi."[272] Seega pole imestada, et püssitule tabavus lahingus (Vabadussõjas) oli nõrk, kuigi sedasama on väidetud ka vastase kohta.

Loomulikult oli selliste üksuste juhtimine lahingus keeruline ja asetas ohvitseridele lisakoormuse – kõigele muule lisaks tuli tegelda ka väljaõppega. Aeg väljaõppeks aga puudus ja nii toimus tegelik väljaõpe sageli rindel lahingute käigus.

Vabadussõjas ja eriti selle algupoolel oli otsustava tähtsusega moraal. Lahingu võitis sageli see pool, kes julges esimesena püsti tõusta ja rünnakule minna. Skaudid nimetasid seda "tormamiseks." "Skaudid ei teadnud igakord sugugi, kus asus vaenlane ja kui palju neid oli. Nad tormasid hooga peale. Nad ei võitnud mitte niivõrd oma jõuga kui moraaliga ja julge tormamisega."[273] Sarnast taktikat kasutasid ka teised üksused, kus oli palju noori vabatahtlikke. Eriti paistis "tormamine" levinud olevat soomusrongide löögiosades, kus teenis palju sõjaliselt vilumata vabatahtlikke. Jalaväepolkudes järgiti rohkem traditsioonilist jalaväe taktikat.

Tüüpiline näide "tormamisest" on Jäneda küla vallutamine LRSR 1 dessandi poolt. Rong peatus, et dessant maha lasta. Dessandi juht leitnant Eduard Neps hüppas vagunist välja ja hakkas üksi vaenlase suunas jooksma. Talle järgnesid lipnik Paul Villemi ja veel üks vabatahtlik. Villemi on seda episoodi oma päevaraamatus kirjeldanud järgmistelt: "Mina hüppasin oma ohvitseride ja vabatahtlike komando vagunist esimesena välja. Neps ei maldanud oodata, kui kogu dessant rongilt maha tuleb, vaid pani Jäneda poole jooksu. Mul oli kavas võtta oma mehed lahingukorda ja siis minna küla peale, kuid et rongi komandandi abi Neps, kes oli määratud dessandi üldjuhiks, pani kohe liduma, siis ei jäänud ka mul midagi muud üle, kui jooksin kaasa. Minuga tuli kaasa veel vabatahtlik Harald Lippand (langes 18. veebruaril 1919). Nii jooksime kolmekesi Jäneda küla poole. Samal ajal põgenesid enamlased külast eemale metsa suunas."[274]

Nagu öeldud, oli soomusrongide löögiosades palju noori vabatahtlikke, kes polnud varem sõjaväes teeninud. Seetõttu võisid "tormamisel" olla pragmaatilised põhjused. Kuna nii paljudel puudus sõjaline ettevalmistus, oli selline üksus lahingus raskesti juhitav. Ehk ei olnud ohvitseridel lihtsalt valikut? Noorte ja kogenematute meestega lahingusse minnes oli võib-olla kõige õigem võtta risk ja tormata vaenlasele otse peale lootes, et selle närvid ei pea vastu. Vabadussõda näitas, et selline "tormamine" tõi sageli ka edu. Kuid selline taktika võis edu tuua vaid nõrga moraaliga vaenlase puhul. Kogenud ja külma närviga vaenlasega kokku puutudes võis "tormamine" tuua endaga kaasa ränki kaotusi. Nii juhtus skautidega Ivanovo-Bolotovo lahingus 6. aprillil 1919. aastal, kui kaotati korraga 32 meest, neist 13 surnutena (teiste seas langesid leitnandid

---

[272] Eesti rahvaväe 9. jalaväe polk: 16. jaanuarist 1919 – 1. jaanuarini 1921 / korraldanud komisjon: alamkapten Mart Tuisk, alamkapten Johan Tomson ja alamkapten Kristof Maasik. 1921, lk. 30.

[273] **Aarne Võting**. Scouts Rügement Vabadussõjas. Tallinn 1936, lk. 200.

[274] ERA 2124-3-1701, l. 17p. Paul Villemi päevaraamat.

Jakob Rehe ja Johannes Paulmeister). Rünnak ebaõnnestus ja B kompanii hävitati peaaegu täielikult.

Jalaväepolkude ja üksikpataljonide ülemad

Lisaks kõrgema sõjalise haridusega ohvitseridele tunti Vabadussõja ajal puudust ka vilunud staabiohvitseridest (polkovnikud, alampolkovnikud), kuigi siin ei olnud probleem nii terav kui kindralstaabi ohvitseride puhul. Kinnitatud koosseisude järgi oli jalaväepolgus ette nähtud 5 staabiohvitseri ja 70 vanemohvitseri kohta. Tegelikkuses oli Vabadussõja ajal polkudes heal juhul üks kuni kaks staabiohvitseri. Ainult üks staabiohvitser (polguülem) oli 1919. aasta sügisel 1., 2., 4. ja 5. jalaväepolgus, kuna 3., 6., 8. ja 9. jalaväepolgus ei olnud ühtegi staabiohvitseri. 2. jalaväepolgu ülem alampolkovnik Hans Kurvits oli seejuures sõjaaegne ohvitser, kes 1917. aasta suvel oli veel leitnandi aukraadis. Vaid 7. jalaväepolgus oli enamuse Vabadussõja ajast üks kuni kaks staabiohvitseri. Samas oli see polk ohvitseridega alakomplekteeritud (1919. aasta sügisel ettenähtud 70 ohvitseri asemel 45–50).[275] Ühtegi staabiohvitseri ei teeninud Vabadussõja ajal ka Kuperjanovi ja Sakala partisanide pataljonis ning Kalevlaste Malevas. Scouts pataljonis teenis üks ohvitser (alampolkovnik Adolf Aalberg).

Ühtekokku teenis Vabadussõjas polguülema ja üksikpataljoni ülema koha peal 35 ohvitseri. Neist kaadriohvitsere oli 14. Paul Villemi andmetel olid neli polgu- ja üksikpataljoni ülemat teeninud Vene armees polguülemana: Otto Heinze, Siegfried Pinding ja Johan Unt ning polguülema abina oli teeninud kolm ohvitseri: Aleksander Tõnisson, Ernst Limberg ja Eduard Kubbo.[276]

Nimetatud ohvitseride kogemused polguülemana olid siiski väga erinevad. Kõige kauem oli polguülemana teeninud Otto Heinze (5. Soome kütipolk), kes oli juhtinud polku ka lahingus. Seevastu Siegfried Pinding oli polguülem vaid lühikest aega 1917. aastal rinde tagalas asuvas polgus, mis oli täielikult polgu komitee kontrolli all. Kindralstaabi akadeemia lõpetanuid oli polguülemate hulgas üks (Nikolai Reek 5. jalaväepolgus). Üks polguülem polnud lõpetanud sõjaega lipnikekooli, vaid oli 1915. aasta detsembris rindel vahvuse eest lipnikuks ülendatud (8. jalaväepolgu ülem Otto Sternbeck). Enne Eestisse tulekut oli O. Sternbeck teeninud jalaväepolgus luurekomando ning gaasikomando ülemana. O. Sternbeckil olid Vabadussõjas kaks abi: leitnant Aleksander Rosalk ja alamkapten Paul Triik, kes olid mõlemad endised rooduülemad.

Võru kaitsepataljon paistis silma selle poolest, et pataljoni ülem alamkapten August Sarapuu oli ainus ohvitser väeosas. Pataljonis teenisid ohvitseri kohtadel enamasti allohvitserid, kelle seas oli mitu lätlast Karula ja Hargla kihelkonnast.

---

[275] ERA 497-2-239, l. 29. 7. jalaväepolgu koosseisu tabel.
[276] **P. Villemi**. Meie operatiivala juhid Vabadussõjas, lk. 824.

Kõige rohkem oli polgu- ja üksikpataljoniülemate seas endiseid Vene armee pataljoni- ja rooduülemaid, lisaks mõned komandode ülemad. Järva kaitsepataljoni formeerija ja esimene ülem Konstantin Kanep oli olnud roodu noorem ohvitser. Kalevi Maleva mõlemad juhid Vabadussõjas (Leopold Tõnson ja Otto Tief) olid Vene väe lipnikud. 5. jalaväepolgu ülem Johan Stahl oli teeninud I maailmasõja ajal korpuse vooris ja lahingutest osa ei võtnud. Konstantin Kanep oli sõjategevusest osa võtnud vaid sõdurina kaardiväe Käkisalmi polgu koosseisus. Vabadussõja ajal tegeles K. Kanep peamiselt formeerimistöö ja majandusküsimustega ning pidas sidet kohalike omavalitsusautuste ja Tallinnaga, kuna pataljoni operatiivjuhiks oli Edmund Hindper (operatiivadjutant), kellest hiljem sai 7. jalaväepolgus 2. pataljoni ülem.

Väeosade ülemad vahetusid Vabadussõjas üldiselt harva. Enamasti oli polkudel-pataljonidel sõja jooksul kaks, kõige rohkem kolm ülemat. Ainult üks juht oli 8. jalaväepolgul (Otto Sternbeck), ning Sakala partisanide pataljonil (Otto Oidermann). Vabatahtlikest koosnevates üksustes vahetus juhtide kaader harvem, kui tavalistes jalaväepolkudes. Väeosas valitsenud vaim liitis mehi ühte ja peale haavatasaamist püüti võimaluse korral oma üksusesse tagasi tulla.

Teada on, et iga üksus on oma juhi nägu ja Vabadussõjas osalenud üksused ei olnud erandiks. Kuperjanovi ja Sakala partisanid olid algusest peale väga aktiivsed, kuna mõned teised väeosad olid kuulsad oma passiivsuse poolest. 7. jalaväepolgu kohta on öeldud, et ta püüdis ka pealetungi ajal esimesel võimalusel kaevuda.[277]

Julius Kuperjanov paistis sõja algusest peale silma julge ja energilise tegutsemisega, kes taandus vastumeelselt ja otsis pidevalt kontakti vaenlasega. Selline käitumine oli eriti Vabadussõja esimestel nädalatel pigem erandiks kui reegliks. Jaan Undi väitel oli J. Kuperjanov juba 6. jaanuaril 1919. aastal teinud ettepaneku Tartut rünnata ja palunud selleks diviisi ülemalt toetust, et see tegutseks samal ajal aktiivselt Tapa suunal. J. Kuperjanovi salgas oli sel ajal veidi üle 200 mehe. Tartus oli ligikaudu 600 punaväelast 4 kuulipildujaga. Salga ohvitserid laitsid plaani maha. Isegi, kui Tartu oleks õnnestunud vallutada, ei oleks seda tõenäoliselt suudetud enda käes hoida. Mingit toetust teistelt 2. diviisi osadelt polnud loota. Lähim väeosa (2. jalaväepolk) asus Põltsamaal ja oli pärast pikka taandumist sellises seisundis, et ei oleks ilmselt olnud suuteline kohe Tartu peale minema. Kuperjanovile ei meeldinud ohvitseride otsus, kuid ta aktsepteeris seda ja otsustas Tartu ründamisega oodata.[278] Samas iseloomustab see episood hästi Kuperjanovit kui juhti. Võimaluse korral rünnata vaenlast igal pool sõltumata jõudude vahekorrast. Kindlasti aitas sellele kaasa J. Kuperjanovi teenistus I maailmasõjas polgu luurekomando ülemana. Legendi Kuperjanovist toetas ka tema võõrapärane välimus. Partisan Julius Urm on kirjutanud:

---

[277] ERA 495-12-833, l. 61–62 Paul Villemi. Operatiivse ja taktikalise juhtimise põhijooned.

[278] ERA 2124-3-1588, l. 7–8. Jaan Unt. Mälestused Vabadussõjast.

"Kuperjanov kandis vurre ja kammis juukseid nagu Doni kasakate "essauuli" ohvitser. Doni kasakad ja "essauulid" olid kuulsad oma vahvuse poolest."[279]

Oluline oli ka see, kuidas oli üksus komplekteeritud. Vabatahtlikest koosnevad üksused olid siin paremas olukorras, kuna said sageli endale ise mehi valida. Kui 21. veebruaril 1919 saabus Sakala partisanide pataljoni täiendus, käskis pataljoni ülem Otto Oidermann Viljandist pärit meestel ette astuda. Sel kombel võeti vastu üle 130 mehe.[280] Väeossa, kus olid ees tublid ohvitserid, tulid ka vabatahtlikud meelsamini. Oidermann oli oma meeste seas väga populaarne (teda kutsuti "vanaks Otiks"). Lahingkäske oli ta seletanud tabavalt ja selgelt ning mehi ergutanud heatujulise ja lõbusa vestlusega.[281] Pataljon oli oma ülemasse sügavalt kiindunud ja kui 1920. aasta kevadel määrati uueks väeosa ülemaks kapten Villem Marder, pidi see peaaegu kaasa tooma mässu.[282]

Üheks väeosa sisemist kliimat mõjutanud teguriks oli, kas juhid ja meeskond olid omavahel varasemast tuttavad. Mida rohkem selliseid kontakte oli, seda tugevam oli sisemine side. Juhuslikult komplekteeritud üksused näitasid ennast Vabadussõjas nõrgemast küljest (osa maakondade kaitsepataljone ja nn. numbripolkusid).

Niinimetatud löögiosades oli olukord teistsugune. Paljud Kuperjanovi partisanide väeosa ohvitserid tundsid üksteist juba varasemast ajast. Võrreldes teiste Vabadussõja aegsete väeosadega, oli selliste kontaktide arv Kuperjanovi väeosas tunduvalt suurem. (vt. lisa nr. 20). Partisanide 24 Vabadussõja aegsest juhist pooled, eesotsas Julius Kuperjanoviga, olid teeninud Tartus Eesti tagavarapataljonis. See oli väeosa, kus valitsesid tugevad enamlikud meeleolud. Võimalik, et teenistus vaenulikus keskkonnas ja pidev vastasseis enamlastega liitis veelgi enam rahvuslikult meelestatud ohvitsere.

Paljud kuperjanovlased olid tuttavad aga veelgi varasemast ajast. Kümmekond Kuperjanovi väeosa ohvitseri olid õppinud koos Tartu Linnakoolis ja Tartu kommertskoolis. Julius Kuperjanov ja 4. roodu ülem (pärast J. Kuperjanovi surma pataljoni ülemaks määratud) Jaan Unt õppisid ühel kursusel 4. Petrogradi lipnikekoolis ja teenisid hiljem koos 5. Kiievi grenaderipolgus, J. Unt roodu- ja pataljonikomandörina ning J. Kuperjanov polgu luurekomando ülemana. Ühes lipnikekoolis õppisid ja samas polgus teenisid ka 2. roodu ülem August Evert ja ratsaluurajate komando ülem Johannes Tiimann. Mitu ohvitseri olid pärit samast vallast ja võisid olla samuti varem omavahel tuttavad. Kudina vallast olid pärit mõlemad 9. roodu ülemad Erich Rätsep ja Gustav Sepp, samuti 2. roodu ja hiljem 2. pataljoni ülem Johannes Soodla ning aseohvitser Nikolai Annuk. Ahjast olid pärit August Evert ja aseohvitser Daniel Kurre, Alatskivilt 3. roodu ülem (hiljem 3. pataljoni ülem) Rudolf Kuslap ning aseohvitserid V. Sepp ja August Bringfeld.

---

[279] ERA 2124-3-1596, l. 6. Julius Urmi mälestused Vabadussõjast.
[280] ERA 2124-3-1638, l. 5. Johan Valgma (Naba) mälestused Vabadussõjast.
[281] ERA 2124-3-671, l. 3. Aleksander Lusiku mälestused Sakala partisanidest Vabadussõjas.
[282] ERA 2124-3-1638, l. 68. Johan Valgma (Naba) mälestused Vabadussõjast.

Kui Kuperjanovi partisanide tuumik oli koos teeninud Eesti tagavarapataljonis, siis Sakala partisanide pataljoni tuumik teenis 1917–1918 koos 2. Eesti polgus (Otto Oidermann, Johannes Holland, Ferdinand Klemmer, Juhan Pärnits, Tõnis Koern ja Eduard Saulep). Eesti tagavarapataljonis teenisid koos lipnik August Laatsarus (3. roodu ülem 1919. aasta juunist kuni Vabadussõja lõpuni) ja alamleitnant Jakob Rehe (4. roodu ülem 1919. aasta sügisel).

Mitu Sakala partisanide väeosa juhti olid pärit Viljandimaalt või olid selle kandiga muul moel seotud. Lisaks Otto Oidermannile olid Viljandimaal sündinud Johannes Holland, Juhan Pärnits, Tõnis Koern, Hugo-Aleksander Teder (ratsaluurajate komando ülem) ning Vladimir Kampus (5. roodu ülem). Ka suur osa väeosa reakoosseisust pärines Viljandimaalt.

Territoriaalset printsiipi üritati rakendada mujalgi. 4. jalaväepolgu esimene koosseis Vabadussõja alguses oli pärit valdavalt Virumaalt. 3. jalaväepolgus teenisid 1919. aasta algul peamiselt Viljandimaalt pärit mehed, kuna polgu esmane kaader oli Võrust taganemisel laiali jooksnud.

1. jalaväepolgu 3. pataljon formeeriti suures osas Läänemaa kaitseliitlastest, kuna pataljoni ohvitserid olid pärit Läänemaalt. Usuti, et omakandi mehed mõistavad keerulises olukorras üksteisest paremini. Üks ohvitseridest Karl Tulmin oli Saksa okupatsiooni ajal tegelenud aktiivselt põrandaaluse organiseerimistööga ja paljud kaitseliitlased tundsid teda isiklikult. Aleksander Lusiku meenutuste kohaselt koosnes Sakala partisanide pataljoni 4. rood peaasjalikult Kolga-Jaani vabatahtlikest.[283]

Vabadussõjas silma paistnud üksustele oli iseloomulik, et oli juhtide tuumik, kelle ümber meeskond formeerus. Selle tuumiku võisid moodustada rahvusväeosades koos teeninud ohvitserid või nagu skautide puhul Vabadussõja alguses esimesena polku astunud ohvitserid (vennad Friedrich ja Herbert Pinka, Herbert Freiberg, alamleitnandid Johannes Allik ja Elmar Urm, Johannes Paulmeister ja junkur Hans Ingermann).

Pataljoniülemad

Vabadussõjas teenis jalaväepolkude koosseisus pataljoniülema kohal üle 60 ja rooduülema kohal umbes 230 ohvitseri. Kaadriohvitsere oli pataljoniülemate seas viis: Aleksander Pulk 1. jalaväepolgus, Viktor Liivak 4. jalaväepolgus, Jaan Junkur 6. jalaväepolgus ning Paul Kunnus ja Johannes Anderson 7. jalaväepolgus.[284] Kõik nimetatud kuulusid noorte kaadriohvitseride hulka, kes olid sõjakooli lõpetanud mõned aastad enne I maailmasõda. A. Pulk ja J. Junkur olid

[283] ERA 2124-3-671, l. 3. Aleksander Lusiku mälestused Sakala partisanidest Vabadussõjas.

[284] Tõenäoliselt oli kaadriohvitser ka Vabadussõja alguses lühikest aega 2. jalaväepolgus teeninud endine 90. Oneega jalaväepolgu majandusülem alampolkovnik Nikolai Fjodorov, kes olevat olnud ema poolt eestlane ja rääkinud rahuldavalt eesti keelt.

I maailmasõjas vangi langenud ja tulid Rahvaväkke leitnandina (mõlemad olid juhatanud roodu). Viktor Liivak oli 1917. aastal 13. Soome kütipolgus pataljoniülem ja Paul Kunnus teenis ilmselt samal kohal 99. jalaväepolgus.[285]

Lisaks kaadriohvitseridele olid pataljoniülemate seas ka mõned reservlipnikud, kelledel oli samuti pataljoni juhtimise kogemus. Valdav enamus Vabadussõja aegsetest pataljoniülematest olid seega sõjaaegsed ohvitserid, kellest üle poole oli ohvitseriks ülendatud 1914. aasta lõpus või 1915. aastal. Vaid üks ohvitser (Rudolf Lindemann) oli lõpetanud lipnikekooli 1917. aastal. Üle poole pataljoniülematest omas I maailmasõjast pataljoni või roodu juhtimise kogemust. Tosinkond pataljoniülemat oli teeninud jalaväepolgus komandoülemana.

Enamusel pataljoniülematest oli Vabadussõja alguseks soliidne juhtimis- ja lahingukogemus. Siiski ei olnud kõik pataljoniülemad sõjategevusest osa võtnud. Umbes pooled I maailmasõja lõpus formeeritud 4. järgu jalaväepolkudest (509. suuremat numbrit kandvad jalaväepolgud) ei osalenud sõjategevuses.[286]

Üle kahe kolmandiku pataljoniülematest oli teeninud rahvusväeosades. See näitaja on pisut kõrgem kui polguülematel ja üksikpataljonide ülematel.[287] Erandiks oli vaid Pärnu kaitsepataljoni baasil formeeritud 9. jalaväepolk, mille pataljoniülemad ei olnud enamuses rahvusväeosades teeninud.

Pataljoniülema koht Vabadussõjas oli äärmiselt oluline. Suurem osa kokkupõrkeid leidis aset roodu ja pataljoni tasemel. Pataljoni juhtimine eeldas teadmisi ka majandus- ja administratiivalal, mida rooduülemal tarvis ei läinud. Kui roodülem juhatas rühma suurusi üksusi, siis pataljoniülem pidi koordineerima lisaks roodudele ja mitme komando ja vajadusel suurtükiväe tegevust, mis esitas märksa suuremaid nõudmisi.

Roodude ja komandode ülemad

Roodülemad olid jalaväes arvuliselt kõige suurem ja võib-olla kõige olulisem juhtide grupp. Võrreldes pataljoniülematega olid rooduülemad "nooremad." Nad olid ohvitseriks ülendatud hiljem ja omasid tunduvalt vähem lahingukogemust. Väeosade kaupa oli olukord jällegi erinev, kuid reegliks oli, et hiljem formeeritud üksused (maakondade kaitsepataljonid) said vähem kogenud ja sageli ka vähem motiveeritud ohvitseride kaadri. Näiteks formeeriti Järvamaa kaitsepataljonis esimesena 5. rood, mis koosnes peaasjalikult kooliõpilastest. Ükski kolmest Vabadussõjas seda roodu juhatanud ohvitserist ei olnud I maailmasõjas päevagi rindel viibinud. Kuna kooliõpilased olid sõjaliselt välja-

---

[285] Paul Kunnuse teenistuskirjas puudub märge selle kohta, mis kohal ta 1917. aastal oma polgus teenis, kuid reegliks oli, et alampolkovnikud olid sel ajal kas pataljoniülemad (enamasti) või polguülema abid (harvem).

[286] **Алексей Керсновский**. История Русской Армий. Том 4. Москва 1994, lk. 213.

[287] Näitaja oleks veel kõrgem, kui mitte arvestada kuut ohvitseri, kes langesid vangi ja kellel puudus võimalus rahvusväeosadesse tulla.

õpetamata ja Vabadussõja alguses väljaõppeks aega ei olnud, siis on selge, et sellise roodu väärtus lahingus ei olnud kuigi suur.

Mõnes väeosas ei jätkunud ohvitsere ka roodude ja komandode etteotsa. Näiteks teenis Scouts pataljonis teiste üksustega võrreldes juhi kohal palju allohvitsere ja aseohvitsere. Ühtekokku teenisid komandode ja roodude ülematena Vabadussõjas kümmekond junkrut, allohvitseri ja ohvitseri asetäitjat (Hans Ingermann, Johannes Urva, Hugo Tikkari, Nikolai Animägi, Jaan Tõllasson, Jüri Ungerson, Hans Tauts, Agapi Muchel, Paul Arras). Ratsaluurajate komando formeerijaks ja ülemaks oli endine Vene armee seersant Otto Nurmberg. Kuna ohvitsere oli vähe, tähendas iga ohvitseri kaotus lahingus või ka haigestumine väeosa jaoks probleeme. Vabadussõjas oli aegu, kui skautidel KRSR 2 dessandis polnud rivis ühtegi ohvitseri.

Ohvitseride puudusel võeti juhi kohale ka välismaalasi, kuigi jalaväes esines seda harvem kui tehnilistes väeliikides. Scouts pataljonis teenis näiteks mitu soomlast. Soomlased nimetasid end väeossa tulles junkruteks ja nimetati aseohvitseri kohale. Kas nad ka tegelikult junkrud olid, pole teada, kuna enamikul neist puudusid vastavad dokumendid. Ohvitseride puudusel oli mõni soomlane skautväeosas lühikest aega isegi rooduülemaks (August Mertonen). Scouts pataljonis teenis Vabadussõja jooksul kokku kaheksa soomlasest junkrut. Mõned neist jäid väeossa teenima ka pärast Vabadussõja lõppu.[288]

Komandode ülemad olid rooduülematega võrreldes auastmelt veel nooremad ja neil oli keskeltläbi veel väiksem juhtimis- ja lahingukogemus. Komandoülemad olid 100% sõjaaegsed ohvitserid, suur osa neist oli lipnikuks ülendatud 1917. aastal ja ei olnud lahingustest osa võtnud. Enamik oli I maailmasõja lõpuks kas lipniku või alamleitnandi aukraadis. Samas oli märkimisväärne osa kuulipildujakomandode ülematest lõpetanud Vene väes vastavad kursused ja teeninud Vene väes kuulipilduja komando ülemana (Nikolai Lell, Johan Labidas, August Villup ja Artur Landt jt).

[288] **A. Võting**. Scouts Rügement Vabadussõjas, lk. 203–204.

5. PEATÜKK.
RATSAVÄE JUHID VABADUSSÕJAS

Eesti Vabadussõja aegne ratsavägi oli jalaväega võrreldes väikesearvuline ja tema roll ei olnud võrreldav jalaväega. 1919. aasta suvel koosnes Eesti ratsavägi kümnekonnast eskadronist, kus teenis kokku umbes 2000 meest (sealhulgas 40 ohvitseri ja umbes 1000 meest mõõgaeskadronides).[289] Ratsaväe tuumiku moodustasid kaks ratsapolku, tagavaradivisjon ja paar üksikut eskadroni. Ka Eesti vägede vastu opereerinud Punaarmees puudusid suuremad ratsaväeosad. 2. jalaväediviisi staabiülema Viktor Muti hinnangul tegutses Lõunarindel meie 2. ja 3. jalaväediviisi vastas 1919. aasta kevadel umbes kaheksa eskadroni ratsaväge (ca 1000 meest).[290] Vaenlase ratsaväe peajõud asusid Lõuna-Venemaal ja Ukrainas, kus olid selle väeliigi tegevuseks sobivamad tingimused. Eesti vägede vastu tegutsesid peamiselt üksikud eskadronid ja divisjonid kütidiviiside koosseisus.[291]

Meie ratsaväe Vabadussõja aegsetest juhtidest tuntuim on kindlasti 1. ratsapolgu ülem ja hilisem kindral Gustav Jonson. Enamik teisi Vabadussõja aegseid ratsaväe juhte on laiemale avalikkusele vähem tuntud või hoopis tundmata. Käesolevas töös on vaatluse alla võetud nende üksuste juhid, mis viibisid rindel ja võtsid osa lahingutegevusest. Seega siis 1. ratsapolk[292] koos tema juures asunud poolpatareiga, 2. ratsapolk ja Tallinna üksik eskadron. Kõrvale on jäetud tagavaradivisjon (ei võtnud osa sõjategevusest), Soomusrongide diviisi eskadron ja jalaväepolkude ratsaluurajate komandod, mis ei kuulunud ratsaväe koosseisu ja mida on käsitletud vastavalt soomusrongide ja jalaväe peatükkide juures.

Eesti rahvusest ratsaväe ohvitserid Vene armees

I maailmasõja hakul teenis Vene armees vähemalt üheksa eesti rahvusest või eesti päritolu ratsaväelasest kaadriohvitseri: Erich Bachman, Edgar Hansen, Georg Köler, Richard Luik, Alfons Parrison, Georg Rautsman, Heinrich Rautsman, Konstantin Reitel ja Arnold Rumm. Lisaks teenis üks ohvitser ratsasuurtükiväes (Eduard-Arnold Luik) ning üks jalaväekooli lõpetanud ohvitser ratsaväe korpuse staabis (Roman Raudvere). I maailmasõjas hukkus autori andmetel üks ohvitser – 1915. aastal suri vangistuses 4. Astrahani tragunipolgu staabiritt-

---

[289] ERA 495-10-4, l. 355p. Ülevaade Eesti sõjaväe organisatsiooni ja koosseisu kohta.

[290] **Viktor Mutt**. Võru alt Jakobstadti. Tartu, 1927, lk. 26.

[291] 13.11.1918. kinnitas Sõjarevolutsiooni Nõukogu kütidiviisi uue struktuuri, mille koosseisus oli ette nähtud kolm üksikut ratsaväedivisjoni (üks igas kütibrigaadis). Divisjon koosnes kahest eskadronist.

[292] 1. ratsapolku on sageli nimetatud ka lihtsalt Ratsapolguks. Eristamaks teda selgemini 2. ratsaväepolgust, on käesolevas töös kasutatud nimetust 1. ratsapolk.

meister Arnold Rumm.[293] Lisaks kaadriohvitseridele teenis I maailmasõja ajal ratsaväes ja ratsasuurtükiväes kuni kümmekond eesti soost reservlipnikku, kellest tuntuim oli juba mainitud Gustav Jonson. I maailmasõja ajal lõpetas ratsaväekooli või ülendati väeosas lipnikuks umbes poolsada eestlast. Seega võis eesti rahvusest ratsaväe ja ratsasuurtükiväe ohvitseride koguarv I maailmasõjas küündida 65–70 isikuni.

Kuigi lõviosa tsaariarmees teeninud eesti soost kaadriohvitseridest olid jalaväelased, teenis kõrgeima aukraadiga eestlane paradoksaalsel kombel just ratsaväes. Selleks oli Vaimõisast pärit kindralleitnant Heinrich Rautsman (Raudsepp),[294] kes noore lipnikuna oli 1. Moskva tragunipolgu koosseisus võtnud osa 1877.–1878. aasta Vene-Türgi sõjast.[295] Vabadussõja ajal oli elus ka teine Vene-Türgi sõjas osalenud eesti soost ratsaväeohvitser. Selleks oli dr. Philip Karelli poeg Aleksander Karell, kes oli küll 1905. aastal alampolkovniku aukraadis 13. Belgorodi ulaanipolgu eskadroni ülema kohalt erru läinud.[296] Eestlastest ratsaväe ohvitserid oli I maailmasõja lõpul paremal juhul eskadroni või komandoülemad rittmeistri või staabirittmeistri auastmes. Enamus olid polkude nooremad ohvitserid, lisaks tosinkond komandoülemat. Huvitav, et enamus vanemaid eesti ratsaväeohvitsere teenis tragunipolkudes, mida peeti husaari- või ulaanipolkudega võrreldes vähem prestiižikaks. I maailmasõja ajal ohvitseriks ülendatud eestlased teenisid ka ulaani- ja husaaripolkudes, piirivalve ratsaväe üksustes ning isegi kasakapolkudes.

Vene ratsaväe mentaliteedi lahutamatuks koostisosaks oli üleolekutunne teiste väeliikide (eriti jalaväe) suhtes. Mõnel juhul ilmutas see end isegi rahvusväeosades. Näiteks väljastas Saksa okupatsiooni aegne Eesti ratsapolgu ülem Adolf Rosenberg (baltisakslane) 7. märtsil 1918. aastal järgmise sisuga päevakäsu: "Iga Ratsaväe soldat peab teadma, et tema Ratsaväe mees on ja mitte jalaväe – Ratsavägi on igas riigis paremas kuulsuses kui jalavägi, sellepärast peab Ratsavägi kah meil Eesti omas täies hiilguses ja kuulsuses olema."[297] Näib siiski, et need hoiakud ei olnud eesti ratsaväelaste seas väga levinud. Igal juhul

---

[293] РГВИА фонд 409, послужной список 118–378. Arnold Rummi teenistusleht.

[294] Tallinna kubermangugümnaasiumi juubelialbumis esineb ka nimekuju "Raudsep." Vt. **Heinrich Hradetzky**. Schüler-Verzeichnis des Revalschen Gouvernements-Gymnasium 1805–1890. Reval, 1931, lk. 193.

[295] РГВИА ф. 409, послужной список 334–758. Heinrich Rautsmani teenistusleht; РГВИА f. 409, послужной список 177–511; 155–077; 334–778. H. Rautsmani poeg Georg Rautsman oli samuti ohvitser, kes enne I maailmasõda teenis 14. Väikevene tragunipolgus. Isa teenistuslehe järgi otsustades oli ta 1918. aasta alguses elus. Ratsaväe ohvitser oli ka H. Rautsmani teine poeg Vladimir, kes lõpetas 1915. aastal Nikolai ratsaväekooli. Kodusõja ajal võitles V. Rautsman valgetes vägedes Lõuna-Venemaal. Ta suri Pariisis 1966. aastal. Vt. **С. Волков**. Офицеры армейской кавалерий, lk. 440.

[296] РГВИА фонд 409, послужной список 295–662; 983–990. Aleksander Karelli teenistusleht. A. Karell suri Taanis 1929. aastal.

[297] ERA, f. 618, n. 1, s. 2, l. 15. Eesti ratsaväe polgu päevakäsk nr. 7. 7.03.1918. Adolf Rosenberg hiljem Eesti sõjaväes ei teeninud. 1918. aasta sügisel formeeris ta Pihkvas vene valgete Põhjakorpust.

ei esinenud Eesti sõjaväes Vabadussõja ajal selliseid ratsaväe ja jalaväe vahelisi hõõrumisi, nagu neid tuli ette tsaariarmees ja Vene kodusõja ajal valgetes vägedes.[298]

Ratsaväeohvitserid rahvusväeosades

Rahvusväeosade formeerijad said loa esialgu vaid ühe jalaväepolgu asutamiseks. Seega puudus ratsaväelastel, erinevalt jalaväelastest, 1917. aastal ettekääne Eestisse sõiduks. Ohvitseri jaoks (eriti rindel asuvas väeosas teeniva ohvitseri jaoks) oli üleminek rahvusväeossa ka keerulisem kui lihtsõduril. Nii olidki rahvusväeosadesse tulnud ratsaväelased organiseerinud eraldi komando, kuid olid pikka aega sunnitud läbi ajama ilma ohvitserideta. Lõpuks komandeeriti mitmesaja pealise ratsaväelaste komando juurde paar jalaväe ohvitseri 1. Eesti jalaväepolgust. Tuleb siiski tunnistada, et suur osa eesti ratsaväelasi (sealhulgas ohvitsere) jõudis enne Saksa okupatsiooni algust kodumaale. Mõned ratsaväe ohvitserid teenisid rahvuslikes jalaväe polkudes ja tagavarapataljonis (Konstantin Reitel, Artur Stolzen, Robert Kull, Richard Uritam jt.).

Hoolimata pingutustest ei saanud Eesti Sõjaväelaste Ülemkomitee Vene sõjaväevõimudelt kirjalikku luba rahvusliku ratsaväepolgu asutamiseks. Kuna 1917. aasta detsembris oli käimas 1. Eesti diviisi formeerimine (milleks samuti luba ei olnud), tegi komitee Eesti diviisi ülemale ettepaneku alustada ratsaväepolgu formeerimist jalaväediviisi tarvis.[299] Jaan Sootsi mälestuste järgi formeeriti ratsaväepolk 1. Eesti diviisi staabi algatusel ja koostöös Eesti Sõjaväelaste Ülemkomitee mobilisatsiooni osakonna ülema kapten Konrad Rotschildiga.[300]

Ratsaväelaste koondamine ja väeosa formeerimine Viljandis algas 3. detsembril 1917. Eesti esimese ratsaväeosa formeerijaks nimetati endine 3. Riia piirivalvepolgu ohvitser staabikapten Artur Stolzen. Detsembri lõpuks oli formeeritud ratsapolgu koosseisus kolm eskadroni, kuulipilduja- ja töökomando. Polgu ülemaks oli A. Stolzen, 1. eskadroni ülemaks alamleitnant Boris Andrejev, 2. eskadroni ülemaks staabirittmeister Gustav Jonson, 3. eskadroni ülemaks leitnant Boris Leemann ja kuulipilduja komando ülemaks alamleitnant Johannes Palitser. Polgu formeerimist ei õnnestunud lõpule viia ja 1918. aasta jaanuari algul saadeti esimene eesti ratsaväeosa enamlaste survel laiali.[301] Juba 7. jaanuaril 1918. käskis A. Stolzen ratsapolgul uuesti koonduda

---

[298] Ratsaväe ja jalaväe vastasseisul on Vene armees pikad traditsioonid. Pikka aega oli teenistus ratsaväes aadli privileeg. Veel enne I maailmasõda oli ratsapolkude ohvitseride seas aadli osakaal tunduvalt suurem kui jalaväes. Ratsaväes oli polkusid, mille ohvitserkond koosnes 100% aadlist.

[299] ERA 495-12-746, l. 8. Leitnant Heino Onny. 1. Ratsapolk Vabadussõjas 1918–1920.

[300] **V. Lokk**. Eesti rahvusväeosad 1917–1918. Formeerimine ja struktuur, lk. 158.

[301] Sealsamas, l. 8. Vt. ka **Johannes Riisenberg**. Eesti ratsavägi 1917. a. ja temaga ühenduses olevad sündmused // Sõdur. 1931, nr. 19, 21, 22, 24.

Rapla ja Hagudi rajooni, et jätkata formeerimistööd. Kuid ka see üritus jäi pooleli ja lõpuks saadeti polk diviisiülema korraldusel laiali.[302] Pärast ratsapolgu laialisaatmist Viljandis hakkas lipnik Leopold Tõnson formeerima 1. Balti ratsapolgu juurde eesti eskadroni (5. üksik eesti eskadron). Formeerimisrajooniks oli Valga, hiljem Voldi raudteejaama ümbrus. Saksa okupatsiooni hakul läks ka see väeosa laiali.[303]

Kuigi ratsapolgu formeerimist ei õnnestunud rahvusväeosades lõpule viia, oli tehtul ometi suur tähtsus. Enamus rahvusväeosades teeninud ratsaväeohvitsere ilmus Vabadussõja algul vabatahtlikult Ratsapolku. Ühine teenistus rahvusväeosades ja pingeline vahekord enamlastega tsementeeris ratsaväe juhtide tuumiku, kelle juhatusel eskadronid 1918. aasta detsembris rindele sõitsid.

Ratsaväeohvitserid ja Vene kodusõda

Eesti ohvitseride kodumaale koondamise peamiseks mootoriks 1917.–1918. aastail olid rahvusväeosad. Kuna esimesed rahvusväeosad olid jalaväe üksused, siis ei kiirustanud enamus eestlastest ratsaväe ohvitsere kodumaale sõiduga. Pärast Eesti okupeerimist Saksa vägede poolt, oli see aga juba keeruline. Vana armee lõplik lagunemine toimus 1918. aasta märtsis, kui Eesti oli okupeeritud. Nii jäid paljud eesti soost ratsaväe ohvitserid Venemaale ja olid sunnitud võitlema Vene kodusõjas. Kaheksast kaadriohvitserist osales Vabadussõjas neli (Edgar Hansen, Richard Luik, Alfons Parrisson ja Konstantin Reitel). Neist A. Parrison teenis Vabadussõja alguses Pihkva vabatahtlikus korpuses, kust tuli 1919. aasta aprillis üle Eesti sõjaväkke. Valges armees võitlesid Erich Bachman ja Georg Köhler (esimene jõudis pärast vangilangemist teenida ka Punaarmees). Heinrich ja Georg Rautsmani tegevuse kohta Vabadussõja ajal täpsemad andmed puuduvad, kuid võib arvata, et vähemalt esimene neist oli seotud valgete vägedega.[304]

Ratsaväeohvitseride (eeskätt vanemate kaadriohvitseride) saatust võis mõjutada asjaolu, et ratsaväe kaotused I maailmasõjas olid jalaväega võrreldes kordades väiksemad, mis tähendab, et paljudes ratsaväe polkudes säilis ennesõjaaegne polgu ohvitseride tuumik. Valdavalt monarhistlikult meelestatud tuumik hoidis revolutsiooni järgses segadikus kokku ja püüdis pärast vana armee lagunemist pääseda Donimaale või Siberisse, kus oli alanud valgete vägede

---

[302] ERA 495-12-746, l. 9. Heino Onny. 1. Ratsapolk Vabadussõjas 1918–1920.

[303] Samas. Saksa okupatsiooni ajal kutsuti ratsapolk lühikeseks ajaks uuesti kokku. Polgus olid juhtivatel kohtadel baltisakslased või saksastunud eestlased, kes Vabadussõja ajal eelistasid võidelda vene valgete väeosades (staabirittmeistrid Hugo Borgest, Herbert Eichorn, Georg Köhler, leitnant Armin Piepenberg). Polgu ülemaks oli samuti baltisakslane staabirittmeister (?) Adolf Rosenberg

[304] H. Rautsman opteerus 1920. aastate algul Eestisse Konstantinooplist, kuhu ta oli evakueeritud Krimmist koos kindral Wrangeli armee riismetega.

formeerimine. Kindlasti polnud juhus, et Valge liikumise eesotsas oli nii palju ratsaväe ohvitsere.[305] Hinnanguliselt teenis Vene kodusõja ajal kummagi poole ratsaväe üksustes kokku vähemalt paarkümmend eesti rahvusest ohvitseri, kellest mõned tulid Vabadussõja ajal üle Eesti sõjaväkke. Näiteks teenisid Valges väes leitnant Alfred Terras Eesti piirides tegutsenud Stanislav Bulak-Balahovitši ratsapartisanide salgas, leitnant Vladimir Rautsman teenis kindral Wrangeli juures Krimmis, staabirittmeister Hugo Kübar Siberis ratsajäägrite polgus, lipnik Heinrich Vomberg 1. Kirgiisi ratsapolgus, lipnik Peeter Tiirik Doni kasakaväes jne.

1. ratsapolgu formeerimine

11. novembril 1918. aastal ehk samal päeval, kui Läänerindel vaikisid relvad, andis Kaitseliidu Peastaabi ülem korralduse asutada Tallinnas kaitseliidu ratsaosakond. Osakonna formeerijaks nimetati rittmeister Gustav Jonson. Osakonda võeti vastu ainult vabatahtlikke kaitseliidu liikmete või tuntud seltskonna tegelaste soovituste alusel. Alates 16. novembrist 1918. aastal loeti kõik osakonnas teenivad ohvitserid mobiliseerituks. Umbes 150 mehest koosneva ratsaosakonna ülesandeks oli Ajutise Valitsuse kaitsmine ning Tallinna tänavatel korra pidamine. 29. novembril 1918. aastal nimetati kaitseliidu ratsaosakond sõjaministri käsuga Ratsapolguks. 16. jaanuaril 1919. aastal pandi alus 2. ratsapolgule ning 1. veebruaril algas ratsapolkude tagavaraeskadroni formeerimine. 8. aprillil 1919. aastal koondati kõik Sisekaitse ülemale alluvad ratsaväe salgad (Tallinna ratsapartisanide salk, Tallinn-Haapsalu-Paldiski raudteeliini Läänemaa Risti etapikomando) Tallinna üksikusse eskadroni. 26. aprillil läks eskadron Lõunarindele 3. jalaväediviisi ülema käsutusse ja määrati 28. aprillil KRSR 4 dessandiks. Tallinna üksik eskadron tegutses kogu Vabadussõja aja Lõunarindel võttes muuhulgas osa ka Landeswehri sõjast. 1919. detsembris viidi eskadron Viru rindele, kus ta lahingutegevusest enam ei osa ei võtnud. Tallinna üksiku eskadroni ülemaks oli kogu Vabadussõja vältel alamleitnant Helmuth Foelsch.[306]

Eesti ratsavägi läks Vabadussõjas lahingusse enamasti jalastunult. Klassikalisi ratsaväe rünnakuid tuli ette harva, neistki olid suurem osa luurepiilkondade juhuslikud kokkupõrked. Mõned erandid siiski olid, nagu näiteks 1. ratsapolgu 3. eskadroni rünnak Kuie mõisale 29. detsembril 1919. aastal või sama eskadroni rünnak 1. juunil 1919. aastal Neu-Schwaneburgi (Jaungulbene) lähistel,

---

[305] Sergei Volkovi andmetel formeeriti Valges armees tervenisti või osadena kõik 17 tsaariarmee ulaanipolku, 8 husaaripolgust taastati 17 ja 22 tragunipolgust 15. Polkudena taastati 5 traguni ja ulaani ning 6 husaaripolku. Ühtekokku taastati Regulaarratsaväe 57 polgust ühel või teisel viisil koguni 49 polku. Vt. Возрожденные полки Русской Армий в белой борбье на юге Россий. Москва 2002, lk. 4–7.

[306] ERA 621-1-1, l. 1. Tallinna Üksiku Eskadroni ajalugu.

mille käigus purustati ja hajutati üks vaenlase jalaväe pataljon. Ratsarivis tegutsemist piiras esmajoones rahvaväelaste puudulik väljaõpe. Suur osa Vabadussõja aegsete ratsaväeosade isikkoosseisust (sealhulgas ohvitserid) ei olnud varem ratsaväes teeninud ega osanud ratsutada, rääkimata ratsarivis tegutsemisest. Nappis hobuseid ja varustust, enamus hobuseid oli ratsastamata. 1. ratsapolgu üks eskadron läks 1918. aasta detsembris rindele ilma hobusteta. Piigid olid ratsaväel küll olemas, kuid need asusid enamasti vooris ja lahingus neid ei kasutatud.[307]

Eesti ratsaväe kõige säravamaks etteasteks Vabadussõjas oli kindlasti Marienburgi (Aluksne) ja Alt-Schwaneburgi (Gulbene) vallutamine Marienburg-Jakobstadti operatsiooni käigus 1919. aasta aprillis-mais. 1. ratsapolgu julge tegutsemine aitas oluliselt kaasa Lõunarinde stabiliseerumisele vabastades 3. ja 2. jalaväediviisi üksused võitluseks Landeswehriga. Ratsavägi oli aktiivsem Vabadussõja esimestel kuudel. Rinde stabiliseerudes kasutati ratsaväge peamiselt vahiteenistuseks vaiksemates rindelõikudes.[308] Kaitsel tegutses ratsavägi reeglina koos jalaväega.[309] Mõnel juhul kattis ratsavägi jalaväeosade taandumist (1. ratsapolk 3. jalaväediviisi osade taandumisel Põtalovo rajoonist).

Loodud kaitseliidu ratsaosakonda oli astunud terve hulk endise rahvusliku ratsaväepolgu ohvitsere ja sõdureid. Esialgu oli polgus neli rühma, millest hiljem formeeriti eskadronid. Rühmaülemateks olid: 1. rühmas alamleitnant Robert Kull, 2. rühmas, alamkapten Jüri Ratassepp, 3. rühmas leitnant Boris Leemann ja 4. rühmas alamleitnant Puusepp. 29. novembril 1918. aastal nimetati Ajutise Valitsuse sõjaministri käsuga nr. 2 kaitseliidu ratsaosakond Ratsapolguks ja rittmeister Gustav Jonson selle ajutiseks ülemaks. 1. ratsaväepolk oli Vabadussõja algul doonoriks mitmele väeosale. Näiteks saadeti polgu formeerimise algul kohe 50 meest 1. soomusrongi dessantmeeskonda. 13. detsembril 1918. aastal saatis polk erinevatesse rindel asuvatesse väeosadesse 279 meest.[310]

Esialgu säilis 1. ratsapolgus rahvusväeosade aegne (vene) ratsapolgu struktuur. 1919. aasta aprillis kinnitati uued koosseisu tabelid, mille järgi oli polgus neli eskadroni, õppekomando, kuulipilduja komando, Lewis' komando, ratsasapööride komando, töökomando ja polgu staap. Ühtekokku pidi polgus teenima 34 ohvitseri, 9 ametnikku ja 891 sõdurit ja allohvitseri.[311] Tegelikkuses oli ohvitsere polgus vähem.

1. ratsapolgu staap moodustati 29. novembril 1918. aastal ja selle koosseisu kuulusid polguülema abi ja majandusülem kapten Artur Stolzen, polgu adjutant leitnant Ernst Kramm, asjaajaja ametnik Saks, kortermeister alamleitnant Juhan

---

[307] ERA 495-12-833, l. 104. Paul Villemi. Operatiivse ja taktikalise juhtimise põhijooned Vabadussõjas.

[308] Eesti Vabadussõja ajalugu. II, lk. 473.

[309] ERA 495-12-833, l. 117. Paul Villemi. Operatiivse ja taktikalise juhtimise põhijooned Vabadussõjas.

[310] ERA 495-12-746, l. 12–14. Heino Onny. 1. Ratsapolk Vabadussõjas.

[311] ERA 498-9-12, l. 21p. Tunnistused 1. Eesti Ratsaväe Polgus teenivate rahvaväelaste kohta koos kirjavahetusega finantsküsimustes.

Holberg, laekur sõjaväeametnik Kruhberg ja relvur sõjaväe ametnik Matson. Polgu vanemaks arstiks sai dr. Ernst Saaberg ja veterinaariks dr. Allik. Samal päeval liideti 1. ja 2. rühm 1. eskadroniks ning 3. ja 4. rühm 2. eskadroniks. 1. eskadroni ülemaks nimetati staabirittmeister Richard Uritam, kes enne rindele sõitu andis eskadroni üle leitnant Aksel-Evald Tammanile. 2. eskadroni ülemaks määrati leitnant Martin Holberg, keda 3. eskadroni formeerimisel asendas staabirittmeister Konstantin Reitel. Lisaks hakati polgus formeerima tööeskadroni (leitnant Johannes Teppich), kuulipildujakomandot (staabirittmeister Johannes Kovit) ja sidekomandot (alamkapten Jüri Ratassepp). 6. detsembril 1918. asendas lipnik Karl Riisikamp staabikapten J. Ratasseppa ja 9. detsembril 1918. alamleitnant Johannes Palitser staabirittmeister Johannes Kovit. J. Ratassepp läks soomusrongile nr. 1 ja J. Kovit sõitis koos oma kuulipilduja komandoga rindele.[312]

6. detsembril 1918. aastal alustas leitnant Martin Holberg 3. eskadroni ja 10. detsembril 1918. leitnant Johannes Erik 4. eskadroni formeerimist. 21. detsembril 1918. aastal saadeti 2. suurtükipolgust ratsapolgu juurde 2 ohvitseri ja 15 sõdurit, kes panid alguse ratsapoolpatareile. Nimetatud patarei jäi polgu juurde kuni Vabadussõja lõpuni. Patarei relvastuses oli esialgu kaks 57 mm suurtükki, millest vaid üks oli töökorras. Lahingus Kuie mõisa juures 1918. aasta detsembris sai polk trofeena kaks vene kolmetollist (76 mm kaliibriga) suurtükki. Patarei tegutses Vabadussõja ajal erinevate nimede all: esmalt (ratsapoolpatarei, 1. suurtükipolgu 5. patarei, 2. suurtükipolgu 5. patarei ja 1919. aasta augustist kuni Vabadussõja lõpuni välipatarei nr. 11). Patarei ülemaks oli kogu Vabadussõja kestel leitnant Felix Rose.

Polgu osaline formeerimine lõppes 24. detsembril 1918. aastal ja järgmisel päeval sõitis ta kärbitud koosseisuga Viru rindele. Osa polgu ohvitsere ja sõdureid jäi Tallinna, kus jätkus formeerimistöö. 1. eskadron leitnant A. Tammani juhtimisel allutati ajutiselt 4. jalaväepolgu ülemale.[313] Rindele mineku päeval oli polgu nimekirjas 1034 sõdurit, kellest kohal oli 712, kuna 322 meest oli komandeeritud teistesse väeosadesse.

16. jaanuaril 1919. aastal alustas 1. ratsapolgust üle toodud rittmeister A. Stolzen Peastaabi ülema käsul Viljandis 2. ratsapolgu formeerimist. Samal päeval toodi 1. ratsapolgust üle leitnant Robert Kull koos 218 sõduriga. A. Stolzenist sai 2. ratsapolgu esimene komandör, kuna R. Kull määrati 1. eskadroni ülemaks. 12. aprillil 1919. asendas A. Stolzenit polguülema kohal rittmeister Richard Luik, kelle omakorda vahetas kuu aja pärast välja staabirittmeister Richard Uritam (ajutine ülem). R. Kulli vahetas 20. aprillil 1. eskadroni ülema kohal välja senine kuulipildujakomando ülem staabikapten Aleksander Varvas, kes jäi edasi ka komando ülemaks. 2. eskadron formeeriti 2. jalaväediviisi üksiku eskadroni baasil (lipnik Artur Künnapuu). 1919. aasta veebruaris formeeriti 3. ja 4. eskadron, mille ülemateks nimetati lipnik Karl Tamm ja kor-

[312] ERA 495-12-746, l. 13–14. Heino Onny. 1. Ratsapolk Vabadussõjas.
[313] ERA 495-12-746, l. 15. Heino Onny. 1. Ratsapolk Vabadussõjas.

net Theodor Frey. 30. juulil asendas K. Tamme 3. eskadroni kohal lipnik Boris Nykanen. 25. septembril 1919. aastal määrati 2. ratsapolgu ülemaks rittmeister Alfons Parrison, kes jäi sellele kohale kuni Vabadussõja lõpuni. R. Uritam jätkas polgu ülema abina. Veidi enne Vabadussõja lõppu vahetab ta välja staabirittmeister Paul Bassen-Spiller. 2. ratsapolgu adjutandiks oli enamuse Vabadussõja ajast lipnik Kristjan Tomson, keda 1919. aasta novembris asendas Loodearmeest üle tulnud Konstantin Kurrik.

Eesti ratsaväe juhid Vabadussõjas

Käesoleva töö autori andmetel teenis Vabadussõja ajal rindel käinud ratsaväe üksustes juhi kohal 36 ohvitseri. Need on kahe polgu ülemad, nende abid ja polkude adjutandid, mõõgaeskadronide ning komandode ülemad, samuti 1. ratsapolgu juures tegutsenud poolpatarei ülem. Kõik nimetatud 36 ohvitseri olid Vabadussõja ajal teeninud juhi kohal vähemalt ühe kuu või täitnud selle aja vältel juhi kohuseid. Nagu enamus meie Vabadussõja aegseid juhte, olid ka ratsaväe juhid suhteliselt noored. Viiest ratsaväe Vabadussõja aegsest polguülemast olid vaid kaks lõpetanud sõjakooli rahuaegse kursuse (Richard Luik, Alfons Parrison), Richard Uritam oli sooritanud I maailmasõja ajal Nikolai ratsaväekooli juures ohvitseri eksami. Gustav Jonson oli sooritanud reservlipniku eksami. 2. ratsapolgu esimene ülem Artur Stolzen oli lõpetanud jalaväekooli (Vilno). Ühelgi meie Vabadussõja aegsel ratsapolgu ülemal ei olnud varasemast polgu juhtimise kogemust. 1. ratsapolgu ülem rittmeister Gustav Jonson oli I maailmasõja lõpul olnud ratsasuurtükiväes patarei komandör. 2. ratsapolgu neljast juhist olid kolm endised eskadroniülemad (R. Luik, A. Parrisson, A. Stolzen) ja üks polgu kuulipilduja komando ülem (R. Uritam). Kõik viis olid olnud rindel ja peale A. Parrisoni omasid ka lahingautasusid.

Polguülemate abid olid umbes samasuguse ettevalmistusega nagu polguülemad. See tähendab peamiselt endised eskadroni- ja komandoülemad. Kaks meest (A. Stolzen ja R. Uritam) said ise hiljem polguülemaks. Polgu adjutantidest oli vaid 1. ratsapolgu adjutandil Ernst Krammil varasemast adjutandina teenimise kogemus (diviisi staabis). E. Krammi 1919. aasta detsembris asendanud Harald Busch oli vaid 17 aastane ja ohvitseriks ülendatud Vabadussõja ajal.

Suhteliselt noored (vene standarditega võrreldes) olid ka eskadroniülemad, kelle vanus Vabadussõja ajal oli keskmiselt 26–27 aastat. Hoopis keerulisem oli lugu haridusega. 19 eskadroniülemast olid ratsaväe kooli lõpetanud vaid kaks meest (J. Erik ja K. Reitel) ja veel kaks olid sooritanud ratsaväe kooli juures ohvitseri eksami eksternina (K. Kornel, R. Uritam). Väeosas olid lipnikuks ülendatud (see tähendab, et puudus teoreetiline ettevalmistus) M. Holberg, R. Kull ja T. Frey. Ülejäänud üksteist eskadroniülemat olid jalaväelased, kellest mõni oli küll lühemat aega ratsaväes teeninud (enamikul piirdus teenistus mõne kuuga). Näiteks oli Vabadussõjas 1. ratsapolgus eskadroni juhatanud leitnant

A. Tammann jalaväest ratsaväkke üle viidud 1917. aasta juulis. Paar ohvitseri oli teeninud ratsaväes sõdurina (K. Tamm, H. Foelsch). Mõned ohvitserid olid teeninud jalaväepolkude ratsaluurajate komandodes. Nii oli 1. ratsapolgu 1. eskadroni ülem leitnant B. Leemann endine 655. jalaväepolgu ratsaluurajate komando ülem. Sama polgu 2. eskadroni ülem J. Holberg teenis 1917. aasta lõpus lühikest aega ühe Siberi kütipolgu ratsaluurajate komando ajutise ülemana.[314]

Mingit kokkupuudet ratsaväega ei omanud kuus eskadroniülemat. 1. ratsapolgu 3. eskadroni ülem Aleksander Maiste oli pärast 1. Peterhofi lipnikekooli lõpetamist olnud 94. Jenissei jalaväepolgus rooduülemaks. 2. ratsapolgu 1. eskadroni ja kuulipilduja komando ülem staabikapten Aleksander Varvas oli endine 9. Siberi kütipolgu ohvitser, 2. eskadroni ülem leitnant Voldemar Tetsman oli endine 463. jalaväepolgu roodu noorem ohvitser, 3. eskadroni ülem lipnik Boris Nykanen teenis 5. raudteepataljonis. Samas omas enamus eskadronide ülematest lahingukogemust. Mitmed olid saanud rindel haavata või põrutada. 19 eskadroniülemast 14 omasid lahinguautasusid.

Ratsapolkude komandode ülemad olid eskadronide ülematega võrreldes auastmelt nooremad – enamik oli ohvitseriks ülendatud 1917. aastal. Seejuures ei olnud nende seas ühtegi ohvitseri, kes oleks varem ratsaväes teeninud. Pidades aga silmas, et ratsavägi tegutses Vabadussõjas suure osa ajast jalastunult (nagu ka Vene armee I maailmasõjas), ei olnudki see võib-olla väga suur probleem. Ratsaväe erialasest koolitusest tähtsamad olid ohvitseri isikuomadused ja tema varasem lahingu- ja juhikogemus.[315] Enamus komandode ülematest omas rindekarastust, kuid eesliinil viibitud aeg oli eskadroniülematega võrreldes märksa lühem. Üks ohvitser, 1. ratsapolgu kuulipilduja komando ülem lipnik Aleksander Balin, oli oma tuleristsed saanud 1918. aasta suvel Siberis enamlastega võideldes.

Eesti ratsavägi kaotas Vabadussõjas langenutena neli juhi kohal teeninud ohvitseri. 1. ratsapolgu juhtidest langes kolm meest: 3. jaanuaril 1919. aastal langes kuulipilduja komando ülem Johannes Kovit, 10. veebruaril langes Polja küla juures 3. eskadroni ülem Martin Holberg ja mais suri lahingus saadud haavadesse kuulipildujakomando ülem lipnik Aleksander Balin. 2. ratsapolgust langes Vabadussõjas 2. eskadroni ülem lipnik Artur Künnapuu. Mitmed ohvitserid said haavata, teiste seas 1919. aasta kevadel 1. ratsapolgu ülema abi Konstantin Reitel ja 2. ratsapolgu ülem rittmeister Richard Luik.

Ratsaväega seoses tuleb osundada veel ühele aspektile, millele erinevad autorid on küll viidanud, kuid millest ei ole pikemalt kirjutatud. Nimelt on teada, et 2. ratsapolk tegutses 1. ratsapolguga võrreldes Vabadussõjas ebaõnnestunult. Kapten Johannes Poopuu on kirjutanud, et 2. ratsapolgul ei vedanud oma juhtidega: “2. ratsapolgul ei olnud algusest peale oma juhtidega õnne.

---

[314] ERA 495-7-1071, l. 10p. Johan Holbergi teenistuskiri.

[315] Suurtüki- ja inseneriväes oli probleem tõsisem, kuna tulejuhiks või patarei komandöriks ei saanud määrata suvalist jalaväe ohvitseri.

Ehk küll 2. ratsapolgu formeerimine sündis Viljandis nõnda öelda rahuaegsetes tingimustes, tuli soomusrongide divisjonil, kelle käsutusse polk Viljandist saadeti, võtta tarvitusele karmid abinõud Valgast polgu edasisaatmiseks rindele. Esimesed lahingud Mõniste mõisa ümbruses ei andnud polgule parimat kuulsust ja ülemjuhataja poolt tehti korraldus polgu laiali saatmiseks. Soomusrongide divisjoni juhatuse eestkostel jäi see tegemata ja asi paranes palju, kui polgu-ülemaks määrati energiline kapten R. Uritam."[316] J. Poopuule sekundeerib 2. diviisi staabiülem Viktor Mutt: "2-ne ratsapolk ei olnud nii elav ja aktiivne, kui 1-ne ratsapolk ja viimast nähtust tuleb seletada sellega, et 2-sel ratsapolgul sõja algul oma juhtidega õnne ei olnud, ja kui siia juurde lisada, et polk veel talvel esimesed lahingud väga halvades tingimustes läbi elas (kandis suuri kaotusi. M.K.), siis kõige suure töö peale vaatamata, mis käesoleva sõjakäigu aegse polgu ülem kapten Uritam polgus korda oli saatnud, jäi polgu hing ikkagi enam vähem tagasihoidlikuks."[317]

Kes olid siis 2. ratsapolgu juhid ja mille poolest erinesid nad Vabadussõjas silmapaistvalt tegutsenud 1. ratsapolgu juhtidest? Võrreldes mõlema polgu ohvitseride teenistuslehti, näeme, et lisaks üldistele sarnasustele nagu vanuseline koosseis, üldine haridustase jm, oli ka terve rida erinevusi. 1. ratsapolk komplekteeriti peamiselt vabatahtlikest ja polgu juhtide tuumiku moodustasid rahvusväeosades ja Kaitseliidus koos teeninud noored patriootlikult meelestatud ohvitserid. See tuumik säilis polgus Vabadussõja lõpuni. 1. ratsapolgu 18 Vabadussõja aegsest juhist oli rahvusväeosades teeninud 12.[318] Võrdluseks olgu öeldud, et 2. ratsapolgus oli rahvusväeosades teeninud ohvitsere neli, kellest kolm olid üle tulnud 1. ratsapolgust. Mitmed 1. ratsapolgu ohvitserid tundsid üksteist veel varasemast ajast. Mõned neist olid teeninud koos Vene sõjaväes. M. Holberg ja R. Uritam olid teeninud koos 18. husaaripolgus, esimene eskadroni noorema ohvitseri ja teine kuulipilduja komando ülemana. Mitu 1. ratsapolgu ohvitseri olid teeninud 1917. aastal koos 20. Soome tragunipolgus. Mõned olid tuttavad juba kooliajast. Näiteks õppisid Pärnu Gümnaasiumis koos A. Tammann, mõlemad Holbergid ja võimalik, et ka R. Uritam. Narva Gümnaasiumis õppisid ühel ajal K. Reitel ja A. Stolzen, Tallinna Kommertskoolis B. Leemann ja E. Kramm, Riia Polütehnikumis K. Riiskamp ja A. Balin. Seega tundis enamus 1. ratsapolgu ohvitseridest kedagi polgust juba enne Vabadussõda. Vähemalt osaliselt olid komandörid tuttavad ka oma sõduritega. Näiteks teenis Johan Holbergi eskadronis tervelt kakskümmend korp! Vironiasse kuuluvat tudengit. J. Holberg ise oli samuti korp! Vironia liige.[319]

Varasemad tutvused ja kontaktid aitasid kaasa 1. ratsapolgu vaimu kujunemisele ja tõstsid selle lahinguvõimet. Ka Vene kodusõjas tegutsesid nii valgete kui punaste poolel silmapaistvalt need üksused, mille tuumiku moodustasid

---

[316] **J. Poopuu, J. Andrellen**. Soomusrongide diviis, lk. 150.
[317] **V. Mutt**. Võru alt Jakobstadti, lk. 63.
[318] Osa neist teenis küll jalaväeosades.
[319] ERA 495-12-746, l. 15. Leitnant Heino Onny. 1. Ratsapolk Vabadussõjas 1918–1920.

pikka aega koos võidelnud vabatahtlikud. Läti kütipolkude tugevus põhines suuresti asjaolul, et nad olid pikka aega koos sõdinud. Läti kütipolkude komandörid tundsid oma allüksuste ülemaid, kes tundsid oma sõdureid. Sõdurid omakorda usaldasid komandöre. Vene valgete peamise löögijõu ehk Vabatahtliku Armee tuumiku moodustasid Kubani retke veteranid, kes olid koos enamlaste vastu võidelnud 1917. aasta sügisest alates.

2. ratsapolgul vedas oma juhtidega vähem. 2. ratsapolgu ohvitseride teenistuslehtedest ei ole näha, et keegi polgu allüksuste juhtidest oleks varem koos teeninud või õppinud. See muidugi ei tähenda, et mõned 2. ratsapolgu ohvitserid ei võinud varasemast üksteist tunda, kuid kindlasti puudus 2. ratsapolgus selline juhtide tuumik nagu 1. ratsapolgus. Lisaks teenis 2. ratsapolgus juhi kohal rohkem muulastest ohvitsere. Osa 2. ratsapolgu ohvitsere, sealhulgas üks polguülemates, tema abi, polgu adjutant ja üks eskadroni ülem olid Eesti sõjaväkke üle tulnud Loodearmeest. Kindlasti oli 2. ratsapolgus ka viletsam sõdurite kaader. Kui 1. ratsapolgus teenis (eriti Vabadussõja algupoolel) palju vabatahtlikke, siis 2. ratsapolgus olid algusest peale ülekaalus mobiliseeritud. 1919. aasta aprillis 2. ratsapolgu ülemaks määratud rittmeister Richard Luik kirjeldas polgus valitsenud õhustikku järgmiselt: "Rahvaväelased vaatavad ohvitseride peale altkulmu, ilma zeremoniata käivad oma eskadroni ülemaga ümber… Rahvaväelased on üle käte läinud ja on näha, et eskadroni ülem nendest jagu ei saa."[320] Isegi kui see on liialdus, jääb faktiks, et A. Stolzen, pärast lahkumist 2. ratsapolgu ülema kohalt, viidi Tallinna Varustus-valitsusse, kus ta teenis kuni Vabadussõja lõpuni.

Vabadussõjas 2. ratsapolgus valitsenud meeleolusid iseloomustab hästi üks 1919. aasta aprillis Valga raudteejaamas toimunud vahejuhtum, kus sõdurid hakkasid rindele sõiduks nõudma 2. klassi vaguneid. Polgu tööroodu ülem rittmeister E. Hammer ja staabirittmeister R. Uritam püüdsid tulutult meestele selgitada, et klassivaguneid ei ole, kuid sõdurid keeldusid loomavagunitesse minemast. Rittmeister R. Luik kirjeldas tekkinud situatsiooni järgmiselt: "Nii kui mina sellest asjast kuulda sain, tulin mina ühes kõikide härrade ohvitseridega klassi vagunist välja ning läksime loomavagunisse neile eeskuju näidates; selle peale vaatamata kolisivad klassi vagunisse meie asemel rahvaväelased. Minu arvamise järele oleneb see kõik sellest, et ennem polgus ei olnud ühist arusaamist ohvitseride ja rahvaväelaste vahel, pealegi ei mõistnud polgu ülem neid õigele teele juhtida ja neile selgeks teha, et ühises töös ja vastastikuses arusaamises on jõud.[321] Kuigi ka 1. ratsapolgus esines Vabadussõja ajal sõdurite tõrkumist, olid need üksikjuhtumid, mis ei kasvanud üle kollektiivseks vastuhakuks. 1. ratsapolgu meelsus ja võitlusvaim oli kõrge võrreldes mitte ainult 2. ratsapolguga vaid enamiku Eesti sõjaväe osadega.

Võrreldes kahe polgu ohvitseride teenistuslehti torkab silma veel üks asi. Nimelt näib, et 2. ratsapolgu juhtidel oli 1. ratsapolgu omadega võrreldes mõne-

---

[320] ERA 2124-1-454. 2. ratsaväepolgu Staabi kirjavahetuse ärakirjad.
[321] Samas.

võrra parem üldharidus. Mitmed 2. ratsapolgu ohvitserid olid lõpetanud gümnaasiumi täiskursuse, mitu meest õppis kõrgkoolis. Samas oli enamik neist omandanud oma hariduse Venemaal, mis tähendab, et nad olid lahkunud Eestist küllalt vara. Enamus 1. ratsapolgu juhtidest oli lõpetanud üldhariduskooli Eestis ja siit ka mobiliseeritud. Loomulikult ei seleta see kõiki 2. ratsapolgu ebaedu põhjusi Vabadussõjas, kuid võib olla abiks selle mõistmisel.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et nagu Vabadussõjas üldiselt, nii etendasid juhid ka ratsaväe tegevuses suurt rolli. Vabadussõja aegsed väeosad olid enamjaolt oma komandöride nägu. See ilmnes ka 1. ja 2. ratsapolgu juhtide võrdluses. Vabadussõjas edukalt tegutsenud 1. ratsapolgu juhtkond erines mitte nii õnnestunult tegutsenud 2. ratsapolgu omast. 1. ratsapolgu juhtide tuumiku moodustasid varem koos õppinud ja teeninud ohvitserid. Ühine teenistus liitis mehi ja aitas luua väeosa toimimise seisukohalt olulise juhtide tuumiku. Sellise tuumiku tekkele aitas kaasa ka pingeline vahekord enamlastega rahvusväeosade perioodil. Just rahvusväeosades koos teeninud ohvitserid moodustasid Vabadussõja hakul 1. ratsapolgu juhtide tuumiku. 2. ratsapolk formeeriti hiljem ja sinna sattus rohkem juhuslikku kaadrit. Võrreldes 1. ratsapolguga teenis 2. ratsapolgus juhi kohal enam muulasi ja vene valgetest väeosadest üle tulnud ohvitsere.

Nagu enamus Eesti sõjaväe juhte, nii olid ka meie Vabadussõja aegse ratsaväe juhid väga noored. Eriti noored olid Vene armee normide järgi polkude ülemad. Enamik juhtidest ei olnud varem teeninud kohal, kuhu nad Vabadussõja ajal määrati. See tähendab, et eskadroniülemad juhtisid polkusid, eskadronide nooremad ohvitserid olid eskadronide ülemad jne. Ometi sai enamus neist oma ülesannetega hakkama ja ilmutas lahingus julgust ja algatusvõimet. Oluline on, et suuremal osal meie ratsaväe juhtidest oli I maailmasõja ajast arvestatav lahingukogemus.

Vabadussõda näitas, et ratsaväe juhtide erialane ettevalmistus on oluline, kuid mitte määrava tähtsusega. Ratsaväe juhtide seas oli küllalt palju jalaväe kooli lõpetanud ohvitsere, kes said hästi hakkama. Osalt kindlasti ka seetõttu, et ratsavägi tegutses Vabadussõjas enamasti jalastunult. Erialasest ettevalmistusest olulisemad olid ohvitseri isikuomadused ja tema varasem lahingukogemus. Vene 1912. aasta välimäärustiku tundmisest oli vähe kasu I maailmasõjas ja veel vähem Vabadussõjas.[322]

[322] I maailmasõjas võttis jalavägi positsioonisõja edenedes ratsaväelt üle tema traditsioonilised ülesanded (sealhulgas luurefunktsiooni). Ratsavägi kaotas ajapikku "kvalifikatsiooni."

6. PEATÜKK. SUURTÜKIVÄE JUHID VABADUSSÕJAS

Suurtükivägi Vabadussõjas

Vabadussõja alguses ei olnud Eestil suurtükke ega oma suurtükiväge. 1918. aasta novembris oli vaid grupp suurtükiväe ohvitsere, kes asusid suurtükiväge looma. Kogu Vabadussõja aja tundis Eesti sõjavägi puudust suurtükkidest, laskemoonast ja kogenud suurtükiväe eriala ohvitseridest. Suurtükiväe tähtsust Vabadussõjas on hinnatud erinevalt. Mitme autori arvates ei suutnud suurtükivägi pakkuda jalaväele piisavalt tuletoetust.[323] Leitnant Ernst Õunapuu on väitnud, et suurtükiväe roll oli pigem psühholoogiline. Oma uurimuses "Meie vägede operatiivne ja taktikaline juhtimine vastupealetungi ajal Lõunarindel 1919. aasta jaanuaris ja veebruaris" ütleb ta, et suurtükiväge kasutati patareide ja rühmadena, mis oli hea vägede moraali tõstmiseks. Samas jäi seetõttu suurtükiväe tulemõju nõrgaks ega suutnud tõhusat toetust pakkuda. Et aga vaenlane oli nõrk, siis see puudus endast eriti tunda ei andnud.[324] Vabadussõjast on teada juhuseid, kus suurtükiväge kasutati jalaväe kõikuma löönud moraali tugevdamiseks. Näiteks saatis 2. diviisi ülem polkovnik Viktor Puskar 1919. aasta augustis eesliinile diviisi suurtükiväe reservi (1. kindluse raskesuurtükiväe divisjon) selleks, et tõsta selle abil jalaväe üksuste raugema kippuvat võitlusvaimu. Divisjon oli puudulikult komplekteeritud ja seetõttu osaliselt lahinguvõimetu.[325]

Kindral Aleksander Tõnisson on koguni öelnud, et Vabadussõja ajal suurtükiväge kui sellist üldse ei olnud.[326] Teistsugusel seisukohal on suurtükiväe tegevust Vabadussõjas uurinud Valter Martma, kelle sõnul suutis suurtükivägi ennast sõja lõpuks siiski maksma panna.[327] A. Tõnisson võrdles Vabadussõja aegset suurtükiväge tõenäoliselt tsaariarmee suurtükiväega I maailmasõjas ja selles mõttes ei kannatanud esimene loomulikult võrdlust välja.

Vabadussõjast võib tuua näiteid selle kohta, kuidas suurtükiväe tegutsemine otsustas lahingu saatuse. Teada on juhtumeid, kus vaenlane sunniti taanduma ainult suurtükitule abil. 1919. aasta augusti lõpus murdis Punaarmee Irboska lähistel sisse 7. jalaväepolgu positsioonidesse. Irboskas patareisid inspekteeri-

---

[323] ERA 495-12-742, l. 38. Arnold Nõmm. Võitlus vastase suurtükiväega. Tallinn 1932. Paul Villemi on nimetanud suurtükiväe tegevust ebaefektiivseks, kus jalavägi oli sunnitud ründama vaenlase kindlustatud positsioone sageli ilma suurtükiväe toetuseta. ERA 495-12-833, 61. Paul Villemi.

[324] ERA 495-12-837, l. 127. Ernst Õunapuu. Meie vägede operatiivne ja taktikaline juhtimine vastupealetungi kestel Lõunarindel 1919. a. jaanuaris ja veebruaris.

[325] ERA 2124-3-1172, l. 122. Richard Rubach. Suurtükivägi Vabadussõjas 25. mai – 25. aug. 1919. Käsikiri.

[326] ERA 497-2-905, l. 6. Kõrgemate juhtide nõupidamise stenogramm (dateerimata).

[327] ERA 495-12-715, l. 117. Valter Martma.

nud 2. suurtükiväe polgu ülem Johannes Roska koondas kõik lähikonnas asunud väli- ja kindlusesuurtükiväe patareid koos diviisi suurtükiväe reserviga (mis talle ei allunud) üheks löögirusikaks. Patareid sõitsid täiskiirusel lahtisele positsioonile ja avasid otsesihtimisega tule vaenlase ahelike pihta. Kiire ja tabava tulega vaenlane peatati ja sunniti taanduma. Kolonel Georg Leetsi väitel oli see suurim suurtükitule kontsentratsioon Lõunarindel Vabadussõja ajal. Patareide tuli oli nii mõjuv, et 7. jalaväepolgu osad võtsid kaotatud positsioonid tagasi ühegi püssilasuta.[328] Analoogne juhtum leidis aset 1919. aasta novembris Viru rindel, kui vastane murdis Dubrovka juures sisse 8. jalaväepolgu seisukohtadesse. Kriitilises olukorras sai suurtükivägi 23. novembril loa taanduda Narva, mida selles rindelõigus asunud Vene Loodearmee patareid kohe ka tegid. 1. suurtükipolgu 3. välipatarei ülem otsustas aga mitte taanduda. Paigutanud osa oma mehi ahelikku suurtükkide kaitseks, avas patarei Dubrovkasse tunginud vaenlase löögiosade pihta marutule. 21 minuti jooksul laskis patarei välja 627 mürsku. Punased löödi taganema ja reservist appi rutanud 9. jalaväepolk hõivas võitluseta kaotatud positsioonid.[329]

Kuigi selliseid näiteid suurtükiväe tarmukast tegutsemisest Vabadussõjas võiks tuua veel, tuleb siiski nõustuda väitega, et meie suurtükivägi ei suutnud Vabadussõjas tagada jalaväele piisavat tuletoetust. Eriti sõja esimestel kuudel (kuid ka hiljem) tundis jalavägi suurt puudust mõjusast suurtükiväe toetusest. Vaid sõja viimaste kuude kaitselahingutes Narva all, kus rindel oli suurtükiväge rohkem (välipatareidele lisandusid püsipatareid), oli suurtükiväe roll vaenlase rünnakute tõrjumisel suurem.

Nagu iga teise tehnilise relvaliigi puhul, sõltub ka suurtükiväe edu või ebaedu tema materiaalosast. Vabadussõjast kirjutanud autorid on ühel meelel, et meie suurtükiväe tehniline seisund oli vaenlasega võrreldes viletsam. Enamus kasutusel olnud suurtükkidest olid vanad ja tehniliselt kehvas seisukorras. Suurtükkide teenindamist ja varustamist komplitseeris eri suurtükisüsteemide suur arv. 1. suurtükipolgu 2. patarei ülem Jaan Tõnisson pidi rindele jõudes esimese asjana hakkama meeskonda välja õpetama, kes polnud varem 1895. aasta süsteemi suurtükkidega kokku puutunud.[330] Kõik see avaldas loomulikult mõju suurtükiväe tegevusele.

Kergete välisuurtükkide nappuse tõttu olid Vabadussõjas jalaväe saatesuurtükkidena kasutusel raskesuurtükid (6” haubitsad), mille manööverdamisvõime oli piiratud. Kuna suurtükke oli vähe, ei olnud võimalik neid rikkimineku korral kiiresti asendada. Vabadussõja lõpus olukord selles osas mõnevõrra paranes.

Suurtükiväe tegevust Vabadussõjas mõjutas sidevahendite ja hobuste nappus (näiteks taandumisel Pihkva all 1919. aasta augustis). Omades vaid 2–3 km kaablivaru oli ka raske olnud luua korralikku vaatluspunktide võrku ja pidada samal ajal sidet jalaväe ja naabruses asuvate patareidega. Seetõttu püüdsid

---

[328] ERA 2124-3-591, l. 1–2. Georg Leetsi mälestused Vabadussõjast.

[329] **Heinrich Stunde**. Suurtükiväe tegevus Viru rindel novembri ja detsembri kuudel 1919. aastal // Sõdur. 1928, nr. 13/14, lk. 500.

[330] ERA 599-1-17, l. 15. Alamkapten Jaan Tõnissoni vahvuse kirjeldus.

patareide ülemad valida oma positsiooni jalaväele võimalikult lähedale, et minimeerida sideliinide pikkust.[331] Osalt sidevahendite, osalt ilmselt vilunud tulejuhtide nappuse tõttu, oli suurtükivägi sunnitud tulistama sageli (eriti Vabadussõja esimestel kuudel) lahtiselt tulepositsioonilt.[332]

Suurtükiväe tegevust piiras laskemoona nappus. Veel 27. augustil 1919. aastal väljastas Suurtükiväe valitsuse ülem kirja, kus on öeldud, et "inglise 18 naelaste mürskude varu Tallinnas on otsa lõppenud ja 6" (briti) moon samuti. Selle asemel tarvitatud vene haubitsa moon on samuti otsakorral ning puudus võib tulla ka 3" moonast."[333] Samas oli olukord väeosade kaupa üsna erinev. Jääb mulje, et vähemalt kindluse patareide jaoks oli moona piisavalt.[334]

I maailmasõjas oli suurtükiväe peamiseks ülesandeks olnud võitlus vaenlase suurtükiväega. Vabadussõjas oli suurtükiväe esimeseks ja peamiseks sihtmärgiks vaenlase jalavägi.

Võrreldes jalaväega oli Vabadussõja aegne suurtükivägi väike ja tema formeerimine algas hiljem. Esimene patarei formeeriti alles pärast Punaväe sissetungi algust. Lõunarindele jõudis esimene patarei 26. detsembril 1918. aastal ehk peaaegu kuu pärast sõja puhkemist. 1919. aasta alguses oli rindel neli patareid, neist kolm Viru rindel. Vähese arvu suurtükkidega oli raske toetada jalaväge, mis oli pidevalt liikumises ja tegutses enamasti roodude kaupa. Seetõttu tegutses suurtükivägi peamiselt rühmade ja üksikute suurtükkidena, harvem patareidena.

Suurtükkide väikest arvu püüti korvata mobiilsusega. Patarei paiknes tavaliselt jalaväe asetuse keskel tehes sealt väljasõite ohustatud rindelõiku. Sellised väljasõidud kurnasid mehi ja hobuseid.

Suurtükiväe hajutatus ei võimaldanud teostada tsentraliseeritud juhtimist. Kolmest välisuurtükiväepolgust olid divisjoniülemad vaid 1. suurtükipolgus. Üheks põhjuseks võis siin olla ka vanemate suurtükiväe ohvitseride nappus.

Suurtükiväe ja jalaväe koostöö Vabadussõjas jättis palju soovida. Suurtükiväe tegevust mõjutasid negatiivses suunas ka suurtükiväe alal ebakompetentsed jalaväe ohvitserid, kellele suurtükivägi operatiivselt allus ja kellelt sai oma ülesanded. Jalaväe juhid ei osanud suurtükiväge lahingus kasutada ega arvestanud tihtipeale selle relvaliigi spetsiifiliste vajadustega. Sageli ei teinud jalaväe juhid vahet isegi väli- ja kindluse patareidel nõudes viimastelt samasugust liikuvust nagu välisuurtükiväe patareidelt. Ettekandes 2. jalaväediviisi

---

[331] Hetki meie suurtükiväe tegevusest Vabadussõjas // Sõdur 47/48. 1935. lk .1111.

[332] ERA 2124-3-1171, l. 112. R. Rubach. Suurtükivägi Vabadussõjas. 16. veebr.–25. maini 1919.

[333] **H. Stunde**. Suurtükiväe tegevus, lk. 500.

[334] 7. jalaväepolgu ülem Paul Kunnus on meenutanud, et kindlusepatareidel oli nii palju moona, et võis lasta isegi varblasi: Bombardeerisime iga päev punaste seisukohad 2–3 korda lihtsalt huvi pärast läbi. Mürske oli saada palju – neid pidi aga omal jõul kohale toimetama. Raskepatarei ülemaks oli leitnant Hellat. Temal olid hangitud täpsed laskeandmed, mille tõttu laskis ka häbemata tabavalt. ERA 2124-3-497, l. 6. Paul Kunnuse mälestused Vabadussõjast.

ülemale 13. aprillil 1919. aastal iseloomustab 2. suurtükiväe polgu ülem patareide kasutamist jalaväe ülemate poolt järgmiselt: "Väga tihti tuleb ette, et polgu ja pataljoni ülemad patarei ülemale mitte ainult tarvilikku ülesannet ei anna, vaid ka positsioonid määravad, seejuures aga ise väga väikeseid teadmisi omavad."[335]

Üks näide siinkohal suurtükiväe ja jalaväe juhtide suhtest. Paus lahingutegevuses Viru rindel 1919. aasta suvel võimaldas viia osa vägesid Lõunarindele landesveeri vastu. 1. jalaväediviisi ülema otsusel valiti Lõunarindele saatmiseks välja 1. suurtükipolgu 1. patarei. 1. suurtükipolgu ülem, kes oli ühtlasi ka diviisi suurtükiväe ülema kohustäitja, protesteeris selle otsuse vastu, kuna 1. patarei oli saanud alles paari päeva eest uued inglise suurtükid ja meeskonnad polnud õppinud neid käsitsema.[336] Seega oli kõnealune patarei Viru rindel asunud suurtükiväe üksustest kõige vähem lahinguvalmis. 1. jalaväediviisi juhtaja kindral Aleksander Tõnisson jäi aga endale kindlaks ja 1. patarei sõitis oma uute inglise suurtükkidega 19. juunil Narvast välja. Võimalik, et oma osa oli siin asjaolul, et 1. suurtükipolgu ülem Hugo Kauler oli mõni päev varem haigestunud tüüfusesse ja polgu ülema kohuseid täitis 2. patarei ülem Jaan Tõnisson. Raske öelda, kas Kauleri kohalolek oleks midagi muutnud. Teada on, et kindral A. Tõnisson vastuvaidlemist ei sallinud, liiatigi teise relvaliigi auastmelt noorema ohvitseri poolt. Lisaks võis diviisiülema otsust mõjutada teadmine, et Lõunarindele läks 1. jalaväepolk, millega 1. patarei oli Vabadussõja algusest saadik koos töötanud.

Oluline on teada, et enamus jalaväepolkude ja üksikute pataljonide ülematest olid sõjaaegsed ohvitserid, kes I maailmasõja ajal olid juhtinud paremal juhul roodu või pataljoni ja neil puudus lähem kogemus suurtükiväega koos töötamisest. Vene armees ei pidanud roodu- ega pataljoniülemad suurtükiväega koostööd organiseerima, vaid said korraldused kõrgemalt poolt.

Suurtükiväe ja jalaväe koostöö oli probleemiks terve Vabadussõja jooksul ja kõiki puudusi kõrvaldada ei õnnestunudki. Tõe huvides olgu öeldud, et see oli olnud probleemiks ka Vene armees I maailmasõja ajal. Vene jalaväe juhid ei tundnud suurtükiväge ega osanud seda kasutada. Kuna suurtükivägi (erinevalt jalaväest) ei osale lahingu kõigis elementides, siis peeti seda vähetähtsaks.[337] Enne I maailmasõda korraldati siiski jalaväe ohvitseridele vastavaid kursusi, kuid kuna suurtükiväe areng XX sajandi algul oli kiire, siis ei suutnud kursused ajaga sammu pidada. [338]

Vene jalaväediviisi suurtükivägi oli kohmakas ja paistis lahinguväljal liialt silma. Manööversõjas oli iga jalaväepolgu juurde kinnitatud oma patarei, mis koosnes kuuest 76,2 mm (1902) välisuurtükist. See patarei võis tegutseda ka

---

[335] ERA 2124-3-1892, l. 11. Suurtükiväe organiseerimine 1918. a. lõpul.

[336] ERA 2124-3-1172, l. 11. Richard Rubach. Suurtükivägi Vabadussõjas 2.mai 1919–25.aug.1919.

[337] **Георги Теодори**. Тактика артиллерий. Петроград 1918., lk. 2.

[338] http://militera.lib.ru/science/barsukov/index.html (31.05.2008).

polgu suurtükiväena, kuid vajadusel võidi suurtükid anda pataljonide ülemate käsutusse.[339]

Suurtükiväe formeerimine

Suurtükiväe formeerimine algas ametlikult 16. novembril 1918, kui kuulutati välja vabatahtlike mobilisatsioon. Sel päeval saatis sõjaminister alampolkovnik Martin Terrasele telegrammi, milles palus viimasel võimalikult kiiresti Tallinna sõita, et asuda suurtükiväge formeerima.[340] Sõjaministri päevakäsuga 24. novembril 1918 nr. 2 määrati Terras loodava Suurtükiväe valitsuse ülemaks.[341] Endine Eesti Suurtükiväe brigaadi 2. patarei ülem kapten Hugo Kauler nimetati 1. suurtükiväepolgu formeerijaks ja ajutiseks ülemaks.

Tegelikult algas suurtükiväe formeerimine varem. Juba 15. novembril 1918 oli Hugo Kauler asunud Eesti Kaitse Liidu staabi teadmisel Tallinna koondama endise 1. Eesti suurtükiväe brigaadi ohvitsere. 19. novembril 1918. hakkas suurtükiväelaste registreerimise ja teenistuskohale määramisega tegelema lipnik Georg Kirschbaum, kes tegeles samal ajal Suurtükiväe valitsuse loomisega.[342] Kuidas sattus lipnik Kirschbaum nii vastutusrikkale kohale, ei ole päris selge. Sel ajal oli Eestis temast palju vanemaid ja kogenumaid suurtükiväe ohvitsere. Tõenäoline seletus asjale on see, et vanemad suurtükiväeohvitserid hoidsid sel ajal teenistusest kõrvale ja lipnik G. Kirschbaumil "jätkus kõige rohkem energiat ja optimismi raskes olukorras tööle hakkamiseks."[343] 6. detsembril 1918 lõppes Peastaabi formeerimine ja Suurtükiväe valitsuse ülemaks kinnitati alampolkovnik Martin Terras (tagasiulatuvalt alates 21. novembrist). Lipnik G. Kirschbaum nimetati tema abiks.

Suurtükiväe valitsuse ülem allus Peastaabi ülemale ja tema tööplaan esitati kinnitamiseks 17. detsembril. Selle plaani kohaselt "Suurtükiväe valitsus organiseerib, formeerib, juhib, korraldab ja kontrollib kõiki temale alluvaid üksusi. Samuti valvab suurtükkide korrashoiu, laskemoona ja varustuse üle."[344] Suurtükiväe valitsusel oli seega kaks ülesannet: vägede varustamine ja uute üksuste formeerimine. Samuti kuulusid Suurtükiväe valitsuse kompetentsi väljaõppega seonduvad küsimused. Suurtükiväe valitsusele allus ka Suurtükiväe ladu, mille

---

[339] Lisaks võis polk saada neljast kuni kuuest 37 mm suurtükist koosneva patarei. Vt. ERA 495-12-695, l. 17. Georg Leets. Jalasuurtükivägi. 1932.
[340] ERA 2124-3-1892. l. 1. Suurtükiväe organiseerimine 1918. a. lõpul.
[341] Suurtükiväe Valitsuse tööd korraldas Vabadussõja esimesel nädalal Georg Kirschbaum. Martin Terras oli 25. novembril 1918. sõitnud Viru rindele ilmselt eesmärgiga hankida sakslastelt suurtükke.
[342] ERA 2124-3-1892, l. 2–3. Suurtükiväe organiseerimine 1918. a. lõpul.
[343] Samas, l. 3.
[344] Samas, l. 9.

ülesandeks oli koguda sakslastest maha jäänud relvi ja varustust ning seada korda remonditöökojad.[345]

23. veebruaril 1919. aastal allutati Suurtükiväe valitsus Ülemjuhataja staabile. Alates 19.01.1919 kuni juuli lõpuni oli Suurtükiväe valitsuse ülemaks Soome armee kindralmajor Paul Londen.[346] 1. suurtükipolgu adjutandi Georg Kromeli sõnul olevat Paul Londen olnud kõrk ja suhelnud alluvatega vene keeles. Nii olevat alamleitnant Alvin Adler, kellel oli õnnestunud Rakverest enne enamlaste tulekut vaevalt põgeneda, saanud kindralilt 10 päeva peavahti selle eest, et tal puudusid sinelil pagunid. Kindral ise ja tema kaasa toodud adjutant kandsid soome mundrit.[347]

1. augustil 1919. aastal asendas P. Londeni Herbert Brede, kes oli sellel kohal kuni Vabadussõja lõpuni.

Suurtükiväe valitsuse peamiseks ülesandeks Vabadussõja alguses oli suurtükkide ja laskemoona hankimine. 1. Eesti suurtükiväe brigaadi suurtükid ja varustuse olid sakslased konfiskeerinud. Niisiis valitses Vabadussõja alguses suur puudus nii suurtükkidest, mürskudest, hobustest kui muust suurtükiväe varustusest. Kui rindel läks mõni suurtükk rikki, ei olnud seda sageli võimalik asendada.[348]

Esimesed suurtükid, mis hankida õnnestus, paigutati soomusrongidele. Tagantjärele võib öelda, et see oli õige otsus. Välipatareide formeerimine võttis aega ja need poleks olnud küllalt mobiilsed tagamaks jalaväele toetust kogu rinde ulatuses. Esimese suurtükilasu Vabadussõjas tegi LRSR 1 Vaivara raudteejaama lähedal 2. detsembril 1918. aastal.[349]

Järgnevalt vaatame, kuidas kulges suurtükiväe üksuste formeerimine. Kindralite Aleksander Tõnissoni ja Andres Larka poolt Soomes koostatud kava kohaselt pidi Eesti sõjaväe tuumikuks oleva diviisi koosseisus formeeritama üks suurtükipolk. Eraldi suurtükiväe juhi institutsiooni kava ette ei näinud. Kuna patareide formeerimine suurtükkide puudusel viibis, tegeles suurtükipolgu ülem esialgu ka Suurtükiväe valitsuse kompetentsi kuuluvate küsimustega.

1. suurtükiväe polgu formeerimine Tallinnas algas 21. novembril 1918. Ohvitseride kogumine oli alanud varem seoses 16. novembril välja kuulutatud ohvitseride mobilisatsiooniga. Esimesed ohvitserid polgus olid tulevane polguülem Hugo Kauler, majandusülem Richard Lessel ja adjutant Georg Kromel.[350] 1. suurtükipolgu struktuur kinnitati 8. detsembril. Polgus olid staap, kolm divis-

---

[345] ERA 2124-3-719 l. 10. Valter Martma. Meie suurtükiväe organisatsioon, relvastis, varustus ja tegevuse isloomustus Vabadussõjas.

[346] ERA 498-16-10, l. 77. Sõjavägede ülemjuhataja päevakäsk nr. 28. 19.01.1919.

[347] ERA 2124-3-477, l. 5p. Gustav Kromel. 1. Suurtükiväepolgu esimese adjutandi isiklikke mälestusi 1918–1919 a.

[348] ERA 2124-3-1792, l. 1. Suurtükivägi Vabadussõjas 25.08.1919–3.1.1920.

[349] ERA 2124-3-719 l., l. 13. Valter Martma. Meie suurtükiväe organisatsioon, relvastis, varustus ja tegevuse isloomustus Vabadussõjas.

[350] ERA 2124-3-1892, l. 5. Suurtükiväe organiseerimine 1918. a. lõpul

joni (igas divisjonis 2 patareid) õppekomando ja sidekomando. Neljasuurtükilises patareis olid sidekomando, luurekomando ja voor. Seega pidi divisjonis olema 8 ja polgus kokku 24 suurtükki. Polgus oli ette nähtud 4 staabiohvitseri, 30 vanemohvitseri, 3 arsti, 9 ametnikku, 119 allohvitseri ning 925 kapralit ja reameest. 1.12.1918 oli 1. suurtükipolgus vaid 91 meest, neist 19 ohvitseri.[351] Patareide tegelik formeerimine sai siiski alata alles pärast Soome abi kohale jõudmist. Esimesed kaks välisuurtükiväe patareid komplekteeriti suurtükkidega 13. detsembriks. Taandumise käigus õnnestus formeerida kuus patareid, millest kolm läksid Viru rindele ja kolm Lõunarindele.

Koos 2. jalaväediviisi asutamisega Lõunarindel 21. jaanuaril 1919. aastal algas ka 2. suurtükiväe polgu formeerimine kapten Herbert Brede juhtimisel. Relvad ja isikkoosseis saadi peamiselt 1. suurtükipolgust. 16. veebruaril sõitis polgu staap Tartusse 2. diviisi ülema käsutusse.

3. jalaväediviisi formeerimine tingis vajaduse uute suurtükiväe üksuste järele. 14. märtsil 1919. aastal alustas alampolkovnik Martin Terras Sõjavägede ülemjuhataja korraldusel 3. raskesuurtükiväe divisjoni formeerimist, mis hiljem nimetati ümber 3. suurtükiväe polguks. Suurtükkide ja ohvitseride kaadri puudusel osutus uue polgu formeerimine keeruliseks. Uute patareide asutamine osutus võimalikuks alles pärast Soome abivägede lahkumist, kes jätsid eestlastele oma suurtükid ja varustuse.

Lisaks välisuurtükiväele formeeriti Vabadussõja ajal kolm kindluse raskesuurtükiväe divisjoni. 1. kindluse raskesuurtükiväe divisjon formeeriti 6. detsembril 1918. Vene merekindluse relvade haldamiseks ja kasutamiseks. 1919. aasta kevadel saadeti divisjoni liikuvad kindluse patareid Lõunarindele 2. diviisi ülema käsutusse. 1. kindluse raskesuurtükiväe divisjon jõudis formeerida ja rindele saata 6 patareid.

2. kindluse raskesuurtükiväe divisjonile pandi alus 4. jaanuaril 1919. aastal Tallinnas. Divisjon tegutses peamiselt Narva rindel, kus etendas olulist osa Vabadussõja lõppvõitlustes. 2. kindluse raskesuurtükiväe divisjoni kuulus Vabadussõja ajal maksimaalselt üheksa patareid, millest vahetult sõjategevuses osales kuus. 1920. aasta jaanuaris formeeriti ka 3. kindluse raskesuurtükiväe divisjon, mis aga lahingutegevusest enam osa võtta ei jõudnud.

1919. aasta aprilliks oli Eesti sõjaväes moodustatud kolm suurtükiväepolku, kaks kindluse raskesuurtükiväe divisjoni ja viis iseseisvat patareid ühtekokku 31 patarei ja 102 suurtükiga. Neist 17 olid välisuurtükiväe patareid 62 suurtükiga ja 14 raskesuurtükiväe patareid 40 suurtükiga. Tagalas tegutsesid veel kaks patareid (Sõjakooli patarei ja tagavara patarei, mis hiljem formeeriti divisjoniks). Esimeses koolitati suurtükiväe ohvitsere ja teises allohvitsere ja tehnikuid.[352] Nagu näha oli 1919. aasta kevadeks suurtükiväe arvukus kasvanud, kuid pikemaks oli veninud ka rinne ning suurtükiväe asetus rindel oli endiselt hõre.

---

[351] **Toe Nõmm**. Eesti suurtükivägi 1918–1940. Relvastus ja ülesehitus // Laidoneri muuseumi aastaraamat. Tallinn 2004, lk 55.
[352] Samas, lk 76.

Vabadussõja lõpuks oli suurtükiväes kolm suurtükiväepolku, kolm kindluse raskesuurtükiväe divisjoni, Balti, Ingeri ja Katšanovi patareid, kuus positsioonipatareid ning Soomusautode kolonni juures asuv patarei – ühtekokku 45 välisuurtükiväe patareid. Neile lisandusid soomusrongidel asuvad suurtükid – kuus patareid laiarööpmelistel ja viis suurtükiväe rühma (poolpatareid) kitsarööpmelistel rongidel (kokku 8,5 arvestuslikku patareid).[353] Soomusrongide suurtükivägi allus soomusrongide suurtükiväe inspektori kaudu suurtükiväe valitsusele.

Kuna suurtükiväge oli vähe, siis paigutati patareisid pidevalt ümber. See tekitas segadust asjaajamises. Jalaväe ülemad harjusid oma patareidega ja ei tahtnud neid ära anda. Sagedaste ümberpaigutamiste ja ümberformeerimiste tõttu hoiti patareide kirjavahetust eraldi kaustas.

Suurtükiväe polgud allusid administratiivselt Suurtükivalitsusele ja operatiivselt diviiside ülematele. Patareid allusid operatiivselt selle jalaväepolgu ülemale, kelle vastutusalas nad asusid. Samas lugesid end patareide ülemateks ka suurtükiväe polkude ülemad (kui vanemad suurtükiväe juhid) ja nende abid. Kuna võimupiirid olid täpselt määratlemata, esines sellel pinnal arusaamatusi.

Eesti rahvusest suurtükiväeohvitserid Vene armees

Võrreldes jalaväega teenis enne I maailmasõda tsaariarmees suhteliselt vähe eesti rahvusest suurtükiväe ohvitsere. Teadaolevalt teenis ajavahemikul 1900–1914 tsaariarmees 24 eestlasest suurtükiväe eriala kaadriohvitseri (ca 9% kaadriohvitseride üldarvust). Suurtükiväe ohvitseride vähesus võis olla tingitud karmimatest nõuetest hariduse osas suurtükiväekooli sisseastumisel. Kui jalaväe junkrukooli võeti vastu linnakooli või lõpetamata gümnaasiumi baasil, siis suurtükiväe kooli (nagu ka inseneriväe kooli) sisseastumisel nõuti täielikku keskharidust. Võib arvata, et paljud gümnaasiumi täiskursuse lõpetanud eestlased eelistasid sõjaväekarjäärile õpinguid kõrgkoolis või leidsid pärast gümnaasiumi lõppu tööd mõnel tsiviilerialal.

Lisaks oli konkurss suurtükiväe kooli suurem kui jalaväe koolis. Kuni XIX sajandi lõpuni koolitas Venemaal suurtükiväe ohvitsere vaid üks õppeasutus – Mihhaili suurtükiväekool Peterburis. Alles 1894. aastal reorganiseeriti Konstantini sõjakool suurtükiväe kooliks. Nii valitses XIX sajandi viimastel kümnenditel suurtükiväe ohvitseridest suur puudus. Eriti terav oli probleem kindluse suurtükiväes, kus teenimist peeti vähem prestiižikaks kui väli- või ratsasuurtükiväes. Kuna suurtükiväe ohvitsere nappis, võisid jalaväekooli lõpetanud ohvitserid pärast stažeerimist suurtükiväes ja eksami sooritamist, minna üle suurtükiväkke. 24 eesti rahvusest suurtükiväe kaadriohvitserist olid vaid pooled lõpetanud Mihhaili või Konstantini suurtükiväe kooli (vastavalt kuus ja seitse

[353] **T. Nõmm**. Eesti suurtükivägi 1918–1940. Relvastus ja ülesehitus // Laidoneri muuseumi aastaraamat. Tallinn 2004, lk 79.

ohvitseri).[354] Kümme ohvitseri olid lõpetanud jalaväekooli ja läinud hiljem üle suurtükiväkke. Ühe ohvitseri kohta andmed puuduvad.[355] Autorile teadaolevalt ei ole ükski eestlane õppinud ka Mihhaili suurtükiväe akadeemias.

24 ohvitserist oli 1914. aasta suvel-sügisel teenistuses 17 meest. Kolm ohvitseri olid surnud (Mihkel Grünbach, Alfred Saar, Julius Uder), üks ohvitser oli erus (Eduard Johanson), kuid mobiliseeriti I maailmasõja ajal ning ühe ohvitseri kohta andmed puuduvad (Viktor Valge). Lisaks kaadriohvitseridele olid veel vähemalt paarkümmend eestlast sooritanud enne I maailmasõda suurtükiväe reservlipniku eksami. Seega küündis eesti rahvusest suurtükiväe ohvitseride koguarv I maailmasõja künnisel umbes 40 isikuni.

I maailmasõja ajal lisandus veel umbes 130 eestlasest suurtükiväe ohvitseri. Nendegi hulgas oli arvestatav hulk jalaväest üle tulnuid. Seega võib öelda, et I maailmasõja ajal teenis suurtükiväes ühtekokku vähemalt 160–170 eesti rahvusest ohvitseri, mis moodustab vaid veidi üle 6% eesti rahvusest ohvitseride koguarvust.

1917. aasta sügisel oli elus vähemalt viisteist suurtükiväe eriala kaadriohvitseri. Kolme mehe kohta andmed puuduvad. Alfred Birkenbergi ja Oskar Uusi mainitakse viimast korda 1914. aasta suvel.[356] Kapten Vladimir Mõtuse kohta pärinevad viimased andmed 1910. aastast, mil ta teenis Vladivostokis 9. Ida-Siberi suurtükiväe brigaadis.[357] Arvestades et suurtükiväe kaotused I maailmasõjas olid suhteliselt väikesed, siis võib arvata, et 1917. aasta sügisel oli elus ka suurem osa eestlastest suurtükiväe reservlipnikke ja sõjaaegseid ohvitsere.

Suurtükiväe juhid Vabadussõjas

Vene sõjaväest tuli Eesti sõjaväkke üle suhteliselt vähe suurtükiväe ohvitsere. Kuni 1. jaanuarini 1919. aastal oli Eesti rahvaväe suurtükiväe osadesse teenima asunud vaid 36 suurtükiväe ohvitseri. Hiljem see arv kasvas, küündides sõja lõpus 80 ohvitserini.[358] See oli siiski kõigest pool kõigist Vabadussõja ajal

---

[354] Mihhaili suurtükiväe kooli olid lõpetanud Vladimir Bienenkorb, Herbert Brede, Mihkel Grünbach, Arved Melkov, Paul Tenno, Oskar Uus. Konstantini suurtükiväe kooli olid lõpetanud Johan Jamberg, Vladimir Janitz, Adolf Johanson, Arnold-Eduard Luik, Alfred Songi, Karl Tiitso, Felix Treder.

[355] Huvitav on märkida, et kümnest jalaväekooli lõpetanud ja suurtükiväkke üle läinud ohvitserist olid tervelt viis Kiievi sõjakooli kasvandikud aastatest 1894–1897 (Alfred Birkenberg, Vladimir Mõtus, Alfred Saar, Julius Uder ja Artur Vöörmann). Kaks ohvitseri olid lõpetanud Vilno (Martin Terras, Karl Mutso), üks ohvitser oli lõpetanud Aleksei sõjakooli Moskvas (Artur Johanson) ja üks Vladimiri sõjakooli Peterburis (Johannes Roska).

[356] РГВИА 408-1-список 14221; 408-1- список 27–124.

[357] Общий список офицерским чинам Русской Императорской Армий. С.-Петербург 1910, lk. 701.

[358] ERA 495-12-715, l. 7.

suurtükiväes teeninud ohvitseridest. Teine pool tuli teistest relvaliikidest (peamiselt jalaväest) ning Vabadussõja ajal organiseeritud kursustelt.

Erialase väljaõppe saanud ohvitseride vähesus avaldas mõju suurtükiväe tegevusele Vabadussõjas. Lisaks tuleb arvestada, et suurtükiväe reservbrigaadides oli väljaõppe tase vägagi erinev. Seda eriti võrdluses jalaväega, kus väljaõpe oli ühtlasema tasemega.[359]

21. veebruari 1919. aasta päevakäsus nr. 75 käskis ülemjuhataja koondada kõik staapides, asutustes ja väeosades teenivad suurtükiväe ohvitserid ja eriteadlased (suurtükiväe tehnikud) Peastaabi inspektori jaoskonda, kust nad suunati edasi Suurtükiväe valitsuse ülema käsutusse. Sellega koondati kõik Eestis viibivad suurtükiväe ohvitserid oma relvaliigi teenistusse. Ometi ei piisanud neist rahuldamaks kasvava suurtükiväe vajadusi. 3. märtsil 1919. aastal teatas Suurtükiväe valitsuse ülem käskkirjaga suurtükiväe polkude ja divisjonide ülematele, et sõjaministri abi, arvestades suurtükiväe ohvitseride puudust, lubab patareide juurde läkitada ühe jalaväe ohvitseri "praktiliste oskuste omandamiseks ja ettevalmistamiseks teenistuseks suurtükiväes."[360] 1919. aasta aprillis alustati sõjakooli formeerimist ja 6. aprillil esitas Suurtüki valitsuse ülem Ülemjuhataja staabiülemale kava suurtükiväe ohvitseride ettevalmistamiseks loodava sõjakooli juures. Juba 14. aprillil alustas sõjakoolis õppetööd suurtükiväe ohvitseride ettevalmistamise klass. Esimesed 56 kadetti lõpetasid sõjakooli suurtüki klassi 5. oktoobril 1919. aastal ja ülendati lipnikuks.

Ohvitseride puudusel määrati Vabadussõja ajal rühmaülemateks suurema praktilise vilumuse ja lahingkogemusega veltveebleid ja allohvitsere. Et viimaste teadmisi teoreetiliselt täiendada, avati Tallinnas tagavara patarei juures 10. märtsil 1919. ohvitseri asetäitjate kursused, mis kestsid kuni 3. maini 1919. aastal. Kursuse lõpetas ja ülendati ohvitseri asetäitjaks kaheksa suurtükiväe veltveeblit ja allohvitseri. Patareide arvu kasvades kasvas vajadus ka suurema arvu suurtükiväe allohvitseride ja tehnikute järele. Nii avatigi Tallinnas tagavara patarei juures allohvitseride kursused meistrite (tehnikute) ettevalmistamiseks. 12. mail 1919. aastal lõpetas selle komando 71 meest.[361]

Nagu nägime, võtsid Vabadussõjast osa vaid pooled eesti rahvusest suurtükiväe ohvitserid. Kaadriohvitsere oli nende seas kuus: Martin Terras, Karl Tiitso, Herbert Brede, Eduard Johanson, Vladimir Janitz ja Johannes Roska (kaks viimast tulid Vabadussõja ajal üle Valgearmeest ja Karl Tiitso Punaarmeest). Valgearmees teenisid kaadriohvitseridest Karl Mutso, Alfred Songi ja Paul Tenno (viimane sealjuures Eesti piirides tegutsenud Põhjakorpuses (Loodearmees). Punaarmees teenisid Harald Kruk, Felix Treder ja Artur Vöör-

---

[359] Välisuurtükiväest tulnud ohvitserid näitasid laskmises paremaid tulemusi, kui need, kes olid tulnud kindluse suurtükiväest. Samas olid Vabadussõjas kasutusel kindluste suurtükid, mida välisuurtükiväes teeninud ohvitserid ei tundunud.

[360] ERA 2124-3-1171, l. 1–2. Richard Rubach. Suurtükivägi Vabadussõjas. III. 16. veebr. 1919–25. maini 1919.

[361] Samas.

man. Leitnant Johan Jambergi ja staabikapten Vladimir Bienenkorbi saatuse kohta pärast 1917. aastat andmed puuduvad.

Eesti suurtükiväe ohvitserid (ka kaadriohvitserid) olid enamuses väga noored. Kaadriohvitseridest olid kümme meest lõpetanud sõjakooli ajavahemikus 1910–1914 ning viis neist vahetult I maailmasõja eel või selle ajal 1914. aasta suvel-sügisel. Enam kui kümneaastase staažiga suurtükiväe ohvitsere (arvestades ka sõja aastaid) oli vaid üksikuid. Staabiohvitseri pagunid jõudsid I maailmasõja lõpuks välja teenida neli meest. Alampolkovnikuks ülendati Martin Terras ja Arnold-Eduard Luik. Viimane neist sai 1915. aastal raskelt haavata ja teenis pärast seda rivitutel kohtadel. M. Terras võttis osa Vabadussõjast, kuna A. Luik opteerus pärast Vabadussõja lõppu. Kumbki polkovniku aukraadini jõudnud eestlasest suurtükiväe ohvitser Vabadussõjas ei osalenud. Artur Vöörmann jätkas pärast enamlaste võimuletulekut teenistust Petrogradis Suurtükiväe Peavalitsuses, kus ta oli teeninud juba enne I maailmasõda. Polkovnik Artur Johanson teenis I maailmasõja ajal raskesuurtükiväe divisjoni ülemana. Andmed tema edasise saatuse kohta puuduvad.

Kõige suurema kogemusega suurtükiväe juht Eesti sõjaväes Vabadussõja ajal oli Pärnumaalt pärit alampolkovnik Georg Feofanov, kes oli rahvuselt venelane. G. Feofanov juhatas 1919. aasta oktoobrist kuni Vabadussõja lõpuni 2. suurtükipolku. Suure osa maailmasõja ajast oli G. Feofanov olnud välipatarei ülem ja 1917. aasta märtsist 43. suurtükibrigaadi divisjoniülem.

Suurem osa Vabadussõja aegseid suurtükiväe juhte olid I maailmasõjas olnud patarei nooremad ohvitserid või paremal juhul patarei ülemad (reeglina lühikest aega). Peale mainitud Georg Feofanovi ei olnud ühelgi suurtükiväe juhil divisjoni juhtimise kogemust. Vabadussõjas 3. suurtükipolku juhatanud Martin Terras oli näiteks endine patareiülem, kes maailmasõja lõpus oli mõned kuud jõudnud olla divisjoni majandusülem. Kogu Vabadussõja vältel 1. suurtükiväepolku juhatanud Hugo Kauler oli samuti patareiülem niisamuti nagu ka 2. suurtükiväepolgu ülemad Herbert Brede ja Johannes Roska. Kindluse suurtükiväe divisjonide mõlemal juhil oli varasemast samuti vaid patarei juhtimise kogemus. Vene armees ei viinud patareiülem läbi isegi taktikalisi õppusi (see kuulus divisjonide ülemate kompetentsi). Patareiülema peamisteks kohustusteks oli vaatluspunkti leidmine ja tulistamine. Patarei nooremohvitser tegeles lisaks meeskonna väljaõppega.

Vabadussõja aegsetest välisuurtükiväe patareide ülematest olid kõige suurema lahingukogemusega Johannes Roska, Karl Tiitso, Jaan Tõnisson, Vladimir Janitz (teenis lühikest aega välipatarei nr. 7 ülemana), Heinrich Laretei ja Paul Mühlverk, samuti 1. ratsapolguga koos töötanud välipatarei nr. 11 ülem August Rose. Staabikapten Jaan Tõnisson oli teeninud maailmasõja algusest kuni lõpuni 22. suurtükiväe brigaadis. Enne, kui ta 1914. aasta novembris lipnikuks ülendati, jõudis ta välja teenida kaks sõduri Georgi risti. Jaan Tõnisson osales paljudes lahingutes ja teda autasustati viie lahingordeniga.[362]

---

[362] ERA 495-7-6259. Jaan Tõnissoni teenistuskiri.

Kuid oli ka neid, kellel puudus varasemast igasugune juhtimis- ja lahingukogemus. Näiteks lipnik John-Joseph Remmel oli lõpetanud jalaväekooli ja sooritanud alles 3. juunil 1917. aastal suurtükiväe ohvitseri eksami. Pärast seda teenis ta Tallinnas Peeter Suure merekindluses suhteliselt rahulikus keskkonnas. Vabadussõja ajal nimetati ta juba 1919. aasta jaanuaris välipatarei nr. 4 ülemaks.[363]

Teine Vabadussõja aegne patarei ülem Richard Lessel oli jalaväe reservlipnik, kes suure osa sõjaajast teenis Tallinnas politseiametnikuna. 1916. aasta mais R. Lessel mobiliseeriti ja määrati teenima Peeter Suure merekindluse suurtükiväepolku, kust 1918. aasta jaanuaris viidi üle 1. Eesti suurtükiväebrigaadi 4. patarei ülemaks. Vabadussõja puhkedes nimetati rahvusväeosades leitnandiks ülendatud R. Lessel esmalt 1. suurtükiväepolgu majandusülemaks ja kuu hiljem rindele sama polgu 6. patarei ülemaks.[364] Päris kindlalt võib väita, et mõlemal mehel puudus patarei juhtimiseks vajalik kogemus. Ometi näib, et nad said oma kohal hakkama ja Richard Lessel teenis koguni välja VR I/3. Enamus Vabadussõja aegsetest patareide ülematest ja patareide vanematest ohvitseridest olid siiski vähemalt 1917. aasta suvel olnud rindel ja saanud seal tuleristsed. Mitmed olid saanud maailmasõjas haavata või põrutada ning omasid kahte või enamat lahingautasu.[365]

Nii nagu ka jalaväe juhid, oli ka suurem osa suurtükiväe juhte positsioonisõja kogemusega. See tähendab, et nad olid harjunud olukorraga, kus patareid on paiksed, patareide positsioonid on korralikult moondatud, tiivad ja seljatagune kaitstud ja varustamine stabiilne. Vabadussõja olud olid sootuks teised. Eriti Lõunarindel oli tegu enamasti manööversõjaga, mis nõudis juhtidelt enam initsiatiivi ja leidlikkust. Suutükiväe polgu staap asus eesliinist kaugel paiknedes enamasti diviisi staabi läheduses. Divisjonide ülemate puudumine kahes suurtükipolgus ja jalaväe juhtide oskamatus suurtükiväge kasutada tähendas, et patareide ja poolpatareide ülemad olid Vabadussõja ajal küllaltki iseseisvad.

Suurtükiväe napp relvastus ja improviseeritud organisatsioon ei lubanud juhtidel alati rakendada Vene armees omandatud kogemust. Samas võis juhtide noorus ja vähene kogemus tulla isegi kasuks. Pole kindel, kas teenistuses vilunud, kuid "kivistunud vaadetega" vanad kaadriohvitserid oleksid Vabadussõja küllaltki spetsiifiliste oludega kohanenud. Vabadussõjas ostusid kõige tähtsamaks juhtide algatusvõime ja julgus langetada iseseisvalt otsuseid. Kuigi suurtükiväe juhtide enamuse moodustasid endised patareide nooremad ohvitserid ja patareiülemad, tulid nad oma ülesandega rahuldavalt toime. Kuigi tuleb lisada – seda Vabadussõja küllaltki spetsiifilistes oludes. Näiteks ei olevat olnud Vabadussõja ajal olnud probleem sõita patareiga lahtisele tulepositsioonile. Vastane omas suurtükiväe arvukuse osas küll ülekaalu, kuid nõrga juhtimise tõttu ei

---

[363] ERA 495-7-4754. John-Joseph Remmeli teenistuskiri.

[364] ERA 4985-7-2710. Richard Lesseli teenistuskiri.

[365] Suurtükiväe juhtide seas on viis Georgi kavaleri: Herbert Brede, Georg Feofanov, Karl Tiitso, Vladimir Janitz ja Hugo-Johannes Möldre (viimane oli jalaväe ohvitser, kuid teenis Vabadussõja ajal 1. suurtükiväe polgu sideülemana).

suudetud lahtiselt positsioonilt tulistamist segada.[366] Kindlasti on õigus ka neil, kelle arvates jäi suurtükiväe panus Vabadussõjas tagasihoidlikuks. Kõik sõltub sellest, millega võrrelda. Kui võrrelda Vabadussõja rinnet I maailmasõja rindega, siis oli suurtükiväe toetus jalaväele tõesti tagasihoidlik. Tõhusamalt toetas eesti suurtükiväge oma jalaväge vaid Vabadussõja lõpu kaitselahinguis Narva rindel.[367]

[366] Lahtiselt positsioonilt laskmise põhjuseks oli sidevahendite nappus ja võib-olla ka kogenud tulejuhi puudumine.
[367] ERA 2124-3-719, l. 20. Valter Martma. Meie suurtükiväe organisatsioon, relvastis, varustus ja tegevuse isloomustus Vabadussõjas.

7. PEATÜKK. SOOMUSVÄE JUHID

Soomusrongid Vabadussõjas

Soomusrongid olid Eesti sõjaväe mõjusamateks löögiüksusteks Vabadussõjas. Eriti suur oli soomusrongide tähtsus Landeswehri sõjas ja Vabadussõja esimestel kuudel. Seda nii otsese sõjategevuse kui vägede moraali tõstmise seisukohalt. 1918. aasta detsembris olid soomusrongid ühed vähesed, kes julgesid pealetungivat vaenlast rünnata ja temaga ise kontakti otsisid. 4. jaanuaril 1919. aastal võitis LRSR 1 lahingu Kehra jaama juures. 6. jaanuaril 1919. aastal vallutas sama rongi dessant vaenlase patarei, millest avati tuli lähedal asunud mõisa pihta. Mõisast taandudes jättis vaenlane lahinguväljale ka ühe raskesuurtüki. Need suurtükid olid Eesti sõjaväe esimesed kaalukad trofeed Vabadussõjas.

Kolm soomusrongi Tapa-Tallinn raudteeliinil 1919. aasta jaanuaris tagasid meie Viru rindel opereerivatele vägedele peamistel löögisuundadel ülekaalu tulejõus ja mobiilsuses. Soomusrongide tegevust kergendas asjaolu, et vaenlane ei saanud purustatud Narva raudteesilla tõttu oma soomusronge kasutada. Nii õnnestus vähemalt osaliselt kompenseerida vaenlase ülekaal rindel (eeskätt välisuurtükiväe ja ratsaväe osas). Soomusrongid tegid ootamatuid ja vahel ka hulljulgeid väljasõite vaenlase positsioonide lähedusse või nende sisse. Soomusrongide väljapaistvamateks ettevõtmisteks Vabadussõjas olid Tartu vallutamine 14. jaanuaril 1919 ja Anton Irve initsiatiivil toimunud kahe soomusrongi (LRSR 1 ja 2) üllatusrünnak Irboskale kuu aega hiljem, mille käigus vangistati Punaarmee 85. kütipolgu staap. Soomusrongid hoidsid Irboska raudteejaama kuus päeva enda käes, kuni olid lõpuks sunnitud ülekaaluka vaenlase survel taanduma. Suur roll oli soomusrongidel ka Võnnu lahingu võidus.

Soomusrongide tegevuse raskuspunkt Vabadussõjas oli Lõunarindel. Tegutseti peamiselt kahel operatsioonisuunal: Võru-Pihkva ja Valga-Riia, samuti Mõisaküla, Ruhja ja Marienburgi ümbruses. Pärast Valga vallutamist sai sellest linnast soomusrongide põhiline operatsioonibaas. Vähemal määral osalesid soomusrongid sõjategevuses Viru rindel. Soomusrongide diviisi löögiüksused osalesid ka Loodearmee sügises pealetungis Petrogradile (Krasnaja Gorka operatsioon).

Nagu suurtükiväe ja jalaväe puhul, nii jättis Vabadussõjas soovida ka soomusrongide ja jalaväe koostöö. Eriti Vabadussõja alguses, kui rongidel ja jalaväel puudus harjumus ja oskus koos töötada. Seetõttu ei suudetud soomusrongide potentsiaali alati täielikult ära kasutada. Mõnel juhul olid soomusrongide ja jalaväe suhted aga lausa pingelised.[368] Olukorra stabiliseerudes rindel 1919. aasta sügisel määrati Soomusrongide diviisile Lõunarindel oma kaitselõik Pihkva järve ja raudtee vahelisel alal.

---

[368] ERA 2124-3-1253, l. 5p. Kapten Jakob Saidlo. Andmed meeleolude kohta 1918. aasta sügisel.

Soomusrongide Vabadussõja aegne organisatsioon

Soomusrongid allusid Vabadussõja alguses Johan Pitkale, hiljem Sõjavägede ülemjuhatajale, kes võis ronge kasutada vastavalt vajadusele ükskõik millisel operatsioonisuunal. Sisuliselt oli soomusrongid ülemjuhataja operatiivreserv. Esimest korda kasutati seda reservi Tartu vallutamisel 14. jaanuaril 1919. aastal, kui Ülemjuhataja nõudis 1. jalaväediviisi ülemalt "aidata soomusrongidega ligi niipalju kui vähegi saab." Hiljem allutati soomusrongide ülemale ka raudtee piirkonnas tegutsenud jalaväe üksused. Näiteks 1919. aasta märtsis Petseri ründamisel juhatas kapten Anton Irv gruppi, kuhu lisaks soomusrongidele kuulusid Kuperjanovi partisanid, skaudid, kalevlased ja 7. jalaväepolgu üksused. Vabadussõja lõpus oli Soomusrongide diviisi koosseisu lülitatud Kuperjanovi partisanid, Kalevi Maleva, skaudid, Soomusautode kolonn, Soomusrongide diviisi tagavarapataljon ja rida väiksemaid üksusi. Tule- ja löögijõult oli Soomusrongide diviis võrreldav jalaväe diviisiga. Soomusrongide divisjoni (hiljem diviisi) ülem oli diviisiülema õigustes. LRSR ülem oli Vabadussõjas võrdsustatud polguülema ja kitsarööpmeliste soomusrongide (KRSR) ülem pataljoniülemaga.

Vabadussõja alguses tegutsesid LRSR-d ja KRSR-d eri suundadel ega olnud allutatud ühtsele juhtimisele. LRSR tööd koordineeris kapten Karl Parts ja KRSR oma kapten Albert Peters, kes mõlemad allusid otse Sõjavägede Ülemjuhatajale. Pärast Valga raudteesõlme vallutamist 1919. aasta veebruaris, kui soomusrongidele avanesid uued löögisuunad Pihkva-Irboska, Volmari (Valmiera) ja Hopa (Ape), tekkis vajadus hakata rongide tööd koordineerima. 20. veebruaril 1919. aastal koondati kõik soomusrongid ja neid teenindavad remontrongid Soomusrongide divisjoniks, mille kooseisu lülitati ka Soomusautode kolonn, Soomusrongide divisjoni tagavarapataljon, Soomusrongide kuulipilduja kursus ja mõned väiksemad üksused.

10. märtsil 1919. aastal kinnitas Sõjavägede ülemjuhataja Soomusrongide divisjoni ajutise koosseisu, kusjuures divisjoniülem sai diviisiülema õigused administratiiv- ja distsiplinaaralal. Operatiivselt allusid soomusrongid jalaväediviisi ülematele, kelle vastutusalas nad parasjagu asusid. Pärast Karl Partsi haavatasaamist 1919. aasta veebruaris oli soomusrongide juhi kohuseid täitnud kapten Anton Irv. Soomusrongide divisjoni staabi formeeris kapten Johannes Poopuu, divisjoni adjutandiks määrati alamleitnant Johannes Eisenberg ja varustusülemaks sõjaväeametnik Mihkel Piperal. Pärast Anton Irve surma sai Soomusrongide divisjoni ülemaks uuesti Karl Parts.

Paralleelselt divisjoni formeerimisega alustati ka soomusrongide tehnilise poole reorganiseerimist. Vabadussõja käigus hakkas vaenlane soomusrongidega võitlemiseks kasutama järjest rohkem suurtükiväge, põhjalikumalt hakati purustama sildu ja raudteid. Rinde edenedes hakkasid soomusrongid jalaväest maha jääma. Nii tekkis vajadus remontrongide järele. Esimesed remontrongid ilmusid Lõunarindele juba 1919. aasta jaanuaris. Organisatsiooniliselt kuulusid

remontrongid Inseneripataljoni koosseisu, kuid allusid operatiivselt Soomusrongide divisjoni ülemale.[369]

Divisjoni insener Eduard Jürgens nimetati soomusrongide tehnika- ja sidekomandode ülemaks ning tema ettepanekul jagati soomusrongid löögi- ja staabiosaks, mis võimaldas ökonoomsemalt kasutada vedurite ressurssi ja parandas rongide löögiosa manööverdamisvõimet. Rongide liikumisosakonna ülemaks määrati Johannes Trubok ja divisjoni inseneri abiks Valga raudteetehase vagunimeister Albert Mägi. Hiljem nimetati inseneri teiseks abiks tehnik Paul Mägi. Jürgensi koosseisu väline abi kapten Malahov formeeris liikuva autoremondi töökoja.

23. augustil 1919. nimetati Soomusrongide divisjon ümber Soomusrongide diviisiks. Muutus oli pigem vormiline. Diviisi ülemaks jäi edasi Karl Parts ja staabiülemaks Johannes Poopuu. Diviisi ülema abiks nimetati Arnold Hinnom. Vabadussõja jooksul formeeriti Eesti ühtekokku kuus LRSR ja viis KRSR. Soomusrongide Diviisi ülemale olid allutatud niinimetatud löögiosad: Kuperjanovi partisanid ja Kalevlaste Maleva, mis olid Vabadussõja algusest peale teinud rongidega koostööd. Hiljem lülitati Soomusrongide diviisi löögiosade hulka ka Scouts pataljon, mis oli alustanud oma sõjateed KRSR 2 dessantüksusena.

Soomusrongide divisjoni (diviisi) koosseisu kuulunud tagavarapataljoni näol oli tegu tavalise jalaväe üksusega. Pataljon formeeriti 1919. aasta märtsis Soomusrongide divisjoni ülema k.t. kapten Irve korraldusel. Väeosa ülesandeks oli valmistada ette täiendust soomusrongide meeskondadele. Pataljoni formeerijaks ja ülemaks oli staabikapten Emil Kursk. 23. aprillil 1919. aastal sõitis pataljon Lõunarindele ja sai tuleristsed Mõniste juures. Sealtpeale viibis Soomusrongide divisjoni tagavarapataljon pidevalt rindel ning ei saanud täita oma ülesannet soomusrongide kaadrireservina. Sellepärast tehti 1919. aasta juunis polkovnik Sigefried Pindingule ülesandeks formeerida soomusrongide tarbeks uus reservüksus.

Suur arv eritüübilisi suurtükke tekitas probleeme suurtükkide hoolduse, mürskudega varustamise ja meeskonna väljaõppega. Näiteks oli LRSR 1 Vabadussõja ajal kasutusel koguni kaheksa erinevat tüüpi suurtükki. Vabadussõja lõpuks oli igal LRSR oma suurtükipatarei ja KRSR suurtükirühm (poolpatarei). Suurtükiväe organisatsiooni ühtlustamiseks määrati augusti alguses Ülemjuhataja päevakäsuga kõigile suurtükiväepatareidele, sealhulgas soomusrongide patareidele oma numeratsioon.

[369] ERA 495-12-752, l. 69. Ilmar Paul. Soomusrongide kasutamine möödunud sõdades ja väljavaated nende kasutamiseks tulevikus.

Soomusrongide juhid

Soomusrongide üksusi ei olnud Rahvaväe koosseisus ette nähtud ja nende kasutamine oli suuresti improviseeritud. Kogu Vabadussõja aja tunti soomusrongidel puudust nii suurtükkidest kui kogenud suurtükiväe ohvitseridest. Samuti ei olnud keegi Vabadussõja aegsetest soomusrongi komandöridest varem soomusrongil teeninud. Teenistuslehtede järgi otsustades ei omanud varasemat kokkupuudet soomusrongidega ükski Vabadussõja ajal soomusrongil teeninud ohvitser ja mõni üksik oli soomusrongi ehk oma silmaga näinud. Seetõttu kujunesid nii rongide koosseis kui kasutamise põhimõtted välja järkjärgult formeerimistöö ja sõjategevuse käigus omandatud kogemuste põhjal.

Nii nagu suurem osa meie Vabadussõja juhte, nii olid ka enamus soomusrongide juhtidest jalaväelased. Vaid LRSR 1 teeninud Osvald Dreher oli lõpetanud Nikolai Inseneriväekooli, kuna LRSR 2 tehnikaosakonna ülem Peeter Lutt ja LRSR 6 adjutant leitnant Aleksander Kura olid mereväelased.

Ohvitseride kõrval oli soomusrongide juhtide seas ka junkruid ja ohvitseri asetäitjaid. Näiteks oli LRSR 3 dessandi ülemaks junkur Robert Kirschbaum ning LRSR 4 adjutandiks ohvitseri asetäitja Fjodor Balbatov. LRSR 4 ajutiseks luurekomando ülemaks oli Soome armee veltveebel Mikko Pelanen ning LRSR 3 adjutandiks sõjaväeametnik Artur Mahnke, kes oli endine 145. Novotšerkasski polgu allohvitser. Ühtekokku teenis soomusrongidel Vabadussõja ajal juhi kohal umbes 110 ohvitseri, junkrut, ohvitseri asetäitjat ja sõjaväeametnikku.[370]

Nagu teistes väe- ja relvaliikides, kehtis ka soomusrongidel reegel, et varem formeeritud väeosad said parema juhtide kaadri. Kui LRSR 1 komplekteeriti kiiresti ja peamiselt vabatahtlikest, siis juba LRSR 2 meeskonna komplekteerimisel oli raskusi. Osa LRSR kaadrit tuli LRSR 1 pealt. LRSR 5 dessantüksus 1919. aasta kevadel Orava lahingute oli pärit sõjalaevadelt (navigatsiooni periood polnud veel alanud ja laevade meeskonnad olid "vabad").

Hiljem formeeritud rongidel oli ka arvuliselt vähem ohvitsere. Kui Ivar Reinvald sai käsu LRSR 5 juhtimine üle võtta, oli ta rongil ainus ohvitser. Rindele sõites lisandusid veel kaks ohvitseri (alamleitnant Voldemar Avotin ja lipnik Treial?).

Iseäranis raske oli leida rongidele kogenud suurtükiohvitsere. Leitnant Mart Undi ettekandest Suurtükiväe valitsuse ülemale võib lugeda: "On veel patareides suur puudus suurtükiväe ohvitseridest. Igas soomusrongi patareis on üks ohvitser ja 2 abi (alamväelased), kes muidugi mitte kõik oma ülesannete kõrgusel ei seisa. Selle tõttu ei ole ükski patarei ülem terve sõjaaeg puhkust saanud ja ei olegi lootust saada. Viie KRSR peale on kaks suurtükiväe ohvitseri. On veel rongidel mitmesuguseid kaliibrilisi suurtükkisid ja ka väljamaa omi;

[370] Siia on arvestatud ainult soomusrongide meeskonnad, mitte soomusrongide löögiosad.

nendel puuduvad õpperaamatud ja juhtnöörid. Nendega ümberkäimise peab patarei ülem tuulest võtma ja meeskonnale seletama." [371]

Mõnel juhul jätsid soomusrongidele määratud suurtükiväe ohvitserid ilmumata, kuna pidasid teenistust rongil liiga ohtlikuks. Karl Parts kirjutab oma mälestustes, et ta käis isiklikult Suurtükiväe valitsuses rongile määratud ohvitsere "välja nõudmas."[372] Selline olukord sai tekkida seetõttu, et suurtükiväe ohvitseridest oli suur puudus ja soovijail oli võimalik lasta ennast kergesti mõnda väli- või kindlusesuurtükiväe patareisse määrata. LRSR 3 teeninud lipnik Valter Thalheimi kirjeldab toonast olukorda sõnadega: "Ei olnud ainsatki staapi või keskust, kus oleks võidud öelda umbes nii, et lipnik Thalheim, minge ja võtke sealt ladust nagi otsast tarvilik varustus ja säält ohvitseride reservist kamp marujulgeid ohvitsere ning kusagilt tagavara pataljonist terve pataljon lõvijulgeid mehi."[373]

Vabadussõja aegsed soomusrongide meeskonnad olid sarnaselt jalaväe üksustele enamasti alakomplekteeritud. Sõja lõpul kinnitatud koosseisu tabeli kohaselt pidi näiteks LRSR meeskonnas olema 28 ja KRSR meeskonnas 15 ohvitseri. Tegelikult omasid rongid väga harva täiskoosseisu. LRSR oli korraga rongil olevate ohvitseride arv enamasti alla kahekümne. KRSR teenis Vabadussõja ajal keskmiselt neli kuni seitse ohvitseri. Seega mõjutas iga ohvitseri kaotus rongi tegevust. Keeruline olukord tekkis kitsaröö pmelistel soomusrongidel 1919. aasta kevadel, kui lühikese aja jooksul langes rivist välja mitu ohvitseri.[374]

Alakomplekteeritud olid ka meeskonnad. Näiteks pidi koosseisu tabeli järgi kitsaröö pmelisel rongil teenima 197 sõdurit ja allohvitseri. Tegelikult kõikus meeskonna arv 70 ja 150 vahel. LRSR dessantpataljonis pidid koosseisu tabeli kohaselt olema 226 meest, kuid tegelik meeste arv oli 120–170.

Enamus Vabadussõja aegsetest soomusrongide juhtidest olid sõjaaegsed ohvitserid või reservlipnikud.[375] Kaadriohvitsere teenis soomusrongidel vaid üksikuid ja needki ei olnud eesti rahvusest.

Mitmed soomusrongidel juhi kohal teeninud ohvitserid olid võtnud I maailmasõjast osa jalaväepolgu rooduülemana või mõne komando ülemana. Anton Irv oli endine 269. Novorževski polgu luurekomando ülem, LRSR 3 ülem Oskar

---

[371] ERA 498-16-16, l. 331p–332. Soomusrongide Diviisi inspektori raport Suurtükiväe Valitsuse ülemale 5.09.1919.

[372] **Karl Parts**. Kas võit või surm! I. kd. Tallinn 1991, lk. 15.

[373] ERA 2124-3-152, l.1p. Eugen Thalheimi mälestused Vabadussõjast.

[374] ERA 495-12-752, l. 65. Ilmar Paul. Soomusrongide kasutamine möödunud sõdades ja väljavaated nende kasutamiseks tulevikus; ERA 496-4-154, l. 117p. Kokkuvõte Soomusrongide Diviisi ja Soomusautode Kolonni asutamise ja tegevuse kohta. Koostanud Aleksander Tilger?

[375] Võrdluseks olgu öeldud, et Valges armees Lõuna-Venemaal teenis soomusrongide ülematena üle saja polkovniku. Vabadussõjas Eesti vastu tegutsenud Punaarmee soomusrongid olid komplekteeritud enamasti valitud meestega, kuid seal ei teeninud peaaegu üldse ohvitsere. See asjaolu avaldas negatiivset mõju rongide tööle.

Luiga oli endine 18. Siberi kütipolgu kuulipilduja komando ülem, Edgar Teslon 55. Siberi kütipolgu sidekomando ülem. Nikolai Kivi ja Osvald Mullas olid juhtinud roodu ning viimane täitnud lühemat aega ka pataljoniülema kohuseid.

Kuigi suur osa soomusrongide juhtidest oli ülendatud ohvitseriks 1916. aasta lõpus või 1917. aastal, oli enamusel neist rindekogemus.[376] 1916. aasta sügisel lipnikekooli lõpetanud Edgar Teslon (LRSR 4 ülem ja KRSR ülema abi) osales 1917. aasta sügisel 55. Siberi kütipolguga rasketes kaitselahingutes Riia all. 1917. aasta mais lipnikuks ülendatud Edvin Reinvaldt (LRSR 5 ülem) jõudis 48. Siberi kütipolguga samuti osa võtta lahingutegevusest ning 1917. aasta jaanuaris Taškendi lipnikekooli lõpetanud Eugen Bärenklau osales sama aasta suvel 94. Jenissei polguga lahingutes Riia all. Osa soomusrongide juhtidest oli lahingutest osa võtnud sõdurina (LRSR 1 luurekomando ülem lipnik Paul Villemi). Mõned ohvitserid olid jõudnud osaleda Vene kodusõjas (LRSR 1 kuulipilduja komando ülem lipnik Jaan Kuusik).

Teenistuskirjade põhjal otsustades olid LRSR juhid parema ettevalmistusega kui KRSR juhid. Osa KRSR juhtidest ei olnud rindel käinud ja vaid üksikud olid juhtinud rühmast suuremat üksust. Viimaste hulka kuulusid KRSR ülem Albert Peters (endine 10. Ingerimaa polgu rooduülem) ja KRSR 4 ülem Hendrik Tamm, kes enne vangilangemist 1917. aasta oktoobris jõudis olla mõne kuu 11. Siberi kütipolgus roodukomandör.

Soomusrongidel valitses tugev meeskonnavaim. Osalt oli see tingitud soomusrongi spetsiifilistest oludest. Ohvitserid elasid meeskonnaga koos. Koos söödi ja magati vaguni seina najale toetanud padrunikastidel üksteise peale nõjatudes. LRSR 1 ülem kapten Irv magas kuulipilduja platvormil, kus katuse aset täitis vaid katkine present.[377] Kõik see soodustas meeskonna ühtesulandumist. Ohvitseride ja sõdurite omavaheline suhtlus oli soomusrongidel vabam ja vähem formaalne kui enamikus jalaväe üksustes.

Paljud soomusrongide juhid olid varasemast omavahel tuttavad, mis aitas kaasa meeskonna ühtesulandumisel. Osa ohvitsere oli teeninud koos rahvusväeosades, kuid oli terve hulk neid, kes olid tuttavad varasemast ajast. Näiteks olid paljud LRSR 4 juhid Narvaga seotud. Narvast oli pärit selle rongi komandör Ernst Grasmandorff. Narva Kommertskoolis õppisid koos mõlemad LRSR 4 kuulipilduja komando ülemad Konstantin Kronk ja Konstantin Peterson (mõlemad olid ka Narvast pärit). Dessantpataljoni ülem ja rongi ülema abi leitnant Artur Tamm oli lõpetanud Narva Gümnaasiumi nagu ka 1. dessantroodu ülem (hiljem dessantpataljoni ülem) staabikapten Rudolf Uuk. Enne Uuki juhatas 1. dessantroodu samuti Narva Gümnaasiumi vilistlane Aleksander Mägi.

LRSR 1 juhtidest olid Tallinna Linnakoolis koos õppinud Eduard Neps ja Edgar Susi (ilmselt ka Artur Brackel). LRSR 2 juhtidest õppisid koos Tallinna Reaalkoolis rongi ülem Jaan Lepp, luurekomando ülem Julius Ots, dessandi

---

[376] Alati ei olnud määrav, millal keegi lipnikuks ülendati. Oli ka 1915. ja 1916. aastal lipnikuks ülendatud mehi, kes olid kogu sõja veetnud tagalas.

[377] 1. Soomusrongide rügement // Sõdur. 1928, nr. 6/7/8, lk 344.

ülem August Tõnishof ning rongi adjutant Edvin Reinvaldt. Riia Polütehnikumis õppisid ühel ajal ja võisid samuti üksteist tunda LRSR 2 kuulipilduja komando ülem Tõnis Kint ja sama rongi dessandi ülem lipnik Eugen Bärenklau.

Soomusrongide juhid torkasid silma oma suhteliselt kõrge üldharidusliku taseme poolest. Vähemalt kakskümmend üks soomusrongide juhti olid endised tudengid. Selle näitaja poolest olid soomusrongide juhtkond Inseneripataljoni kõrval Vabadussõjas üks "haritumaid." Suur osa ohvitsere oli enne I maailmasõda või selle ajal õppinud kas Tartu Ülikoolis või Riia Polütehnikumis, kuid oli ka Peterburi Mäeinstituudi, Varssavi Polütehnikumi, Moskva ja Helsingi ülikooli ning Saksamaa ja Austria-Ungari kõrgkoolide tudengeid. LRSR 2 kuulipilduja komando ülem leitnant Voldemar Songi oli enne mobiliseerimist õppinud Idakeelte Akadeemias.

Rongide ülemad

Kõik Vabadussõja aegsed soomusrongide juhid oli nooremad ohvitserid, kes 1917. aasta sügisel olid paremal juhul leitnandi või staabikapteni aukraadis. Keegi ei olnud varem soomusrongil teeninud ja kellelgi polnud varasemast staabitöö kogemust. Soomusrongide divisjoni ülema kohuseid täitnud Anton Irvel puudus üldse sõjaline haridus. Divisjoni ülema kohal teeninud A. Irv oli endine jalaväepolgu luurekomando ülem, kes oli lipnikuks ülendatud vahvuse eest. See seletab ehk, miks A. Irv käitus lahingute ajal sageli pigem noore riviohvitseri kui diviisi ülemana. Divisjoni ülema kohal teenides poleks A. Irvel pruukinud viibida nii sageli vaenlase tule piirkonnas, mis sai talle lõpuks ka saatuslikuks. A. Irv armastas käia ise luurel ja osaleda vahetult lahingutegevuses. Näiteks osales ta 1919. aasta aprillis soomusautos Kalevipoeg lahingutes Mõniste rajoonis, kusjuures soomusauto tegutses üksi ilma jalaväe julgestuseta.[378] Ka A. Irve hukkumine näib kinnitavat seisukohta, et see vapper ja energiline ohvitser ei olnud ma kõrgele teenistuskohale "järele kasvanud." Pealtnägijate sõnul hukkus A. Irv luurekäigul vaenlase positsioonide ees.[379] Tagantjärele võib arutleda selle üle, et A. Irv võttis liigseid riske, kuid tuleb silmas pidada, et sarnaselt temale käitusid ka mitmed teised soomusrongide kõrgemad juhid. Meenutagem kasvõi KRSR ülema kapten Albert Petersi hukkumist, kes rongile liikumiskäsu andmiseks tule all püsti tõusis. Ka Petersi asemel KRSR juhiks määratud Arved Engmann osales ise vahetult lahingutegevuses. Samamoodi käisid polguülema õigustes LRSR juhid eluga riskides dessandiga kaasas. Nende käitumine meenutas pigem noore leitnandi või lipniku käitumist, mida nad oma aastatelt ja kogemustelt tegelikult ka olid.

---

[378] ERA 2124-3-1405, l. 4p. Karl Tammekand. Soomusautode Kolonne 14. apr.1919 kuni 10. veebr. 1921.

[379] ERA 2124-3-1609, l. 2–3. Ado Uustalu mälestused Vabadussõjast.

Sellest hoolimata sai enamus Vabadussõja aegseid soomusrongide juhte oma ülesannetega hästi hakkama. Soomusrongide juhid vahetusid Vabadussõjas harva. Täiesti kogenematuid ohvitsere määrati soomusrongi juhi kohale harva (peamiselt sõja alguses). Kellel puudus lahingukogemus I maailmasõjast, see määrati vastutavale kohale Vabadussõja lõpus, kui ta oli kogunud kogemusi ja oli selge, mis mehega on tegemist.[380] Enamasti olid nad teeninud sealsamas üksuses ülema abina või täitnud ajutiselt tema kohuseid.

Mõnel juhul tuli soomusrongi ülem ka oma kohalt tagandada. Näiteks tagandati LRSR 3 esimene ülem leitnant Ernst Leithammel juba kolmandal päeval pärast määramist, kuna ta ei suutnud end alluvate seas kehtestada. Tema asemele määrati staabikapten Paul Laamann, kuna E. Leithammel nimetati kooliõpilaste roodu ülemaks. Paul Laamann oli Karl Partsi hinnangul tugev ja energiline ohvitser, kuid ilma lahingukogemuseta.[381] Ta oli lõpetanud Petrogradis Vladimiri sõjakoolis lipnike kursused 1916. aasta alguses, kuid veetnud kogu sõja tagalas ühes siberi kütiväe reservpataljonis. Oma mälestustes on P. Laamann ise tunnistanud, et tal oli algusest peale kindel plaan rindest kõrvale viilida. P. Laamanni järel määrati LRSR 3 ülemaks kapten Oskar Luiga, kes jäi rongi ülemaks kuni Vabadussõja lõpuni. P. Laamann sai hiljem tuntuks KRSR 2 formeerija ja ülemana.

Soomusrongide dessantüksuste ülemad olid võrreldes soomusrongide ülemate ja suurtükiväe juhtidega mõnevõrra parema ettevalmistusega.[382] Enamus neist omas lahingukogemust ja umbes kolmandik oli I maailmasõja ajal teeninud mõne üksuse juhina. Siingi olid erinevused rongide vahel siiski üsna suured. Kõige "parema teenistuslehega" juhtide kaader oli jällegi LRSR 1 ja 2. Seevastu LRSR 4 peal oli vaid kolmel ohvitseril arvestatav lahingukogemus, kuna ülejäänud neljal oli see napp või puudus hoopis. Tagasihoidlikuma teenistuslehega olid ka LRSR 3 dessandi juhid – enamik neist oli rindel olnud vaid lühikest aega ja kolm meest olid teeninud ainult tagalas. Peab küll lisama, et kaugeltki alati ei näita teenistusleht ja tärnid pagunitel meeste tegelikke võimeid. Palju sõltus ikkagi konkreetsest inimesest. Näiteks juhatas LRSR 3 dessanti Mustasilla lahingus rongi adjutant sõjaväeametnik Artur Mahnke, kuna dessandi juhiks määratud lipnik, ei saanud ülesandega hakkama. Artur Mahnke oli endine Vene armee allohvitser, kes oli sõdurina rindel välja teeninud neli Georgi risti, kuna nimetatud lipnik ei olnud rindel olnud.

---

[380] I maailmasõja ajal ainult tagalas teeninud alamleitnant Johan Hiob määrati LRSR 2 dessantroodu ülemaks 22. novembril 1919. Samas oli ta kuni selle ajani olnud Vabadussõjas pidevalt rindel.

[381] **K. Parts**. Kas võit või surm! I kd., lk. 98.

[382] Dessandi ülema koht oli sageli tinglik. Kui rongi ülem otsutas koos dessandiga välja minna, siis oli tavaliselt tema dessandi ülemaks.

Soomusrongide suurtükiväe ohvitserid

Nagu ülal mainitud, valitses Rahvaväes Vabadussõja ajal suur puudus suurtükiväe ohvitseridest. Soomusrongid ei olnud erandiks, kuigi rongide lõikes võis olukord olla üsnagi erinev. Kõige tugevam suurtükiväe ohvitseride kaader oli kahtlemata LRSR 1, kus kaks patarei ülemat olid lõpetanud suurtükiväe kooli. 1919. aasta aprillist septembrini patareid juhatanud alampolkovnik Konstantin Troitski, oli seejuures kaadriohvitser. I maailmasõjas oli K. Troitski olnud patareiülem ja teda oli autasustatud isikliku vapruse eest Georgi ordeni 4. järguga. K. Troitski paistis silma ka Vabadussõjas teenides välja Vabadusristi. K. Troitski järel sai patarei ülemaks lipnik Johannes Semper, kes oli lõpetanud jalaväekooli, kuid 1917. aastal teeninud lühikest aega suurtükiväes 16. mortiiridivisjonis. Nii pidi ta suurtükiasjandusega vähemalt üldjoontes tuttav olema. LRSR 1. esimene patareiülem leitnant Reinhold Sabolotnõi oli Vene armees teeninud 10. üksikus raskesuurtükiväe divisjonis, viibinud rindel, saanud haavata ja põrutada. Neljas LRSR 1 patareiülem Mart Unt oli jalaväe ohvitser.

LRSR 2 teenis patarei ülemana kogu Vabadussõja vältel Leonhard Pallon (hüüdnimega Uku). L. Pallon oli suurtükiväe reservlipnik, kes võtnud I maailmasõjast osa selle algusest saadik.

LRSR 3 patarei ülematest oli üks jalaväeohvitser, kuna teine (Valter Thalheim) oli suurtükiväe reservlipnik, kelle teenistus I maailmasõja ajal oli kulgenud Tallinnas Peeter Suure merekindluses.

LRSR 4 patarei ülem lipnik Karl Einberg oli lõpetanud jalaväekooli ja teeninud mõnda aega kindluse õhukaitse suurtükiväes. Sarnaselt V. Thalheimiga ei olnud ka tema rindel olnud. LRSR 5. patareiülem Helmut Ibrus oli suurtükiväeohvitser, kes ei olnud samuti rindel käinud. LRSR 6 patarei ülemaks oli staabikapten Aleksander Mušitš, kes oli K. Troitski kõrval teine suurtükiväelasest kaadriohvitser soomusrongidel.

Võrreldes soomusrongide patarei ülematega olid rongide kuulipilduja komandode ülemad parema ettevalmistusega. Mitu meest oli teeninud kuulipilduja komando ülemana. LRSR 4 kuulipilduja komando ülematest oli näiteks Artur Tamm endine 10. kütipolgu kuulipilduja komando ülem, Konstantin Kronk 408. Kuznetski jalaväepolgu kuulipilduja komando ohvitser, Rudolf Uuk 138. Bolhovi ning Aleksander Mägi 271. Krasnoje Selo polgu kuulipilduja komando ülem.

Soomusrongide dessantüksused

Vabadussõjas soomusrongidele palju kuulsust toonud võitude taga olid sageli rongidel asunud dessantüksused. Dessandi esmaseks ülesandeks oli soomusrongi julgestamine, raudtee parandamine ja sildade kaitse. Rünnakul tegutseti löögiüksustena, kelledele sageli usaldati kõige keerulisemad ja ohtlikumad ülesanded. Soomusrongide dessantüksustes teenis palju vabatahtlikke, kelle seas

oli arvukalt kooliõpilasi ja tudengeid, kes olid sõjaliselt väljaõpetamata. See pani ohvitseridele lisakohustusi ja vastutust. Samas olid soomusrongidel teeninud allohvitserid enamuses vilunud ja omasid lahingukogemust.[383] Tavaliselt tegutsesid dessandid kahes osas, üks osa oli "väljas" ja teine rongis "puhkusel."

Esimestel laiaröopalistel soomusrongidel oli Vabadussõja alguses dessandiks rühma suurune üksus (30–50 meest). Sellised salgad olid võimelised tegutsema vaid raudtee vahetus läheduses. Vabadussõja käigus suurendati järkjärgult dessandi koosseisu. Esmalt muudeti LRSR asuv dessantrühm rooduks (80–120 meest). Vabadussõja lõpus oli igal LRSR oma dessantpataljon ja KRSR dessantrood. Dessantpataljoni kasutusvõimalused olid tunduvalt avaramad ja seda võis kasutada ka raudteest kaugemal. Vabadussõjas tuli sageli ette, et rongide dessantüksused saadeti mõnda kaugemasse rindelõiku, kus nad tegutsesid tavalise jalaväena.

Ühel ja samal operatsioonisuunal tegutsevate soomusrongide dessandid töötasid sageli koos. Näiteks lahingus Kirepi raudteejaama juures 23. jaanuaril 1919. aastal tegutsesid LRSR 1. ja 3. dessandid ühise üksusena alamkapten Jüri Ratassepa juhtimisel. 15. juulil 1919. aastal saatsid kolm KRSR ühise dessantüksuse Pihkva rindele. 1919. aasta oktoobris loodi soomusrongide iseseisev dessantüksus kapten Arved Engmanni juhtimisel.

Soomusrongid olid Vabadussõja alguses kuulipildujatega tunduvalt paremini varustatud kui jalaväe üksused. Rägavere lahingu eel 14. detsembril 1918. aastal oli meie Viru rindel asunud väeosade käsutuses ühtekokku 60 kuulipildujat, millest 31 ehk enam kui pooled asusid soomusrongidel.[384] Soomusrongide dessandid olid tollal nõrgad ja tegutsesid vaid raudtee vahetus läheduses. Soomusrongide dessandi ja suurtükitule mõju piirdus enamasti 2–3 kilomeetriga kummalgi pool raudteetammi. Samal ajal nappis palju laiemaid rindelõike katvatel jalaväe osadel kaitselahingus hädavajalikke kuulipildujaid. Tagantjärele võib küsida, miks kuulipildujate ressurssi ümber ei jagatud? Sel viisil oleks saanud ülekaaluka vaenlase survet kannatava jalaväe tulejõudu hõlpsasti suurendada. Tuleb aga meeles pidada, et Vabadussõja alguses oli sõjaväe organisatsioon alles kujunemisel, käsuliinid olid segased ja Operatiivstaabil puudus sageli ülevaade ka oma vägede olukorrast. Väheusutav on ka, et soomusrongid oleksid kuulipildujad, millest osa olid trofeerelvad, vabatahtlikult jalaväele loovutanud.[385]

---

[383] ERA 2124-3-152, l. 3p–4. H. Haki mälestused Vabadussõjast.

[384] ERA 2124-3-1253, l. 4p. Kapten Jakob Saidlo. Andmed meeleolude kohta 1918. aasta sügisel.

[385] Seda kinnitavad mitmed hilisemad juhtumid trofeedega. Karl Parts on oma mälestustes kirjutanud, kuidas ignoreeriti Operatiivstaabi ülem kolonel Jaan Rinki nõuet loovutada trofeeks saadud reisivagun 2. jalaväediviisi staabile. Vt. **K. Parts**. Kas võit või surm! III, lk. 24.

Soomusautode kolonn

Esimesed soomusautod ehitati Johan Pitka initsiatiivil. Hiljem kureeris soomusautode ehitust alamkapten Artur Uus, kes 1919. aasta sügisest määrati Soomusautode kolonni ülema abiks. Esimene soomusauto läks lahingusse 21. jaanuaril Lõunarindel Helme mõisa lähistel.[386] Ühtekokku oli Vabadussõja ajal Eesti sõjaväe käsutuses kaheksa soomusautot. Neist üks (Pisuhänd) oli saadud soomlastelt, kes võtsid selle Punaarmeelt lahingute käigus Vastseliina all. Üks soomusauto hukkus Vabadussõjas –

1919. aasta märtsis Orava lähistel kaotati Tasuja.

Soomusautod tegutsesid peamiselt Lõunarindel, kus manööversõda kestis kauem ja nende kasutamiseks olid paremad võimalused. 1919. aasta suvel ja sügisel võtsid Toonela, Vibuane, Kalevipoeg ja Vahur osa paljudest lahingutest Lõunarindel. Pärast Pihkva vallutamist jälitasid Vibuane ja Toonela taganevat vaenlast.

Viru rindel tegutses Vabadussõja ajal vaid üks soomusauto. Selleks oli Estonia, mis saadeti sinna 24. juulil 1919. aastal s.o. varsti pärast Landeswehri sõja lõppu. Juba järgmisel päeval läks Estonia Krestovo küla juures lahingusse, kus pärast lühikest võitlust vangistas porisse kinni jäänud vaenlase soomusauto.

Esialgu tegutsesid soomusautod üksikult olles polkude ja üksikute pataljonide ülemate käsutuses. Hiljem koondati soomusautod ühtse juhatuse alla. 14. aprillil formeeriti Valgas Soomusautode kolonn. Kolonni formeerijaks ja esimeseks ülemaks sai alamkapten Heinrich Nieländer. 6. juulil jagati Soomusautode kolonn kaheks rühmaks ja see organisatsioon püsis praktiliselt kuni Vabadussõja lõpuni.[387] Ainsa soomusautona ei kuulunud kolonni koosseisu Pärnus ehitatud Vanapagan, mis töötas koos 6. jalaväepolguga ja allus selle polgu ülemale.

10. oktoobril 1919. aastal määrati Soomusautode kolonni ülemaks alamkapten Albert Ojasson, kes oli seni teeninud Soomusrongide Diviisi kuulipildujakursuste ülemana. A. Ojasson asus kolonnis karmi käega korda looma. Muuhulgas löödi kolonnist minema mitu autojuhti, kes püüdsid masinaid rikkudes pääseda rindele minekust. Kui A. Ojasson H. Nieländerilt kolonni juhtimise üle võttis, oli kaheksast masinast töökõlbulikud vaid kaks. A. Ojasson asutas kolonni staabi juurde majanduse ja tehnika osakonnad ning parandas soomusautode tehnilist hooldust. Asutati sideüksus ühenduse pidamiseks kolonni staabi ja masinate vahel. Lisaks kauples A. Ojasson 1919. aasta lõpus Soomusrongide diviisi suurtükiväe inspektorilt välja suurtükiväe patarei. Kavas oli formeerida ka dessantrood, kuid Vabadussõda sai enne otsa.

---

[386] Tasuja ei olnud esimene soomusauto, mis ehitati. Esimene soomusauto Estonia sai liiga raske soomuse ja tuli ümber ehitada. "Estonia" jõudis rindele alles 20.05.1919. aastal. Vt. ERA 2124-3-1007, lk. 1. Johan Pitka mälestused soomusautode ehitusest.

[387] 1920. aasta jaanuaris ehitati Tallinnas veel kaks soomusautot ning formeeriti kolmas rühm, kuid see ei jõudnud lahingutegevusest osa võtta.

Soomusvägede juures tuleb ära märkida veel tankiklassi asutamine 26. novembril 1919. aastal Paldiskis eesmärgiga koolitada meeskondi Loodearmeelt saadud kuuele tankile. Klassi ülemaks oli kapten Hans Vanaveski.

Soomusautode kolonni juhid

Kui soomusrongide juhtidest ei olnud varem keegi rongil teeninud, siis soomusautode kolonnis oli pilt teine. Mitu soomusautode komandöri olid teeninud soomusautode väeosas võis saanud vähemalt teoreetilise väljaõppe. Kolonni formeerija ja esimene ülem alamkapten Heinrich Nieländer oli näiteks teeninud Petrogradis soomusautode reservdivisjonis ja lõpetanud sealsamas autokursused. Sõjategevusest ei olnud Nieländer siiski osa võtnud. Soomusauto Vahur komandör Richard Kirchoff oli lõpetanud 1917. aasta mais soomusautode kursused.[388] Estonia komandör aseohvitser Voldemar Pavelson oli teeninud soomusauto komandöri abina ning olnud 1917. aastal Tallinnas Peeter Suure merekindluse soomusautode divisjoni töökodade ja garaaži ülemaks.[389]

Enamus soomusautode komandöridest olid siiski tavalised jalaväe ohvitserid. Seda olid kolonni mõlemad rühmaülemad Eduard Kartus ja Elmar-Julius Clever (Klever). Esimene oli teeninud jalaväepolgus kuulipildujakomando ülemana ja teine roodu noorema ohvitserina.[390] Soomusautode ehitaja alamkapten Artur Uus oli jalaväepolgus olnud luurekomando, roodu- ja pataljoni ülem. Varasem kokkupuude soomusautodega puudus Toonela komandöril lipnik Karl Berzinsil.[391] Sedasama võib tõenäoliselt väita ka Vibuase komandöri Julius Kendra kohta. Kalevipoja komandör Rootsi vabatahtlik Einar Lundborg oli väljaõppelt ratsaväelane.

Ohvitseride kõrval teenis soomusautode ülematena mitu aseohvitseri, allohvitseri ja sõjaväeametnikku. Nii oli enamuse Vabadussõja ajast Vahuri komandöriks veltveebel Alfred Neuland, kelle juhatusel võttis soomusauto osa Landeswehri sõjast. Seejuures teenisid Vahuril ka kaks tema venda, vanem vend soomusauto juhina ja noorem vend kuulipildurina. Viimane oli seejuures vaid 17 aastane.[392] Soomusauto Pisuhänd komandör, 9. juunil 1919. aastal Pihkvamaal langenud Konstantin Lindemann esines leitnandina, kuid ei olnud tõenäoliselt ohvitser.[393]

---

[388] ERA 495-7-1856. Richard Kirchoffi teenistuskiri.
[389] ERA 2476-1-59, l. 29. Voldemar Pavelsoni elulookirjeldus.
[390] ERA 495-7-1646; 495-7-4872. Eduard Kartuse ja Elmar-Julius Cleveri teenistuskirjad.
[391] ERA 2124-3-54, l. 1. Karl Beršini mälestused Vabadussõjast.
[392] ERA 2124-3-839, l. 11. Vendade Neulandite mälestused teenistusest soomusautol Vahur.
[393] ERA 495-7-2809. Konstantin Lindemanni teenistuskiri; **Heinrich Nieländer**. Taktikepi ja relvaga. Stockholm 1982, lk.122–123. **M. Strauss, J. Pihlak, A. Krillo**. Eesti Vabaduse Ristі kavalerid, lk. 33.

Eesti soomusautod olid raskemad ja aeglasemad kui I maailmasõjas osalenud Vene või Saksa soomusautod, kuid omasid tugevamat relvastust. Sarnaselt soomusrongidele oli soomusautodel täita oluline roll vägede moraali tõstmisel. Laial rindel laiali paisatud jalaväele, mis pidi sageli läbi ajama olematu või napi suurtükitule toetusega, olid soomusautod tõhusaks abiks.

8. PEATÜKK.
INSENERIVÄE JUHID

Inseneriväe ohvitseride koondamine Eestisse sai alguse rahvusväeosade formeerimise perioodil. 1917. aasta suvel astusid 1. Eesti jalaväepolku inseneriväe lipnikud Friedrich Olbrei ja William Tomingas. Kuna 1. Eesti jalaväepolgu koosseisus ei olnud eraldi inseneriüksust ette nähtud, siis püüti eesti rahvusest inseneriväelasi esialgu koondada Peeter Suure merekindluse koosseisu kuulunud 118. jalaväediviisi inseneriroodu. F. Olbreil ja A. Tomingasel tekkisid seal õige pea hõõrumised venelastest ohvitseridega ja septembri lõpus lahkusid F. Olbrei ja A. Tomingas roodust, esmalt Balti mere laevastiku lennuväe diviisi ja sealt edasi Jevpatoriasse merelennuväe kooli.[394]

Eesti inseneirood formeeriti lõpuks 1917. aasta detsembris asutatud 1. Eesti jalaväediviisi koosseisus (roodu ülemaks oli leitnant Artur Normak), mis tegutses kuni Saksa okupatsioonivõimud 1918. aasta aprillis rahvusväeosad laiali saatsid.

Inseneriväe üksuse asutamise küsimus kerkis uuesti päevakorda 1918. aasta sügisel. Juba 18. novembril asus 5. jalaväepolgu sidekomando ülem staabikapten Nikolai Peterson inseneriväelasi Tallinna koondama ja 19. novembril pandi alus Inseneripataljonile. 21. novembril nimetati pataljoni ülemaks kapten Voldemar Riiberg, kes jäi sellele kohale kuni Vabadussõja lõpuni.

Vabadussõja lõpus olid Inseneripataljoni koosseisus kolm sapööriroodu, teedeehituse rood (formeeriti 1919. aasta septembris tööroodu baasil), pontoonipark (vene pontoonpataljoni varustusega), neli telegraafijagu, kolm raudteeroodu (remontrongi), õppekomando, töökomando ja pataljoni staap. Vabadussõja alguses kuulusid pataljoni koosseisu ka autorood ja lennuväe salk, mis hiljem eraldusid iseseisvateks üksusteks. Enamus Inseneripataljoni üksusi ei paiknenud kompaktselt, vaid olid komandeeritud rindele diviisistaapide käsutusse (sapööriroodud, kaablijaod). Selline topeltalluvus tekitas arusaamatusi käsuliinides. Sellele juhtis tähelepanu Inseneripataljoni ülem Voldemar Riiberg oma ettekandes Inseneri valitsuse ülemale 1919. aasta juulis.[395] Üldiselt vastas Vabadussõja aegne Inseneripataljon oma koosseisult pigem polgule kui pataljonile.[396]

Inseneripataljoni esimeseks ülesandeks Vabadussõjas oli side loomine rindel asuvate üksuste ja diviiside staabi vahel ning raudteede ja raudteesildade parandamine tagamaks soomusrongidele liikumisvabadus. Selleks otstarbeks moodustati raudtee roodust (ülem leitnant Artur Laurenberg) kolm remontrongi,

---

[394] Sidepataljon 15-aastane // Sõdur. 1933, nr. 45/46. 1933, lk. 1313.

[395] Vt. ERA 498-15-84, l. 328. Voldemar Riibergi raport Inseneri Valitsuse ülemale. Inseneripataljoni poolt diviiside juurde lähetatud sapööriroodud allusid ühelt poolt diviisi insenerile, kuid olid samal ajal endiselt Inseneripataljoni ülema alluvuses.

[396] ERA 636-1-422, l. 72. Inseneri pataljoni ülema raport Inseneri valitsuse ülemale veebruar, 1920.

mis 1919. aasta jaanuaris rindele saadeti: 1. remontrong lipnik Voldemar Kesse juhatusel sõitis välja 12. jaanuaril; 2. remontrong lipnik Nikolai Leydeni juhatusel 17. jaanuaril ning 3. remontrong alamleitnant Valentin Beckmani juhatusel 21. jaanuaril.

Sideüksusena formeeriti Inseneripataljoni koosseisus telegraafirood, mille ülemaks määrati leitnant Roman Remmel (hiljem Friedrich Kapsi). Rood koosnes esialgu kahest kaablijaost ja telegraafi sidekomandost. Hiljem formeeriti kõigi diviiside juurde kaablijaod. Viimased olid sisuliselt liiniehituse üksused, mis tagasid ühenduse diviisi staabi ja diviisi piirkonnas asuvate üksuste vahel. 1. kaablijagu alamleitnant Friedrich Kapsi juhatusel läks Lõunarindele 2. diviisi ülema käsutusse 19. jaanuaril 1919. aastal. 2. kaablijagu lipnik Karl Elleri juhtimisel vastutas side eest Tallinna ja Viru rinde staabi vahel. Seoses 3. diviisi formeerimisega asutati 3. kaablijagu, mille ülemaks määrati lipnik Carl Birck. Tallinnas korraldas sidevõrku selleks eraldi formeeritud komando, mida juhatas lipnik Adolf Strauss.

Koos traatsidega loodi ka raadioside üksus (Sädetelegraafijaam), mis ei kuulunud Inseneripataljoni koosseisu, vaid allus esmalt Peastaabi ja hiljem Ülemjuhataja staabiülemale. Raadioside organiseerijaks Vabadussõjas oli leitnant Friedrich Olbrei. Üksuse peamiseks ülesandeks oli side pidamine oma ja Inglise laevastikuga ning Peastaabi teadete edastamine välismaale

Kogu Vabadussõja aja tundis Inseneripataljon suurt puudust sidevahenditest, sealhulgas liiniehitusmaterjalidest. Maksimaalselt püüti ära kasutada olemasolevat sidevõrku. Sideliinide ehitamiseks kasutati kas okastraati või mujalt maha võetud püsijuhtmeid.[397]

Sarnaselt telegraafiroodu kaablijagudega formeeriti iga diviisi jaoks sapööirood. 1. sapööirood leitnant Gustav Meisteri juhtimisel sõitis Viru rindele 19. jaanuaril 1919. aastal. Päev hiljem läks Lõunarindele 2. sapööirood lipnik Rudolf Jonitsa juhatusel. Sapöörid olid esialgu tööriistadeta, mistõttu neid ei olnud võimalik otstarbekohaselt kasutada.[398] 3. sapööirood formeeriti 1919. aasta kevadel ning sõitis alamleitnant Friedrich Solba juhtimisel 3. jalaväediviisi piirkonda 29. aprillil 1919.

Sapööride ülesandeks olid peamiselt positsioonide kindlustustööd, kuulipildujapesade ja blindaažide ehitamine, traattõkete rajamine ja sildade parandamine. 1. sapööirood kandis näiteks iga paari päeva tagant tehtud töödest diviisiülemale ette. 23. ja 24. märtsil 1919. aastal tehtud tööde loetelust võib lugeda: Ehitatud 300 sammu traataeda Jamburgi tee ja Lilienbachi vahel, täidetud 200 kotti liivaga ja Lilienbachi veetud. Popovka küla juures 170 kotti liivaga täidetud, jätkatud miinipilduja ja pommipildujate positsioonide rajamist, 250 meetrit saksa kaevikuid puhastatud.[399]

---

[397] Sidepataljon 15-aastane, lk. 1315.
[398] ERA 544-1-197, l. 4. jalaväepolk Vabadussõjas.
[399] ERA 544-1-88, l. 26. 1. sapööriroodu ülema k.t. alamleitnant Jaan Risti raport

Seega oli enamus Inseneripataljoni koosseisu kuuluvaid üksusi rindel, kuna Tallinna jäid pataljoni staap, helgiheitjate rood ning lennu-, autorood. Neist aktiivselt tegutses vaid autorood, kuna helgiheitjate rood likvideeriti juba 11. jaanuaril. Lennuvägi muutus iseseisvaks 22. veebruaril 1919 ja eraldus Inseneripataljonist 1. märtsil 1919.[400] 22. mail 1919. aastal eraldus pataljonist autorood, mis liideti Soomusautode kolonniga.

Inseneriväe juhid Vabadussõjas

I maailmasõja ajal teenis Vene armees veidi üle saja eesti rahvusest inseneriväe ohvitseri. Enamus neist olid nn. sõjaaegsed ohvitserid, kaadriohvitsere oli vaid tosinkond, kellele lisandusid mõned reservlipnikud.

Huvitav on märkida, et mitte ükski kaadriohvitseridest ei olnud lõpetanud Nikolai Inseneriväekooli. Paar ohvitseri olid sooritanud küll Nikolai Inseneriväekooli juures ohvitseri eksami eksternina ja ühe ohvitseri kohta täpsemad andmed puuduvad. Enamik enne I maailmasõda inseneriväes teeninud eestlasi olid endised jalaväe ohvitserid, kes olid läinud üle inseneriväkke. Näiteks lõpetas Aleksander Männik 1901. aastal Moskvas Aleksei Sõjakooli, mille järel ta määrati 109. Volga polku. I maailmasõja eel leiame Aleksander Männiku juba inseneriväe kaptenite nimekirjast.[401] Tartumaalt pärit Aleksander Linno olid lõpetanud samuti Aleksei Sõjakooli Moskvas ja läinud hiljem üle inseneriväkke. I maailmasõja eel teenis Aleksander Linno 20. sapööripataljonis.

Mõned ohvitserid läksid inseneriväe üksustesse otse jalaväekoolist (inseneriväkke arvati nad siiski pärast vastava eksami sooritamist). 1912. aastal Vilno Sõjakooli lõpetanud Villem Saarsen asus teenima 4. sapööripataljoni. Portupeejunkruna oli V. Saarsenil võimalus teenistuskohta valida, kuid mingil põhjusel eelistas ta inseneriväge jalaväele.

Teadaolevalt vanimaks eesti rahvusest inseneriväe ohvitseriks oli 1901. aastal Nikolai Inseneriväekooli juures ohvitseri eksami sooritanud Eestimaa kubermangust pärit Aleksander Lindenvald. Lindenvald võttis osa Vene-Jaapani sõjast, kus paistis silma Port Arturi kaitsmisel, mille eest talle omistati Georgi

---

[400] Eesti väed said esimese lennuki pärast Narva vallutamist 1919. jaanuaris, mis tegi 15. veebruaril esimese lahinglennu käies 5. polgu ülema Nikolai Reegi korraldusel vaenlase positsioone pommitamas. Lennuväe peamised ülesanded Vabadussõjas olid siiski luure ja propaganda. Mitmel korral lennati sügavale vaenlase tagalasse Gatšina, Krasnaja Gorkas ja Oranienbaumi piirkonnas. Lõunarindel pommitati Ostrovi raudteejaama ja Velikaja sildu Pihkvas. Enamiku lahinglendudest Vabadussõjas tegi vanem allohvitser Karl Haas. Lennusalga ülemaks oli mereväelendur staabikapten Jüri Ots. Vt. lähemalt: ERA 515-1-257, l. 1. Lennuväe salga ülema Jüri Otsa koostatud ülevaade salga ajaloost. **F. Gerdessen, T. Kitvel, J. Tilk**. Aeg. Mehed. Lennukid. Eesti lennunduse arengulugu kuni 1940. aastani. Tallinn 2001.

[401] Список капитанам инженерных войск по старшенсту. Составлен по 1-е Октября 1913. года. С.-Петербург 1913, lk. 149.

ordeni 4. järgu orden. Pärast Vene-Jaapani sõda üritas A. Lindenvald astuda Nikolai Inseneriväe Akadeemiasse, kuid edutult. 1915. aasta jaanuaris oli kapten A. Lindenvald 2. telegraafiroodu komandör.[402] Tema edasine saatus on teadmata, kuid tõenäoliselt elas ta I maailmasõja üle ning siirdus pärast seda emigratsiooni.

Vabadussõjast võttis osa alla poole eestlastest inseneriväe ohvitseridest, enamik sõjaaegsed ohvitserid. Kaadriohvitsere oli vaid üks (Voldemar Riiberg). Mõned inseneriväe kaadriohvitserid opteerusid pärast Vabadussõja lõppu Eestisse ja jätkasid teenistust Eesti sõjaväes (Villem Saarsen, Richard Jürgens-Jürisson), kuid mitme mehe saatus on teadmata (Aleksander Linno, Karl Fuchs, Aleksander Lindenvald). Üks ohvitser suri I maailmasõja ajal (staabikapten Johan Trossi).[403]

Üks põhjus, miks Vabadussõja alguses oli Eestis väga vähe inseneriväe ohvitsere, võis olla see, et rahvuslik inseneirood formeeriti suhteliselt hilja. Jalaväes teenimisest ei olnud inseneriväe ohvitserid üldiselt huvitatud. Seda kinnitab 1917. aasta suvel Eestisse saabunud lipnike F. Olbrei ja A. Tomingase käitumine. Kui selgus, et inseneriüksuse formeerimisest asja ei saa, sõitsid mehed tagasi Venemaale.

1. Eesti jalaväediviisi koosseisus formeeritud inseneriroodus poleks jätkunud ka kõigile ohvitseridele teenistuskohti. Eeskätt kehtib see vanemate ohvitseride kohta, kellest mitmed olid selleks ajaks ise rooduülemad. Vaevalt oleksid nad olnud huvitatud teenistusest madalamal kohal. Vanematest inseneriväe ohvitseridest ainsana Vabadussõtta jõudnud kapten Voldemar Riiberg ei olnud samuti rahvusväeosades teeninud.

Eesti Vabadussõja aegse Inseneripataljoni juhtide tuumik koosnes sellele vaatamata suures osas endistest. 1. Eesti jalaväediviisi inseneriroodu ohvitseridest. Neile lisandusid mõned ohvitserid, kes olid teeninud jalaväes (Friedrich Kapsi) või olnud 1918. aasta algul Tallinnas Peeter Suure merekindluse koosseisu kuulunud üksustes (autoroodu ülem Hans Võrk näiteks).

Enamus eesti rahvusest sõjaaegsetest inseneriväe ohvitseridest oli lõpetanud Nikolai Inseneriväe kooli sõjaaegse lühendatud kursuse.[404] Mõned ohvitserid olid õppinud Ust-Ižora Inseneriväe Lipnikekoolis. I maailmasõja ajal avati inseneriväe lipnike kool ka Kiievis, kuid autoril puuduvad andmed, et seal oleks eestlasi õppinud. Mitu meest olid lõpetanud jalaväekooli nagu näiteks Inseneripataljoni telegraafiroodu ülemad Roman Remmel ja Friedrich Kapsi, samuti remontrongide ning kaablijagude ülemad. Näib, et remontrongide ülematest omas vaid 2. rongi ülem Paul Tomson varasemast kokkupuudet raudteega (oli enne maailmasõda lõpetanud Tallinnas raudteekooli).

---

[402] РГВИА 409-1-послужной список 191–521 (1915). Aleksander Lindenvaldi teenistuskiri.

[403] РГВИА 409-2-послужной список 8215; послужной список 276–765 (1915). Johan Trossi teenistuskiri.

[404] I maailmasõja ajal kestis lühendatud kursus kaheksa kuud. See oli oluliselt rohkem kui jalaväekoolides, kus kursus kestis kolm kuni neli kuud.

Suurem osa Inseneripataljoni juhte omas piisavat ettevalmistust. Rohkem kui ohvitseridest oli Vabadussõja ajal puudus kogenud inseneri ja side eriala sõduritest ning allohvitseridest. Vabadussõja alguses saadeti sageli inseneriväes teeninud sõdurid jalaväkke, kust neid tuli hiljem välja nõuda.[405]

Eestlaste kõrval teenis Vabadussõja ajal Inseneripataljonis juhi kohal vähemalt kaks saksa rahvusest ohvitseri. Nendeks olid 3. kaablijao ülem lipnik Carl Birck ja 2. remontrongi ülem lipnik Nikolai Leyden. Neist esimene teenis sellel kohal kuni Vabadussõja lõpuni, kuna N. Leyden astus hiljem Balti pataljoni.

[405] Kui pärast Vabadussõda hakati reservi korrastama, siis kerkis inseneriväe kaadriküsimus uuesti päevakorda. Vt. ERA 498-15-25, l. 160–161. Voldemar Riibergi ettekannet Inseneri valitsuse ülemale 7.3.1920.

9. PEATÜKK.
LAEVASTIKU JUHID VABADUSSÕJAS

Laevastik Vabadussõjas

Eesti merepiiri pikkust arvestades, on selge, et sõjalaevastik ja rannakaitse etendasid Vabadussõjas olulist rolli. Seejuures oli Inglise eskaadri roll suuremgi kui Eesti oma väiksearvulisel sõjalaevastikul. Inglise eskaader sulges Balti laevastiku Kroonlinna julgestades nii Vabadussõja ajal Eesti põhjarannikut ja koos sellega Viru rinde vasakut tiiba. Eesti merevägi tegutses suure osa Vabadussõja ajast Inglise sõjalaevade kaitse all. Ülemjuhataja Johan Laidoner on otse öelnud, et ilma Inglise sõjalaevadeta oleks Eesti riigil lõpp olnud juba 26. detsembril 1918. aastal, kui Tallinna alla jõudsid Balti laevastiku sõjalaevad. [406]

Eesti merejõudude kõige väljapaistvamad ettevõtmised Vabadussõjas on seotud Landeswehri sõjaga (Magnushofi rannakaitsepatarei hävitamine) ning dessantidega Eesti põhjarannikul. Peipsi laevastiku divisjon osales 1919. aasta mais Pihkva vallutamises aidates kaasa sel viisil, et lõhkus enne operatsiooni algust vaenlase veealuse sidekaabli.[407] Oluline oli traalimisekspeditsiooni (hiljem Traalerite divisjon) tegevus miinide väljatraalimisel laevateedel ning Paldiski sadama sissesõidu puhastamisel. Sõjalaevade meeskondadest formeeritud koondüksus osales Saaremaa mässu mahasurumisel 1919. aasta veebruaris ja Meredessantpataljon lahingutes Võrumaal sama aasta märtsis.

Vabadussõja käigus tuli ette ka ebaõnnestumisi, millest äramärkimist väärib Heinaste dessant 1919. aasta kevadel. Ka esimesed dessantoperatsioonid Eesti põhjarannikul olid sõjalises mõttes kaheldava väärtusega, kuigi teatud psühholoogilist mõju vaenlasele need siiski vist avaldasid.[408] Vabadussõja esimestel nädalatel ettevõetud dessandid olid väiksearvulised ja nende tegevus maaväega kooskõlastamata. Selle tõttu oli ka dessantidel vaid piiratud mõju sõjategevuse käigule. Kuna dessandid kusagilt abi ei saanud, siis taandusid nad vaenlase surve all varsti tagasi laevadele. Dessantidest olnuks enam kasu, kui vaenlase rinde tagalas oleks suudetud luua püsivam tugipunkt, rikkuda mõni strateegilist tähtsust omav objekt (raudteesild, sideliinid) või hävitada vähemalt mõni suurtükipatarei. Seda dessandid Vabadussõja algul ei suutnud. Dessantide tähtsus oli pigem psühholoogiline – need lisasid eneseusku, mis oli Vabadussõja sellel perioodil samuti äärmiselt oluline.

---

[406] **Johan Laidoner**. Inglaste tulek // Mälestused iseiseisvuse võitluspäevilt. II köide. Vabadussõda 1918–1920. Tallinn 1930, lk. 20.

[407] **Johannes Loosberg**. Mereside // Merendus. 1933, nr. 6, lk. 176.

[408] Vastaspool põhjendas oma vägede ebaedu muuhulgas Eesti vägede dessantoperatsioonidega Soome lahe põhjarannikul. Vt.: Из доклада Главкома В. И. Ленину о стратегическом положении республики и качестве резервов. Январь 1919 г. // Директивы Главного командования Красной Армии 1917–1920, lk. 145.

Esimesed sammud Eesti mereväe loomiseks tehti Saksa okupatsiooni ajal. 1918. aasta veebruari lõpus asutati Eesti Sõjaväe Staabi juurde Mereväe jaoskond, mille ülesandeks oli Eestisse saabunud mereväelaste registreerimine.[409] Osakonna tööd korraldasid 2. järgu kapten Rudolf Schiller, mereväe leitnant Alfred Kuuskmann ja mitšman Johan Masik. Kavas oli formeerida eraldi mereväe pataljon, millest jõuti täielikult komplekteerida vaid üks rood, kuna 5. aprillil 1918. aastal saadeti rahvusväeosad Saksa okupatsioonivõimude poolt laiali.

Saksa okupatsioonivõimu nõrgenedes 1918 aasta sügisel algas uus etapp. 14. novembril 1918. aastal alustas tegevust Eesti Kaitseliidu Mereväe jaoskond ning samal päeval asuti kapten Kondrad Rotschildi ja mitšman Johan Masiku eestvõttel mereväelasi registreerima.

1918. aasta detsembri algul kinnitas Peastaap Mereväe valitsuse koosseisud ja nimetas valitsuse ülemaks 2. järgu kapteni Rudolf Schilleri. Viimane oli juba 28. novembril esitanud Peastaabi ülemale merejõudude arengukava, mis kinnitati 6. detsembril 1918. Mereväe valitsuse esimeseks ülesandeks oli koguda kokku ja võtta arvele Eestis leiduv mereväe varustus, organiseerida rannavalve teenistus ning seada töökorda sakslastelt saadud suurtükipaat (s/p) Bobr (hiljem Lembit).

Rudolf Schilleri koostatud mereväe arengukavas leiduvad mõtted Eesti merejõudude korraldamisest olid üldiselt igati asjalikud. Samas ei kavandanud R. Schiller aktiivset tegevust talvekuudeks. Ka traalimistöid oli plaanis alustada kevadel.[410] Selline kava sobis rohkem laevastiku rahuaegse tegevuse planeerimiseks kui sõja ajaks.

R. Schillerit võib siiski mõista. Navigatsiooni hooaeg Läänemerel oli lõppemas ja Eestil ei olnud sel hetkel ei sõjalaevu ega isegi mitte ühtegi miinitraali. Lisaks seisid Saksa väed Narva all ja hoolimata ähvardavatest kuulujuttudest püsis Punaarmee teisel pool Narva jõge. R. Schilleri passiivsus võis siiski olla põhjuseks (või ka ettekäändeks), miks Merejõudude juhtimine libises järgnevatel nädalatel Johan Pitka kätte. Oma osa etendas kindlasti ka J. Pitka energiline ja keevaline loomus. Kaasa aitas ka segadus käsuliinides. Peastaabi koosseisus oleva Mereväe valitsuse kõrval eksisteeris alates 1918. aasta detsembrist Merejõudude juhataja ametikoht (J. Pitka). 17. detsembril 1918. aastal määras Sõjaministri abi Johan Pitka s/p Lembitu ja vahilaev (v/l) Laine komandöriks. 21. detsembril 1918 allutas Sõjaminister Pitkale kõik ohvitserid, ametnikud, komandod ja asutused laevadel sadamas ja sadamatehastes. Lisaks sai J. Pitka õiguse rekvireerida laevu, määrata laevadele ohvitsere ja saada ladudest varustust. Selline olukord sai tekkida tänu sellele, et rannakaitse ülesanded olid pandud kaitseliidule, kuna Mereväe valitsus loodi Peastaabi koosseisus hiljem rannakaitse struktuuride kõrvale. Paralleelsete struktuuride

---

[409] **Richard-Johannes Kokk**. Merevägi pühitseb 20. aastapäeva // Sõdur. 1938, nr. 46/47, lk. 1131.

[410] ERA 527-1-1020, l. 10p. Mereväe ülema raport Sõjaministrile 28. novembril 1918.

olemasolu tekitas omajagu arusaamatusi. Dualism mereväe juhtimises õnnestus likvideerida alles 1919. aasta jaanuaris.

Vabadussõja algul, enne navigatsiooni perioodi lõppu, piirdus Eesti sõjalaevastiku tegevus peamiselt dessantidega Eesti põhjarannikul ja traalimistöödega Paldiski piirkonnas. Laevastiku selle perioodi silmapaistvamaks ettevõtmiseks oli osalemine Narva vallutamises 14. jaanuaril 1919 ja dessanti Utrias.

Kui Soome laht jäätus, alustati merenduse reorganiseerimist. Merejõudude juhataja päevakäskudega 28. jaanuarist 1919 loodi Rannavalve, side ja päästejaamade valitsus, kelle vastustusalasse kuulusid merealused sidekaablid ja rannaäärne traatside. Hiljem moodustati rannavalve rajoonid, mis korraldasid sidet ja merevaatlust rannikul.

4. märtsil 1919. aastal formeeriti mereväe koosseisus Meredessantpataljon. Kuna Läänemerel navigatsiooni ei olnud, otsustati laevade meeskondadest formeerida jalaväe üksus ja saata see Lõunarindele, kus olid parasjagu käimas rasked lahingud. Pataljon oli neljarooduline ja selle ülemaks oli mereväe leitnant Peeter Kask. 17. märtsil läks pataljon Valka LRSR 5 ülema käsutusse. Üksus osales lahingutes Orava küla juures, kus kandis raskeid kaotusi (11 surnut, 22 haavatut, 117 meest külmetunut) ning toodi peagi rindelt ära.[411] 26. mail väeosa likvideeriti.

1919. aasta jooksul osales laevastik Loodearmee kevadises ja sügiseses pealetungis saates maale dessandid kevadel Narva-Jõesuus ja sügisel Luuga lahes. 12. oktoobrist kuni 2. novembrini osaleti sõjategevuses Koporje lahes Krasnaja Gorka ja Seraja Lošadi patareide vastu, mis jäi Eesti sõjalaevastiku viimaseks suuremaks ettevõtmiseks Vabadussõjas. 2. detsembril 1919. koondati kõik Läänemerel tegutsenud sõjalaevad eesotsas s/p Lembit, kergeristlejad (k/r) Vambola ja Lennuk Läänemere laevastiku divisjoni, mille ülema ajutiseks kohusetäitjaks määrati k/r Vambola komandör Tiido Kraus.

Vabadussõja ajal koondus Eesti väejuhatuse peatähelepanu maismaa rindele, kuhu suunati kõik vabad ressursid. 1918. aasta lõpul allutati rannakaitse 1. Kindluse raskesuurtükiväe divisjonile, mille ülemaks määrati kapten Eduard Aindt.

31. jaanuaril 1919. aastal formeeriti Peipsi järvel laevadest eraldi üksus, mida hakati kutsuma Peipsi laevastiku divisjoniks. Divisjoni ülemaks nimetati s/p Vanemuise komandör mitšman Aleksander Vunk. Aprillis formeeriti divisjoni staap ning kuu lõpus oli Peipsil tegevusvalmis neli suurtükilaeva.

Traalimistöödega alustati 1918. aasta detsembris. Esimene traal saadi Soomest ja selle eeskujul ehitati veel kuus traali. Kuna miinitraalereid nappis, siis ehitati ümber mõned madala süvisega laevad, mis asusid Paldiski juures miine traalima. 9. märtsil 1919. loodi traalerite divisjon, mille ülemaks sai Aleksander Jekimov

[411] ERA 2124-3-51, l. 9. Georg Baum. "Lembit" Vabadussõjas 1918–1919.

Merejõududele allus Vabadussõja ajal Mereväe ekipaaž, mis oli formeeritud jalaväepolgu eeskujul ning enamuse selle juhtkonnast moodustasid jalaväe ohvitserid.

Pärast Saksa okupatsioonivägede lahkumist asuti korraldama ka rannakaitset. Peeter Suure merekindlused nimetati Eesti Kaitseliidu Tallinna kindluse piirkonna rannakaitseks ja selle ülemaks määrati kapten Konrad Rotschild. Paraku ei õnnestunud venelaste ja sakslaste poolt rikutud patareisid Vabadussõja lõpuks täielikult töökorda seada, kuna puudusid kvalifikatsiooniga spetsialistid. Seetõttu ei etendanud rannakindlused Tallinna kaitse seisukohast Vabadussõjas märkimisväärset rolli ja peamiselt loodeti siin Inglise laevastikule.[412]

Mereväe juhid

Vene ohvitserkonna ajalugu käsitlevates uurimustes on sageli rõhutatud, et Mereväe Kadetikorpuses võisid õppida vaid aadliseisusest isikud. See on tõsi, kuid Mereväe Kadetikorpuses koolitati peaasjalikult riviohvitsere, kuna tehniliste erialade ohvitseride (laevastiku tüürimehed, laevaehitusinsenerid, insenermehaanikud, hüdrograafid) jaoks olid teised õppeasutused.[413] Nii tegutses XIX sajandi lõpust alates Kroonlinnas mitme mereväe õppeasutuse baasil loodud Imperaator Nikolai I nimeline Mereväe Insenermehaanikute Kool, kus õppimine ei eeldanud aadliseisust. Kooli astumise kriteeriumiks oli hariduslik tsensus ja mitmedki eesti noormehed kasutasid võimalust omandada riigi kulul korralik insener-tehniline haridus. Eestlastest lõpetasid selle kooli enne I maailmasõda Aleksander Mikkov, Nikolai Link jt.

1914. aastal teenis Vene Mereministeeriumi alluvuses olevates üksustes mitu eesti rahvusest ohvitseri. Tallinnast pärit Hugo Korjus ja Aleksander Madisson olid juba enne I maailmasõda vastavalt alampolkovniku ja polkovniku aukraadis. Viimane oli lõpetanud ka Mereväe Akadeemia.[414] 1875. aastal ohvitseriks ülendatud Aleksander Mikkov teenis 1914. aastal insener-mehaanikuna imperaatorlikul jahtlaeval Poljarnaja Zvezda. Tõenäoliselt oli eesti päritolu ka Paides sündinud hüdrograafia korpuse polkovnik Ernst Blumbach.[415]

Võrreldes teiste väeliikidega oli Vabadussõja aegses Eesti mereväes kvalifitseeritud juhtide kaadri nappus kõige tuntavam. Vanemaid eesti rahvusest mereväe ohvitsere oli Vabadussõja hakul Eestis vaid üksikuid. Osalt seetõttu teenis eriti Vabadussõja alguses mereväes juhtivatel kohtadel arvukalt saksa ja vene

---

[412] **Rudolf Israel**. Meie merekindluste tekkimise ajalugu // Merendus. 1935, nr. 2, lk. 42.

[413] **P. Sammalsoo**. Eestlastest ohvitserid Vene allveelaevastikus aastail 1914–1910, lk. 44.

[414] **M. Kröönström**. Eestlastest ohvitserid Vene armees 19. sajandil // Akadeemia. 2006, nr. 4, lk. 829

[415] Samas, lk. 828–829

rahvusest ohvitsere. Kõige tuntum neist oli Mereväe staabiülem 2. järgu kapten Herman von Salza, kellel on suuri teeneid Eesti mereväe loomisel. Georg Weigelin teenis s/p Lembitu ja k/r Lennuki komandörina.

Mitmed Eesti mereväes teeninud saksa ja vene rahvusest ohvitserid astusid 1919 aasta kevadel ja suvel Vene Põhjakorpusesse (hiljem Loodearmee). Üheski teises väeliigis ei olnud ohvitseride valgete teenistusse asumisest tingitud kaod nii suured kui mereväes. Lühikeste vaheaegadega lahkusid Eesti mereväest laevastiku staabiülem Hermann von Salza, k/r Lennuk komandör Georg Weigelin, laevastiku vanem suurtükiohvitser Bernhard Knüpfler jmt. Terav kaadripuudus sundis mereväe juhtkonda juba Vabadussõja algul pöörama suurt tähelepanu oma ohvitseride kaadri koolitamisele.[416]

Vaatame järgnevalt lühidalt Eesti mereväe juhtivkoosseisu Vabadussõjas. Peastaabi Mereväe valitsuse juhatajaks oli Vabadussõja algul 2. järgu kapten Rudolf Schiller, kes oli üks väheseid eesti rahvusest vanemaid mereväe ohvitsere Vabadussõjas.

Mereväe juhataja Vabadussõjas oli kaugesõidu kapten Johan Pitka, kellel puudus igasugune ettevalmistus selle kõrge ja vastutusrikka koha tarvis. Osaliselt korvas J. Pitka need puudujäägid oma ettevõtlikkuse ka raugematu energiaga. J. Pitka teened ongi kõige suuremad ilmselt merejõudude organiseerimisel, hangete ja varustamise osas ning meeste innustamisel. Operatiivjuhtimise osas jättis J. Pitka tegevus palju soovida. Pealegi rabas J. Pitka mitmel rindel tegeldes samaaegselt kaitseliidu, soomusrongide ja soomusautode ehitamise ja organiseerimisega. Märkimata ei saa jätta J. Pitka keevalist ja üsnagi konfliktset iseloomu. Vabadussõja lõpuks oli ta suure osa laevastiku ohvitseridega tülli pööranud ja 1919. aasta novembris tõmbus Merejõudude juhataja kohalt tagasi. Alates 28. novembrist 1919. täitis Merejõudude juhataja kohuseid asekapten Johannes Herm, senine Rannavalve, side ja päästejaamade valitsuse ülem.[417]

Kuigi Johan Pitka erialane ettevalmistus ei vastanud tema Merejõudude juhataja teenistuskohale, õigustas ta kokkuvõttes siiski ennast sellel kohal. Vabadussõja kõrgemate juhtide seas oli üldse vähe neid, kes oma teenistuslehe ja kogemuste põhjal oleks vastanud oma teenistuskohale esitatud nõuetele. Siiski oli J. Pitka erandlik ka nende juhtide seas. Omades vaid reservlipniku auastet (kinnitamata andmetel) tõusis J. Pitka Vabadussõja algul Eesti Merejõudude juhatajaks.[418]

Mereväel oli Vabadussõjas kaks staabiülemat. Suured teened Eesti mereväe loomisel olid Herman von Salzal. Salza oli lõpetanud Mereväe Kadetikorpuse ja teeninud I maailmasõja ajal Balti laevastikus lahinglaevadel (viimati Petropavlovski komandörina). Vabadussõja ajal Eestis asunud mereväeohvitseridest oli H. von Salza kindlasti kõige suurema kogemuste pagasiga. 1919 aasta juunis astus H. von Salza Põhjakorpusse ja tema asemele määrati Aleksander Varma.

---

[416] ERA 527-1-1020, l. 10–10p. Mereväe ülema raport Sõjaministrile 28.11.1918.

[417] 1919. aasta detsembris laevastik enam suuri operatsioone ette ei võtnud. J. Herm tegi visiidi Inglise ristleja komandörile.

[418] **Mati Õun**. Eesti Vabariigi kindralid ja admiralid. Tallinn 1997, lk. 72.

Tuleb lisada, et A. Varmat ei kinnitatud staabiülema kohale, vaid ta jäi kuni sõja lõpuni Mereväe Staabiülema ajutiseks kohusetäitjaks. A. Varmal puudus täielikult Merejõudude staabiülema kohale vastav erialane ettevalmistus. I maailmasõja ajal oli Varma teeninud miiniveeskajal vahiülemana. Samas oli ta Vabadussõja algusest teeninud Hermann von Salza alluvuses Mereväe staabiülema abi kohal.

Merejõudude Tehnika ja varustusameti ülemaks Vabadussõja ajal oli Nikolai Link. Ameti ülesandeks oli sõja- ja abilaevade varustamine ja remont. Ametile allusid mereväe laod ning administratiivselt sadamatehased ja töökojad, samuti kõik riigi omanduses olevad laevatehased. Nikolai Link oli üks väheseid eesti rahvusest mereväe juhte, kes oma kvalifikatsioonilt vastas täielikult teenistuskohal esitatud nõuetele. Lõpetanud 1908. aastal Kroonlinnas Mereinseneride Kooli, oli N. Link teeninud vastusrikastel kohtadel Balti laevastikus ja omas põhjalikke teadmisi sõjalaevade ehitusest.

Laevastiku vanem insener-mehaanikuks Vabadussõja ajal oli Mihhail Ananitš, kes oli pärit Valgevenest. Lõpetanud nagu ka Nikolai Link mereinseneride kooli, teenis M. Ananitš I maailmasõja ajal soomusristlejal Rjurik ja hiljem vahilaevade divisjonis.

Mereväe sideülemaks oli laevakapten Johannes Loosberg, kes oli tsiviilisik (I maailmasõja ajal teenis transportlaeva ülemana). Laevastiku vanem raadiohvitser Karl Martin oli maailmasõja ajal olnud sadama raadiojaama ülem.

Rannavalve ja päästejaamade ülemaks oli admiraliteedi alamleitnant Johannes Herm. J. Herm oli I maailmasõja ajal sooritanud Mereväe Kadetikorpuse juures kaadriohvitseri eksami ja teeninud selle järel Rumeenia rindel merebrigaadis roodu- ja pataljoniülemana ning teda oli autasustatud Georgi ordeni 4. järguga. 1918. aasta alguses oli J. Herm olnud vahilaeval Namjot vahiülemaks. J. Herm paistis silma Vabadussõja alguses Eesti põhjarannikul toimunud dessantoperatsioonides (s/p Lembit roodukomandör).

Mereväe ekipaažil oli Vabadussõja ajal kolm ülemat. Neist esimene, mereväe leitnant Priidik Kriisk, tagandati süüdistatuna salakaubaveos.[419] Ülejäänud kaks (Eduard Känd ja Hermann Liikane) olid jalaväe ohvitserid.

Mereväe keskasutuste juhtidest tasuks nimetada veel Mereosakonna tehnilise valitsuse juhatajat Gerhard Lukki ning hüdrograafia osakonna loojat ja esimest ülemat alampolkovnik Jakob Preid. Mõlemad olid oma erialal vilunud ja said Vabadussõja ajal hästi hakkama.

Peipsi laevastiku divisjoni ülemaks oli lipnik Aleksander Vunk, kes oli Peipsi oludega hästi tuttav, kuna oli olnud I maailmasõja ajal seal hüdrograafiatöödel. 1919 aasta juunis määrati A. Vungi asemel divisjoni ülemaks senine k/r Vambola vanemtüürimees August Maanidi. Divisjoni staabiülemaks jäi edasi mitšman Ferdinand Vichmann, kes oli seni täitnud ülema kohuseid.

Traalerite divisjoni ülemaks Vabadussõjas oli Tartumaalt Lohusuust pärit Aleksander Jekimov, kes oli rahvuselt venelane. A. Jekimov oli sooritanud

[419] ERA 495-7-2137. Priidik Kriiski teenistuskiri.

1904. aastal Mereväekorpuse Kadetikorpuse juures lipniku eksami ja pärast seda teeninud pikka aega Balti laevastiku traaleritel (1912. aastast alates traaleri komandörina). A. Jekimov oli traalimise alal Eesti Merejõududes üks paremaid asjatundjaid vabadussõja ajal.

Vaatleme nüüd lühidalt sõjalaevade juhtivkoosseisu. Kvalifitseeritud juhtide kaadri puudumine mõjutas Eesti sõjalaevastiku tegevust Vabadussõjas. Nii oli k/r Vambola komandör Tiido Kraus I maailmasõjas olnud vaid traaleri komandör. Vabadussõja lõpus nimetati T. Kraus juba Läänemere divisjoni ülemaks.

Nikolai Kindralstaabi Akadeemia mereväe osakonnas ja olnud I maailmasõjas allveelaeva komandör. Pärast G. Veigelini lahkumist 1919. aasta juunis tuli tema asemele Artur Reisberg, kes oli I maailmasõjas teeninud traaleri komandörina ja Vabadussõjas k/r Lennuki vanema tüürimehena. S/p Lembitu Vabadussõja aegne komandör Jaan Klaar oli varem teeninud tüürimehe ja vahiülemana. K/r Lennuki, k/r Vambola ja s/p Lembitu vanemad ohvitserid (komandöri abid) olid enamasti samuti traaleri ja vahilaeva kogemusega noored lipnikud või mitšmanid.

Sõjalaevade vanemate insener-mehaanikute ja suurtükiohvitseride seas oli mitu venelast ja sakslast. Eestlastest tuleks ära märkida k/r Vambola vanem insener-mehaanikuna teeninud Eduard Avikut (1914–1916 oli eskaadri miiniristlejal trümmi insener-mehaanik) ja Vabadussõja algul s/p Lembitul vanema suurtükiohvitserina teeninud August Kuhlbergi (Sevastoopoli merekindluses suurtükitorni ülem).

Aurulaevadest, puksiiridest, jäämurdjatest ja muudest tsiviilotstarbelistest alustest suurtükipaatideks kohendatud laevade komandöridest ei olnud keegi varem sõjalaeval teeninud. Osa Peipsil tegutsenud suurtükipaatide ülematest ei olnud isegi ohvitserid (Peipsi divisjoni koosseisu kuulunud s/p Taara komandör Jaak Saarts näiteks).

Kokkuvõtvalt võib öelda, et suurem osa Vabadussõja aegseid Eesti mereväe juhte oli I maailmasõja ajal teeninud abilaevastikus traaleritel, vahilaevadel või transportlaevadel. Suurtel lahinglaevadel olid ohvitseridena teeninud vaid üksikud eestlased. Nagu teisteski väeliikides, kehtis ka laevastikus põhimõte, et madalama tasandi juhtide kvalifikatsioon oli parem kui kõrgematel juhtidel. Kõige teravam oli kvalifitseeritud juhtide puudus sõjalaevadel (kergeristlejad, suurtükipaadid). Traalerite divisjonis oli olukord parem – enamik traalerite komandöre oli varem samal kohal teeninud.

10. PEATÜKK. PUNAARMEE JUHTIVKOOSSEIS VABADUSSÕJAS

Vana armee ohvitseride integreerimine Punaarmeesse algas juba 1918. aasta veebruaris, kui Mogiljovist toodi erirongiga Petrogradi kaitset korraldama kaksteist endist Ülemjuhataja Staabi kindralit ja ohvitseri.[420] Aleksander Kavtardze andmetel teenis 1919. aasta kevadel Punaarmees ligikaudu 200 endist kindralit, 400 polkovnikut ja alampolkovnikut ehk iga neljas vana armee kindral ja iga viies staabiohvitser. Kodusõja lõpus teenis Punaarmees 70–75 000 endist ohvitseri.[421] Kodusõja aegsest 367 diviisiülemast olid 327 endised ohvitserid, kellest omakorda 209 olid kaadriohvitserid.[422]

Kindralstaabi ohvitseridele olid kohad Punaarmee staapides loodud juba 1918. aasta kevadel. Igas jalaväediviisi staabis oli ette nähtud neli kindralstaabi ohvitseri kohta (diviisi staabiülem, tema abid luure- ja operatiivalal ning diviisi sideülem).[423] Ligikaudse hinnangu kohaselt teenis Vabadussõja Eesti üksuste vastu tegutsenud Punaarmee diviisi staabis korraga keskmiselt kaks kuni kolm kindralstaabi ohvitseri, kuid oli ka väeosi, kus staabis olid täidetud kõik neli kindralstaabi ohvitseri kohta (2. Novgorodi diviis 1918. aasta sügisel).[424] Vaatame järgnevalt, kui palju kindralstaabi ohvitsere ja vanemaid kaadriohvitsere teenis Punaarmee staapides Vabadussõja ajal.

Põhjarinne / Läänerinne

Bresti rahulepingu järel formeeris Nõukogude Venemaa demarkatsioonijoonel erilised kaitsepiirkonnad. Eestiga piirnev kaitsepiirkond ulatus Laadoga järvest Sebežini Pihkva kubermangus ja selle ülemaks nimetati endine Vene 12. armee ja Põhjarinde juhataja kindralstaabi kindralleitnant Dmitri Parski. Kaitsepiirkonnad jagunes kaitserajoonideks, millest igaühes formeeriti paari kuni mõne tuhande mehelised punakaardi salgad. 1918. aasta suvel-sügisel formeeriti nende salkade baasil diviisid.

11. septembril 1918. aastal moodustati Sõjarevolutsiooni komitee otsusega kolm rinnet (Põhjarinne, Idarinne ja Lõunarinne), mille juhtideks määrati endised kindralstaabi kindralid D. Parski ja Pavel Sõtin ning kindralstaabi polkovnik Sergei Kamenev. Lisaks moodustati Lääne strateegilisel suunal eraldi kaitsepiir-

[420] **Александр Кавтарадзе**, lk 58.
[421] Samas, lk 176–177.
[422] Samas, lk 209.
[423] Samas, lk 202.
[424] РГВА 104-5-354, l. 55.

kond, mille ülemaks määrati endine kindralstaabi kindralleitnant Andrei Snesarev.[425]

1919. aasta veebruaris formeeriti 7. armee, Läänearmee ja Nõukogude Läti armee baasil Läänerinne eesmärgiga allutada lääne ja loode suunal tegutsevad väed ühtsele juhtimisele. Rinde juhatus moodustati likvideeritud Põhjarinde staabi baasil.

Põhja- ja Läänerinde ülemateks Vabadussõja ajal olid Dmitri Nadežnõi (26.09.1918 – 22.07. 1919) ja Vladimir Gittis (23.07.1919–1920).

Mõlemad rindejuhatajad olid vanad kaadriohvitserid. Kindralstaabi kindralleitnant D. Nadežnõi (1873–1945) oli üldhariduse omandanud kadetikorpuses ja sõjalise elitaarses Pauli Sõjakoolis ning Nikolai Kindralstaabi Akadeemias, mille lõpetas 1901. aastal. Võttis osa Vene-Jaapani sõjast. I maailmasõja ajal teenis 10. jalaväediviisi ning 3. ja 42. armeekorpuse ülemana.[426] 1918. aasta märtsis astus vabatahtlikult Punaarmeesse. D. Nadežnõi kuulus nende vana armee kindralite hulka, kes jäid nõukogude võimu teenistusse ka pärast kodusõja lõppu. See ei päästnud teda 1930. aastatel repressioonidest, kuid erinevalt mõnest oma võitluskaaslasest, pääses ta suhteliselt kergelt.[427] 1931. aastal D. Nadežnõi vahistati ja mõisteti viieks aastaks laagrisse, kuid vabastati juba järgmisel aastal. Pärast seda oli D. Nadežnõi Leningradis Sõjameditsiini Akadeemias lektoriks. Teise maailmasõja ajal evakueeriti ta Samarkandi, kus 1945. aastal suri.[428] 1928. aastal avaldas D. Nadežnõi raamatu, milles kirjeldas Vabadussõja sündmusi läbi enda ehk siis endise Punaarmee Läänerinde ja 7. armee juhataja silmade.[429]

1919. aasta juulis nimetati Läänerinde ülemaks endine Punaarmee 6. armee ülem polkovnik V. Gittis, kelle teenistusleht oli D. Nadežnõiga võrreldes märksa tagasihoidlikum. V. Gittis oli vanas armees teeninud "kõigest" 148. jalaväepolgu ülemana, samuti ei olnud ta lõpetanud kindralstaabi akadeemiat.[430] Seda asjaolu kompenseeris tema staap, kus kõigil võtmekohtadel teenisid endised kindralstaabi ohvitserid. Läänerinde staabiülemateks Vabadussõja ajal olid kindralstaabi polkovnik Nikolai Petin, kindralstaabi alampolkovnik Vladimir Lazarevitš ja kindralstaabi kapten Nikolai Domožirov. Ajutiselt täitis rinde staabiülema kohuseid kindralstaabi kapten Jevgeni Sõssojev.

---

[425] **Александр Кавтарадзе**, Военные специалисты на службе Республики Советов 1917–1920. Москва 1988, lk 109.

[426] РГВИА 409-1-п/с 148–818.

[427] 1930. aastate repressioonide käigus hukati Dmitri Nadežnõi järglane Läänerinde ülema kohal Vladimir Gittis, Läänerinde staabiülemad Nikolai Petin, Vladimir Lazarevitš jmt.

[428] **Ярослав Тинченко**. Голгофа Русского офицерства в СССР 1930–1931 годы. http://history.tuad.nsk.ru/Author/Russ/T/Tinchenko.Ja.Ju/golgofa/razd4.html, lk 14. (kasutatud 15.10.2003).

[429] **Дмитри Надежный**. На поступках к Петрограду летом 1919 г. Москва 1928.

[430] РГВИА 409-1-п/с 40–190.

N. Petin pärines Vologda kubermangu aadlist. Lõpetanud Nikolai Inseneriväe Kooli ja kindralstaabi akadeemia (1907). I maailmasõja lõpul teenis N. Petin Edelarinde staabis.[431] 1930. aastatel oli N. Petin Punaarmee Sõjainseneri valitsuse ülem. Hukati 1937. aastal.[432]

V. Lazarevitš lõpetas kindralstaabi akadeemia 1912. aastal.[433] 1930. aastatel oli ta Sõjatranspordi akadeemias kateedrijuhataja. Hukati 1938. aastal.[434]

N. Domožirov lõpetas akadeemia sõjaaegse kursuse.[435] Pärast kodusõja lõppu oli Nõukogude Liidus sõjakoolis lektoriks. Suri 1922. aastal tüüfusesse.[436]

Rindestaabi operatiivvalitsuse ülemateks olid kindralstaabi kapten Konstantin Umnov ja kindralstaabi kindralmajor Pjotr Burov. Operatiivvalitsuses teenisid veel kindralstaabi kapten Pavel Mey, kindralstaabi polkovnik Vladimir Krasnovski ja kindralstaabi staabikapten Sergei Lbov.

K. Umnov oli lõpetanud kindralstaabi akadeemia sõjaaegse kursuse ja teeninud varem korpuse staabis vanema adjutandina. 1930. aastal mõisteti ta süüdi osaluse eest ohvitseride vandenõus ja saadeti kolmeks aastaks asumisele.[437]

A. Burov (1872–1956) oli lõpetanud Peterburi Junkrukooli ja Nikolai Kindralstaabi Akadeemia. 1905–1909 oli ta 2. Turkestani korpuse staabis vanem adjutant. 1914. aastal ülendati polkovnikuks. I maailmasõja ajal teenis 37. jalaväepolgu ülemana (1915) ja Eriarmee staabiülemana (1917). 1918–1919 teenis Punaarmees, läks kodusõjas valgete poole üle. Elas esialgu Prantsusmaal, hiljem USA-s Baltimore`s.[438]

P. Mey oli lõpetanud akadeemia sõjaaegse kursuse. Tema viimane teenistuskoht oli Läänerinde staabis.[439] S. Lbov oli lõpetanud akadeemia 1914. aastal samas lennus August Korgi ja Jaan Tõrvandiga. 1930. aastatel oli ta Moskva pedagoogilises instituudis lektor.[440]

Läänerinde staabi luurevalitsuse ülemaks oli kindralstaabi kapten Vladimir Staševitš (varem armeekorpuse staabis käsundusohvitser), tema abideks olid kindralstaabi kapten Vadim Trofimov (1917. aastal teenis ühe Siberi korpuse staabis) ja endised ohvitserid A. Jevreinov ja V. Nikolski. Viimase kohta on teada, et I maailmasõja lõpul oli ta 709. jalaväepolgu majandusülemaks.[441]

---

431 РГВИА 409-1-п/с 171-915.
432 **Я. Тинченко.** Голгофа Русского офицерства в СССР 1930–1931 годы, lk. 32.
433 РГВА 190-3-821, l. 199.
434 **Я. Тинченко**. Голгофа Русского офицерства в СССР 1930–1931 годы, lk 29.
435 РГВА 190-3-821, l. 188р.
436 **Я. Тинченко.** Голгофа Русского офицерства в СССР 1930–1931 годы, lk. 25.
437 Samas, lk. 36.
438 http://www.grwar.ru/persons/persons.html?id=554 (kasutatud 1.06.2008).
439 РГВА 190-3-821, l. 202р.
440 **Я. Тинченко.** Голгофа Русского офицерства в СССР 1930–1931 годы, lk 29.
441 РГВА 104-5-452, l. 124.

Rindestaabi sidevalitsuse ülemaks oli kindralstaabi kapten Boris Skvortsov, endine Kaukaasia rinde staabi ohvitser.[442] Tema abiks oli kindralstaabi kapten Aleksander Voskressenski.[443]

Teadaolevatel andmetel teenis Vabadussõja ajal Läänerinde staabis veel vähemalt viis vanemat kindralstaabi ohvitseri: kindralstaabi kindralmajorid Vassili Popov (endine 57. jalaväediviisi staabiülem), Aleksandr Fedotov (endine 4. ratsaväediviisi ülem), Aleksander Kriger (Vilno sõjaväeringkonna staabist), Mihhail Aleksejev[444] ja Dmitri Satterup. Viimane oli I maailmasõja ajal kindralstaabi mobilisatsiooni valitsuse ülem.[445] Pärast kodusõda töötas D. Satterup Punaarmee arhiivis. Hukati 1940. aastal.[446]

7. armee

Armee formeerimist alustati 1918. aasta novembris. Armee allus alguses Põhjarinde ja 1919. aasta veebruarist alates Läänerinde juhatusele. 7. armee koosseisus olnud diviisidest tegutsesid vahetult Eesti vägede vastu 6. kütidiviis (sõja algusest kuni lõpuni) Viru rindel, 2. Novgorodi diviis (1918. novembrist kuni 1919. jaanuarini, liideti hiljem 10. kütidiviisiga) Lõunarindel, 19. kütidiviis (1919. aasta augustis-septembris) Viru rindel, 2. kütidiviis (1919. aasta juunist kuni Vabadussõja lõpuni) Viru rindel, 56. kütidiviis (1919. aasta novembrist kuni Vabadussõja lõpuni) Viru rindel, Eesti kütidiviis (1919. aasta juunis-juulis) Lõunarindel. 7. armee juhatusele olid allutatud ka Balti laevastik ja Kroonlinna merekindlus.

7. armee juhatajateks Vabadussõja ajal olid: Jevgeni Golubintsev (28.11–5.12.1918), Nikolai Hendrikson (5.12.1918–27.01.1919), Aleksandr Remezov (27.01–1.07.1919), Mihail Matiaševitš (1.07–26.09.1919), Sergei Harlamov (26.09–17.10.1919), D. Nadežnõi (17.10–17.11.1919) ja Sergei Odintsov (17.11.1919–1920).

Kõik 7. armee ülemad olid endised kaadriohvitserid, kellel I maailmasõja lõpuks oli märkimisväärne vägede juhtimise kogemus (mitmed ohvitserid olid teeninud diviiside ja korpuste ülematena). Peale J. Golubintsevi, kes teenis armee ülemana lühikest aega, ja M. Matiaševitši, olid kõik lõpetanud kindralstaabi akadeemia. Kuuest armeejuhatajast üks oli endine kindralleitnant (D. Nadežnõi), kolm kindralmajorid (N. Hendrikson, A. Remezov, S. Odintsov) ja kolm polkovnikud (J. Golubintsev, S. Harlamov, M. Matiaševitš).

Vabadussõja alguses 7. armeed juhatanud polkovnik J. Golubintsev (1880–1957) oli hariduselt suurtükiväelane. Vene-Jaapani sõja veteran. I maailmasõja

---

[442] РГВА 190-3-821, l. 214р.
[443] РГВА 104-5-452, l. 124р.
[444] Samas, l. 124–30.
[445] РГВА 190-3-821, l. 213–213р.
[446] **Я. Тинченко.** Голгофа Русского офицерства в СССР 1930–1931 годы, lk. 33.

algul oli ta lektor Mihhaili Suurtükiväekoolis, alates 1915. aastast rindel. Punaarmees teenis alates 1918. aasta aprillist kuni arreteerimiseni 1931. aastal. Oli sel ajal Frunze nim. Sõjaväe Akadeemia suurtükiväe kateedri õppejõud. Mõisteti süüdi kontrrevolutsioonilises tegevuses ja saadeti vangilaagrisse, kuid vabastati 1932. aastal ennetähtaegselt.[447]

Kindralstaabi kindralmajor N. Hendrikson oli pärit Soomest. Omandanud sõjalise hariduse Kaasani Junkrukoolis ja kindralstaabi akadeemias (1901) teenis N. Hendrikson XX sajandi algul Kroonlinna kindluses ja kindralstaabi peavalitsuses. 22. diviisiga võttis osa Vene-Jaapani sõjast. I maailmasõja ajal teenis N. Hendrikson Läänerinde staabis, oli lühikest aega 202. jalaväepolgu ülem ning alates 1915. aasta novembrist Põhjarinde staabi varustusvalitsuses. 1917. aasta aprillis määrati ta 109. jalaväediviisi ülemaks ja sama aasta septembris Balti mere laevastiku maavägede ülemaks.[448] Muuhulgas oli ta Muhu väina kindlustatud positsiooni ülem.[449] Võimalik, et just Eesti olude hea tundmine oli üheks põhjuseks, miks Hendrikson määrati pärast J. Golubintsevi lahkumist 5. detsembril 1918. Eesti vallutamise operatsiooni juhiks.[450]

Kindralstaabi kindralmajor A. Remezov oli lõpetanud akadeemia 1899. aastal. 1916. aasta juunis nimetati ta XXXI korpuse staabiülemaks ja 1917. aasta novembris 2. Siberi kütidiviisi ülemaks.[451]

Polkovnik M. Matiaševitš (1878–1941) oli pärit Mogiljovi kubermangu aadlist. 1897. aastal lõpetas Odessa Junkrukooli. Võttis osa Vene-Jaapani sõjast ja I maailmasõjast. 1917. aastal oli 726. jalaväepolgu ülem.[452] Punaarmees teenis alates 1918. aasta aprillist kuni enda arreteerimiseni 1931. aastal. Mõisteti süüdi kontrrevolutsioonilises tegevuses ja saadeti kümneks aastaks GULAG-i.[453]

Kindralstaabi polkovnik S. Harlamov (1881–1965) oli pärit Simferoopolist. Suurtükiväelane. Lõpetanud 1902. aastal Mihhaili Suurtükiväekooli ja 1910. aastal kindralstaabi akadeemia, teenis ta esmalt Kovno kindluse suurtükiväes, siis 148. jalaväepolgus ja vahetult enne I maailmasõda Irkutski sõjaväeringkonna staabis. I maailmasõja ajal teenis S. Harlamov 4. Siberi korpuse ja 9. Siberi kütidiviisi staapides. Alates 1915. aasta oktoobrist 73. jalaväediviisi staabiülem. Punaarmeesse astus S. Harlamov 1918. aasta mais vabatahtlikult teenides seal kuni arreteerimiseni 1931. aastal. S. Harlamovile mõisteti kolm

---

[447] **Я.Тинченко**. Голгофа Русского офицерства в СССР 1930–1931 годы, lk. 10.
[448] РГВИА 409 1 п с 172714.
[449] Nikolai Hendriksoni staabiülemaks ja lähemaks abiliseks sellel kohal oli Nikolai Reek, kes tegutses Vabadussõjas Viru rindel 5. jalaväepolgu ja 1. diviisi staabiülemana N. Hendriksoni juhitud 7. armee üksuste vastu.
[450] N. Hendriksonil oli kokkupuuteid Eestiga olnud ka varem. Enne kindralstaabi akadeemiasse astumist teenis ta viis aastat (1894–1898) Tallinnas 90. Oneega polgus.
[451] РГВИА 409-1-п/с 338-710; РГВА 104-5-452, l. 9; Список Генерального Штаба 1917, lk 53.
[452] РГВИА 408-1-11593, l. 6.
[453] **Я. Тинченко**. Голгофа Русского офицерства в СССР 1930–1931 годы, lk 13.

aastat paranduslikke töid tingimisi. Oli hiljem Frunze nimelises sõjaväeakadeemias õppejõud, kindralmajor.[454]

Kindralstaabi kindralmajor S. Odintsov (1874–1920) oli hariduselt ratsaväelane. Akadeemia lõpetas 1902. aastal. Viimane teenistuskoht vanas armees oli Taga-Amuuri ratsaväediviisi staabiülem. Enamlaste teenistusse astus juba 1917. aasta detsembris.[455]

7. armee ülematest tuleks ära mainida veel armee formeerijat, endist kindralstaabi kindralleitnant Jevgeni Iskritskit (1874–1949), kes lahkus armeeülema kohalt Vabadussõja esimesel päeval 28. novembril 1918. J. Tintšenko andmetel otsustas J. Iskritski tagasi tõmbuda, kui selgus, et teisel pool rindejoont on tema endised võitluskaaslased.[456] J. Iskritski oli I maailmasõja ajal olnud 9. armeekorpuse ja 3. Siberi korpuse ülem. Tema panus 7. armee staabi loomisel oli märkimisväärne. J. Iskritski suri 1949. aastal asumisel Tšimkentis.[457]

7. armee staabiülemateks Vabadussõjas olid: Vladimir Šiškin (8.11.–25.12.1918), Viktor Tsõgalski (25.12.1918–8.05.1919), Vladimir Lundeqvist (5.07–30.09.1919), Aleksandr Ljutov (30.09–17.10.1919), Leonid Aleksandrov (17.10.–14.11.1919) ja S. Harlamov (14.11–31.12.1919). Kõik kuus staabiülemat olid lõpetanud kindralstaabi akadeemia ja kõik peale A. Ljutovi olid lõpetanud akadeemia rahuaegse täiskursuse.

Kindralstaabi polkovnik V. Šiškin lõpetas kindralstaabi akadeemia 1907. aastal. Enne I maailmasõda teenis kaardiväes. Viimane teenistuskoht vanas armees oli suhteliselt tagasihoidlik – brigaadi staabiülem.[458]

Kindralstaabi kindralmajor V. Tsõgalski pärines Peterburi kubermangu aadlist. Suurtükiväelane. Enne I maailmasõda oli teeninud kaardiväes. Kindralstaabi akadeemia lõpetas 1913. aastal. I maailmasõja ajal oli V. Tsõgalski 31. armeekorpuse staabiülem, 28. ja 33. jalaväediviisi staabiülem ning 130. jalaväediviisi ülem.[459]

Kindralstaabi alampolkovnik V. Lundeqvist lõpetas akadeemia 1912. aastal. I maailmasõja lõpul teenis ta 1. kaardiväediviisi staabis vanema adjutandina.[460] V. Lundeqvist oli 7. armee staabis küpsenud enamlastevastase vandenõu üks juhtfiguure. Hukati 1919. aastal.[461]

Kindralstaabi kapten A. Ljutov oli lõpetanud kindralstaabi akadeemia sõjaaegse lühendatud kursuse, kuid omas sellele vaatamata ka I maailmasõja ajast staabitöö kogemust. 1916–1917. aastatel oli ta teeninud erinevatel kohtadel 77.

---

[454] Samas, lk 20.
[455] Список Генерального Штаба. 1908, lk 501.
[456] **Я. Тинченко**. Голгофа Русского офицерства в СССР 1930–1931 годы, lk 12–13.
[457] Samas, lk 12.
[458] РГВА 190-3-821, l. 223–223р.
[459] РГВА 104-5-449, l. 3; РГВИА 409-1-tl 292–072.
[460] РГВА 104-5-460, l. 51.
[461] Lisaks Vladimir Lundeqvistile olid vandenõuga seotud 7. armee operatiivosakonna ülem Vladimir Mediokritski, sideülem Peter Avenarius jmt.

jalaväediviisi ja piirivalve koondidiviisi staapides olles viimati 46. armeekorpuse staabis vanemaks käsundusohvitseriks.[462]

Kindralstaabi polkovnik L. Aleksandrov oli lõpetanud Moskva Aleksandri sõjakooli ja kindralstaabi akadeemia (1904). Võttis osa Vene-Jaapani sõjast. I maailmasõja ajal juhatas polku, sõja lõpul teenis Kindralstaabi kortermeistri valitsuses.[463]

Nagu Läänerinde staabis, nii olid ka 7. armee staabis võtmekohtadel valdavalt endised ohvitserid. Armee operatiivosakonna ülematena teenisid lisaks ülalmainitud A. Ljutovile veel Vladimir Hruljev, Mihhail Batorski, Boris von Freiman, Vassili Mediokritski ja S. Strahov. Kindralstaabi alampolkovnik M. Batorski oli lõpetanud Nikolai ratsaväekooli (1910) ja kindralstaabi akadeemia (1914). Teenis pärast seda 23. armeekorpuse ja kaardiväe ratsaväekorpuse staapides ning 1917. aastal Kindralstaabi peavalitsuses.[464] 1920. aastatel oli M. Batorski Leningradi Kõrgema Ratsaväekooli ülemaks. Arreteeriti 1937. ja lasti maha 8.02.1938.[465] Kindralstaabi kapten V. Hruljov oli endine 3. kütidiviisi staabi vanem adjutant, kindralstaabi alampolkovnik V. Mediokritski[466] 29. jalaväediviisi staabiülem ning kindralstaabi polkovnik B. von Freiman, endine 9. kütipolgu ülem. Kõrgema sõjalise haridusega ohvitseridest teenis operatiivosakonnas veel kindralstaabi kapten Nikolai Bladasov (endine kindralstaabi šifrite osakonna ülema abi) ja kindralstaabi alamjessauul Ivan Oreškin (endine 3. Doni kasakadiviisi staabi ohvitser). Operatiivosakonna ülematest ei olnud kindralstaabi akadeemiat lõpetanud vaid S. Strahov, kes tõenäoliselt ei olnud isegi mitte ohvitser.[467]

Armee staabi käsundusohvitserideks olid endine 3. Siberi korpuse staabiülem kindralstaabi kindralmajor Grigori Pljutševski-Pljuštšik,[468] kindralstaabi polkovnik V. Šiškin ja polkovnik Josif Tomaševski.[469]

Armee luureosakonda juhtis endine ratsaväediviisi staabiülem kindralstaabi alampolkovnik Vladimir Tarassov, kes 1930 aastatel represseeriti.[470]

Armee sideülemaks oli endine kaardiväe sapööripataljoni ohvitser Pjotr Avenarius. Lõpetanud 1909. aastal Nikolai inseneriväekooli, jõudis P. Avenarius I maailmasõjas teenida diviisi ja korpuse sideülemana. Punaarmeesse ei astunud

---

[462] РГВА 104-5-449, l. 10.
[463] РГВИА 409-1-п/с 2272; Список Генерального Штаба 1917, lk 597.
[464] Список Генерального Штаба 1917, lk 148.
[465] **Я. Тинченко**. Голгофа Русского офицерства в СССР 1930–1931 годы, lk. 7.
[466] Vt. **Николай Рутыч,** lk. 417–421.
[467] РГВА 190-3-821, l. 102–102р.
[468] РГВА 104-5-460, l. 51.
[469] РГВА 190-3-821, l. 102, s 830, l 3.
[470] РГВА 104-5-449, l. 12; **Я. Тинченко**. Голгофа Русского офицерства в СССР 1930–1931 годы, lk. 35.

P. Avenarius vabatahtlikult, vaid mobiliseeriti 1.11.1918.[471] Osales 7. armee staabi ohvitseride vandenõus.[472]

7. armee inspektorosakonna ülemaks oli polkovnik Aleksander Hübbenet ja armee intendandiks polkovnik Vladimir Eggert. Nii V. Eggert, kes oli endine 3. kaardiväe-brigaadi intendant, kui tema abi kapten Ivan Kornõšev (endine 3. Soome kütidiviisi intendant) olid lõpetanud Intendandi Akadeemia.[473]

Suurtükiväe inspektoriks oli kindralmajor Jevgeni Sluhotski ja jalaväe-inspektoriks endine 292. jalaväepolgu ülem polkovnik Nikolai Ivanov.[474] Viimase abi Mihhail Mustafjev oli samuti endine polguülem.[475]

7. armee insenerivalitsuse koosseis oli samuti muljetavaldav. Valitsuse eesotsas oli 1918. aastal Narva lähistel kindlustustöid juhatanud endine inseneriväe polkovnik Vikenti Lobanov. Peale tema oli 7. armee insenerivalitsuses veel vähemalt neli vanemat inseneriväe ohvitseri, kes kõik olid lõpetanud Nikolai Inseneriväe Akadeemia. Polkovnik Konstantin Pomazkov teenis 1917. aastal Edelarinde staabis ja polkovnik Nikolai Jerantsev Põhjarinde 12. armee staabi insenerivalitsuses.[476] Staabikapten Nikolai Kasperovitš oli vaatamata oma tagasihoidlikule auastmele samuti kaadriohvitser, kelle karjäär jäi I maailmasõja hakul toppama vangilangemise tõttu.[477] Armee insenerivalitsuses teenisid Vabadussõja ajal veel endine Omski sõjaväeringkonna staabi ohvitser inseneriväe kindralmajor Juri Gilšer ja kindralmajor Edgar Lundberg, (endine 1. Kadetikorpuse klasside inspektor). Viimane teenis 7. armee staabis lühikest aega ja komandeeriti varsti Läti Sõjakooli lektoriks.[478]

Nõukogude Läti armee

8. detsembril 1918. aastal loodi Ülemjuhataja direktiiviga Nõukogude Läti armeegrupp, mille baasil 4. jaanuaril 1919. formeeriti Nõukogude Läti armee. Armee allus esialgu Läänerinde, hiljem 7. armee ülemale. Armee koosseisu kuulusid Nõukogude Läti 1. ja 2. kütidiviis (1919. aasta jaanuarist juunini), internatsionaalne diviis ja mõned väegrupid. Eesti vägede vastu tegutsesid peamiselt Petseri ja Volmari väegrupid (2. Novgorodi diviis, 1. Läti kütidiviis, 6., 10. kütidiviis) samuti Marienburgi grupp, mis läks 1919. aasta juulis 11. küti-

---

471 РГВА 190-3-830, l. 3.

472 **Н. Рутыч**. Белый фронт генерала Юденича lk. 408–416. Vt. ka **R. Rosenthal.** Loodearmee. Tallinn, lk. 387–388.

473 РГВА 104-5-452, l. 15.

474 Список полковникам. 1916, lk. 354.

475 РГВА 190-3-831, l. 185.

476 РГВА 190-3-830, l. 213.

477 Nikolai Kasperovitš oli I maailmasõja hakul 8. jalaväediviisi insener. Diviis kuulus XV armeekorpuse koosseisu, mis 1914. aasta augustis Ida-Preisimaal sisse piirati ja hävitati. Suur osa korpuse isikkoosseisust langes vangi.

478 РГВА 104-5-452, l. 18.

diviisi koosseisu. 1919. aasta juunis formeeriti Nõukogude Läti armee ümber 15. armeeks.

Armee komandörideks olid kindralstaabi polkovnik Jucums Vacetis (1919. jaanuarist kuni 10. märtsini.1919) ja Peteris Slavens (10.03–10.06.1919).

Polkovnik J. Vacetis (1873–1938) oli I maailmasõjas teeninud 5. Läti kütipolgu ja Läti kütibrigaadi ülemana. Punaarmeesse astus ta vabatahtlikult, oli Punaarmee esimene juhataja. Hukati 1938. aastal.[479]

Polkovnik P. Slavens oli sündinud 1874. aastal Liivimaal talupoja perekonnas. Õppis Võnnu Gümnaasiumis ja Kaasani Junkrukoolis, mille lõpetas 1902. aastal. I maailmasõja lõpul oli 730. jalaväepolgu ülem.[480] 1919. aasta detsembris tuli P. Slavens üle Läti armeesse, kuid suri varsti peale seda 1920. aastal tüüfusesse.[481]

Armee staabis teenisid veel kindralstaabi staabikapten Parfeni Maigur ja alam-polkovnik P. Avens. P. Avens naases pärast kodusõja lõppu samuti kodumaale ja teenis hiljem Läti armees 1. Talsi polgu ülema abina.[482] Staabi käsundusohvitseriks endine 5. Läti kütipolgu adjutant kapten (?) Ivan Lerche.[483]

Armee inspektorosakonna ülemaks oli endine kindralstaabi kindralmajor Karlis Ezerinš (1917. aastal teenis Kindralstaabi peavalitsuses). Suurtükiväe ülemaks oli polkovnik Nikolai Majanovski, jalaväeinspektoriks oli keegi alampolkovnik ja sideülemaks kindralstaabi kapten Ivan Birkan (endine 73. jalaväediviisi staabiülem). Armee insenerivalitsuse eesotsas oli polkovnik Aleksander Lebedev (I maailmasõja ajal Ust-Dvinski rajoonis kindlustustööde juhataja) ja tema abiks polkovnik Vassili Firsov (varem Petrogradi sõjaväeringkonna staabis). Vanematest kaadriohvitseridest teenisid armeestaabis veel kindralmajor Viktor Kosjanov (armee teedevalitsuse ülem), alampolkovnik Nikolai Buškin (jalaväe inspektor) ja polkovnik Mihhail Beljajev.[484]

15. armee

Formeeriti 1919. aasta juunis endise Nõukogude Läti armee kaadrite baasil. Allus Läänerinde juhatusele. Alates 4. oktoobrist 1919. aastast oli Ülemjuhataja reservis. Armee koosseisu kuulusid 1. Läti Nõukogude kütidiviis (alates 1919. aasta juulist), 53. kütidiviis (1919. aasta augustist kuni 1920), Läti kütidiviis (1919. aasta juunist septembrini), 11. kütidiviis (1919. aasta juunist kuni 1920), 10. kütidiviis (1919. aasta augustis-septembris), 17. kütidiviis (1919. aasta septembrist oktoobrini) ja Eesti kütidiviis (brigaad) (1919. aasta juulist oktoobrini).

---

479 http://www.grwar.ru/persons/persons.html?id=926 (1.06.2008).
480 РГВИА 409-1-п/с 1219. Peter Slavensi teenistuskiri
481 Latvijas armijas augustakie virsnieki 1918–1940. Riga 1998, lk. 18.
482 Samas, lk. 18.
483 РГВА 25888-3-234, l. 32–33.
484 РГВИА 25888-3-234, l. 41, 48, 67; Список полковникам, lk. 316.

Armee komandöriks Vabadussõja ajal oli August Kork (31.07–15.10.1919) ja staabiülemaks S. Harlamov (14.06–23.09.1919).

A. Kork teenis I maailmasõja lõpul Läänerinde staabi kindralkortermeistri osakonnas.[485] Kindralstaabi polkovnik S. Harlamovit mainiti seoses 7. armeega. Kõrgema sõjalise haridusega ohvitseridest teenisid 15. armee staabis veel kindralstaabi staabikapten Aleksander Kukk operatiivosakonna ülemana, kindralstaabi kapten Ivan Birkan üldosakonna ülemana, kindralstaabi kapten Janis Graužis staabi vanema adjutandina ning kindralstaabi kaptenid Ivan Bardinski ja Aleksei Kirpitšnikov staabi käsundusohvitseridena.[486] Kuigi kõik viis olid lõpetanud kindralstaabi akadeemia sõjaaegse kursuse, omasid nad I maailmasõja lõpuks staabitöö kogemust. Nii oli J. Graužis olnud I maailmasõja lõpul armeekorpuse staabi vanema adjutant, I. Bardinski teenis armee staabi operatiivosakonnas ja I. Birkan jalaväediviisi staabiülem. Meeste hilisemast saatusest on teada, et A. Kirpitšnikov jätkas 1930. aastatel kindralstaabi akadeemias lektorina, J. Graužis vahistati süüdistatuna osaluses ohvitseride vandenõus ja lasti 1937. aastal maha.[487]

6. kütidiviis

Diviis formeeriti 3.05.1918. aastal Petrogradi kaitserajooni staabiülema korraldusel Dõbenko salga vabatahtlike, Petrogradi punakaardi ja Narva tehaste tööliste baasil. Väeosa kandis esialgu Gatšina diviisi nime. 31. mail 1918. nimetati ümber 3. Petrogradi jalaväediviisiks ja 11. septembril 1918. 6. kütidiviisiks. Diviis osales sõjategevuses Eesti vägede vastu Narva rindel Vabadussõja algusest kuni lõpuni.

Diviisi ülemateks olid Nikolai Ivanov (kuni 14.04.1919), B. von Freiman (14.04–25.04.1919), Pjotr Soloduhhin (25.04–22.08.1919), ajutine diviisiülema k.t. Laritškin (3.09.–5.10.1919), Vladimir Ljubimov (5.10.–14.11.1919) ja A. Storoženko (24.11.1919–1920).

Kuuest diviisiülemast oli kõrgema sõjalise haridusega ohvitsere üks – kindralstaabi alampolkovnik V. Ljubimov,[488] kes Tintšenko andmetel 1937. aastal maha lasti.[489] Kaks diviisülemat olid vanad kaadriohvitserid (polkovnikud N. Ivanov ja B. von Freiman) ning üks sõjaaegne ohvitser A. Storoženko. P. Soloduhini ja Laritškini varasema teenistuskäigu kohta täpsemad andmed puuduvad, kuid tõenäoliselt oli tegu sõjaaegsete ohvitseridega.

---

[485] Vt. lähemalt http://www.grwar.ru/persons/persons.html?id=1743 (1.06.2008).
[486] РГВА 200-12-3, l. 44.
[487] **Я. Тинченко**. Голгофа Русского офицерства в СССР 1930–1931 годы, lk. 28, 25.
[488] Список Генерального Штаба 1917, lk. 140.
[489] **Я. Тинченко**. Голгофа Русского офицерства в СССР 1930–1931 годы, lk. 30.

Kõik kolm artikli autorile teadaolevat 6. kütidiviisi staabiülemad olid kindralstaabi ohvitserid. Vabadussõja algul oli diviisi staabiülemaks kindralstaabi kindralmajor G. Pljutševski-Pljuštšik.[490] Kindralstaabi kapten Nikolai Rozanov oli endine 18. armeekorpuse staabi vanem adjutant. Aleksander Gotovski oli hariduselt ratsaväelane, kes enne I maailmasõda teenis kaardiväe Grodno husaaripolgus.[491] Kaks viimast meest olid lõpetanud akadeemia sõjaaegse kursuse. Diviisi operatiivosakonna ülemaks oli kapten (?) Janis Upmalis[492], luureosakonna ülemaks kindralstaabi kapten Arkadi Rolko. Diviisi suurtükiväe ülem oli Boris Kozerski (1910. aastal leitnant 23. suurtükiväe brigaadis). Diviisi insener oli samuti kaadriohvitser Vladimir Avelan (1910. staabikapten 18. sapööripataljonis) nii nagu ka diviisi intendant Gothard Bekker (1910. rittmeister 5. husaaripolgus).[493]

2. Novgorodi diviis

2. Novgorodi diviis tegutses Vabadussõja algul Võru-Tartu suunal. 1919. aasta veebruaris liideti diviis 10. kütidiviisiga.

Diviisi ülemaks oli Mihhail Vassiljev, kes oli samaaegselt ka Nõukogude Läti armee Petseri väegrupi ülem ja hiljem 10. kütidiviisi Pihkva lahingulõigu ülem.

Polkovnik M. Vassiljev oli vana kaadriohvitser (esimeses ohvitseri auastmes 1887. aastal), kuid teeninud alates 1908. aastast erinevate kreiside sõjaväeülemana. Sõjategevustes ei olnud polkovnik M. Vassiljev osalenud.

Diviisi staabiülemaks oli kindralstaabi alampolkovnik V. Mediokritski. Lisaks teenis 2. Novgorodi diviisi staabis veel vähemalt kaks kõrgema sõjalise haridusega ohvitseri: kindralstaabi alampolkovnik Vladimir Tarassov ja kindralstaabi kapten Sergei Pljuto (staabiülema abi), kes oli vanas armees olnud korpuse staabis käsundusohvitser.[494] Nii V. Tarassov kui S. Pljuto olid astunud akadeemiasse 1914. aasta suvel. Sõja puhkedes läksid nad koos oma polguga rindele ja lõpetasid hiljem akadeemia sõjaaegse lühendatud kursuse.[495] Diviisi suurtükiväe ülemaks oli endine polkovnik Nikolai Kurganski.[496] Andmed diviisi operatiiv-, luure- ja sideosakondade ülemate kohta puuduvad.

---

[490] **Georg Leets**. Vabadussõja algus, lk. 57.
[491] РГВА 104-5-452, l. 21.
[492] Janis Upmalis oli lõpetanud kindralstaabi akadeemia kodusõja aegse punakomandöride kursuse.
[493] РГВА 104-5-452, l. 21–21p; Общий список, lk. 675, 780, 580.
[494] РГВА 200-12-3, l. 44p.
[495] **Владимир Каминский.** Выпускники Академий Генерального Штаба на службе в Красной Армий // Военно исторический журнал. 2002. Nr. 8, lk. 59.
[496] РГВА 190-3-830, l. 65p–66.

10. kütidiviis

Formeeriti 1918. aastal Uraalis Permi ja Vjatka jalaväediviiside baasil. 1918. aasta sügisel nimetati ümber 10. kütidiviisiks. 1919. aasta veebruaris liideti diviisiga 2. Novgorodi diviisi kaadrid. Osales 1919. aasta jaanuarist (Tartu all) kuni Vabadussõja lõpuni sõjategevuses Eesti vägede vastu. Diviisi ülemateks olid: Josif Tomaševski (10.12.1918–6.01.1919 ja 20.01–6.02.1919), Mihhail Vassiljev (6–23.02.1919), Andrei Keppen (23.02–10.04.1919), Nikolai Kurganski (10.04–14.06.1919), Mihhail Okulov-Rimski-Korsakov (14.06–28.07.1919), Nikolai Rudnev (28.07–27.08.1919), Paul Matison (27.08.1919–1920).

Polkovnik J. Tomaševski kohta on teada, et tegemist oli vana riviohvitseriga, kes ei olnud lõpetanud kindralstaabi akadeemiat. Polkovnikuid M. Vassiljevit ja N. Kurganskit mainiti seoses 2. Novgorodi diviisiga. Kindralstaabi alampolkovnik A. Keppen oli lõpetanud Konstantini Sõjakooli ja Nikolai Kindralstaabi Akadeemia 1914. aastal. Enne I maailmasõda teenis ta 6. Siberi korpuse staabis. I maailmasõja ajal oli A. Keppen 108. jalaväediviisi staabis vanem adjutant ja 16. armeekorpuse staabis käsundusohvitser.[497] Vabadussõja algul juhtis ta Narva rindel 6. kütidiviisi brigaadi. 1920. aastatel teenis Valgevene sõjaväeringkonna staabis.[498]

N. Rudnev oli samuti kaadriohvitser ja I maailmasõja lõpul ilmselt polkovniku aukraadis[499] M. Okulov-Rimski-Korsakovi kohta andmed puuduvad. P. Matison oli sõjaaegne ohvitser, kes 1917. aastal oli ülendatud staabikapteniks. P. Matison astus Punaarmeesse vabatahtlikult 1918. aasta aprillis teenides esmalt Läti kütiväes, sealhulgas 10. Läti kütipolgu ülemana (1919. aasta jaanuarist) ja 2. Läti kütidiviisi 2. brigaadi ülemana (1919. veebruarist juunini).

10. kütidiviisi staabiülemateks Vabadussõja ajal olid J. Tomaševski ja S. Pljuto ning alates 20. septembrist 1919. lipnik Karlis Križmanis. K. Križmanise abiks oli kogenud kindralstaabi polkovnik Valerian Novoselski. Diviisi operatiivosakonda juhtis kaadriohvitser J. Kiobaš (lõpetanud Odessa Sõjakooli 1910). Diviisi suurtükiväe ülemaks oli Georg Luganin ja tema abiks Aleksander Travinski. Mõlemad olid kaadriohvitserid, kes enne I maailmasõda olid teeninud koos 23. suurtükiväebrigaadis Luugas. Diviisi suurtükiväe sideülemaks oli leitnant Sorgenfrei.[500] 1919. aasta kevadel oli 10. kütidiviisi koosseisus kaks jalaväebrigaadi, mida juhtisid endised alampolkovnikud Nikolai Stupišin ja

---

[497] РГВИА 409-1-п/с 334–841.

[498] **Я. Тинченко**. Голгофа Русского офицерства в СССР 1930–1931 годы, lk. 28.

[499] N. Rudnev oli 1910. aastal kapten 253. reservpataljonis; Общий список 1910, lk. 516.

[500] РГВА 190-3-831, l. 105–106; Общий список 1910, lk. 675.

Vladimir Kaumov.[501] Kaumovit asendasid hiljem staabikapten Ivan Žutžkov[502] ja alampolkovnik Vladimir Ivanov.[503]

11. kütidiviis

Diviis formeeriti 1918. aasta aprillis Luuga piirkonnas tegutsenud punakaardi salkade baasil ja kandis esialgu Pihkva jalaväediviisi nime. 1919. aasta märtsis nimetati ümber 11. Petrogradi kütidiviisiks. Diviis allus esialgu otse Läänerinde juhatajale, alates 1919. aasta juunist 15. armee ülemale. Osales sõjategevuses Eesti vägede vastu alates 1919. aasta aprillist. Diviisi osales 1919. aasta suvel lahingutes Pihkva all koos 10. kütidiviisi ja Eesti brigaadiga. 1919. aasta augustis viidi 11. kütidiviis Narva rindele.

Diviisi ülemateks Vabadussõja ajal olid Anderi Skorobogatš (10.04–19.06.1919), Gustavs Mangulis (19.06–19.07.1919) ja Anton Natzvalov (Vabadussõja lõpuni).

Kõik kolm diviisiülemat olid endised kaadriohvitserid. A. Skorobogatši teenistuskäigu kohta täpsemad andmed puuduvad. Teada on vaid, et tegu oli kaadriohvitseriga, kes 1917. aasta sügisel oli alampolkovniku aukraadis.[504]

Polkovnik G. Mangulis (Mangoldt) (1879–1931) oli pärit Liivimaalt. 1901. aastal lõpetas ta Vilno Junkrukooli samas lennus koos Johan Undiga, oma tulevase vastasega Vabadussõjas (J. Unt oli Lõunarindel 2. jalaväepolgu ülem). I maailmasõja lõpus oli G. Mangulis 7. Läti Bauska kütipolgu komandör.[505] Pärast kodusõda naases G. Mangulis kodumaale ning jätkas teenistust Läti armees.[506]

Kindralstaabi alampolkovnik A. Natzvalov lõpetas Nikolai Kindralstaabi Akadeemia 1910. aastal. 1917. aastal oli ta korpuse staabis käsundusohvitser ja 168. jalaväediviisi staabiülema kohusetäitja.[507] Arreteeriti 1930. aastal.[508]

Diviisi staabiülemateks olid kindralstaabi kaptenid Mihhail Polikarpov ja Nikolai Gromov. Mõlemad lõpetasid akadeemia sõjaaegse kursuse ja arvati kindralstaapi 1917 või 1918. aastal. M. Polikarpov oli hariduselt suurtükiväelane, kes enne I maailmasõda teenis 24. suurtükiväebrigaadis. Leitnant N. Gromov oli 1914. aastal 5. Kiievi grenaderipolgu noorem ohvitser. 1917.

---

[501] РГВА 190-3-830, l. 133–133p.
[502] РГВА 190-3-830, l. 70.
[503] РГВА 190-3-831, l. 58p.
[504] РГВИА 409-1-п/с 123–404.
[505] РГВИА 2359-1-287, l. 95p–96.
[506] Latvijas armijas, lk. 320.
[507] Список Генерального Штаба 1917, lk. 122.
[508] **Я. Тинченко**. Голгофа Русского офицерства в СССР 1930–1931 годы, lk. 31.

aasta sügisel täitis ta juba diviisi staabiülema kohuseid. 11. kütidiviisi staabi adjutandiks oli endine kindralmajor Nikolai Vassiljev.[509]

I. Nõukogude Läti kütidiviis

Formeeriti 1918. aasta aprillis läti kütipolkude baasil. Diviis võitles Baltikumis kuni 1919. aasta oktoobrini ja saadeti siis Lõunarindele.

Diviisi ülemateks Vabadussõja ajal olid Peter Avens (kuni 11.01.1919), Gustav Mangulis (12.01–26.03.1919) ja Anton Martuševitš (27.03–20.10.1919).

Kõik diviisiülemad olid vanad kaadriohvitserid. G. Mangulist ja P. Avensit mainiti seoses 11. kütidiviisi ja Nõukogude Läti armeega. Kindralmajor A. Martuševitš (1863–1944) oli lõpetanud Pauli Sõjakooli 1883. aastal. 1917. aasta suvel oli ta 110. jalaväediviisi brigaadiülem ja detsembris (sama?) diviisi valitud komandör.[510]

Diviisi staabiülemaks oli staabikapten Karlis Schwede, operatiivosakonna ülemaks samuti keegi staabikapten ja viimase abiks alamleitnant Ozols (endine 430. jalaväepolgu rooduülem). Diviisi operatiivosakonnas teenis veel leitnant Janis Spangeris (endine Turkestani kütidiviisi staabi adjutant ja XIII armeekorpuse staabi käsundusohvitser). Diviisi luureosakonda juhtis leitnant Osvald Lacis, inspektorosakonna ülemaks oli staabikapten Arnold Burbe, diviisi sideülemaks lipnik Heide (endine 44. jalaväediviisi inseneriroodu noorem ohvitser) ja suurtükiväe ülemaks üks endine alampolkovnik.[511]

I. Eesti kütidiviis (brigaad)

1. Eesti kütidiviis formeeriti 7. armee koosseisus 1919. aasta märtsis 1. Eestimaa kütidiviisi nime all. 6. juunil 1919. formeeriti ümber üksikuks Eesti brigaadiks. Osales sõjategevuses 1919. aasta kevadel Narva, Pihkva, Võru ja Tartu all. Juunist augustini lahingutes Pihkva all ja augustis–septembris Dvinski platsdarmil.

Diviisiülemateks olid Leonhard Ritt (7.03–24.05.1919) ja Jakob Palvadre (24.05.1919–1920). Leitnant L. Ritt oli teeninud inseneriväes ja oli 1917. aasta sügisel leitnandi aukraadis. J. Palvadre ei olnud aga ilmselt üldse ohvitser. 1919. aasta suvel oli Eestimaa brigaadi ajutiseks ülemaks leitnant Männikoks, kes oli varem teeninud jalaväepolgus rooduülemana. Brigaadi staabiülemaks oli leitnant Trofim Maasik. Operatiivosakonna ülemaks oli staabikapten Andrei Põld, kes oli ühtlasi kõige kõrgema aukraadiga ohvitser brigaadis. Brigaadi sideroodu juhtis sõdur, brigaadi majandusülem oli endine allohvitser, kes Punaväes oli

[509] РГВА 200-12-3, l. 44.
[510] РГВА 25888-3-234, l. 190.
[511] РГВА 104-5-450, l. 1–2p.

jõudnud teenida juba polguülema abina. Eesti brigaadi telegraafiroodu ülem Johannes Mikfeldt ei olnud varem sõjaväes teeninud. 1919. aasta suvel teenis Eesti brigaadi staabis ühtekokku vaid viis endist ohvitseri. Lisaks operatiivosakonna staabiülemale A. Põldile olid endised ohvitserid veel brigaadi intendant Andrei Kurišev, brigaadiülema abi operatiivalal Ivan Leht ja gaasi-komando ülem Johannes Hermann.[512]

Punaarmee juhid ja Eesti Rahvaväe juhid

Nagu eelnevast ülevaatest nähtub, koosnes Eesti vägede vastu tegutsenud Punaväe kõrgem juhtkond suures osas vana Vene armee kaadriohvitseridest. Staapides teenis hulgaliselt endisi kindralstaabi ohvitsere, kusjuures eriti palju oli nende seas 1917. aasta sügisel akadeemia lühendatud kursuse lõpetanuid. Asjata ei öelnud Venemaa valge liikumise üks silmapaistvamaid juhte kindral Anton Denikin, et Punaarmee rajati vana armee kindralkonna baasil.[513] Siia võiks lisada, et oma tubli panuse andsid ka kindralstaabi ohvitserid.

Huvitav, et Punaarmee rahvuslike väeosade juhtivkoosseis oli Punaarmee ülejäänud osadega võrreldes suhteliselt nõrgema ettevalmistusega. Eriti paistis silma Eesti diviis (brigaad), mille juhtide enamuse ettevalmistus oli puudulik.

Üks põhjus, miks eesti punaväes teenis vähe endisi ohvitsere, peitub tõenäoliselt 1917. a asutatud eesti rahvusväeosades. Rahvusväeosad aitasid 1917–1918. aastal kodumaale koondada suure osa eesti soost ohvitseridest, kes moodustasid hiljem Vabadussõjas (eriti selle algupoolel) Eesti sõjaväe selgroo. Saksa okupatsioon sundis ohvitsere küll Eestist lahkuma, kuid see arv oli tühine Eestisse tulnud ohvitseride koguarvu silmas pidades.

Suur osa Vabadussõjas Eesti vägede vastu tegutsenud Punaarmee kõrgematest juhtidest olid päritolult aadlikud. Punaväe juhtide seas oli nii endisi Paažide korpuse kasvandikke kui kaardiväe ohvitsere. Madalamatest seisustest ohvitsere oli kõrgemate juhtide seas vaid mõni üksik ja neistki oli enamus lätlased või eestlased. Nii võib öelda, et Eesti sõjaväe juhtkond meenutas oma sotsiaalse kuuluvuse poolest palju enam tööliste ja talupoegade armeed, kui end kõigi rõhutute vabastajana esitleva Punaarmee juhatus.

Operatiivtaseme ja taktikalise taseme juhid

Hoolimata sellest, et Punaarmee staapides teenis palju suurepäraseid spetsialiste, ei õnnestunud Punaarmeel võitu saavutada. Mis oli selle põhjuseks? Selleks, et analüüsida ja hinnata Punaarmee staapide tööd, tuleb esmalt välja

---

[512] РГВА 190-3-830, l. 402–409.

[513] **А. Кавтарадзе**. Военные специалисты на службе Республики Советов 1917–1920, lk. 10.

selgitada, millised olid väeosa juhi, tema staabi ja komissaride omavahelised suhted. Teiste sõnadega: kui palju sekkusid komissarid vägede operatiivjuhtimisse? Punaarmee rinnete, armeede ja diviiside eesotsas olid kolmeliikmelised sõjarevolutsiooni nõukogud, kuhu lisaks juhile (tavaliselt endine ohvitser ehk *военспец*) kuulusid ka kaks komissari.

Kahtlemata suhtus osa Punaarmeesse mobiliseeritud ohvitseridest nõukogude võimu vaenulikult. Sellest annab tunnistust 7. armee staabi ohvitseride vandenõu, mille üheks võtmeisikuks oli armee staabiülem Vladimir Lundeqvist.[514] Paljudele Punaarmees teeninud endistele ohvitseridele oli ka vastumeelne sõdida oma endiste relvavendade vastu. See kehtib küll rohkem Vene Põhjakorpuse ja Loodearmee kohta, mille staapides teenis arvukalt kindraleid ja vanemaid staabiohvitsere. Eesti sõjaväe Vabadussõja aegne vanemate juhtide kaader oli suhteliselt noor ja väiksearvuline. Kuigi vanematel kaadriohvitseridel ja eeskätt kindralstaabi ohvitseridel oli samuti "tutvusi" teisel pool rindejoont.[515]

Paljud endised ohvitserid ei astunud Punaarmeesse mitte sümpaatiast nõukogude võimu vastu, vaid soovist vabastada sakslaste poolt okupeeritud läänepoolsed kubermangud. Olukorras, kus Saksa väed asusid Vene territooriumil, võrdunuks teenistusest lahkumine deserteerimisega. See seletab, miks paljud endise Põhja- ja Läänerinde staabi ohvitserid, liitusid vabatahtlikult Punaarmeega.

Staapide tähtsust kahandas sõjategevuse iseloom, millel oli tugev sissisõja varjund. Sissisõjas on staapide roll reeglina väiksem kui nn. konventsionaalses sõjas. Sissisõjas sõltub lahingu tulemus mõnest roodu või pataljoni ülemast sageli enam kui sajakonna kilomeetri kaugusel asuva armeestaabi ohvitseridest. Suur osa kokkupõrkeid-lahinguid Vabadussõjas toimus just roodu ja pataljoni tasemel.

Üks oluline ja seni sõjaajaloolaste tähelepanuta jäänud põhjus oli see, et Punaarmee madalama taktikalise tasandi juhtide ehk siis roodude ja pataljonide ülemad (sageli ka polkude ülemad) jäid hariduselt ja lahingukogemuselt alla Eesti sõjaväe sama taseme juhtidele.

Arhiivimaterjale sirvides peab üllatusega tõdema, kui paljude Eesti vägede vastu tegutsenud punaväe polkude eesotsas olid vaid lipnikud ja leitnandid, vahel isegi allohvitserid ja sõdurid. Kui Eesti sõjaväe polkude ülemad (nagu ka enamus madalama taktikalise tasandi juhid) olid 100% endised ohvitserid, siis vastaspoolel oli küllalt polkusid, kus teenis vaid mõni üksik ohvitser ning enamus või isegi kõik allüksuste juhid olid sõdurid või allohvitserid. Näiteks oli

---

[514] 20.12.1918. kehtis Lev Trotski direktiiv, mille kohaselt võis Punaarmeesse värvata ainult neid ohvitsere, kelle perekonnad asusid nõukogude poolt kontrollitud territooriumil. Alati seda direktiivi ei täidetud. 7. armee ohvitseride vandenõu ühe juhi V. Lundeqvisti perekond asus Krimmis, pealegi oli tegu endise kaardiväe ohvitseriga. (РГВА, 190-3-821, l. 102). Sellele vaatamata usaldati V. Lundeqvistile Petrogradi suunda kaitsva 7. armee staabiülema vastutusrikas koht.

[515] J. Soots oli õppinud akadeemias koos V. Mediokritski ja V. Tsõgalsikiga, J. Laidoner ja A. Larka koos V. Lundeqvistiga jne.

Viru rindel tegutsenud 11. kütidiviisi 49. kütipolgu ülemaks endine jefreitor.[516] 167. ja 500. kütipolgu ülemateks olid endised allohvitserid.[517] 10. kütidiviisi koosseisu kuulunud 168. kütipolgu ülemateks olid alamleitnant (vana armee jalaväepolgu sapöörikomando ülem), kelle hiljem vahetas välja lipnik. 158. kütipolgu ülemaks oli keegi allohvitser.[518]

Sama kehtis 1919. aasta kevadel 165. kütipolgu kohta. 168. kütipolgus teenisid pataljoni- ja roodukomandöri kohtadel peamiselt sõdurid ja allohvitserid. 19.08.1919. Eesti vägede poole üle tulnud lipnik Grube sõnul oli 170. kütipolgus ohvitsere vähe ja roodusid juhtisid endised allohvitserid.[519] 46. kütipolku juhtis Vabadussõja esimeses lahingus Narva all lipnik nii nagu ka 2. Eesti kommunistlikku kütipolku.[520] 1919. aasta aprillis ei olnud 46. kütipolgus ühtegi lipnikust kõrgema aukraadiga ohvitseri. Roodukomandöridest oli endisi ohvitsere vaid üks.[521] Nõrga juhtide koosseisuga paistis silma 53. kütipolk, mille ülemaks oli samuti endine allohvitser. Mitme polgu eesotsas oli leitnant või staabikapten, kellel varasemast vaid roodu või paremal juhul pataljoni juhtimise kogemus.[522] Näiteks oli Jaroslavli kütipolgu ülemaks leitnant (kommunist), endine Tšehhi Jan Husi nimelise polgu eskadronikomandör. Sama polgu kolmest pataljoniülemast olid üks alamleitnant, üks lipnik ja üks endine kaardiväe grenaderipolgu allohvitser. Kolme roodu ja kuulipildujakomando eesotsas olid samuti endised allohvitserid.[523] 6. kütidiviisi koosseisus Narva vallutamises osalenud 3. Soome kommunistlikku kütipolku juhtis endine staabikapten Blagoveštšenski.[524]

1919. aasta kevadel olid ka enamiku läti kütipolkude ülemateks alamleitnandid või leitnandid. 13. Läti kütipolgu ülemaks oli ühe vangistatud punaväelase tunnistuse kohaselt "endine kaelakohtu süüalune", kes ei olnud tõenäoliselt ohvitser.[525] Hiljem liideti 13. läti kütipolguga 1. Pihkva kütipolgu kaadrid ja uueks polguülemaks sai 1. Pihkva polgu ülem endine staabikapten Aleksander Tšerepanov.[526]

---

[516] ERA 515-1-632, l. 447–448. 49. kütipolgu võitleja Nikita Samsonovi ülekuulamise protokoll.
[517] ERA 515-1-632, l. 115p. Vangide ülekuulamse protokoll. 7.08.1919.
[518] РГВА 190-3-831, l. 188.
[519] ERA 515-1-632, l. 125. Lipnik Grube ülekuulamise protokoll 20.09.1919.
[520] **G. Leets**. Vabadussõja algus, lk. 57. Rahvaväe 4. jalaväepolgus oli sel hetkel 595 meest, kellest 114 olid ohvitserid.
[521] РГВА 190-3-830, l. 49–49p.
[522] РГВА 190-3-831, l. 96p; ERA 518-1-150, l. 28, 50p.
[523] РГВА 104-5-452, l. 180–181p.
[524] ERA 495-10-105, l. 92. Polk tegutses lühikest aega Järva- ja Tarumaal Aidu, Mustvee ja Jõgeva all ja viidi 1919. aasta veebruaris Karjala rindele.
[525] ERA 518-1-150, l. 139. Raport Punaarmee üksuste koosseisu ja paiknemise üle 26.04.1919.
[526] ERA 518-1-50, l. 100. Raport Punaarmee üksuste koosseisu ja paiknemise üle 18.04.1919.

Eelpool öeldu kinnituseks vaatame lähemalt kahe Vabadussõja alguses Lõunarindel Eesti vägede vastu tegutsenud läti kütipolgu juhte. 9. Läti kütipolk tegutses 1919. aasta alguses Valga ja Hargla piirkonnas. Polgu ülemaks oli endine leitnant Vilis Rundal, tema abiks endine 431. jalaväepolgu pataljoniülem leitnant Paškevitš (läks hiljem vaenlase poole üle). Polgu adjutandiks oli endine 512. jalaväepolgu roodukomandör. Polgus oli kolm pataljoni, millest kahe ülemateks olid leitnandid ja ühel lipnik. Üheksast roodukomandörist olid endised ohvitserid viis, kellest kaks läksid vaenlase poole üle (6. roodu ülem alamleitnant Purvin ja 9. roodu ülem lipnik Zakis). Vaenlase poole läks ka polgu sapöörikomando ülem lipnik Strauja. Selles polgus olid endised ohvitserid veel pataljonide kuulipilduja komandode ülemad ja miinipilduja komando ülem. Polgu ratsaluure komando ülemaks oli endine allohvitser ja sidekomando ülemaks sõdur-telefonist.[527]

7. Läti kütipolk tegutses 1919. aasta alguses Ruhja ja Salatsi lähistel. Polgu-ülemaks oli leitnant Aleksander Daumanis, tema abiks staabikapten Karlis Sprencis ja adjutandiks endine staabikirjutaja (kommunist). Kõik kolm pataljoniülemat olid endised alamleitnandid. Üheksast roodukomandörist olid endised ohvitserid vaid kaks ja needki lipnikud. Ülejäänud roodukomandörid olid endised allohvitserid. Nagu 9. läti kütipolgus, nii olid ka siin kõik kuulipildujakomandode ülemad endised ohvitserid. Polgu ratsaluure- ja sidekomandode ülemateks olid jefreitorid Bruno Mauer ja Alfred Hauck.[528]

Samasugune olukord valitses ka teistes läti kütipolkudes. 4. läti kütipolgu ülemaks oli endine leitnant ja 6. kütipolgu ülemaks alamleitnant. 4. läti kütipolgu kaheksast rooduülemast olid vaid kolm endised ohvitserid (kaks leitnanti ja lipnik). Kaks rooduülemat ei olnud varem üldse sõjaväes teeninud.[529]

Läti ratsaväediviisis oli peale diviisiülema, kelleks oli staabikapten, vaid kolm ohvitseri. Polkude ja eskadronide ülemad olid eranditult kas sõdurid või allohvitserid.[530]

Kõige suurem komandöride defitsiit oli eesti punaväes. 2. Eesti kütipolgu ülem oli endine lipnik, kelle hiljem vahetas välja allohvitser. 1. Eesti kütipolgus olid kõik rooduülemad endised allohvitserid, niisamuti 2. pataljoni ülem.[531] 1919. aasta juulis ei teeninud Eesti ratsaväepolgus ühtegi ohvitseri. Polgu-ülemaks oli veltveebel August Sorksepp, 2. ja 3. eskadroni ülemad ei olnud varem sõjaväes teeninud.[532] Ühtegi ohvitseri ei olnud ka Eesti brigaadi sapööri-roodus, mille ülemaks oli sõjaväeametnik Otto Adamberg.[533] Sellest, kui suur puudus valitses eesti punaväes igasugu spetsialistidest, näitab juhtum Riia polü-

---

[527] РГВА 25888-3-234, l. 186–187.
[528] РГВА 25888-3-234, l. 175–179.
[529] ERA 495-10-105, l. 16p. Vangidelt saadud andmed Punaarmee juhtivkoosseisu kohta.
[530] РГВА 190-3-825, l. 16–17.
[531] РГВА 190-3-830, l. 122p–123.
[532] РГВА 190-3-831, l. 386.
[533] РГВА 190-3-831, l. 389.

tehnikumi üliõpilase Vladimir Horniga, kellele pakuti Eesti diviisi inseneri kohta. V. Horn võttis endale mõtlemisaega ja põgenes üle rindejoone Eestisse.[534]

Huvitav, et sel ajal, kui roodudes ja eskadronides nappis vilunud komandöre, oli brigaadi riidelao nimekirjas kaks "tervet" ohvitseri – kornet Andrei Lilienthal ja alamleitnant Gustav Urm.[535] Võimalik, et endisi ohvitsere umbusaldati sedavõrd, et neid ei söandanud määrata vastutavatele kohtadele.

Sama pilti näeme teistes väeosades. 1918. aasta lõpus Võru-Tartu suunal tegutsenud 2. Novgorodi diviisi kuues jalaväepolgus oli kokku 91 ohvitseri, kellest juhi kohal teenis vaid 30. Vaid ühe polgu (8. Novgorodi polk) ülmaks oli endine ohvitser. Enamus ohvitseridest olid "degradeeritud" rühmaülemaks, mõned teenisid roodu ülema abina (roodude ülemad ise olid sageli allohvitserid või isegi sõdurid). 7. Novgorodi polgu nimekirjas oli näiteks 17 ohvitseri, kellest 1 teenis pataljoniülema, 2 rooduülema ja 1 polgu majandusülema kohal. Seda pole just palju silmas pidades, et polgus oli kolm pataljoni ja üheksa roodu. 9. Novgorodi polgus olid ohvitserid kahe pataljoni ja kolme roodu ülemad (polgus oli kokku 14 ohvitseri). 11. Novgorodi polgus teenisid endised ohvitserid ühe pataljoni ja kolme roodu ülematena (polgus oli 10 ohvitseri). 12. Novgorodi polgus olid ohvitserid ühe pataljoni, kahe roodu ning sapööri- ja kuulipilduja komandode ülemad (polgus kokku 14 ohvitseri).[536]

Kuigi Punaarmees võis roodu või pataljoni ülemaks nimetada ka sõduri või allohvitseri, nappis väeosades komandöre. Nii olid 10. kütidiviisi koosseisu kuuluvas Eesti brigaadis 1919. aasta mais vakantsed 5 pataljoniülema, 15 rooduülema, 24 komandoülema ja koguni 150 rühmaülema kohta.[537] See ei saanud jätta mõju avaldamata brigaadi tegevusele lahingus.

Sarnane olukord valitses mitte ainult jalaväes. Eesti vägede poole üle tulnud punaväelase Boris Rakovski (?) tunnistuste kohaselt ei teeninud 1919. aasta kevadel Pihkva ümbruses tegutsenud neljal punaste soomusrongil ühtegi ohvitseri. Rongide ülemateks olid madrused või sõdurid.[538] B. Rakovski sõnu kinnitavad teiste vangilangenud punaarmeelaste tunnistused, mille järgi ei olnud ühtegi ohvitseri 1919. aasta algul Narva ja Jamburgi vahel tegutsenud soomusrongil nr. 2 ega Elva ja Valga vahel tegutsenud soomusrongil nr. 5. Mõlema rongi ülemaks olid madrused.[539] Võrdluseks olgu öeldud, et Eesti soomusrongidel teenisid juhi kohtadel (rongi komandant, patareide ja komandode ülemad, dessantüksuse ülemad jt.) pea eranditult endised ohvitserid. Nii oli 1919. aasta jaanuaris soomusrongidel nr. 1 ja 2 kokku 48 ohvitseri.[540]

---

[534] ERA 518-1-150, l. 192–192p. Vladimir Horni ülekuulamise protokoll.
[535] РГВА 190-3-831, l. 399.
[536] РГВА 104-5-354, l. 55–64.
[537] РГВА 190-3-823, l. 467p–468.
[538] ERA 518-1-150, l .193. Boris Rakovski ülekuulamise protokoll.
[539] ERA 495-10-105, l. 18. Vangidelt saadud andmed Punaarmee üksuste juhtivkoosseisu kohta.
[540] ERA 529-1-12, l. 1, 2. LRSR 1 ja LRSR 2 teeninud ohvitseride nimekiri.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et Nõukogude võimul oli piisavalt jõudu, et motiveerida või sundida oma teenistusse astuma sadu kindraleid, polkovnikuid ja kindralstaabi ohvitsere, kuid neil ei olnud piisavalt jõudu tegemaks sedasama tuhandete pataljoni- ja rooduülematega.[541] Võimalik, et just Punaarmee madalama taktikalise tasandi komandöride puudulikus ettevalmistuses, peitub Eesti võidu üks põhjuseid Vabadussõjas.

[541] Komissaridel oli staapides teenivaid endisi ohvitsere *vojenspetse* kergem kontrollida kui rindel asuvaid arvukate roodude ja pataljonide komandöre.

II. PEATÜKK.
EESTI OHVITSERID VENE KODUSÕJA RINNETEL

Koguteose Eesti Vabadussõda andmetel tuli Vene armeest üle Eesti sõjaväkke üle 2132 eesti rahvusest ohvitseri.[542] Arvestades, et I maailmasõja lõpus oli elus kuni 3000 eesti rahvusest ohvitseri, näeme, et Vabadussõjas ei osalenud neist ligikaudu 1/3. Kaadriohvitseride osas oli see näitaja veel kõrgem – Vabadussõjas ei osalenud enam kui pooled eesti kaadriohvitserid. Suurem osa neist viibis Vabadussõja ajal Venemaal ja võitles erinevatel kodusõja rinnetel.

Selle küllaltki arvuka seltskonna kohta ei ole kahjuks eriti palju teada. Vene kodusõjas osalenud eesti ohvitsere ei ole seni eraldi uuritud. Kui mõne eestlasest punakomandöri kohta võib nõukogude perioodi ajalookirjandusest ühtteist leida, siis Valges armees võidelnud ohvitseride kohta pole avaldatud sisuliselt midagi. Ometi teenis mitusada eestlasest ohvitseri vabatahtlikult või sunniviisiliselt Valgearmees, sealhulgas mitmed neist juhtivatel kohtadel. Vähemalt kaheksa eestlast võttis Vene kodusõjast osa Valgearmee polgu või brigaadi ülemana. Tosinkond ohvitseri teenis armeede, korpuste ja diviiside staapides.

Kuidas sattusid eesti ohvitserid Vene kodusõtta?

Järgnevalt vaatame põhjuseid, miks mitusada eesti rahvusest ohvitseri ei jõudnud Vabadussõja alguseks Eestisse. Kuigi tagantjärele pole võimalik seletada iga üksiku ohvitseri tegutsemismotiive ja valikuid, võimaldab ligemale 300 ohvitseri teenistuslehe ja opteerumistoimiku materjalide võrdlus teatud üldistusi teha.

Enamus Vabadussõja aegsest juhtivkoosseisust oli teeninud rahvusväeosades. Võib liialdamata väita, et rahvusväeosadeta oleks Vabadussõja alguses olnud Eestis märksa vähem ohvitsere. Just rahvusväeosades koos teeninud ohvitserid moodustasid Vabadussõja hakul formeeritavate väeosade tuumiku. Nagu enamus rahvusväeosades teeninud ohvitsere võitles Vabadussõjas, osales rahvusväeosadesse tulemata jätnud ohvitseride enamus kas vabatahtlikult või sunniviisiliselt Vene kodusõjas. 1918. aasta märtsis-aprillis, kui toimus vana armee väeosade likvideerimine ja ohvitserid massiliselt demobiliseerusid, oli ohvitseride liikumine Venemaal juba raskendatud. Teisisõnu, neil eestlastest ohvitseridel, kes ei olnud 1918. aasta veebruariks Eestisse jõudnud (rahvusväeosad olid andnud kodumaale sõiduks suurepärase ettekäände), oli seda hiljem Saksa okupatsiooni ja enamlaste kehtestatud liikumispiirangute raske või hoopis võimatu teha.[543]

---

[542] Eesti Vabadussõda. I, lk. 56.

[543] Tegelikult pääses Eestisse tagasi ka Saksa okupatsiooni ajal, kuid seda võimalust kasutasid vähesed. Näiteks tuli Saksa okupatsiooni ajal Eestisse meie Vabadussõja aegne 2. jalaväediviisi staabiülem kindralstaabi staabikapten Viktor Mutt. Palju sõltus

Näib, et suur osa rahvusväeosadesse tulemata jätnud ohvitseridest ei soovinud seal ise teenida. Eeskätt puudutab see vanemaid kaadriohvitsere ja kindralstaabi ohvitsere, kelle jaoks rahvusväeosades ei leidnud sobivat teenistuskohta. Teatavasti said rahvusväeosade asutajad esialgu loa vaid ühe jalaväepolgu formeerimiseks. Selge on, et ühes polgus poleks leidunud kohta kõigile kaadriohvitseridele. Ainuüksi eestlastest polkovnikuid ja alampolkovnikuid oli 1917. aasta sügisel ligemale poolsada. Ühes jalaväepolgus poleks midagi teha olnud ka tosinal kindralstaabi ohvitseril. Kindralstaabi alampolkovnik Juhan Tõrvand kommenteeris oma 1917. aasta sügisel tehtud valikuid lühidalt: "Kindralstaabi ohvitseril ei ole polgus midagi teha. Tervis ei luba rivi alal teenida."[544] 1917. aasta novembris kohtus Juhan Tõrvand Jaan Sootsiga, kellega arutati muuhulgas rahvusväeosadesse tuleku võimalusi. Pärast Ülemjuhatuse Peakorteri likvideerimist Mogiljovis ja ülemjuhataja kindral Nikolai Duhhonini tapmist, oli Juhan Tõrvand enda sõnul valmis Eestisse tulema, kuid lugenud ühest Harkovi ajalehest, et Eestis on võimule tulnud enamlased, loobus kodumaale sõitmise kavatsusest.[545] Loomulikult ei oleks jalaväepolgus kohta olnud ka ratsa- ja suurtükiväelastel, inseneri- ja sapööriohvitseridel, intendantidel, topograafidel ja lenduritel, keda oli ligikaudse hinnangu kohaselt 1917. aasta lõpuks vähemalt paarsada.

Rahvusväeosadesse jätsid tulemata ohvitserid, kelle elu ja teenistus oli tihedalt seotud Venemaaga. Siia kuuluvad Venemaa eestlased, suur osa kaadriohvitsere, samuti terve hulk enne maailmasõda Venemaal õppinud ja töötanud eestlasi. Polkovnik Jaak Rosenbaum, kes kohtas kodusõja ajal Siberis Jaan Tõrvandit, küsis temalt arvamust kodumaale sõidu kohta. J. Tõrvand vastas, et ei näe Eestisse naasmisel mõtet ja et ta on Venemaal hästi kodunenud.[546] Paljudel kodusõja järel Eestisse opteerunud kaadriohvitseridel oligi raskusi kohanemisel. Neljast opteerunud kindralstaabi ohvitserist adapteerusid tegelikult vaid kaks: Juhan Tõrvand ja Aleksander Parv. Anton Laurits oli kõigi märkide järgi üsna venestunud ning oli puuduliku eesti keele tõttu sunnitud teenima oma kvalifikatsiooni arvestades vähetähtsatel kohtadel.

Paljud ohvitserid siirdusid pärast demobiliseerimist oma endisesse elukohta. Kaadriohvitseride puhul tähendas see linna või asulat, kus polk enne sõda paiknes. Seal oli ohvitseril korter isiklikke asjadega, sageli ka perekond. Teada on palju juhtumeid, kus kaadriohvitser sõitis pärast demobiliseerimist 1918. aasta kevadel oma endisesse teenistuskohta ja ei pääsenud sealt enam liikuma. Kodusõja käigus ta mobiliseeriti punaste või valgete poolt sõltuvalt sellest, kus

---

ohvitseri asukohast ja informeeritusest. Tõenäoliselt oli armee või rinde staabis teenival kindralstaabi ohvitseril paremad võimalused kui kusagil Siberis või Kaukaasias teenival lipnikul või leitnandil.

[544] ERA 1131-1-23. Juhan Tõrvand sai I maailmasõjas raskelt haavata ja suunati pärast paranemist Poltaavasse evakueeritud Vilno sõjakooli lektoriks.

[545] ERA 1131-1-1, l. 24. Juhan Tõrvandi päevaraamat.

[546] **Jaak Rosenbaum**. Näljas, alasti ja rahata: kirjad Vene kodusõjast. Tallinn 1938, lk. 67.

garnison asus. Nii sattusid enne sõda Kesk-Venemaa kubermangudes asunud polkudes teeninud kaadriohvitserid sagedamini Punaarmeesse, sel ajal kui Ukrainas, Kaukaasias, Lõuna-Venemaal või Siberis asunud polkude ohvitserid teenisid Valges armees. S. Volkovi arvates oli just ohvitseride naasmine oma vanasse teenistuskohta põhjuseks, miks enamlastel õnnestus kodusõja ajal Punaarmeesse mobiliseerida nii palju ohvitsere.[547] Näiteks mobiliseeriti enne sõda Peterhofis elanud lipnik Vassili Jürgenson varsti pärast koju naasmist Punaarmeesse.[548] Venemaale oma perekonna juurde või isiklike asjade järgi sõitis ka osa rahvusväeosades teeninud ohvitsere. Nii sõitis alampolkovnik August Kilk 1918. aasta alguses Eestist Vladimirisse oma perekonna juurde. Peagi A. Kilk vangistati ja suleti Butõrka vanglasse.[549]

Mitu eesti ohvitseri mobiliseeriti Loodearmeesse oma kodukohas Pihkva ja Petrogradi kubermangus (staabikapten Eduard Keske, leitnandid Karl-Leonhard Paulson ja Aksel Vall, lipnikud Johannes Juur, Oskar Pollmann, Aleksander Sibul).[550]

Kaltinast Tsarskoje Selo kreisis mobiliseeriti Loodearmeesse seal enne sõda kooliõpetajana töötanud endine 7. grenaderipolgu pataljoniülem staabikapten Jakob Jakobson.[551] Siia kategooriasse kuuluvad ka kõik enne maailmasõda Venemaal õppinud eestlased, kes pärast demobiliseerimist püüdsid pooleli-jäänud haridusteed jätkata. Kuid mitte ainult. Näiteks sõitis Tartu ülikooli füüsika-matemaatika teaduskonna tudeng leitnant Gustav Tohver pärast Eesti okupeerimist sakslaste poolt Harkovisse, et jätkata õpinguid sealses ülikoolis. Kodusõja ajal mobiliseeriti ta Punaarmeesse. Paljud Eestis asunud õppeasutused evakueeriti rinde lähenedes ja õppurid sõitsid neile 1918. aasta suvel-sügisel järele. Nii sattusid mitmed eesti gümnasistid Vene kodusõtta, kus mõned neist ohvitseriks ülendati. Näiteks sõitis 1918. aasta septembris Tallinna Aleksandri gümnaasiumi õpilane Roman Widerfeldt Tauria kubermangu Melitopoli, kuhu kool oli evakueeritud. 1919. aasta jaanuaris mobiliseeriti ta Denikini armeesse, kodusõja lõpul oli R. Widerfeldt alamleitnandi aukraadis.[552]

Seega sõltus ohvitseri saatus kodusõja ajal suurel määral sellest, kus ta asus 1918. aasta kevadel-suvel. Paljud 1917. aasta sügisel Siberis lipnike kooli lõpetanud noored ohvitserid olid sunnitud Siberisse jääma ning mobiliseeriti Koltšaki poolt. Ligikaudse hinnangu järgi teenis Koltšaki armees vähemalt paar tosinat noort eesti ohvitseri, kes olid lõpetanud lipniku kursused Omskis või Irkutskis 1917. aasta sügisel ning kelle viimane teenistuskoht oli Siberis. Enamus neist noortest ohvitseridest sai oma tuleristsed kodusõjas.

---

[547] **С. Волков**. Трагедия Русского офицерства, lk. 52.
[548] ERA 495-7-1402.Vassili Jürgensoni teenistuskiri.
[549] ERA 36-1-42, lk. 77–77p. J. Jänese kiri Venemaal viibiva alampolkovnik August Kilgi asjus. 24.08.1920.
[550] ERA 560-1-28, l. 133–138p; ERA 495-7-3913; 495-7-6740; 495-7-321; 495-7-4220; 495-7-5269.
[551] ERA 495-7-1885. Jakob Jakobsoni teenistuskiri.
[552] ERA 1580-1-7, l. 254–254p. Roman Widerfeldti kiri Eesti sõjaväe esindajale Poolas.

Venemaale oli sunnitud jääma ja seal teenistust otsima ka enamus polkude likvideerimiskomisjonide liikmeid. Narvast pärit leitnant Georg Mooses kirjutab: "1918. a. algul sõitsin ühes oma 617. jalaväepolguga Saraatovi linna, et polgu ülemal aidata polgu majandamist likvideerida. See kestis kuni aprilli kuu 15-na päevani ja mulle anti pass kätte, et ma olen sõjaväest vabastatud. Kuna Saraatovis polnud teenistust, astusin Punaarmeesse 1. Saraatovi polgus roodu instruktorina. Teenistusaeg algul kuus kuud, siis pikendati seda aastani ja 1918. aasta lõpus tuli käsk lugeda kõik vabatahtlikud ohvitserid mobiliseerituks."[553] G. Moosesel õnnestus hiljem Tiflisi kaudu Eestisse opteeruda. Alati ei toimunud väeosa likvideerimine seal, kus ta enne sõda paiknes. Kuna Baltikum oli 1918. aasta kevadel Saksa vägede käes, siis toimus enne sõda Balti kubermangudes paiknenud väeosade likvideerimine Venemaal. Enne sõda Riias dislotseerunud 29. jalaväediviis viidi näiteks 1918. aasta kevadel Soomest likvideerimiseks Simbirskisse. Diviisi viimane ülem polkovnik Erich Rosenberg sõitis likvideerimiskomisjoniga kaasa.[554]

Optantide toimikuid lugedes jääb mulje, et ideoloogilised põhjused ei omanud eesti ohvitseride valikutes suuremat rolli. Enamus kummalgi poolel sõdinud eesti ohvitseridest oli mobiliseeritud. Suurt rolli mängis juhus. Nii võis lihtne külmetušaigus, mis ei lubanud õigel ajal ära sõita, või juhuslikult tänaval kohatud polgukaaslane, määrata ohvitseri saatuse. Eesti Sõjaväelaste Ülemkomitee materjalidest nähtub, et ka hiljem Punaarmees hiilgavat karjääri teinud August Kork oli 1917. aastal seotud rahvusväeosade formeerimisega. A. Kork viibis 1918. aasta suvel Eestis otsides tööd vallakirjutaja või kooliõpetajana. Tööd leidmata, sõitis ta 1918. aasta sügisel Pihkva kaudu Nõukogude Venemaale.[555] Pole välistatud, et mõnede asjaolude kokkulangemise korral oleks A. Kork võinud teenida ka Eesti sõjaväes. Asjaolule, et ideoloogilised põhjused etendasid ohvitseride valikus teisejärgulist rolli, on viidanud ka uuemad Vene sõjaajaloolaste uurimused.[556]

Ometi lähtus osa ohvitsere poolt valides ka ideoloogilistest põhjustest. Kõige punasemad eesti ohvitserid teenisid eesti punastes kütipolkudes. Mujal Punaarmees teeninud eesti ohvitserid olid enamuses kas mobiliseeritud või astunud enamlaste teenistusse majandusliku kitsikuse tõttu. Mõnevõrra rohkem oli "ideelisi" ohvitsere Valges armees, kuid ka seal olid mobiliseeritud enamuses. Valge armee vabatahtlike hulka võib lugeda suure osa Saksa okupatsiooni ajal Eestist lahkunud ohvitseridest. Eestist lahkuma mõjutas ka asjaolu, et Valge armee üksuste formeerimine algas mitu kuud varem, kui algas Eesti sõjaväe mobiliseerimine. Ukrainas tegutsenud Lõunaarmee värbamispunktid avati Pihkvas juba 1918. aasta suvel. Põhjakorpusesse hakati vabatahtlikke vastu võtma samuti mitu nädalat enne Eesti sõjaväe mobiliseerimist.

---

[553] ERA 36-2-10992, l. 1–1p. Georg Moosese opteerumistoimik.
[554] ERAF 130-1-7894E, l. 7. Erich Rosenbergi toimik.
[555] **M. Kröönström**. Eesti rahvusest ohvitserid Vene armees 1870–1917, lk. 60.
[556] **Юрий Волков**. Колчаковские офицеры: опыт исторического исследования. Челябинск 2001, lk. 36.

Suur osa 1918. aastal Venemaale jäänud eesti ohvitseridest oli sunnitud kodusõja ajal ühe või teise poole teenistusse astuma majandusliku kitsikuse tõttu. Elatusvahendite nappus on mobilisatsiooni kõrval opteerumisdokumentides kõige sagedamini mainitud teenistusse astumise põhjus. Vana armee lagunemise järel olid paljud ohvitserid majanduslikult raskes olukorras. Kubermangulinnad, kus enne sõda asusid korpused ja diviisid, kubisesid demobiliseeritud ohvitseridest, kelle tööhõivega ei tegelenud keegi. Eriti raske oli kaadriohvitseride olukord, kelle ainsaks sissetuleku allikaks oli teenistuse eest makstav palk. Kui endine kooliõpetaja, insener või maamõõtja võis endale pärast demobiliseerimist tööd leida, siis kogu elu sõjaväes teeninud kaadriohvitseril ei olnud palju valikuid. 1918. aasta suvel Poltaavas elanud alampolkovnik Juhan Tõrvand elatas näiteks ennast ja oma peret isiklike asjade müügiga.[557] Selliseid näiteid võib tuua palju.

Väike grupp eestlasi sattus Valgesse väkke sõjavangist Inglismaa või Prantsusmaa kaudu. Inglismaal Cambridge lähedal New Market`s asus spetsiaalne väljaõppelaager, mille 4-kuulise kursuse lõpetamise järel saadeti ohvitserid Venemaale. 1919. aasta juunis oli selles laagris 500 ohvitseri. Vene sõjalise agendi krahv Aleksei Ignatjevi eestvõttel organiseeriti vabatahtlike Venemale saatmist ka Prantsusmaal. Pole päriselt selge, kas selline Venemaale minek toimus vabatahtlikult või kasutasid liitlased ka mingeid survevahendeid. Kindel on aga, et liitlaste kaasabil Venemaale sõitnud ohvitseride hulgas oli ka eestlasi. Nii sõitis Würzburgi sõjavangide laagrist vabanenud leitnant August Tamm 26.09.1918. üle Kölni Londonisse ja sealt edasi Siberisse Koltšaki armeesse.[558] Otse sõjavangist sõitis Siberisse ka Tallinnast pärit lipnik Vladimir Kuusik.[559] Tõenäoliselt ei olnud sel kombel Vene kodusõtta sattunud eesti ohvitseride arv siiski kuigi suur.

Eesti ohvitseride koguarv Vene kodusõjas

Enamik Vene armee ohvitserkonnast võitles kodusõjas nõukogude võimu vastu. S. Volkovi andmetel oli 1917. aastal Vene armees ühtekokku *ca* 250 000 ohvitseri. Neist teenis kodusõja ajal Punaarmees 50 000–55 000 ohvitseri ehk 20% ohvitseride üldarvust. Valgetes armeedes võitles ca 170 000 ohvitseri (62%) ja rahvuslikes armeedes (sealhulgas Eesti sõjaväes. M.K.) 15 000 ohvitseri (kuni 6%). Umbes 30 000 (10%) ohvitseri tegevuse kohta kodusõja ajal puuduvad andmed. S. Volkovi arvates langes neist suurem osa punase terrori ohvriks.[560]

Nagu eelpool öeldud, oli 1917. aasta sügisel elus umbes 3000 eesti rahvusest ohvitseri. Autoril on teada ligemale 650 vene kodusõjas osalenud või kodusõja

---

[557] ERAF 130-1-1293E, l. 8p. Juhan Tõrvandi toimik.
[558] Postimees 1919 nr. 34.
[559] ERA 495-7- 2343. Vladimir Kuusiku teenistuskiri.
[560] **С. Волков**. Трагедия Русского офицерства, lk. 398.

ajal Venemaal viibinud eesti ohvitseri nimed. Tõenäoliselt oli see arv vähemalt sajakonna isiku võrra suurem, kui silmas pidada, et täpsemad andmed puuduvad kodusõjas langenud, punavõimu poolt represseeritud ning sõja lõppedes Nõukogude Venemaale jäänud ohvitseride kohta. Praeguseks autorile teada paarkümmend lahingus langenut ja teist sama palju enamlaste poolt vangistatud ja hukatud ohvitseri, on ilmselgelt liiga vähe. Näiteks Siberi ja Kaug-Ida valgetes vägedes hukkus kuni 20% seal teeninud ohvitseridest.[561] Koltšaki juures teeninud eesti ohvitseride arvu silmas pidades, oleks langenute hulk pidanud küündima paarikümneni. Kindlasti ei olnud see number väiksem ka Lõuna-Venemaal, kus teenis lõviosa Valge armee ohvitseridest. Ligikaudse hinnangu järgi võis Vene kodusõjas osalenud eesti ohvitseride koguarv küündida 800 meheni. Neist Punaarmees teenis kuni 250 ja Valges armees vähemalt 500 ohvitseri. Mõnikümmend ohvitseri teenis ainult Ukraina või Poola armees või ei teeninud üldse. Toodud arvud on väga ligikaudsed. Tuleb ka silmas pidada, et osa ohvitsere jõudis sõdida mõlemal poolel. Enamasti tähendas see, et vangi langenud Valgearmee ohvitser mobiliseeriti Punaarmeesse, kuigi esines ka vastupidist. Eesti sõjaväkke tuli Vabadussõja ajal Punaarmeest ja Valgest armeest samuti üle mõnikümmend ohvitseri.

Kõige täpsemad andmed on olemas kaadriohvitseride kohta. 1917. aasta lõpus või 1918. aasta algul oli elus vähemalt 192 eestlasest kaadriohvitseri, kellest Vabadussõjas osales 79, valgetes armeedes teenis üle 60 ja Punaarmees vähemalt 25 ohvitseri. Üheksa ohvitseri jõudis sõdida mõlemal poolel. Vabadussõja ajal tuli Ukraina armeest, valgetest vägedest ja Punaarmeest Eesti sõjaväkke üle kuus kaadriohvitseri. Viis kaadriohvitseri ei teeninud kummalgi poolel ja 28 kaadriohvitseri tegevuse kohta kodusõja ajal puuduvad andmed.[562]

Kaugeltki mitte kõik kodusõja ajal Venemaal viibinud ohvitserid ei osalenud sõjategevuses. Osa mobilisatsioonist pääsenud või vabastatud ohvitsere töötas enne sõda õpitud erialal. Mitu ohvitseri leidis tööd maamõõtjatena (leitnant Hugo Nurkse, lipnikud Heinrich Nurkse ja Oskar Luik). Lipnik Aleksander Lemet oli kodusõja ajal Saraatovi kubermangu eesti külas ametis kooliõpetajana.[563] Petrogradis töötas kooliõpetajana reservlipnik Konstantin Villemson.[564] Mõnel juhul hoidsid ohvitserid lihtsalt mobilisatsioonist kõrvale. Nii varjas lipnik Eduard Klement ennast pärast Petrogradi sõjaväe hospidalist väljakirjutamist kuni avanes võimalus kodumaale sõiduks.[565] Mitmed üliõpilastest ohvitserid püüdsid jätkata õpinguid Venemaa kõrgkoolides. Saksa

---

[561] **Ю. Волков, Н. Егоров, И. Купцов**. Белые генералы Восточного фронта гражданской воины. Биографический справочник, lk. 8.

[562] Umbes tosinkonna eesti kaadriohvitseri saatuse kohta I maailmasõja ajal puuduvad andmed. Võib arvata, et ka neist oli mõni 1917. aasta lõpus elus.

[563] ERA 36-2-8888. Aleksander Lemeti opteerumistoimik.

[564] ERA 28-2-19761. Konstantin Villemsoni opteerumistoimik.

[565] ERA 495-7-1924. Eduard Klementi teenistuskiri.

okupatsiooni ajal Eestist Petrogradi sõitnud lipnik Paul Alver sooritas 1918. aastal apteekri eksami ja töötas pärast seda Tsarskoje Selos apteekrina.[566]

Nagu öeldud, et ei teeninud kummagi sõdiva poole vägedes ka vähemalt kaheksa kaadriohvitseri. Kaks ohvitseri olid Moskvas enamlaste poolt vangistatud (alampolkovnikud Richard Frank ja August Kilk). Kapten David Janson viibis Vabadussõja ajal Austrias sõjavangis.[567] Kapten Villem Saarsen, kes sõitis pärast Eesti okupeerimist Saksa vägede poolt Poolasse, interneeriti seal ja hoiti vahi all kuni 1920. aasta jaanuarini.[568] Tõenäoliselt ei mobiliseeritud kodusõja ajal ka maailmasõjas raskelt haavata saanud alampolkovnik Eduard-Arnold Luike.[569] Kõrge vanuse tõttu ei teeninud ilmselt kindralleitnant Heinrich Rautsman ja alampolkovnik Aleksander Karell, kes oli juba enne maailmasõda erru läinud. Intendandi akadeemia haridusega kapten Hans Paju teenis kodusõja ajal Ukrainas armees ja töötas pärast kodusõja lõppu Kiievis kontoriametnikuna.[570]

Kui suured olid eestlaste kaotused Vene kodusõjas? Teada on, et Valge armee ohvitseride kaotused kodusõjas olid väga suured. Ainuüksi Lõuna-Venemaa "värvilistes polkudes"[571] langes umbes 15 000 ohvitseri. Koos Vabatahtliku Armee teiste üksustega küündis langenud ohvitseride arv 20 000. S. Volkovi hinnangul küündis Lõuna-Venemaal langenud ohvitseride koguarv 30 000, lisaks kuni 10 000 haigustesse surnut.[572] Ühtekokku võis kodusõjas hukkunud ja repressioonide ohvriks langenud ohvitseride arv ulatuda 90 000 meheni, millest Valgearmee arvele langes 60%, Punaarmee arvele 10% ja rahvuslike armeede arvele kuni 5%. Ülejäänud 22–23% kodusõja ajal hukkunud ohvitseri olid enamuses punavõimu repressioonide ohvrid.[573]

Autoril on tänaseks teada vaid paarikümne Vene kodusõjas langenud eesti ohvitseri nimed. Olgu mõned neist siinkohal nimetatud. 1920. aastal hukkus Krimmis Pavlovi kaardiväepolgu pataljoniülem kapten Eduard Lintrop.[574]1919. aasta oktoobri algul suri lahingus saadud haavadesse Denikini armee polgukomandör August Parsman.[575] Samas lehenumbris teatakse Tallinnast pärit

---

[566] ERA 495-7-11. Paul Alveri teenistuskiri.

[567] ERA 957-11-303, l. 9. Eesti saatkonna telegramm kapten David Jansoni asjus. 22.12.1919.

[568] ERA 495-7-1229, l. 3. Villem Saarseni teenistuskiri.

[569] ERA 28-2-9064, l. 2. Eduard-Arnold Luige opteerumistoimik.

[570] ERA 36-2-12705. Hans Paju opteerumistoimik; ERA 1119-1-71, l. 369. Tõnis Paju kiri Eesti Välisministeeriumile oma venna Hans Paju asjus. 13.09.1922.

[571] Värvilisteks polkudeks kutsuti Vabatahtliku armee väeosi, mille šeffideks olid Valge liikumise silmapaistvad juhid kindralid Lavr Kornilov, Sergei Markov, Mihhail Aleksejev ja Mihhail Drozdovski. Nimetatud polkude võitlejad kandsid kindlat värvi paguneid, mütsirummusid jne. Kornilovlaste põhivärvideks olid punane ja must, markovlastel valge ja must, drozdovskilastel valge ja vaarikapunane.

[572] **С. Волков**. Трагедия Русского офицерства, lk. 204.

[573] Samas, lk. 398.

[574] **С. Волков**. Офицеры Российской гвардий, lk. 283.

[575] Vaba Maa, 1919, nr. 253.

alamleitnant Nikolai Pauli langemisest Lõuna-Venemaal. Viljandimaalt pärit A. Parsman oli üks neid eesti kaadriohvitsere, kes oli 1917. aastal avaldanud soovi tulla teenima rahvusväeosadesse, kuid kes mingil põhjusel Eestisse ei jõudnud. 1919. aasta sügisel laskis ennast ühes Rostovi hospidalis maha polkovnik Gustav Piilberg.[576] Mitu endist ohvitseri langes ka Punaarmee ridades. Neist nimekaim oli 1918. aasta veebruaris Keila lahingus eesti punakaarti juhatanud endine 539. jalaväepolgu ohvitser Andrei Põld. Ühtekokku võis kodusõja lahinguväljadel hukkunud eesti ohvitseride arv küündida poolesaja meheni.

Sama keeruline, kui on fikseerida kodusõjas langenud eesti ohvitseride arvu, on tuvastada kodusõja ajal represseeritud ohvitseride arvu. Eesti Välisministeerium tegeles küll kodusõja ajal Nõukogude Venemaal vangistatud eestlaste otsimisega, kuid selge on, et kõigi kohta andmeid hankida ei õnnestunud. Paljud surid veel enne Vabadussõja lõppu. 1919. aasta sügisel Moskvas Košuhhovi laagris olnud enam kui 300 eestlasest oli 1920. aasta kevadeks elus vaid 18.[577] Sama allika väitel viidi 1919. aasta juunis mitu eesti ohvitseri Moskvast Holmogorõsse ja Arhangelskisse, kus nad maha lasti.[578] Nende seas oli keegi Pärnust pärit inseneriväe ohvitser Janson (Jaanson?). 1920. aasta septembris hukati Tomskis endine Koltšaki armee ohvitser Eduard Hanschmidt, keda süüdistati silla õhkimises.[579] 1921. aasta algul tapeti Isõk-Kuli raudteejaamas mässavate punaarmeelaste poolt kapten Konstantin Nei. Narvast pärit K. Nei oli kodusõja ajal teeninud Punaarmees ja kavatses opteeruda Eestisse.[580] 1925. aastal suri Solovetsi koonduslaagris endine Eesti tagavarapataljoni ülem polkovnik Jaak Rosenbaum. 1920 aastate alguses lasti maha terve rida valges väes teeninud eesti ohvitsere. Siberis lasti maha kindralstaabi alampolkovnik Jaan Tõrvand. Põhja-Venemaal hukati staabikapten (Valges armees alampolkovnik) Paul-Johannes Parming.[581] Sealsamas tapeti punasoomlaste poolt kindral Milleri armees roodukomandörina teeninud leitnant Karl Lillipuu.[582] Suurem osa enamlaste poolt vangistatud eesti ohvitsere saadeti koonduslaagritesse. Enamus neist ei pöördunud kunagi tagasi Eestisse. Veel 1930. aastatel otsisid omaksed Välisministeeriumi kaudu taga kodusõja ajal Venemaal kadunuks jäänud sugulasi. Hinnanguliselt võis kodusõjas langenud, represseeritud või nälga ja taudidesse surnud eesti rahvusest ohvitseride koguarv küündida sajani.

Mitte kõik Valges armees teeninud eesti ohvitserid ei naasnud pärast kodusõja lõppu kodumaale. Mõned vanemad ohvitserid emigreerusid Euroopasse või Ameerikasse. 1930. aastatel elas Argentiinas alampolkovnik Peeter Oru. Endine

---

576 **Константин Попов**. Воспоминание кавказского гренадера. Бьльград 1926, lk. 231–232.
577 ERA 36-1-42, l. 6p. Moskva Kontroll-Opteerimise Komisjoni kiri välimisministrile.
578 Samas.
579 ERA 1584-1-12, l. 12. Nõukogude Venemaal vangistatud eestlaste nimekiri.
580 ERA 1580-1-97, l. 12. Siberi Vene võimude poolt hukatud Eesti kodanike nimekiri.
581 ERA 495-7-3948, l. Paul-Johannes Parmingu teenistuskiri.
582 Vaba Maa, 1920, nr. 12.

449. polgu pataljoniülem oli rahvusväeosade loomise ajal olnud ühe polgu komandöri kandidaat. Elatanud ja majanduslikus kitsikuses elav P. Oru otsis 1937. aastal Eesti Välisministeeriumi kaudu võimalusi kodumaale sõiduks.[583] Aastatel 1921–1931 elas Harbiinis Arnold Perli (Pärli?). Alatskivilt pärit kapten A. Perli oli kodusõja ajal teeninud Kaug-Idas ataman Grigori Semjonovi ja kindral Innokenti Smolini üksustes. 1951. aastal mõisteti kolhoosis "Uus elu" töötanud 63 aastane tsaariarmee kaadriohvitser A. Perli 25 aastaks vangi.[584] Eesti päritolu kaadriohvitseridest elasid emigratsioonis veel inseneriväe polkovnik Aleksander Lindenvald ja alampolkovnik Aleksander Karell (suri 1929. aastal Taanis).

Volgamaa, Siber ja Kaug-Ida.

Võrreldes Lõuna-Venemaaga teenis Volgamaa, Siberi ja Kaug-Ida valgetes vägedes suhteliselt vähe ohvitsere. Eriti suurt puudust tunti vilunud staabiohvitseridest. S. Volkovi andmetel võitles Siberis ja Kaug-Idas 35–40 000 ohvitseri, kellest hukkus 7000 ja sama palju emigreerus. Ülejäänud (60%) jäid kodusõja lõppedes Nõukogude Venemaale.[585] Teistel andmetel teenis Siberi valgetes vägedes ca 30 000 ohvitseri.[586] Siberi Valge armee ohvitserkond oli noor, paljudel puudus varasemast üksuse juhtimise ja lahingukogemus. Palju oli 1917. aasta sügisel lipnikekooli lõpetanud noori ohvitsere, kes määrati teenima Siberi sõjaväeringkonda ja kes ei pääsenud pärast enamlaste võimuletulekut sealt liikuma. Enamlased olid juba 1918. aasta märtsis keelanud ohvitseridel sõita Ida-Siberisse, et takistada nende ühinemist Taga-Baikalimaal nõukogude võimu vastu üles tõusnud ataman Semjonovi väesalgaga.[587]

Erinevalt Lõuna-Venemaast ei olnud Siberis iseseisvaid ohvitseride väeosasid, kuigi korpuste ja diviiside juures olid mõned ohvitseride löögipataljonid. Just vilunud staabiohvitseride nappus võis olla põhjuseks, miks pea kõik Siberi valgetes vägedes teenivad eesti rahvusest vanemad kaadriohvitserid teenisid suhteliselt kõrgetel kohtadel. Volgamaa, Siberi ja Kaug-Ida valgetes vägedes teenis kuni sadakond eesti rahvusest ohvitseri (nimeliselt on teada 72). Neist kaadriohvitsere oli 13, kellest enamus teenis vastutavatel kohtadel diviiside ja korpuste staapides või polkude ülematena.

Alampolkovnik Eduard Rüütel oli 1918. aasta sügisel 7. Uraali mägikütidiviisi staabiülem ja kuni 1919. aasta juunini 3. Uraali mägikütikorpuse staabiülem. Võrdluseks olgu öeldud, et I maailmasõjas oli E. Rüütel olnud vaid

---

583 ERA 14-14-3456. Peeter Oru sooviavaldus Eesti kodakondsuse saamiseks.
584 ERAF 129SM-1-4646. Arnold Perli toimik.
585 **С. Волков**. Трагедия Русского офицерства, lk. 293.
586 **Юрий Волков, Николай Егоров, Иван Купцов**. Белые генералы Восточного фронта гражданской воины, lk. 8.
587 **С. Волков**. Трагедия Русского офицерства, lk. 83.

3. Soome kütipolgu roodu- ja pataljonikomandör, kes pärast Nikolai Kindralstaabi Akadeemia sõjaaegse kursuse lõpetamist oli lühikest aega teeninud XXII korpuse staabis.[588]

Kindralstaabi alampolkovnik Jaan Tõrvand teenis 1919. aasta veebruarist alates 4. Orenburgi korpuse staabiülemana. Korpuse koosseisu kuulusid 2. Sõzrani ja 5. Orenburgi kütidiviisid. Neist esimese, 2. Sõzrani kütidiviisi, ühte brigaadi juhatas samuti eestlane – Viljandimaalt Kõo vallast pärit polkovnik Jaak Rosenbaum, kes enne seda oli olnud 7. Hvalõnski kütipolgu formeerija ja esimene komandör.[589] 1920. aasta märtsis taandus 4. Orenburgi korpus Hiinasse ja sealt edasi Mongooliasse. 1921. aasta oktoobris alistusid korpuse riismed Punaarmeele. Korpuse serblasest ülem Andrei (Andro) Bakitš, staabiülem J. Tõrvand ja veel viis ohvitseri lasti 1922. aasta jaanuaris Kjahtas maha.[590] Jaan Tõrvand oli hilisema Eesti Sõjavägede staabiülema kindralmajor Juhan Tõrvandi noorem vend, kes oli lõpetanud Vilno Junkrukooli 1907. aastal ja Nikolai Kindralstaabi Akadeemia 1914. aasta suvel ühes lennus koos Jaan Ringi ja August Korgiga.[591]

1917. aastal Nikolai Kindralstaabi Akadeemia sõjaaegse lühendatud kursuse lõpetanud kapten Peeter Oinas teenis kodusõja ajal Volga rahvaarmees 1. kütidiviisi staabis. Täpsemad andmed P. Oinase teenistuse kohta Vene kodusõja ajal puuduvad. Pärast kodusõja lõppu opteerus ta Eestisse.[592]

Staabikapten Nikolai Krimp teenis 2. korpuse staabis. 1919. aasta maist kuni oktoobrini korpuse luureosakonna ülemana ja selle järel 5. Siberi kütidiviisi staabiülemana (1919 oktoober-detsember). Alates 17. detsembrist 1919. kuni vangilangemiseni 1. aprillis 1920. oli N. Krimp Lõunaarmee staabiülem. Pärast vangilangemist mobiliseeriti N. Krimp Punaarmeesse, kus ta teenis (Turkestanis) kuni Eestisse opteerumiseni.[593]

I maailmasõjas 248. Slaavi-Serbia polku juhatanud polkovnik Peeter Raudsepp teenis Koltšaki armees 45. Siberi kütipolgu ülemana. Pärast

---

[588] ERA 497-2-644, l. 321. Eduard Rüütli registreerimisleht; **С. Волков**. Белое движение в Россий: организационная структура. Москва 2000, lk. 64, 91. Eduard Rüütel lõpetas akadeemia sõjaaegse kursuse 30.11.1917. aastal koos Viktor Muti, Nikolai Reegi ja Peeter Oinasega.

Александр Кавтарадзе. Николаевская военная академия при Временном правительстве // Военно-исторический журнал. 2002. 9, lk. 40–43.

[589] Vt. J. Rosenbaumi kohta: **J. Rosenbaum**. Näljas, alasti ja rahata. Kirjad Vene kodusõjast, Tartu, 1938; Ohvitserina Vene armees. Polkovnik Jaak Rosenbaumi kirjad vennale (1892–1904, 1906, 1909). Koostanud Tõnu Tannberg. Tartu, 2002.

[590] **Андрей Ганин**. Черногорец на русской службе: генерад Бакич. Москва 2004, lk. 173.

[591] РГВИА 400-9-34916, l. 147р–148; РГВИА 409 послужной список 179–985, l. 310-314.

[592] ERA. 497-2-643, l. 397. Peeter Oinase registreerimisleht; ERA 495-7-3755. Peeter Oinase (Ollen) teenistuskiri.

[593] ERA 36-2-7215. Nikolai Krimpi opteerumistoimik.

vangilangemist mobiliseeriti ka tema Punaarmeesse. Nii nagu P. Oinas ja N. Krimp, opteerus ka P. Raudsepp pärast kodusõja lõppu Eestisse.[594]

Tartust pärit kapten Karl Reinhardt teenis Siberi armees 62. Tšerdõnski jalaväepolgu ülemana.[595] Polk kuulus 16. Siberi kütidiviisi ja 1. Kesk-Siberi kütikorpuse koosseisu. K. Reinhardt paistis oma polguga lahingutes silma – teda autasustati Georgi ordeni 4. järguga ja ülendati polkovnikuks.[596] Pärast kodusõja lõppu naasis K. Reinhardt Eestisse, kuid olemasolevatel andmetel Eesti sõjaväes ei teeninud.

Võrumaalt pärit polkovnik Gustav Kunnos oli kodusõja ajal Koltšaki sõjaministeeriumi peavalitsuses osakonna juhataja. 16. mail 1919. aastal ülendati G. Kunnos kindralmajoriks, millega ta oli kõige kõrgema aukraadiga eesti rahvusest ohvitser Siberis.[597] Siberi valgetes vägedes teeninud eesti kaadriohvitseridest tuleks mainida veel kapten Aleksander Lõhmussaart, kes teenis Kaug-Idas kindralmajor Ivan Kalmõkovi väesalgas ja Habarovskis vastuluure ohvitserina. A. Lõhmussaar vahistati 1920. aastal ja andmed tema hilisema saatuse kohta puuduvad. Teada on, et A. Lõhmussaar oli kodusõja ajal ühenduses Samaara Eesti komiteega ja otsis juba siis võimalusi kodumaale sõiduks.[598] Siberi valges väes tegi karjääri ka Aleksander Leiburg, kes ülendati kodusõja ajal polkovnikuks. A. Leiburg oli sündinud Venemaal (vanemad olid pärit Tallinnast), ta oli lõpetanud Odessa sõjakooli (1913) ja võimalik, et kodusõja ajal ka kindralstaabi ohvitseride kursuse. A. Leiburg püüdis Eestisse opteeruda, mis vist ei õnnestunud.[599] Kaug-Ida valgetes vägedes teenis veel kapten Karl Abel, kes oli Kaug-Ida lennukooli ülema asetäitja.[600]

---

[594] ERA 495-7-4615. Peeter Raudsepa teenistuskiri.

[595] ERA 43-1-98, l. 18. Kaug-Ida eestlaste nimekiri. August-Karl Reinhardti isikuandmed.

[596] Siberis Koltšaki poolt annetatud Georgi autasusid ei tunnistanud teiste Venemaa piirkondade valgekaartlikud liikumised. Georgi Ordeni statuudis on kirjas, et seda annetatakse vaid võitluses välisvaenlasega.

[597] **Ю. Волков, Н. Егоров, И. Купцов**. Белые генералы Восточного фронта гражданской воины, lk. 125; ERA 495-7-2274. Gustav Kunnose teenistuskiri.

[598] ERA 33-2-3764. Eesti Vabariigi esindaja Vladimivostokis Dr. Hans Lohki kiri 10.03.1920.

[599] ERA 43-1-99, l. 11p–12. Kaug-Ida eestlaste nimekiri. Aleksander Leiburgi isikuandmed.

[600] ERA 495-7-23. Karl Abeli teenistuskiri; ERA 43-1-99, l. 133. Kaug-Ida eestlaste nimekiri. Karl Abeli isikuandmed.

Põhja-Venemaa

Venemaa põhjaaladel ehk Murmanski rindel teenis kodusõja ajal 3500–4000 ohvitseri, kellest hukkus Sergei Volkovi andmetel umbes 500, langes vangi 1500 ohvitseri ning ülejäänud emigreerusid.[601] Põhjas teenisid enamjaolt noored ja sageli kohalikku päritolu ohvitserid. Vanu kaadriohvitsere oli vähe. Nagu mujalgi Venemaal, asus ka siin palju vanemaid ohvitsere äraootavale positsioonile. Osa vanemaid ohvitsere liitus Koltšaki armeega, kuna pidasid Põhjas asuvat rinnet marginaalseks.[602] Olulist osa Põhja-Venemaa valges liikumises etendas 2. järgu kapten Georgi Tšaplini juhitud salaorganisatsioon, kuhu kuulus umbes pool tuhat inimest. Põhja-Venemaa valge väe koosseisus oli inglaste toel loodud Slaavi-Briti leegion. Selles leegionis teenivad vene ohvitserid olid formaalselt briti teenistuses, nad kandsid briti vormi ja mütsi ees vene kokardit. Samas ei olnud neil õigust jätkata teenistust briti armees ja nende briti armee auastmed olid fiktiivsed. Arhangelskis tegutsenud inglise ohvitseride kooli lõpetanute seas oli ka eestlasi (Valter Pint, Vladimir Kristman jt.). Põhja-Venemaal tegutses ka üks prantsuse võõrleegioni rood, kus pooled reamehed olid endised vene ohvitserid. Inglaste abiga oli Põhja-Venemaale toodud ka grupp endise hetmani armee ohvitsere, kellede hulgas oli samuti eestlasi. Ligikaudse hinnangu kohaselt teenis kodusõja ajal Murmanski ja Arhangelski piirkonnas vähemalt 60 eesti rahvusest ohvitseri, kellest umbes pooled olid mereväe ohvitserid. Enamuses olid need sõjaaegsed ohvitserid, kuid oli ka paar vanemat kaadriohvitseri. Mõned eestlased olid nooremate ohvitseride rohkuse tõttu sunnitud teenima sõdurite ja allohvitseridena. Nii oli leitnant Vladimir Kristman Slaavi-Briti Leegionis kirjas sõdurina, leitnandid Karl Metti ja Johan Tuuling kapralitena.[603]

Enamusel Põhja-Venemaal teeninud eestlastest õnnestus hiljemalt 1919. aasta jooksul kodumaale naasta. 1919. aasta veebruaris kirjutas Eesti sõjaväeline esindaja Põhja-Venemaal leitnant August Schmidt, et Eestisse on saadetud 20 ohvitseri.[604] Mitmed Põhja-Venemaal teeninud eesti ohvitserid jõudsid osaleda Vabadussõjas ja isegi Vabadusristi välja teenida nagu näiteks Eesti hüdrograafia teenistuse rajaja alampolkovnik Jakob Prei või 2. suurtükipolgu patareiülem leitnant Karl Kool. Siiski ei jõudnud kõik Põhja-Venemaal teeninud eesti ohvitserid koju. 3. septembril 1919. aastal raporteeris Jaan Soots Sõjaministrile: "Põhja-Venemaal teenivad veel paljud Eesti ohvitserid vene väeosades. Nende hulgas on eriteadlasi, kes meile tingimata tarvilikud. Meie sideohvitser Archangelis on palunud nende vabastamist ja kodumaale saatmist, kuid sealsed vene

---

601 **С. Волков**. Трагедия Русского офицерства, lk. 218.
602 Samas, lk. 209.
603 ERA 495-7-3256. Karl Metti teenistuskiri; ERA 395-7-6249. Juhan Tuulingu teenistuskiri.
604 ERA 495-10-65, l. 84. August Schmidti kiri Jaan Sootsile.

sõjaväevõimud ei anna selleks luba."[605] Traagiliseks kujunes Tartust pärit staabikapten Joosep Parmingu saatus (ülendati Valgearmees alampolkovnikuks). J. Parming juhtis Tarassovo kaluriküla elanikest formeeritud partisanisalka, kuid langes enamlaste kätte vangi ja hukati. Eduard Grosschmidti sõnul olid J. Parmingu vaenlasele välja andnud tema oma sõdurid.[606]

Lõuna-Venemaa ja Kaukaasia

Lõuna-Venemaa valgetes väeosades teenis kodusõja ajal kõige rohkem ohvitsere. Just siin tegutsesid kodusõja ajal kuulsaks saanud ohvitseridest koosnevad löögiüksused. S. Volkovi andmetel teenis Lõuna-Venemaa valgetes vägedes ligikaudu 115 000 ohvitseri, kellest hukkus 35–40 000 ja emigreerus kuni 45 000. Ülejäänud umbes 30 000 ohvitseri jäi Nõukogude Venemaale.

Lõuna-Venemaa valgetes väeosades teenis vähemalt 200 eesti rahvusest ohvitseri. Siia hulka on loetud ka Ukraina armees teeninud ohvitserid, keda oli mõnikümmend ja kellest osa liitus Denikiniga ja osa interneeriti Poolas. Mõned ohvitserid nagu näiteks 3. Radziwilli piirivalve brigaadis teeninud polkovnik Siegfried Pinding jõudsid kodusõja ajal Eestisse.[607]

Lõuna-Venemaal asus enamus Vene kodusõja ajal Valgearmees teeninud eesti kaadriohvitseridest. Ohvitseride ülekomplekti tõttu olid mitmed neist sunnitud teenima allohvitseri või sõduri kohal. I maailmasõjas välisuurtükiväe patareid juhatanud kapten Karl Mutso teenis algul reamehena ja siis ühe suurtükimeeskonna ülemana.[608] Pole kahtlust, et Vabadussõjas oleks K. Mutso kogemusega suurtükiväe ohvitser juhatanud vähemalt patareid, tõenäolisemalt aga divisjoni või koguni polku.

Nagu Siberis, nii teenisid ka Ukraina armees ja Lõuna-Venemaa valgetes vägedes mitmed eesti ohvitserid kõrgetel kohtadel. Kindralstaabi alampolkovnik Aleksander Parv teenis 1919. aasta oktoobrist detsembrini Mariumpoli kaitserajooni ülemana ja pärast seda 2. Kubani plastuunibrigaadi staabiülemana. 1920. aasta suvel oli A. Parv kindral Wrangeli armees ratsaväekorpuse staabiülema abi.[609] Kindralstaabi alampolkovnik Juhan Tõrvand teenis Denikini armee staabis käsundusohvitserina. Kõrgetel kohtadel Ukraina ja hiljem Denikini armees teenis Võrumaalt Veriorast pärit kindralstaabi polkovnik Artur Salf.

Polguülemana teenis kodusõja ajal Lõuna-Venemaal vähemalt kolm eestlast. Kaukaasia grenaderide koondpolgu ülemaks oli polkovnik Gustav Piilberg,

---

605 ERA 495-10-65, l. 103. Jaan Sootsi kiri sõjaministrile.
606 **Eduard Grosschmidt**. Suures heitluses, lk. 349–351.
607 ERA 497-2-1113, l. 7. Vabadussõja ajal Eesti väkke astunud ohvitseride ja ametnike nimekiri.
608 **К. Гец**. Два виленца-собрата, lk. 380.
609 ERAF 130-9639E, l. 51. Aleksander Parve toimik.

tsaariarmee ühe vanima, 13. Jerivani grenaderipolgu, viimane komandör.[610] Polguülemana teenisid ka alampolkovnik August Parsman (ülendati kindralmajoriks) ja kapten (polkovnik?) Nikolai Rudson. Neist esimene suri 1919. aasta oktoobri algul lahingus saadud haavadesse. N. Rudson evakueerus koos Wrangeli armee riismetega Istanbuli, kust püüdis sealse Eesti esinduse kaudu kodumaale sõita.[611]

Lõuna-Venemaa valgetes vägedes võidelnud eesti ohvitseridest tuleks ära märkida veel staabikapten Alfred Songit, kes teenis 1919. aasta suvel Armaviri suurtükiväekooli ülemana. Selles koolis õpiti tundma briti ja prantsuse abina saadud suurtükke. Eesti ohvitsere teenis ka Vabatahtliku armee eliitüksustes. Drozdovski diviisis teenisid staabikapten Johan Kuljus, leitnant Ferdinand-Voldemar Koha, lipnik Eduard Taubaum jmt. 2. Kornilovi löögipolgus teenis leitnant Eugen Vichma (sealhulgas polgu ülema abina), 2. kindral Markovi löögipolgus teenisid alamleitnant Aleksander Tolts ja lipnik Aleksander Mölder, kindral Aleksejevi valgete partisanide polgus staabikapten Johan Vellbaum. Soomusrongil "General Aleksejev" teenis staabikapten Martin Grossberger, 1. Simferoopoli ohvitseride polgus teenisid staabikapten Vladimir Adamson, leitnant Arved Johanson ja lipnik Aleksander Pallo. Eesti ohvitsere teenis ka Valgearmee kasakaüksustes: leitnant Vladimir Aders 2. Tereki plastuunibrigaadis, lipnikud Peeter Tiirik ja Bernhard Hanson Doni kasakaväes jmt.

Baltikum

Vene valgete väeosade formeerimise küsimus Baltikumis kerkis päevakorda juba 1918. aasta mais. Kogu suve käisid läbirääkimised sakslastega, mida vene poolelt juhtis kohalik baltisakslane rittmeister Voldemar von Rosenberg. 10. oktoobril 1918. aastal saadi lõpuks luba ja kohe avati vabatahtlike värbamisbürood. Eestis avati bürood lisaks Tallinnale veel Tartus, Narvas ja Valgas. Juba 20. novembril 1918. oli korpuses üle 4000 mehe, kellest umbes 20% olid ohvitserid.[612] Nende hulgas võis olla ka kuni mõnikümmend eesti rahvusest ohvitseri. Kuna Punaarmee kavandatavast sissetungist saadi Eestis teada suhteliselt hilja ja mobilisatsioon kuulutati välja veel hiljem, siis pole imestada, et veel mõned nädalad enne Vabadussõja algust sõitsid eesti ohvitserid Pihkvasse ja kirjutasid avalduse Põhjakorpusesse astumiseks.

Tuleb tunnistada, et suur osa Põhjakorpusesse astunud eesti ohvitseridest tuli Vabadussõja ajal üle Eesti sõjaväkke. Mõned tegid seda seejuures omavoliliselt. Näiteks tuli 1919. aasta juunis "omal riisikol" Eesti sõjaväkke endine Loodearmee Georgi polgu ohvitser lipnik Rudolf Mikk (Mick?). Vabadussõjas oli R. Mikk LRSR 3 dessantroodu ülem ja sõja lõpul Kuperjanovi partisanide polgu

---

[610] **С. Волков**. Энциклопедия гражданской войны. Москва 2002, lk. 427.
[611] ERA 45-1-3, l. 106-107. Nikolai Rudsoni kohta käivad dokumendid.
[612] **С. Волков**. Трагедия Русского офицерства, lk. 221.

10. roodu komandör.[613] Osa Põhjakorpusesse astunud ohvitsere jäi valgete juurde teenima. Staabikapten Richard Jürgens-Jürisson teenis Loodearmee etapivalitsuses, staabikapten Voldemar Pichelbaum 18. Riia polgus pataljoniülemana, staabikapten Paul Tenno 2. üksiku kergesuurtükiväe divisjoni ülemana jne. 1918. aasta oktoobris Põhjakorpusesse astunud kapten Aleksander Tamm lahkus varsti korpusest, kuid mitte Eestisse vaid Poolas asuvatesse Vene valgetesse üksustesse. Seal teenis ta kuni kodusõja lõpuni olles muuhulgas 3. Voznessenski polgu pataljoniülem. 1919. aasta hilissügisel teenis Loodearmees veel vähemalt paarkümmend eesti rahvusest ohvitseri.[614] Ühtekokku võis Põhjakorpusest ja selle baasil formeeritud Loodearmeest, Läänearmeest ning Stanislav Bulak-Balahovitši väesalgast kodusõja jooksul "läbi käia" sadakond eesti rahvusest ohvitseri.

Kõige nimekam eesti rahvusest ohvitser Loodearmees oli kindlasti polkovnik Fjodor Georg. Polkovnik F. Georg teenis esmalt Vene vabatahtlike salga ja selle baasil formeeritud Põhjakorpuse 1. brigaadi ülemana. Hiljem teenis F. Georg 1. kütidiviisi ülema abina. Lahingute eest Gatšina all ülendati F. Georg kindralmajoriks ning teda autasustati mõõkadega I maailmasõja ajal väljateenitud Vladimiri III järgu ordeni juurde.[615] I maailmasõjas 1. Soome kütidiviisi ühte brigaadi juhatanud kindralmajor Aleksander-Heinrich Silberg teenis Loodearmee tagalavalitsuses.[616] Mõlemad mehed opteerusid pärast armee likvideerumist Eestisse. Alampolkovnik Eduard Kanep oli 1919. aasta juunis-juulis lühikest aega 17. Liibavi polgu ülemaks.[617] Nimetatud polk kuulus sel ajal vürst Anatoli von Lieveni salga koosseisu.[618]

Eesti ohvitserid Punaarmees

Punaarmees teenis kodusõja ajal või oli muul viisil nõukogude võimu teenistuses hinnanguliselt 250 eesti rahvusest ohvitseri ehk vähem kui 1/10 kõigist eesti ohvitseridest. Enamus neist olid sõjaaegsed ohvitserid, kaadriohvitsre oli 27.

Nende 250 seas oli palju selliseid, kes olid varem teeninud Valges armees ja olid pärast vangilangemist mobiliseeritud Punaarmeesse. Samamoodi läks osa Punaarmees teeninud ohvitseridest üle vastase poolele. Ainuüksi Eesti sõja-

---

[613] ERA 542-1-93, l. 59–60p. Rudolf Micku teenistuskiri.
[614] РГВА 40298-1-67. Loodearmee ohvitseride nimekiri (1919. aasta sügis).
[615] ERAF 129SM-1-534. Fjodor Georgi toimik. **Н. Рутыч**. Белый фронт генерала Юденича, lk. 183-186.
[616] ERA 495-7-5310. Aleksander Silbergi teenistuskiri.
[617] **С. Волков**. Белое движение в Россий: организационная структура. Москва 2000, lk. 110.
[618] Polk formeeriti 1919. aasta jaanuaris Liibavis 1914. aasta augustis Ida-Preisimaal vangi langenud Vene 2. armee sõdurite ja ohvitseride baasil.

väkke tuli Vabadussõja ajal Punaarmeest üle tosinkond ohvitseri.[619] Neist kapten Karl Tiitso jõudis välja teenida koguni Vabadusristi. Seega võib öelda, et enamlaste vastu võidelnud eesti rahvusest ohvitseride osakaal oli kaugelt kõrgem kui Vene ohvitserkonnas keskmiselt.

Kõige kõrgemal kohal Punaarmees teenis eestlastest kindralstaabi kapten August Kork, kes oli muuhulgas meie Lõunarindel Eesti vägede vastu tegutsenud Eestimaa armee staabiülem ja 15. armee ülem. Kindralstaabi staabikapten Aleksander Kukk oli 15. armee operatiivosakonna ülem. Armeede staapides teenisid eesti kaadriohvitseridest veel leitnant Fedinand Jõgi 9. armee luureosakonna ülemana (9. armee tegutses Lõunarindel Denikini vägede vastu) ja kindralstaabi kapten Aleksander Mädel Lõunarinde staabi operatiivosakonnas, hiljem 14. armee staabis.[620]

Jalaväelase koolitusega I maailmasõja aegne pataljoniülem kapten Vassili Külaots teenis kodusõja ajal Punaarmee 9. ratsaväediviisi staabiülemana. Nimetatud diviis kuulus 12. armee koosseisu, mis võitles Ukrainas petljuralastega. 1919. aasta oktoobris lahingutes suuri kaotusi kandnud diviis likvideeriti.

Lisaks A. Korgile teenis kodusõja ajal Punaarmees iseseisva väeüksuse komandörina veel vähemalt viis eestlast. Kindralmajor Jaan Lepik oli 1918. aasta oktoobrist kuni 1919. aasta juunini Idarindel 5. Vitebski kütidiviisi ülemaks. Staabikapten Johannes Raudmets teenis 156. ja 157. kütipolgu ülemana, siis 18. kütidiviisi brigaadiülemana ning viimaks 52. ja 15. kütidiviisi ülemana Lõunarindel. Tuntumatest eesti punakomandöridest tuleks mainida veel Eesti punase kütidiviisi (brigaadi) ülemaid Leonhard Ritti (tuli 1919. aasta mais Pihkva all üle Eesti vägede poole) ja Jakob Palvadret ning enne sõda Tallinnas asunud 91. Dvinski polgu viimast komandöri polkovnik Friedrich Sikkat, kes kodusõja ajal teenis punaväes 623. kütipolgu ja Kroonlinna merekindluse maaväe ülemana.

Suur osa enamlaste teenistuses olnud eesti ohvitsere ei olnud rindel vaid teenis tagalas: raudteel, sõjatehastes ja ladudes ning instruktoritena mitmesugustel punakomandöride kursustel. Kaadriohvitseridest oli näiteks staabikapten Aleksander Kuldvere (Inno) Petrogradis Jalaväekooli ülemaks, varustusalal teenisid alampolkovnik Jaan Keermann, kapten Konstantin Nei ja polkovnik Peeter Raudsepp. Staabikapten Johan Koritz teenis 1918. aastal lühikest aega ühes raudteeväeosas.

Mitmed ohvitserid sattusid Punaarmeesse sel viisil, et jäid pärast enamlaste võimuletulekut lihtsalt edasi oma vanale teenistuskohale. Näiteks jätkas polkovnik Artur Vöörmann oma senisel teenistuskohal Suurtükiväe peavalitsuses, kus ta oli teeninud 1911. aastast alates. Polkovnik Jaan Sarnit (Saarniit?) jätkas kreisi sõjaväe ülemana Rjazani kubermangus jne.

---

[619] ERA 497-2-1113, l. 7–7p. Vabadussõja ajal Eesti väkke tulnud ohvitseride ja ametnike nimekiri.

[620] РГВА 200-3-1141, l. 202.

Paljud Punaarmees teeninud eesti ohvitserid läksid kodusõja ajal üle valgete poole. Eesti ajaloos on hästi teada-tuntud eesti punase kütidiviisi ülema Leonhard Riti ületulek Pihkva all 1919. aasta mais. Märksa vähem teatakse Punaarmee 55. kütidiviisi staabiülema kindralstaabi alampolkovnik Anton Lauritsa üleminekust vaenlase poole. Sellel üleminekul olid samuti mõjusad tagajärjed. Kui L. Riti, E. Aintsi jt. ületulek Pihkva all aitas kaasa Pihkva vallutamisele Eesti vägede poolt, siis A. Lauritsa üleminek päädis Punaarmee 55. kütidiviisi purustamisega Denikini vägede poolt. Operatsiooni käigus õnnestus valgetel vangistada 55. kütidiviisi staap eesotsas diviisiülema, endise kindralmajori Aleksandr Staškevitšiga.[621] Tõstamaalt pärit, kuid Venemaal sündinud kindralstaabi alampolkovnik A. Laurits oli lõpetanud Moskva Aleksei Sõjakooli (1907) ning Nikolai Kindralstaabi Akadeemia 1914. aastal suvel. I maailmasõja ajal teenis ta 4. Siberi kütidiviisi ja 12. armee staapides. Vene kodusõja ajal A. Laurits mobiliseeriti, enne määramist 55. kütidiviisi staabiülemaks, teenis ta Orjoli sõjaväeringkonna staabis. Hiljem teenis A. Laurits Denikini juures ja kodusõja lõppedes opteerus Eestisse.[622]

Lõpetuseks püüame hinnata kodusõja rinnetel võidelnud eesti ohvitseride ressurssi Vabadussõja seisukohalt. Eesti sõjavägi ei tundnud Vabadussõjas puudust pataljonide, roodude ja komandode ülematest. Rahvusväeosad olid koondanud kodumaale piisaval arvul nooremaid jalaväe ohvitsere. Samas valitses Vabadussõja ajal suur puudus vilunud kindralstaabi ohvitseridest ja nn. tehniliste erialade ohvitseridest.

Asjaolude soodsal kokkulangemisel võinuks Vabadussõja ajal Eesti sõjaväes olla veel paar-kolm või ka enam kindralstaabi ohvitseri ning võib-olla tosinkond vilunud patareiülemat. Samas oleks võinud minna ka halvemini. Milliseks oleks kujunenud Vabadussõja lõpptulemus, kui poleks olnud rahvusväeosi või kui kodumaale poleks jõudnud näiteks kindralstaabi alampolkovnik Johan Laidoner ja kindralstaabi kapten Nikolai Reek? Kui kindralstaabi alampolkovnik Jaan Soots poleks õigeaegselt vabanenud Bõhhovi vanglast või samuti kindralstaabi akadeemia haridusega Paul-Adolf Lill poleks nädalapäevad enne Vabadussõja algust jõudnud tagasi Saksa sõjavangist? Milliseks oleks Vabadussõda siis kujunenud? Võib arvata, et ilma rahvusväeosade ja kindralstaabi ohvitseride juhatuseta oleks vastupanu kulgenud nii nagu see toimus paljudes Venemaa piirkondades. See tähendab üksikuid vastupanu koldeid, iseseisvalt tegutsevaid vabatahtlikke üksusi, mille tegevus on puudulikult koordineeritud või hoopis koordineerimata.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et rahvusväeosad suutsid 1918. aasta alguseks kodumaale koondada siiski suurema osa eesti ohvitseridest, kes peaaegu kõik võtsid ühel või teisel moel osa ka Vabadussõjast. Kuigi Vene kodusõjas osa-

---

[621] A. Staškevitš poodi üles. Hiljem maeti tema põrm Punasele väljakule ja talle omistati postuumselt Punalipu orden.

[622] ERA 14-14-256, l. 6; Anton Lauritsa kodakondsuse toimik; ERA 495-13-23, l. 1237. Anton Lauritsa teenistuskäigu kirjeldus; РГВИА 409-1-послужный список 179–985. Anton Lauritsa teenistuskiri.

lenud kuni 800 eesti ohvitseri seas oli nii kõrgema sõjalise haridusega tippspetsialiste kui kogenud riviohvitsere (nende hulgast ei puudunud kindlasti ka rahvuslikult meelestatud ohvitserid), ei saanud nende puudumine Vabadussõja lõpplahenduse seisukohast siiski määravaks.

12. PEATÜKK
EESTI JA VENE OHVITSERIDE VALIKUTEST 1918–1920

Eesti Vabadussõjas ja Vene kodusõjas osalenud ohvitserid olid pärit ühest ja samast Tsaari-Venemaa sõjaväe süsteemist. Nad olid õppinud samades õppeasutustes, teeninud samades polkudes ja teinud koos läbi I maailmasõja. Ometi erinesid Eesti Rahvaväe ja Valgearmee ohvitserkond teineteisest, nagu ka keskkond, milles neil 1918–1920 tuli tegutseda.

Veebruarirevolutsiooni järel Vene armee ohvitserkond lõhenes. Kuigi monarhia kaitseks astus avalikult välja vaid väike grupp ohvitsere, puudutasid vana armee lagunemiseni viinud "demokratiseerimise protsessid" valusalt kogu ohvitserkonda. Paljud, eriti vanemad kaadriohvitserid, kaotasid 1917. aastal n.ö. gravitatsioonipunkti. Pärast jalaväekindral Lavr Kornilovi ebaõnnestunud mässukatset 1917. aasta augustis, süvenes peataolek ohvitserkonnas veelgi. Ohvitserid tundsid, et nad on ülemuste ja sõdurite poolt hüljatud ning sellel äratundmisel olid kaugeleulatuvad tagajärjed. Nikolai Golovini sõnul ohvitserkond kapseldus ja isoleeris ennast nii sõduritest kui rahvamassist.[623]

Võib öelda, et Veebruarirevolutsiooni järel läksid eesti ja vene ohvitseride teed lahku. Eestis jätkus 1917. aasta suvel ja sügisel liikumine laiema autonoomia suunas, mis päädis lõpuks Eesti vabariigi väljakuulutamisega 24. veebruaril 1918. aastal. Rahvusväeosade kaudu kodumaale naasnud ohvitserid osalesid aktiivselt selles protsessis. 1917. aasta kevadel asutatud rahvusväeosades seati rahvuslikud huvid juba kõrgemale Vene riigi ja Vene armee huvidest, mille osad siis veel oldi. 1917. aastal rahvusväeosades sündinud eesti ohvitserkond eemaldus mentaalselt Venemaast.

Polkovnikute ja kaptenite sõda

Eesti Rahvavägi tundis Vabadussõja ajal suurt puudust vilunud staabiohvitseridest ja nn. eriteadlastest.[624] Üllataval kombel näeme sarnast pilti ka Valgearmees, mille kõrgem juhtkond koosnes pigem polgu ja brigaadi kui armee, korpuse või diviisi taseme juhtidest. Kahesaja Valgearmee tippjuhi seas oli vaid 33 (16,5%) vana armee täiskindralit ja kindralleitnanti. Üle poole Valgearmee tippjuhtkonnast moodustasid endised polkovnikud ja alampolkovnikud. Koos kindralmajoritega (endised brigaadiülemad) ja nooremate ohvitseridega (leitnandid, kaptenid) moodustasid nad absoluutse enamuse Valgearmee juht-

---

[623] **Николай Головин.** Рождение белого движения // Российский военный сборник. Выпуск 16. Военная мысьл в изгнании. Москва 1999, lk. 212.

[624] **M. Kröönström**. Punaarmee üksuste juhtivkoosseis Eesti Vabadussõjas 1918–1920, lk. 1708–1709.

konnast.[625] Siinkohal tekib küsimus: Kus oli tsaariarmee kõrgem juhtkond kodusõja ajal? 1917. aasta oktoobris oli Vene armee koosseisus 5 rinnet, 14 armeed ja 76 korpust. Konstantin Zalesski koostatud teatmiku järgi oli 1917. aasta lõpus elus 195 kindralit, kes olid I maailmasõjas juhatanud rinnet, armeed või korpust.[626] Lahutades sellest numbrist 30, kelle saatuse kohta andmed puuduvad, jääb järele 165 täiskindralit ja kindralleitnanti, kelle tegevus kodusõja ajal on jälgitav. Nimetatud 165 kindralist teenis Punaarmees 30 (18,2%) ja rahvuslikes armeedes 18 (10,9%) isikut. Tervelt 43 kindralit ehk enam kui veerand vana armee tippjuhtidest ei osalenud kodusõjas. Suur osa neist lahkus Venemaalt varsti pärast enamlaste võimuletulekut 1917. aasta sügisel. Viimaste hulgas olid näiteks endine 7. armee juhataja suurtükiväekindral Vladimir Nikitin, II ratsaväekorpuse ülem ratsaväekindral vürst Konstantin Tumanov (Tumanašvili), kaardiväe ülem Vladimir Bezobrazov, XXVII korpuse ülem kindralleitnant Aleksander Kuzmin-Karovajev, grenaderikorpuse ülem suurtükiväekindral Josif Mrozovski jt.

Valgearmees teenis 75 ehk alla poole vana armee tippjuhtidest (45,5%). Neist omakorda vaid pooled osalesid liikumises aktiivselt. Viimaste hulka on autor lugenud ka need kindralid, kes osalesid aktiivselt Valgearmee loomisel, juhatasid kodusõja ajal vähemalt polgu suurust üksust või olid Punaarmees teenides seotud mõne valgete salaorganisatsiooniga. Passiivseteks osalejateks on loetud kindralid, kes olid küll Valgearmee nimekirjas, kuid veetsid enamuse kodusõja ajast tagalas kaadrireservis, olid ametis mõne komisjoni või välisesinduse juures või teenisid oma kogemustele ja pagunitele mittevastaval kohal.[627]

Enamuse Valgearmee kõrgemast juhtkonnast moodustasid ohvitserid, kes olid 1917. aasta sügisel olnud kas polgu- või pataljoniülemad. Neile lisandus mõnikümmend brigaadi- ja diviisiülemat. See on oluline, kuna Valgearmee ebaedu ühe põhjusena on nimetatud tema operatiivtaseme juhtide ebapädevust.[628] 1919. aasta sügisese pealetungi ajal koosnes Lõuna-Venemaa valgete vägede juhtkond suures osas just sellistest ohvitseridest. Need olid valdavalt noored ohvitserid, kes olid olnud valge liikumise hälli juures ja teinud kodusõja ajal kiiret karjääri. Tosinajagu Valgearmee tippjuhtkonda kuulunud ohvitseri, endised vana armee staabikaptenid, leitnandid ja lipnikud, olid 1919. aasta sügiseks tõusnud Valgearmee tuntumate juhtide hulka. Siia gruppi kuulusid näiteks 3.

---

[625] **Валерий Клавинг**. Гражданская война в Россий: Белые армий. Москва Санкт-Петербург 2003, lk. 372–629

[626] **Константин Залесский**. Кто был кто в Первой мировой воине. Биорафический энциклопедический словарь. Москва 2003.

[627] Endine 10. armee ülem kindralleitnant Pjotr Lomnovski oli näiteks Vabatahtliku armee esindaja Ukraina valitsuse juures. XXXIV korpuse ülem jalaväekindral Vladimir Šatilov täitis samu ülesandeid Gruusia valitsuse juures. V Siberi korpuse ülem kindralleitnant Aleksander Turbin pidas kuberneri ametit, XLV korpuse ülem kindralleitnant Jevgeni Novitski oli määrustike väljatöötamise komisjonis jne.

[628] Марков и маковцы. Москва 2001, lk. 450.

Kubani kasakadiviisi ülem Ivan Pavlitšenko ning mitu Vabatahtliku armee diviisiülemat. 1920. aasta algul pürgisid mõned neist (Vladimir Manstein, Anton Turkul, Nikolai Skoblin, Vladimir Harževski), enamasti 25–30 aastased ohvitserid, juba kindraliks.[629]

Ka Eesti Rahvaväes liikusid noored ja energilised ohvitserid Vabadussõja ajal teenistuses kiiresti edasi. Ohvitserid said Vabadussõja ajal ülendust üks kuni kaks (harvem kolm) korda. Mitmed leitnandid, staabikaptenid ja kaptenid teenisid kõrgetel kohtadel (Anton Irv ja Karl Parts Soomusrongide divisjoni (diviisi) ülemana, Arved Engmann diviisiülema abina, Johan Schmidt ja Otto Sternbeck polguülematena jne.). Meie Vabadussõja aegsetest polguülematest oli vaid 1. jalaväepolgu ülemal polkovnik Otto Heinzel I maailmasõjast polgu juhtimise kogemus. Diviisiülematest ei olnud kellelgi varasemast mitte ainult diviisi vaid ka brigaadi juhtimise kogemust.

Erinevalt Valgearmeest kasutas Eesti oma juhtide potentsiaali paremini ära. Kuna kvalifitseeritud ohvitseride kaadrit oli vähe, leidsid kõik Vabadussõja ajal Eestis viibinud vanemad ohvitserid rakendust. Ohvitseride reservis olid peamiselt lipnikud ja leitnandid. Samal ajal oli Valgearmee kaadrireservis ja tagalaasutustes palju vana armee kindraleid ja kindralstaabi ohvitsere, kes erinevatel põhjustel ei leidnud (või ka ei otsinud) oma kvalifikatsioonile vastavat rakendust.

Kokkuvõtteks võib öelda, et kui Valgearmee kõrgemas juhtkonnas andsid tooni vana armee kindralmajorid, polkovnikud ja alampolkovnikud, siis Eesti rahvaarmee operatiivtaseme juhtide tuumiku moodustasid noored kaadriohvitserid (kaptenid, alampolkovnikud) ning sõjaaegsed ohvitserid (leitnandid ja staabikaptenid).

Ohvitserid ei taha sõdida

2. peatükist võis lugeda, et Vabadussõja alguses hoidis suur osa ohvitsere Eestis teenistusest kõrvale. Vabadussõja käigus suudeti Eestis olevad ohvitserid siiski mobiliseerida. Venemaal oli olukord palju komplitseeritum. Mitte ainult kindralid vaid ka suur osa keskastme ja nooremast ohvitserkonnast ei tahtnud sõdida. 1. Kubani retke alguseks oli Vabatahtliku armee nimekirjades vaid 4500 meest. Paljud Valge liikumise uurijad on püüdnud välja selgitada, miks neid nii vähe oli, kuid ei ole suutnud leida ühest vastust.[630] 1918. aastal oli Vabatahtliku Armee tagalas asuvates Kaukaasia linnades ja kuurortides (Vladikavkaz, Pjatigorsk, Jessentuki jt) tuhandeid ohvitsere, kuid Vabatahtliku Armeega liitusid neist vaid üksikud.[631] Ainuüksi Rostovis oli 19 000 armee- ning kasaka-

---

[629] **Роман Абинякин**. Офицерский корпус Добровольческой армий: социальный состав. Мировозррение. 1917–1920. гг. Орель 2005, lk. 145–146.
[630] **Р. Абинякин**. Офицерский корпус, lk. 75.
[631] **Василий Цветков**. Белые армий юга Россий. Книга 1. Москва 2000, lk. 12.

ohvitseri. Mitmest tuhandest Mineralnõje Vodõs asunud ohvitserist ei reageerinud ratsaväekindral Ivan Erdeli üleskutsele peaaegu keegi.[632] Sergei Volkovi arvates olid need ohvitserid moraalselt murtud endale revolutsiooni järel osaks saanud alandustest ja lihtsalt sülitasid kõige peale.[633]

Suur osa Valgearmeesse mobiliseeritud ohvitseridest püüdis iga hinna eest vältida rindele sattumist. Odessa teise evakueerimise ajal oli 37 000 ohvitserist rivikõlbulikke vaid veidi üle tuhande. Ohvitsere tuli lahingusse sundida mahalaskmise ähvardusel. 1919. aasta sügisese pealetungi nurjumise järel oli Vabatahtlikus armees kokku 8000 meest, kuna tagalas ja voorides oli samal ajal 90 000 meest.[634] Kindral Aleksander Lukomski ligikaudsete arvestuste järgi teenis Lõuna-Venemaa valgetes vägedes 1920. aastal ca 50 000 ohvitseri ja 270 000 sõdurit. Neist rindel oli 19 000 ohvitseri ja 152 000 sõdurit, kellest omakorda rivis teenis vaid 6000 ohvitseri ja 52 000 sõdurit.[635] Sellise armeega oli muidugi raske sõda võita.

Miks see nii oli? Esiteks puudusid Valgearmee juhtkonnas juhid, kes oleksid suutnud kogu ohvitserkonna endaga kaasa tõmmata. Suur osa tsaariarmee kõrgemast juhtkonnast oli end 1917. aasta jooksul rohkem või vähem kompromiteerinud. Üks osa kindralkonnast oli tervitanud revolutsiooni ja teinud uute võimudega avalikult koostööd. Teine, arvult kõige suurem osa, oli jäänud passiivseks, vaikselt kõrvale tõmbunud jättes väeosad ja ohvitserid saatuse hooleks. 1918. aastal ei olnud ohvitseridel kellegi vahel valida. Nii oli näiteks Vabatahtliku armee asutaja jalaväekindral Mihhail Aleksejev rindeohvitseride seas ebapopulaarne. Doni kasakate ataman Pjotr Krasnov sõbrustas avalikult sakslastega ja ajas separatistlikku, Venemaast eraldumise poliitikat, mistõttu oli pidevalt konfliktis Vabatahtliku armee juhtkonnaga. Jalaväekindral Lavr Kornilov oli rindemeeste seas populaarne, kuid Valgearmee monarhistliku tiiva jaoks liiga "punane." L. Kornilov oli avalikult tervitanud Veebruarirevolutsiooni, ehtinud ennast miitingutel punaste lintidega ja osalenud tsaariperekonna vahistamises, mida monarhistid talle kunagi ei andestanud.[636] Sarnaseid näiteid võiks tuua palju. Endine III korpuse ülem jalaväekindral Nikolai Jepantšin kirjutab oma mälestustes, et kohtas Lõuna-Venemaal Valgearmee tagalas kindraladjutant Aleksei Žerebkovi, kes oli ühel miitingul ise tribüünile roninud, endalt kindraladjutandi akselbandid maha rebinud ja need jalge alla tallanud.[637] Loomulikult oli sellise atestaadiga keeruline pretendeerida Valgearmees juhtivale kohale. A. Žerebkovi suguseid murtud kindraleid ja ohvitsere oli kodusõja ajal Valgearmee tagalas palju.

---

632 **С. Волков**. Трагедия Русского офицерства, lk. 80.
633 Samas, lk. 78.
634 **Юрий Зинин**. Россия-революция-гражанская война в оценках и воспоминаниях современников. Пенза 1993, lk. 86.
635 **Р. Абинякин.** Офицерский корпус, lk. 90.
636 **Эраст Гиацинтов**. Записки белого офицера. Санкт Петербург 1992, lk. 82.
637 **Николай Епанчин**. На службе трех императоров. Москва 1996, lk. 488.

Teine põhjus, miks paljud kindralid ei leidnud rakendust, peitub armee käsuliinis. I maailmasõjas armeesid ja korpuseid juhatanud kindralid lihtsalt ei olnud nõus teenima polkovnikute ja kindralmajorite alluvuses eelistades "rahulikumat" teenistust tagalas. Lisaks olid paljud vanemad ohvitserid ja isegi kindralid (eriti Lõuna-Venemaal) sunnitud teenima roodudes noorema ohvitseri või isegi lihtsõdurina. Selline asi mõjus loomulikult frustreerivalt. Teenistus sõdurina oli ohvitserile (rääkimata kindralist) alandav ja see oli üheks põhjuseks, miks paljud vanad kaadriohvitserid hoidsid riviteenistusest kõrvale.[638]

Sõdurite nappus oli Valgearmees probleemiks kogu kodusõja vältel. Näiteks tegutses Soomes Eesti Vabadussõja ajal vene ohvitseride organisatsioon, millel oli ligi 2500 liiget.[639] Seda oli rohkem, kui ohvitsere Eesti Rahvaväes Vabadussõja ajal kokku. Sellest hoolimata ei suutnud need kindralid ja ohvitserid luua mingit reaalset sõjalist jõudu. Tegelikult toimus sama ka Eestis. Ka baltisakslastel oli I maailmasõja lõppedes olemas suurepärane ohvitseride kaader, kuid ei olnud sõdureid. Ei tohi unustada, et Balti pataljonis teenisid Vabadussõja ajal peamiselt nooremad ohvitserid. Kus olid Vabadussõja ajal baltisakslastest kindralid ja polkovnikud? Eestimaa rüütelkonna sekretäri koostatud nimekirjast nähtub, et 1915. aastal oli sõjaväeteenistuses vähemalt 276 aadlikku, kellest enamus olid ohvitserid. Nende seas oli poolsada kindralit ja polkovnikut ning kindralstaabi akadeemia haridusega ohvitseri.[640] Liivimaa kubermangu Eestimaa osas pidi neid olema vähemalt sama palju, lisaks Saaremaa rüütelkonnast pärit ohvitserid. Kus nad Vabadussõja ajal kõik olid? Balti pataljoni nimekirjades oli vaid kaks staabiohvitseri: polkovnikud Constantin von Weiss ja Alexander von Lueder.

Palju baltisakslasi teenis Valgearmees, sealhulgas Eesti piirides tegutsenud Põhjakorpuses (hiljem Loodearmee). Väike osa teenis Punaarmees ja mõned siirdusid 1917. aastal emigratsiooni. Viimaste seas näiteks I maailmasõjas 1. kütidiviisi ja XLVII korpust juhatanud kindralleitnant Paul von Kotzebue. Samas on täiesti selge, et baltisakslastest vanematel ohvitseridel ei oleks Eesti Rahvaväes palju teha olnud. Eestlane ei oleks sel ajal olnud nõus sõdima baltisaksa komando all. Siinkohal on sobilik võrdlus Soomega. Soomlastel kõlbas 1918. aastal sõdida oma kodusõjas rootsi ohvitseride juhatuse all. Carl Gustav Emil Mannerheimist, kes rääkis elu lõpuni soome keelt aktsendiga, on saanud Soome rahvuskangelane. Eestis ei oleks selline asi olnud võimalik. Pinged kahe rahvusgrupi vahel olid selleks liiga suured. Landeswehri sõda on selle väite parimaks kinnituseks. Kui soomlased peavad omamaist (valdavalt rootsikeelset) aadlit OMA eliidiks, siis Eestis ja Lätis on olukord keerulisem. Vaevalt oleks Vabadussõja ajal õnnestunud formeerida mõni eestlastest koosnev üksus, mida oleks juhatanud baltisaksa ohvitserid.

---

[638] **Борис Штейфон**. Кризис добровольчество // Белое дело. Добровольцы и партизаны. Москва 1996, lk. 293.

[639] **Георгий Гинс**. Сибир, союзники и Кольчак. Поворотный момент в русской историй 1918–1920. Москва 2007, lk. 482.

[640] EAA 854-1-902, l. 1–19. Sõjaväkke võetud Eestimaa kubermangu aadlike nimekiri.

Tulles tagas Valgearmee juhtide juurde, siis üheks põhjuseks, miks juhtide potentsiaal kasutamata jäi, oli kodusõja ajal kehtestatud edutamise kord. Mitmed väeosad olid kehtestanud siin omad reeglid. Eriti tuntud olid selle poolest Vabatahtliku armee "värvilised" polgud ja diviisid, kes tunnistas ainult endi seast võrsunud juhte tõrjudes energiliselt neid, kes olid määratud "kõrvalt."[641]

Oma osa ohvitseride passiivsuses oli ka sõjatüdimusel ja ühtse ideoloogia puudumisel. Kogu kodusõja aja käis Valgearmees äge võitlus vabariikliku ja monarhistliku tiiva vahel, mis jätkus veel ka emigratsioonis. 1918. aasta suvel tunnistas Anton Denikin kirjas kindral Nikolai Tihmenjevile, et "kui tõsta vabariigi lipp, lahkub pool vabatahtlikest, kui monarhia lipp, siis lahkub teine pool.[642] Armee lagunemist kartes ei formuleeritud kunagi selgelt, milline on see Venemaa, mille eest võideldakse. Kui kindral Nikolai Judenitš määrati Loodearmee juhatajaks, olid mõned ohvitserid selle küsimusega tema poole pöördunud. Judenitš oli vaid avaldanud imestust, et ohvitserid sellise lobaga oma pead vaevavad.[643]

Tugevat mõju Valgearmee komplekteerimisele avaldas nähtus, mida sobib iseloomustama sõna "paikkondlikkus." Paljud ohvitserid oleksid olnud valmis võitlema enamlastega oma kodukubermangu piirides, kuid mitte kaugemal. Kindralleitnant Aleksander Gerua on nimetanud seda loodusseaduseks, mida ei saa ignoreerida ja mille vastu pole mõtet mässata.[644] Eriti selgelt ilmnes see kasakate puhul, kes kaitsesid oma piire visalt, kuid kelle rakendamine väljaspool neid piire oli raskendatud.

Eesti sõjaväe operatsiooniala Vabadussõjas oli selgelt määratletud etniliste piiridega. Kuigi Vabadussõja ajal toimus liikumisi nende piiride taha, ei olnud Rahvaväe olukord võrreldav Valgearmee omaga. Eesti ohvitseril ja sõduril asus kodu peaaegu kogu sõja vältel selja taga. Valgearmee ohvitseri kodu võis asuda sadade või isegi tuhandete kilomeetrite kaugusel, mis kõige muu kõrval tähendas, et ta oli halvemini (kui üldse) informeeritud kodus toimuvast. Valgearmee sõduri või ohvitseri jaoks võis vangilangemine tähendada üle mitme aasta pääsemist koju.

Eesti sõjavägi koges samuti vaenulikku keskkonda, eeskätt Põhja-Lätis, Narva taga ja Pihkvamaal. Ka Rahvaväes oli probleeme sõdurite motiveerimisega, kui liiguti Eesti piiridest väljapoole. Reeglit kinnitavaks erandiks oli Landeswehri sõda – oma nö. põlisvaenlase vastu oli eestlane valmis sõdima ükskõik kus.

---

641 Марков и марковцы, lk. 449–450.

642 **Дмитрий Лехович**. Деникин. Жизнь русского офицера. Москва 2004, lk. 343.

643 **Василий Горн**. Политическое совещание при Юдениче. Юденич под Петроградом. Ленингад 1927, lk. 65.

644 **Александр Геруа**. Стихия гражданской войны // Российский военный сборник. Выпуск 16. Моенная мысль в изгнаний. Москва 1999, lk. 194–195.

Nad peavad meid aitama!

Eestis sai küllalt kiiresti selgeks, et mingeid Briti ega Prantsuse vägesid siia ei saadeta ja sõdida tuleb endal. Venemaal oli teisiti. Valgearmee lootis palju, võib-olla isegi liiga palju lääneliitlaste abile. Konkureerivad Inglise ja Prantsuse missioonid toitsid venelasi pidevalt lubadustega tehes seda kuni Valgearmee kuulsusetu lõpuni. 3. novembril 1918. aastal kandis kindral Dmitri Stšerbatsev Anton Denikinile ette, et lähipäevil maabub Odessas kaksteist Prantsuse ja Kreeka diviisi. Valgete väejuhatus arvas tõsimeeli, et liitlased vallutavad neile Kiievi, Harkovi, Krivoi Rogi ja Donetski basseini andes sellega Vabatahtlikule Armeele ja Doni kasakaväele vabad käed teistel rinnetel.[645]

See, et lääneliitlased valgetele ohtralt lubadusi jagasid, on mõistetav. Võrreldes Eesti pooleteise kubermanguga oli Venemaa näol palju enam kaalul. Siiski paneb imestama enesestmõistetavus, millega Valgearmee juhid suhtusid välisabisse: nad PEAVAD meid aitama! Koos abistamisega said liitriigid mandaadi sekkuda Valgearmee siseasjadesse. Eestis ei olnud liitlaste sekkumine nii tugev. Valgearmees oli liitlaste kohaolek kõikjal tuntav.[646] Eriti tugev oli see Põhja-Venemaal, kuid ka Lõuna-Venemaal olid liitlaste missioonidel oma esindused iga armeekorpuse staabi juures ja sealt kõrgemal. Prantslased tegid Lõuna-Venemaal isegi katset formeerida venelastest ja prantslastest koosnevaid segaväeosi prantsuse ohvitseride juhtimisel.[647] Kui palju sekkusid liitlased Valgeaarmee operatiivjuhtimisse, on raske öelda, kuid võib arvata, et mingi mõju neil otsustusprotsessis siiski oli.

Pärast kodusõja lõppu tehti valgete leerist liitlaste suunas kibedaid etteheiteid, et need olevat liiga vähe aidanud. Eriti kurjad oldi Prantsusmaa suhtes, kuna Venemaa uskus, et prantslased on nende tänuvõlglased. Juba sõja ajal lansseeritud legendi kohaselt päästis Venemaa 1914. aasta augustis ennastohverdava manöövriga Ida-Preisimaal Prantsusmaa purustamisest. Sellel kõigel oli vähe pistmist reaalpoliitikaga. Selle asemel, et katsuda laiendada oma liikumise sotsiaalset baasi ja võita enda poole talupojad, püüti sõda võita ohvitseride, väikese arvu vabatahtlike, kasakate ja liitlaste abiga.

Paradoksaalsel kombel võis Eesti väiksus talle teatud mõttes isegi kasuks tulla. Kuna Eesti oli väike, siis polnud liitlastel mõtet siinseid võime katteta lubadustega uinutada. Eesti ootused välisabile (väljaarvatud Vabadussõja esimesed nädalad) olid vene valgetega võrreldes märksa realistlikumad. Eesti lootis liitlastelt peamiselt relva- ja varustusabi, kuna rindel tuli hakkama saada

---

[645] **Д. Лехович**, Деникин. Жизнь русского офицера. Москва 2004, lk. 402.

[646] 1919. aasta augustis Loodearmee üksusi rindel inspekteerinud kindral Marš lubas Judenitši maha võtta ja Laidoneri asemel määrata, kui üksustes korda jalule ei seata: **Василий Горн**. Политическое совещание при Юдениче, lk. 67.

[647] **Петр Махров**. В Белой армий генерала Деникина. Записки начальника штаба Главнокомандующего Вооруженными Силами Юга Россий. Петербург 1994, lk. 26–27.

oma jõududega. Välisriikide otsene sõjaline abi Eestile piirdus paari tuhande soome vabatahtliku ja Inglise laevastiku operatsioonidega Soome lahes.

Sõjaväevõim ja tsiviilvõim

Keskkond, milles Valgearmeel ja Eesti Rahvaväel tuli tegutseda, erinesid tunduvalt. Eestis oli Ajutise valitsuse näol algusest peale olemas võimukeskus, mille ümber kõik keerles. Valgearmeel selline võimukese puudus või oli nõrk (Koltšak ülemjuhatajana). Valges liikumises oli armee roll määrav. Kõik valge liikumise silmapistvamad juhid olid sõjaväelased. Sellisel süsteemil olid nii omad eelised kui puudused. Kindralid lähtusid kitsalt sõjalistest eesmärkidest pööramata eriti palju tähelepanu vallutatud alade haldamisele.[648]

Valgete väejuhid oli seisukohal, et enne, kui hakata tegelema riigi tsiviilstruktuuride ülesehitamisega, tuleb vallutata riigi tähtsamad keskused. Nii läks kogu energia sõjaväe organiseerimisele ja sõjaliste operatsioonid läbiviimisele.[649] Siberi valitsus tegeles peaasjalikult armee varustamise ja korrakaitse küsimustega.[650] Kodusõda erines maailmasõjast selle poolest, et siin oli võiduks vaja rohkem kui võitu lahinguväljal. Kodusõjas on sõjatandriks kogu maa, mõlema sõdiva poole tagala kaasaarvatud. Valgearmee juhid ei suutnud luua ühtset ja selget kuvandit tuleviku Venemaast ega tugevat tsiviilvõimu struktuuri tagalas. Valged ohvitserid nägid kodusõjas vaid sõjalist operatsiooni ega mõistnud sõja olemust ega sügavamaid hoovusi.[651]

Valgete tsiviilvõimu nõrkuse üheks põhjuseks on peetud armee ja intelligentsi pingelisi suhteid. Sellel vastastikusel umbusaldamisel on pikad traditsioonid. Intelligents suhtus kodusõja ajal valgetesse tõrjuvalt, et mitte öelda vaenulikult. Selle tulemusena tekkis olukord, kus valgetel nappis administratiivressurssi. Tsiviilametnike puudusel määrati nende kohtadele sõjaväelasi, kes osutusid sageli ebakompetentseteks ja suurendasid segadust Valgearmee tagalas.[652] Samuti puudus valgetel Kaitseliidu sarnane poolsõjaväeline organisatsioon, mis oleks tegelenud tagalas korra hoidmisega. Mida kaugemal sõjaväe liikumisteedest, seda nõrgem oli valgete administratsiooni võim.

---

[648] **Ярослав Бутаков**. Белое движение на Юге Россий: Концепция и практика государственного стройтельства (конец 1917 – начало 1920 г.). Москва 2000, lk. 171.
[649] Samas, lk. 171.
[650] **Г. Гинс**. Сибир, союзники и Кольчак, lk. 228.
[651] **Peter Kenez**. Civil War in South Russia, 1919–1920: the defeat of the whites. University of Californian Press 1977, lk. 311.
[652] **Я. Бутаков**. Белое движение на Юге Россий: Концепция и практика государственного стройтельства (конец 1917 – начало 1920 г.),, lk. 172–173.

Eestis suutis Ajutine Valitsuse ennast kehtestada ja 1919. aastal viia läbi Asutava Kogu valimised.[653] Kui Eesti riigi institutsioonid Vabadussõja käigus tugevnesid, siis Vene valgetel andis nende puudumine ennast valusalt tunda.

Ülemjuhataja

Johan Laidoneri mõju Rahvaväele ja tema roll Vabadussõjas oli suurem kui ükskõik millisel Valgearmee väejuhil Vene kodusõjas. See osutus võimalikuks ühelt poolt Laidoneri isikuomaduste, teisalt seetõttu, et teised vanemad ohvitserid eesotsas Andres Larka, Jaan Sootsi, Aleksander Tõnissoni ja Ernst Põdderiga aktsepteerisid Laidoneri Sõjavägede Ülemjuhatajana. Vabadussõja ajal ei konkureerinud keegi tõsiselt Sõjavägede Ülemjuhataja kohale. Väiksemad hõõrumised (2. diviisi staabiülem Viktor Mutt *versus* Laidoner) olid pigem erandlikud. Igal juhul ei olnud need võrreldavad selle intriigide puntraga, mida näeme Vene kodusõja ajal Valgearmee kõrgemas juhtkonnas, kus võimuvõitlus ja üksteise vastu intrigeerimine võttis kohati pöörase ulatuse.[654]

Eestis Rahvaväes oli vähe vanemaid ohvitsere, mistõttu polnud erilist konkurentsi juhtivate kohtade pärast. Olukord olnuks teine, kui 1918. aasta sügisel oleks Eestis olnud kümmekond kindralit, poolsada polkovnikut ja paar tosinat ambitsioonikat kindralstaabi ohvitseri. Kindlasti oleksid siis suhted kõrgemate juhtide vahel olnud pingelisemad. Valgearmee juhtide omavahelisi konflikte võimendas kindlasti ka kaotus sõjas. Kui Eesti oleks Vabadussõja kaotanud, oleksid ka Rahvaväe kõrgemad juhid hinnangutes üksteise suhtes olnud karmimad.

---

[653] Ajutise Valitsuse komissaride tegevus Vabadussõja ajal vajaks kindlasti eraldi uurmist.

[654] Omavahel olid tülis Lavr Kornilov ja Mihhail Drozdovski, Mihhail Aleksejev ja Lavr Kornilov, Anton Denikin ja Peter Wrangel, Doni kasakate juht ataman Pjotr Krasnov oli tülis Vabatahtlike armee juhtkonna ja Denikiniga. Siberis tülitsesid Voldemar Kappel ning ataman Grigori Semjonov jne. Seda nimekirja võiks pikalt jätkata. Asi läks nii kaugele, et kindral M. Drozdovski oli valmis oma staabiülema Ivan Romanovski tapma. Viimast kaitses see, et ta oli A.Denikini juures soosingus. Sarnane olukord valitses Siberis, kus A. Koltšaki lähemad abilised Radola Gaida ja Dmitri Lebedev intrigeerisid teineteise vastu ja pidasid ägedat võitlust. Sama näeme Eesti piirides tegutsenud Põhjakorpuses (Loodearmee), kus ülimalt pingelised suhted valitsesid kindral Nikolai Judenitši ja Stanislav Bulak-Balahhovitši vahel.

Distsipliin

Valgearmee juhid ei suutnud kogu sõja jooksul tagada vägedes korralikku distsipliini. Hinnangu on andnud Valgearmee juhid ise. Kindralleitnant Jakov Slaštševi sõnul elatus Vabatahtlik Armee röövimistest.[655] Kindral Peter von Wrangel on öelnud, et armee, mis kasvas omavoli, röövimiste ja joomingute peal, ei võinudki luua Venemaad.[656] Anton Denikin tunnistas, et tal puudus jõud marodöörlusega võitlemiseks lisades, et vene rahvas on langenud nii madalale, et ei tea, kas tal õnnestub kunagi sellest kõntsast välja rabeleda.[657]

Valgearmee käitus vallutatud territooriumil sageli nagu okupant. On väidetud, et Koltšaki lüüasaamisele Siberis aitasid tublisti kaasa tagalas toimunud mässud, mis laostasid armee ilma Punaarmee abita kahe kuu jooksul.[658] Piirkonnad, kust Valgearmee oli läbi marssinud, muutusid sageli punaseks. Kindralstaabi ohvitseri Aleksei von Lampe sõnul oli Valgearmee lüüasaamise peapõhjuseks rahva meeleolu. Mitte ainult talupojad, vaid ka intelligents pöördus lõpuks valgetest ära.[659] Marodöörluse üheks ja võib-olla peamiseks põhjuseks oli see, et valgete väejuhatused ei suutnud rahuldavalt korraldada oma vägede varustamist. Kehtis põhimõte: Kui väejuhatus mulle midagi ei anna, siis ei ole tal ka õigust sekkuda minu asjadesse. Senikaua, kui polk sõdis hästi, ei küsinud keegi, kuidas ta ennast varustas.[660] Pärast Harkovi vallutamist anti linn vägedele rüüstata.

Distsiplinaarkaristusi määrati harva ja isegi siis tõi arest kaasa ohvitseride ägeda protesti ja ähvardused arestant relvajõul vabastada. Ülemused varjasid marodööre ja takistasid igati uurijate tegevust. Kindral Aleksander Kutepov oli keelanud mõnede polkude ülematele isegi märkuste tegemise.[661] Iseloomulik on ühe peksmises süüdistatava Valgearmee ohvitseri seisukohavõtt: "Käsk on käsk, Koltšak on Koltšak ja lõust on lõust."[662]

Eriti paistsid röövimise ja brutaalse vägivalla poolest silma kasakad. Tavaline oli, et üksuse ööbimiskohas lõhuti sisustus, kui aiast oli vaja arbuusi, siis raiuti sodiks kõik arbuusid. Sellega väljendasid kasakad oma põlgust võõra töövilja ja talupoegade vastu, "kes ei sõdi nagu nemad."[663] Aktiivselt osales röövimises ka kaardivägi. Kuna kaardiväe ohvitserid olid revolutsiooni ajal

---

[655] **Леонид Млечин**. Русская армия между Троцким и Сталиным, lk. 423.
[656] **Ю. Зинин**. Россия-революция-гражанская война в оценках и воспоминаниях современников, lk. 86.
[657] **Л. Млечин**. Русская армия между Троцким и Сталиным, lk 424.
[658] **Сергей Кара-Мурза**. Гражданская война 1918–1921. Урок для XXI века. Москва 2003, lk. 249.
[659] **Ю. Зинин**. Россия-революция-гражанская война в оценках и воспоминаниях современников, lk. 89.
[660] **Б. Штейфон**. Кризис добровольчество, lk. 294.
[661] Samas, lk. 132.
[662] **Г. Гинс**. Сибир, союзники и Кольчак, lk. 476.
[663] **Г. Гинс**. Сибир, союзники и Кольчак, lk. 475–476.

materiaalses mõttes teistega võrreldes ehk kõige rohkem kaotanud, leiti endal olevat moraalne õigus kaotatut tagasi võtta. Mitmed autorid on maininud, et just kaardiväes oli moraalne kriis kõige suurem. Boris Šulgin, kes oli tunnistajaks kindralleitnant Nikolai Bredovi korpuse taandumisel Rumeeniasse, nimetas nähtut apašismiks.[664]

Joomine võttis juba 1918. aasta sügisel mõnes valgete väeosas sellise ulatuse, et hakkas mõjutama lahingutegevust. Armaviri kaotuse kohta ütlesid drozdovskilased otse, et Aramvir "joodi maha" (*пропили Армавир*). Eriti hull oli rinde tagalas asuvates väeosades. 2. Ohvitseride ratsapolgu ohvitseri sõnul läksid hommikusöögid sujuvalt üle lõunasöögiks ja edasi õhtusöögiks. Öösiti hulguti tänavatel, karjuti laulda ja tulistati õhku.[665] 1919. aasta oktoobris löödi purjutanud 3. Markovi polk välja Kromist. Pärast Novotšerkasski katastroofi käis lausjooming, huligaansused ja röövimine.[666]

Levinud oli uimastite pruukimine. Eriti palju oli kokaiini tarvitajaid drozdovskilaste ja markovlaste seas. Siin tuleb arvesse võttes, et Vabatahtliku armee ja eriti värviliste polkude lahingustress oli väga suur. Pidev eesliinil viibimine, rängad kaotused, lahingud, mis lõppesid sageli käsivõitlusega – kõik see kurnas ja ruineeris. Ei tohi unustada, et Vene kodusõjas oli lahingutegevus palju intensiivsem kui Vabadussõjas.

Omavolilist rekvireerimist ja röövimist tuli Vabadussõja ajal ette ka Eesti sõjaväes. Enamasti püüti siiski süüdlased välja selgitada ja neid karistada. Distsipliin Eesti Rahvaväe üksustes oli Valgearmeega võrreldes tunduvalt parem ja röövimised ei võtnud kunagi sellist ulatust kui Valgearmees.

Eraldi teema on Valgearmee juhtide suhtumine endise impeeriumi väikerahvastesse. Paljud vabatahtliku armee juhid väljendasid põlgust nii väikerahvaste kui ka kasakate iseseisvuse püüetesse. Mihhail Drozdovski on oma päevikus nimetanud ukrainlasi otsesõnu matsideks ja orirahvaks.[667] Seda hoolimata tõsiasjast, et Ukraina oli tema peamine operatsioonibaas ja kaadrireserv. Sarnaselt Nikolai Judenitšile ei suutnud ka Drozdovski näha väikerahvaste iseseisvumise püüetes muud kui mõne kubermangu mässu.

Saksa okupatsioon Eestis

Saksa okupatsioonist Eesti omariikluse kontekstis kirjutades tuuakse tavaliselt esile vaid negatiivset. Väidetakse, et sakslased ei tagastanud 1918. aasta kevadel ära võetud Eesti sõjaväe relvastust ja takistasid kõikvõimalikul moel Eesti

---

[664] **Р. Абинякин**. Офицерский корпус Добровольческой армий, lk. 169.
[665] Samas, lk. 135–136.
[666] Samas, lk. 137.
[667] **Михайл Дроздовский**. Дневник // Белое дело. Добровольцы и партизаны. Москва 1996, lk. 58.

Rahvaväe formeerimist. See on tõsi, kuid paradoksaalsel kombel oli Saksa okupatsioonil ka oma positiivne roll.

1918. aasta kevadel alanud okupatsioon peatas Eestis revolutsioonilise käärimise koos kõige sellest tulenevaga. Enamlaste silmapaistvamad juhid lahkusid sakslaste tulekul Venemaale. Mitte vähetähtis ei olnud ka maaküsimus. 1918. aastal viidi Nõukogude Venemaal läbi ulatuslik maareform, mille käigus jagati talupoegadele välja ca 150 miljonit hektarit udelli-, mõisa- ja kloostrimaid. Paljudes Venemaa piirkondades toimus 1918. aasta kevadel ja suvel talupoegade stiihiline maadehõivamine. Saksa vägede poolt okupeeritud Eestis mingit maadehõivamist ja mõisate tükeldamist ei toimunud. See tähendab, et Vabadussõja ajal oli Eesti Ajutisel Valitsusel midagi, millega talupoegi sõjaväeteenistuses motiveerida. Vene valgetel see võimalus puudus, kui selleks oleks ka tahet ilmutatud. Vene talupojad olid veel enne, kui kodusõda õieti alati jõudis, saanud maaomanikeks ja kartsid (mitte põhjuseta), et valgete võiduga kaasneb maade ja varade restitustioon. Eesti Rahvaväes oli lisaks sõduritele maareformist huvitatud ka suur osa ohvitserkonnast.[668]

Maaküsimus oli olnud Vene sisepoliitika üks võtmeküsimusi juba enne I maailmasõda ja oli seda enam kodusõja ajal. Talupojad moodustasid 4/5 Venemaa elanikkonnast ja ilma nende kaasamiseta oli raske sõda võita. Valgearmee juhid lükkasid maareformi küsimuse edasi kuniks kestab sõda. Kodusõja lõpul tehtud meeleheitlikud katsed tehtud viga parandada, jäid hiljaks ega andnud tulemusi. Näiteks kujundas Loodevalitsus maaküsimustes seisukoha alles 1919 aasta oktoobris.[669] Ka siis kohtas maareformi kava armee juhtkonnas tugevat vastuseisu. II korpuse ülem kindral Jevgeni Arsenjev keelas näiteks maareformi kohta käivaid teateid Oudovo kreisis üles panna, lubades dokumendi koostajad üles puua.[670]

Teine oluline moment, mida Saksa okupatsiooniga seoses tuleks esile tuua, on see, et Eestis ei toimunud 1918. aastal sellist sotsiaalsete pingete eskalatsiooni nagu Venemaal. Saksa okupatsioon "konserveeris" 1918. aasta alguse olukorra. Saksa okupatsiooni ajal ei toimunud Eestis ohvitseride jälitamist ega represseerimist. Nõukogude Venemaal sulgus ohvitserkond 1918. aastal repressioonide käigus veel enam endasse, isoleerides ennast järjest enam rahvamassist.

---

[668] Maareformi kohta vaata lähemalt: **Eli Pilve**. Maa, vabaduse eest // Akadeemia 2008, nr. 2. lk. 301–337.

[669] Koostati *položenije zemli*, milles sätestati, et säilitatakse maa küsimuses *status quo* ja kelleltki midagi tagasi nõudma ei hakata.

[670] **В. Горн**. Политическое совещание при Юдениче, lk. 141–142.

Rahvustunne ja Vene impeerium

Veebruarirevolutsiooni järel loodud eesti rahvusväeosad olid esimeseks sammuks Eesti oma sõjaväe loomisel. Kuigi 1918. aasta lõpus Rahvaväe formeerimise käigus rahvuslikke polke ei taastatud, olid rahvusväeosad oluliseks teguriks Eesti ohvitserkonna konsolideerumisel. Alates rahvusväeosadest võib hakata rääkima eesti ohvitserkonnast. Kuni selle ajani oli tegu eesti rahvusest või eesti päritolu ohvitseridega, kes olid laiali paisatud üle Venemaa ja keda sidus kodumaaga võib-olla vaid kirjavahetus omastega.

Tänu rahvusväeosadele oli Eestis Vabadussõja hakul olemas nii juhtide kaader kui Rahvaväe organisatsiooni kontuurid. Ilma rahvusväeosadeta olnuks 1918. aasta novembris vastupanu organiseerimine palju keerulisem. Rahvuslus oli maaküsimuse kõrval teiseks oluliseks sidusmaterjaliks, mis liitis Rahvaväe sõdurid ja ohvitserid üheks tervikuks. Valgetel ei olnud võimalik kasutada kumbagi neist.

Huvitaval kombel tekitab rahvuse teema tsaariaarmees elevust veel ka tänapäeval. Sõjaajaloo foorumites kirjutavad venelased on imestunud, et keegi võtab vaevaks uurida mõne väikerahva ohvitsere. Oli ju üks Vene armee ja tema ohvitserkond. Osa tunneb ennast isegi häirituna, kui hakatakse rääkima mittevene päritolu ohvitseridest. Justkui püüaks keegi Venemaa pärandit laiali tassida. Igasugune katse osundada mittevenelastele pisendaks nagu suurvenelaste tähtsust. Nii on katsed leida Vene armeest eesti rahvusest ohvitsere või näiteks Georgi kavalere tekitanud hämmingut ja isegi vaenu.

Ometi olid tsaariarmees olemas nii rahvuslikud kvoodid ja rahvuslikud väeosad. Rahvuse teema leidis käsitlemist sõjandusalases kirjanduses, sellest räägivad mälestused ja statistika. Kindral Aleksei Kuropatkin on kirjutanud: ”Koguni Riiginõukogusse ja Riigiduumasse võivad saada inimesed, kes küsimusele, kes nad on (st. rahvuselt), vastavad: olen sakslane, poolakas, soomlane, lätlane jne. Nad loevad end Vene riigi alamateks, paljude esivanemad on sajandeid dünastiat truult teeninud, kuid Venemaad nad oma kodumaaks ei pea. Vene keelt kasutavad nad ainult teenistuses, kodus räägivad kohalikus keeles.”[671] Kuropatkin tõi isiklikust kogemusest näite, kus Vene-Jaapani sõja ajal kanti talle ette kindralist, kes teatas teiste ohvitseride juuresolekul avalikult: “Mis te tüütate mind oma Venemaaga. Ma teenin keisrit, mitte Venemaad.”[672]

See, kui kiiresti 1917. aastal tekkisid Vene armee kehas rahvusväeosad koos rahvusliku ohvitseride kaadriga, näitab kõige selgemini, et rahvustunne ei olnud kaugeltki tasalülitatud. Kuidas muidu oleks osutunud võimalikuks tervete korpuste ja diviiside transformeerumine rahvusväeosadeks. Rahvusväeosad tekkisid poolakatel, ukrainlastel, tatarlastel, armeenlastel, eestlastel, Põhja-Kaukaasia mägirahvastel jt. Oluline on märkida, et rahvuslike väeosadega ei liitunud sugugi ainult noored ohvitserid. Ukraina sõjaväkke astusid XXXIV

---

[671] **Алексей Куропаткин**. Русская армия. Санкт Петербург 2003, lk. 333.
[672] Samas, lk. 334.

korpuse ülem kindralleitnant Pavel Skoropadski, XVIV korpuse ülem kindralleitnant Pjotr Volkoboi, 4. armee ülem jalaväekindral Aleksander Ragoza, 2. armee ülem kindral Anton Vesselovski, III korpuse ülem kindralleitnant Grigori Januševski, VII korpuse ülem kindralleitnant Nikolai Junakov jmt. Gruusia relvajõudude loomise juures olid endine III Kaukaasia korpuse ülem kindralleitnant Aleksander Eristov ja XV korpuse ning 3. armee ülem kindralleitnant Ilja Odelašvili. Endine 10. armee juhataja kindralleitnant Ali-Aga-Ismail Šihlinski oli Aserbaidžaani korpuse ülem. Endine II Kaukaasia korpuse juhatajast suurtükiväekindral Samed bek Mehmendarovist sai Aserbaidžaani sõjaminister ja VI ratsaväekorpuse juhatajast kindralleitnant Carl Gustav Emil Mannerheimist Soome vägede ülemjuhataja. Endine V korpuse ülem kindralleitnant Eris Khan Sultan Girei Alijev pakkus esmalt oma teeneid kodukohas ja alles siis, kui pakkumine tagasi lükati, liitus Valgearmeega.[673]

Vanemaid eesti soost kaadriohvitsere teenis rahvusväeosades vähe. Samas oli avaldanud terve hulk kaadriohvitsere soovi seal teenida või oli ühenduses rahvusväeosade organisaatoritega.[674] Mitte ainult nooremad ohvitserid (sõjaaegsed lipnikud) vaid ka mõned vanemad kaadriohvitserid olid meelestatud rahvuslikult. Näiteks andis polkovnik Jaak Rosenbaum Eesti tagavarapataljoni ülemana 1917. 6. novembril välja päevakäsu nr. 50, milles noomis sõdureid, sest need ei laula kasarmus küllalt sageli rahvuslikke laule. J. Rosenbaum küsib: "Või olete kodumaalt kaugel elades harjunud kandma särki pükste peal? Et kasarmusse astudes ei ole võimalik vahet teha, kas on Eesti või Vene sõdurite kasarmu…. Miks te ei laula isamaalisi laule? Kui teie neid põlgate, põlgate oma isamaad ja rahvust. Ilma kodumaata inimesed on õnnetumad ja mannetumad inimesed."[675] Nii kirjutas mitte noor lipnik, vaid üle 20 aasta Vene kroonut teeninud polkovnik ja Georgi kavaler. Peab siiski ütlema, et vanade kaadriohvitseride hulgas oli J. Rosenbaum pigem reegel kui erand. Pikka aega Venemaal venekeelses keskkonnas kaadriohvitserid olid kes rohkem, kes vähem venestunud, kuid selliseid, kes oleksid oma rahvust täielikult maha salanud, oli vaid üksikuid.[676]

Tagantjärele on kerge öelda, et valgete kindralite ressursid ja võimed ei vastanud püstitatud eesmärkidele. Kindlasti oli Valgearmeed palju keerulisem juhtida kui rahvaväge. Valged armeed Siberis, Volgamaal, Lõuna-Venemaal koosnesid väga erinevatest osistest. Kõik need osised järgisid omi eesmärke ja

---

[673] **К. Залесский**. Кто был кто в Первой мировой воине, lk. 19.

[674] Rahvusväeosades teenida avaldasid soovi, kuid erinevatel põhjustel ei jõudnud Eestisse polkovnik Gustav Piilberg, alampolkovnik Peeter Oru, alampolkovnik Theodor Mathiesen. Rahvusväeosade formeerijatega olid kontaktis ja toetasid üritust kindralstaabi alampolkovnik Jaan Tõrvand, kindralstaabi kapten August Kork jmt.

[675] Üks huvitav dokument eesti kaitseväe loomispäevilt // Sõdur. 1933, nr. 24/25/26, lk. 741.

[676] Piisab, kui vaadata, kui paljud kaadriohvitserid tundsid huvi rahvusväeosade vastu ja avaldasid soovi seal teenida. Suur osa neist ei jõudnud kunagi Eestisse (Gustav Piilberg, August Parsmann, Peeter Oro, Nikolai Rudson jmt.).

tegid vaid läbi raskuste omavahel koostööd. Otsustavaks sai Venemaa suurus. Piltlikult öeldes: kui Eesti Rahvavägi suutis vana armee kindralstaabi alampolkovniku juhtimisel 13 kuu vältel kaitsta edukalt kaht kubermangu, siis Valgearmee juhtidele ei olnud ülejäänud Venemaa kubermangude vallutamine jõukohane. Kui Eesti suutis oma napi ressursi peaaegu maksimaalselt ära kasutada luues regioonis kõige tugevama armee, siis valged omi ressursse kasutada ei suutnud.

Vene valgetel oli algusest peale vähe võimalusi seda sõda võita. 1919. aasta sügisel oli Denikinil Lõuna-Venemaal *ca* 200 000 meest. Kuid rinne Proskurovist Poola piiril kuni Tsaritsõnini Volgal oli *ca* 2000 km pikk. Kriitilisel hetkel oli valgetel pealöögi suunal Orjoli all vaid 6000 meest.[677]

Küllap oleks Valgearmeed suutnud mõnda aega hoida enda käes mõnda kubermangu. Just nii tahtsid toimida kasakad ja see oli ka Peter von Wrangeli sihiks 1920. aastal Krimmis. Kui Eestis omandas Vabadussõda 1919. aasta kevadel ja suvel rahvasõja ilme, siis Valgearmeele jäi see kättesaamatuks unistuseks. Eestis õnnestus suhteliselt kiiresti luua piiride kaitseks ehk siis püstitatud eesmärkidele vastav sõjajõud. Valgetel see ei õnnestunud.

Vene ohvitserkonna valikuid kodusõja ajal pole kuigivõrd uuritud. Võib-olla tuleks Valgearmee ohvitserkonda käsitleda mitte sellest lähtuvalt, kes võitlesid enamlaste vastu, vaid sellest, mille nimel võideldi? Praegu on Valgearmee tegelasi käsitlevates teatmikes läbisegi monarhistid, rahvuslikes vägedes teeninud ohvitserid ja kasakad.[678] See meenutab nõukogude ajalookäsitlust, mille kohaselt kõik, kes võitlesid nõukogude võimu vastu, olid valgekaartlased, kes soovisid vana korra restauratsiooni. Nihutades vaatepunkti teisele poole rindejoont, näeme, et olukord oli märksa komplitseeritum. Kui lähtuda sellest, mille nimel võideldi, siis tuleks Valgearmee juhtide statistikast välja mitte ainult rahvuslikes armeedes teeninud ohvitserid vaid ka suur osa kasakate juhte, kes samuti ei võidelnud "ühtse ja jagamatu Venemaa" eest. Võib-olla aitaks selline diferentseeritud lähenemine mõista paremini Vene kodusõja sündmusi.

---

[677] **А. Геруа**. Стихия гражданской войны, lk. 194.

[678] Vt. nt. **Валрий Клавинг**. Гражданская война в Россий: Белые армий. Москва. Санкт Петербург 2003. Seal on koos Johan Laidoner (lk. 478), Carl Gustav Emil Mannerheim (lk. 488), Nikolai Judenitš (lk. 597), Lavr Kornilov (lk. 468), Pavel Skoropadski (lk. 546), Simon Petljura (lk. 520) jmt.

KOKKUVÕTTEKS: JÄRELDUSI EESTI RAHVAVÄE JUHTIDE ISELOOMUSTUSEKS

Järgnevasse peatükki on koondatud käesoleva töö peamised järeldused. Töös käsitletud Vabadussõja juhtide koguarv oli 739 isikut. Arvestades, et 1919. aasta juulis teenis Eesti Rahvaväe rindel asuvates üksustes kokku 1109 ohvitseri (neist jalaväepolkudes ja üksikpataljonides 750 ohvitseri), peaks töös käsitletav isikute hulk olema piisav ja lubama teha üldistusi Eesti ohvitserkonna kohta Vabadussõjas tervikuna.

1) Rahvaväe formeerimine toimus spetsiifilistes tingimustes Vabadussõja lahingute käigus. Vabadussõja alguses olid sõjavastased ja enamlikud meeleolud Eestis üsna laialt levinud. Mobilisatsiooni käigus toimus mobiliseeritud sõdurite ja sõjaväelist distsipliini nõudvate ohvitseride vahel rida kokkupõrkeid. Ohvitserid, kes ei suutnud ennast kehtestada, tuli oma kohalt tagandada. Kohati kaldus Eesti sõjaväe kõrgem juhtkond Vabadussõja alguses ka ise liigsesse liberalismi. Näiteks kaotati sõja alguses Viru rindel lühikeseks ajaks eraldusmärgid ja auastmed, mis tekitas omajagu segadust. Alles Tartu langemine 21. detsembril 1918. aastal ning kohati massilise ulatuse võtnud väejooks sundisid tarvitusele võtma karmimaid abinõusid sõjaväes distsipliini tagamiseks. Tagantjärele võib öelda, et Ajutine Valitsus ei pööranud riigikaitsele ja oma relvajõudude organiseerimisele esialgu piisavalt tähelepanu. Välispiiri kaitseks püüti palgata tulutult Saksa vägesid, hiljem loodeti pigem liitlastele abile kui oma jõule.

Eesti sõjaväe esialgne, ühel diviisil põhinev, struktuur oli ebaõnnestunud ega sobinud sõja pidamiseks kahel rindel. Samuti raskendasid vägede operatiivjuhtimist segased käsuliinid ja üldjuhi puudumine sõja alguses. Lõplikult kujunesid Eesti sõjaväe struktuur ja juhtimisorganid välja 1919. aasta kevadeks.

2) Ohvitseride mobilisatsioon. Mitte ainult sõdurid, vaid ka paljud ohvitserid ei ilmunud Vabadussõja alguses teenistusse. Sõja alguseks oli Rahvaväkke astunud umbes 600 ohvitseri ja sõjaväeametnikku. Arvestades, et rahvusväeosad olid 1918. aasta kevadeks Eestisse koondanud ligi 2000 ohvitseri, oli Vabadussõja alguses sõjaväeteenistusse astunud ohvitseride arv väike. Suurem osa ohvitseridest ilmus Vabadussõja esimestel nädalate jooksul siiski teenistusse.

Rahvusväeosades saadud negatiivne kogemus sundis mobilisatsiooni käigus rakendama ka ohvitseridele eelkontrolli süsteemi. Teenistusse astumisel pidi iga ohvitser, keda polgus ei tuntud, esitama mõne ohvitseri või tuntud seltskonnategelaste soovituse. Soovituskirjade süsteemi ei rakendatud siiski kõigis väeosades, kuid kindlasti oli see kasutusel 2. ja 3. jalaväepolgus ning Kalevlaste Malevas.

3) Käesolevas uurimuses käsitletud 739 juhist 700 olid endised Vene armee ohvitserid. Rahvaväe juhtide põhiosa moodustasid sõjaaegsed ohvitserid, kes moodustasid ligikaudu 76% juhtide koguarvust. Vene armee kaadriohvitsere osales Vabadussõjas 79 isikut.[679] Võrdluseks olgu öeldud, et sõjaaegsetest ohvitseridest osales Vabadussõjas ligikaudu 2/3. Eriti tagasihoidlik oli vanemate kaadriohvitseride osavõtt Vabadussõjast. 1918. aastal elus olnud 22 eesti rahvusest polkovnikust osales Vabadussõjas neli ning 32 alampolkovnikust vaid 13 isikut. Kolmest eesti rahvusest kindralist ei osalenud Vabadussõjas ükski. Seega võttis 57 eesti vanemast ohvitserist Vabadussõjas osa vaid 17 isikut (30%).[680]

Enamus Vabadussõja aegsetest Eesti sõjaväe diviisi- ja polguülematest olid siiski kaadriohvitserid. Kokku teenis Vabadussõjas polguülema ja üksikpataljoni ülema kohal 35 ohvitseri, kellest kaadriohvitsere oli 14. Jalaväepolgu pataljoniülema kohal teenis 60 ja rooduülema kohal 230 ohvitseri. Kaadriohvitsere oli pataljoniülemate seas vaid viis ja sama palju oli neid rooduülemate seas. Nii võib öelda, et absoluutne enamus Vabadussõja aegsetest pataljoniülematest olid sõjaaegsed ohvitserid. Neist omakorda üle poole olid ohvitseriks ülendatud 1914. aasta lõpus või 1915. aastal ja omas noorusele vaatamata soliidset lahingukogemust. Tegelikult meenutas Rahvaväe polkude ohvitserkond struktuurilt Vene armeed 1917. aasta sügisel, kus oli polgus lisaks polguülemale samuti vaid üks-kaks kaadriohvitseri. Samas oli Eesti sõjaväes üksusi, kus ei teeninud kogu Vabadussõja vältel ühtegi Vene armee kaadriohvitseri. Need olid üksused, kus andsid tooni vabatahtlikud (soomusrongid, kuperjanovlased, kalevlased, Sakala partisanid).

4) Varem formeeritud üksused said reeglina parema ohvitseride kaadri. Üksikute väeosade lõikes võis juhtide kaader päris palju erineda. Vabadussõja alguses formeeritud üksustes oli rohkem ohvitsere, kes olid astunud vabatahtlikult teenistusse ja kes olid ilmselt paremini motiveeritud. Paljud olid teeninud koos rahvusväeosades või olid muul moel varasemast tuttavad (õppinud samas koolis, teeninud koos Vene armees või olid pärit samast vallast). Samas toimisid mitmed Vabadussõja alguses formeeritud üksused nn. doonorüksustena eraldades osa juhtide kaadrist teiste üksuste formeerimiseks. Suur osa Vabadussõja

---

[679] 1917. aasta sügisel oli elus vähemalt 192 eesti rahvusest kaadriohvitseri. See arv võis olla pigem mõne isiku võrra suurem, kuna kõigi ohvitseride saatuse kohta 1917. aastal pole õnnestunud andmeid hankida. Mõned Venemaale jäänud ohvitserid represseeriti. Näiteks lasti 1918. aasta suvel Novgorodis enamlaste poolt maha polkovnik Albert Hernik. Samas ei tohiks see ülaltoodud % kuigivõrd mõjutada ja Vabadussõjas osalenud eesti rahvusest kaadriohvitseride arv jääb igal juhul alla 50%.

[680] Kuigi täpseid andmeid igaühe kohta ei ole, näib, et suurem osa Venemaale jäänud kaadriohvitseridest oli mobiliseeritud. Mõned olid enamlaste poolt vangistatud (alampolkovnikud August Kilk ja Richard Frank), osa otsis kodusõja ajal võimalusi Eestisse sõiduks (polkovnik Jaak Rosenbaum, kapten Aleksander Lõhmussaar jt.).

alguses 1. jalaväepolku astunud ohvitseridest läks 1918. aasta detsembris soomusrongidele.

5) Paljud Rahvaväe juhid omasid puudulikku väljaõpet. Kuigi Punaarmee madalama taktikalise tasandi juhtide väljaõpe jättis samuti soovida, oli ka Eesti sõjaväe juhtide seas palju neid, kelle ettevalmistus ohvitserina oli puudulik või puudus hoopis. Vabadussõja juhtidest 140 meest oli lipnikuks ülendatud 1917. aastal. Paljud neist ei olnud varem rindel viibinud ega üksust lahingus juhtinud. Lisades siia väeosas (ilma koolita) lipnikuks ülendatud, samuti endised Vene armee junkrud, allohvitserid ja sõdurid ning tosinkond meest, kellel puudus üldse sõjaline ettevalmistus, saame 210 isikut, kelle teoreetiline või praktiline ettevalmistus ohvitserina oli puudulik. See on ligikaudu 28% Vabadussõja juhtide koguarvust. Tuleb siiski lisada, et paljud neist olid juhi kohale määramise hetkeks saanud tuleristsed Vabadussõjas.

6) Eesti sõjavägi tundis Vabadussõja ajal puudust kindralstaabi ohvitseridest ja nn. eriteadlastest. Kõige rohkem andis kvalifitseeritud kaadri puudumine endast tunda sõjaväe keskasutustes, diviisistaapides, mereväes ja suurtükiväes. I maailmasõja lõpus teenis Vene armees 16–17 eesti rahvusest kindralstaabi ohvitseri, kellest Vabadussõjas osales vaid kuus ohvitseri. Seetõttu teenisid Sõjavägede ülemjuhataja staabis, Kindralstaabi valitsuses ja diviisistaapides vastutavatel kohtadel noored ohvitserid, kellel puudus vajalik ettevalmistus.

Väeliikidest oli kvalifitseeritud juhtide kaadri nappus kõige suurem ilmselt mereväes. Enamus eesti rahvusest mereväe ohvitsere olid 1917. aasta sügisel mitšmani või lipniku aukraadis ja suurem osa neist oli teeninud abilaevastikus. Seetõttu teenis eriti Vabadussõja alguses Eesti mereväes juhtivatel kohtadel arvukalt saksa ja vene rahvusest ohvitsere. Paljud neist läksid 1919 aasta kevadel ja suvel üle vene valgete teenistusse.

Kuigi kvalifitseeritud juhtide puudus Vabadussõjas oli Eesti sõjaväe jaoks probleem, see ei saanud sõja lõpptulemuse seisukohalt määravaks. Keeruline oleks olnuks olukord siis, kui Vabadussõja hakul poleks Eestis olnud ühtegi kõrgema sõjalise haridusega ohvitseri ega kaptenist vanemat riviohvitseri. Sellisel juhul oleks Eestis võinud minna nii, nagu läks paljudes Venemaa kubermangudes, kus noorte ohvitseride juhtimisel tekkisid lokaalsed vastupanukolded, mis Punaarmee poolt kiiresti isoleeriti ja summutati.

Paradoksaalsel kombel võis vanemate ohvitseride vähesus Eestile isegi kasuks tulla. Kõik Vabadussõja ajal Eesti sõjaväes teeninud vanemad ohvitserid leidsid piisavalt rakendust ning tõsist konkurentsi juhtivatele kohtadele peaaegu ei olnud. Oluline on ka, et vanemad ohvitserid aktsepteerisid Johan Laidoneri ülemjuhatajana.

7) Vabadussõjas oli reegliks, et mida noorem juht, seda suurem oli tõenäosus, et ta oli varem Vene armees samaväärsel kohal teeninud. Jalaväes omas suur osa roodude ja polgu komandode ülematest varasemast kas roodu või komando

juhtimise kogemust. Pataljoniülemate seas oli selliseid ohvitsere juba tunduvalt vähem ning polguülemate seas oli vaid üks ohvitser teeninud Vene armees pikemat aega polguülemana. Diviisi- ja brigaadiülemate seas ei olnud kedagi, kes oleks varasemast omanud samaväärse üksuse juhtimise kogemust. Sarnast pilti näeme võis näha kõigis väeliikides. Suurtükiväe juhtide enamus olid endised Vene armee suurtükipatarei nooremad ja vanemad ohvitserid, ratsaväes eskadronide nooremad ja vanemad ohvitserid. Suurtükiväe vanematest juhtidest omas vaid üks alampolkovnik I maailmasõjast divisjoni juhtimise kogemust. Viiest ratsapolgu ülemast ei olnud keegi varem polku juhtinud. Mõnevõrra parem oli Inseneripataljoni juhtide ettevalmistus. Mereväes oli kõige kompetentsem Traalerite divisjoni ohvitserkond. Enamasti kippus olema nii, et suur osa juhtidest teenis Vabadusõjas astme või paari võrra kõrgemal kohal kui Vene armees. Ehk siis Vene armee rooduülemad määrati Eesti sõjaväes pataljoniülemateks, pataljoniülemad polguülemateks ja diviisiülemateks jne.

Vanemate ohvitseride nappus üheks põhjuseks, miks väeosade ülemad vahetusid suhteliselt harva. Polkudel oli sõja jooksul reeglina kaks või äärmisel juhul kolm ülemat. Suurtükiväes ja inseneriväes, kus selle eriala ohvitsere oli üldse vähe, vahetusid harva ka madalama tasandi juhid. See tähendab, et nad said harva puhkust ja nende rindel viibitud päevade arv oli suurem kui jalaväe noorematel juhtidel.

Suurem osa Eesti sõjaväe juhte oli kogenud vaid positsioonisõda. Isegi 1915. aasta algul lipnikekooli lõpetanud ohvitserid jõudsid rindele kõige varem 1915. aasta suvel-sügisel. See asjaolu avaldas mõju juhtide käitumisele Vabadussõjas. Olles teinud läbi 1915. aasta taandumised ja sellele järgnenud kaevikusõja, ei osanud üks osa juhte väikeste jõududega pikal ridel kaitset organiseerida ja oli rünnakul passiivne.

8) Eesti Rahvaväe juhtkond oli väga noor. Tervelt 260 isikut (35,3%) olid nooremad kui 25 aastat (1895 ja hiljem sündinud) ja vähemalt 600 isikut ehk 81,5% juhtidest olid nooremad kui 30 aastat (1889. aastal ja hiljem sündinud). Nii oli polkude ja üksikpataljonide ülemate keskmine vanus 32 aastat ja diviisi (rinde) tasandi juhtidel 35 aastat.[681] Üle 80% töös käsitletud juhtidest olid vallalised. Võib öelda, et keskmine Eesti sõjaväe juht Vabadussõjas oli 24–30 aastane ohvitser, kes oli lipnikuks ülendatud 1915. või 1916. aastal ning oli 1917. aasta sügisel staabikapteni, leitnandi või alamleitnandi aukraadis. Tal oli keskmiselt üks kuni kolm lahingautasu, tõenäoliselt oli ta pärit talupojaseisusest ja ligemale 70% juhtudest Liivimaa kubermangu aladelt.

9) Teistest rahvustest ohvitsere oli Vabadussõja juhtide seas 52 isikut ehk 6,8% juhtide koguarvust. Enamik neist olid venelased ja sakslased (35 isikut), kuid oli ka lätlasi (4), soomlasi (2), rootslasi (4), poolakaid (3), lisaks üks taanlane ja

[681] Kui lahutada Vabadussõjas lühikest aega osalenud rootslasest kindralmajori Martin Wetzeri sünniaasta (1867), tuleks juhtide keskmine vanus veel noorem.

tatarlane. Kahe ohvitseri rahvust ei õnnestunud kindlaks teha.[682] Kõige suurem oli muulastest ohvitseride osakaal Merejõududes, suurtükiväes ja soomusautodel ning kõige väiksem jalaväes. Mitmed mitteeestlastest ohvitserid teenisid Vabadussõja ajal kõrgetel kohtadel. Märkimist väärivad Herman von Salza Merejõudude staabiülemana, Otto Heinze 1. jalaväepolgu ülemana ning Georg Feofanov 2. suurtükiväe polgu ülemana.

10) Kõige rohkem oli juhtide seas jalaväelasi. Ligikaudse hinnangu kohaselt oli jalaväekooli lõpetanud või jalaväes teeninud 75% juhtidest. Suurtükiväe, ratsaväe ja inseneriväe eriala ohvitseride nappuse tõttu teenis nimetatud väeliikides arvukalt jalaväeohvitsere. Jalaväelased olid põhiline kaader ka soomusrongidel (väljaarvatud rongide patareide ja suurtükirühmade ülemad). Eesti ratsaväe Vabadussõja aegsest 19 eskadroniülemast olid ratsaväekooli lõpetanud vaid kaks meest ja veel kaks meest olid teinud lipniku eksami ratsaväekooli juures. Tervelt üksteist eskadroniülemat olid jalaväeohvitserid, kellest kuuel puudus varasemast igasugune kokkupuude ratsaväega. Ratsaväepolkude komandoülematest ei olnud keegi enne Vabadussõda ratsaväes teeninud. Sarnane olukord valitses ka suurtükiväes, kus lisaks 80 endisele Vene armee suurtükiväe ohvitserile, teenis teist sama palju jalaväe taustaga ohvitsere.

11) Eesti sõjaväe juhid moodustasid olulise osa rahvuslikust haritlaskonnast. Vaatluse all olnud 739 juhist olid 120 (16,2%) õppinud mõnes kõrgkoolis või selle lõpetanud. Kõige populaarsem oli oodatult Tartu Ülikool 37 isikuga. Teisel kohal oli Riia Polütehnikum 32 isikuga. Tosinkond eestlast oli õppinud välismaal, peamiselt Saksmaal. Populaarsed olid inseneerialad, kuid juhtide seas oli ka Stigelitzi Kunstikooli ja Peterburi Idakeelte Akadeemia kasvandikke. Üldhariduskoolide arvestuses paistis silma Tallinna Reaalkool ja selle kommertsharu.

Autori jaoks oli mõneti üllatav juhtide arv, kes olid üldhariduse omandanud väljaspool Eestit (ligemale 30%). Isegi siis, kui sellest lahutada väljaspool Eestit sündinud, on see number tähelepanuväärne. Väeliikide lõikes olid "kõige haritumad" inseneriväe ja suurtükiväe juhid. Soomusrongide juhtidest oli samuti üle 20 neid, kes õppisid või olid lõpetanud mõne kõrgkooli.

12) Enamus Rahvaväe juhtidest oli õppinud Eesti lähinaabruses asuvates sõja- ja lipnikekoolides. Petrogradis, Peterhofis, Gatšinas, Oranienbaumis ja Pihkvas asuvad sõja- ja lipnikekoolid andsid üle poole kõigist Vabadussõja juhtidest. Ainuüksi Peterhofis asunud nelja lipnikekooli arvele langeb 11,3% ning Oranienbaumi ja Põhjarinde Lipnikekoolide (Gatšinas) arvele 8,4% lõpetajatest. Väljaspool Petrogradi sõjaväeringkonda asuvates õppeasutustest väärib äramärkimist Vilno Junkrukool (1911. aastast Vilno Sõjakool) 45 lõpetajaga.

[682] Scoutspataljoni luurekomando ülem junkur Agapi Muchel ja Narva kaitsepataljoni ülem alamleitnant Anton Budzus. Viimane oli ilmselt kas leedulane või lätlane.

Suur osa Eesti sõjaväe Vabadussõja aegsetest operatiivjuhtidest oli lõpetanud selle kooli (I maailmasõja alguseks 24 isikut). Nende seas Sõjavägede ülemjuhataja, Ülemjuhataja staabiülem, Kindralstaabi valitsuse ülem, Suurtükiväe valitsuse ülem, Varustusvalitsuse ülem, Tagavaravägede ülem, kõik kolm diviisiülemat, 2. diviisi staabiülem, kaks polguülemat jne.

13) Rahvusväeosades teenis ligikaudu 360 ehk pisut alla poole Vabadussõja juhtidest.[683] Samas kuulus selle poole hulka enamus Vabadussõja väljapaistvamaid ja energilisemaid juhte. Tuleb tõdeda, et rahvusväeosad koondasid endasse enam tugeva rahvusliku meelsusega ohvitsere. Väeliikide ja auastemete arvestuses oli olukord erinev. Jalaväes oli näiteks 2/3 pataljoniülematest teeninud rahvusväeosades. Suurtükiväes, ratsaväes ja inseneriväes oli rahvusväeosades teeninud ohvitsere jalaväega võrreldes vähem.

14) Vene kodusõjas osales hinnanguliselt 800 eesti rahvusest ohvitseri, kellest enamus oli mobiliseeritud. Neist ca 250 teenis Punaarmees ja ca 500 Valgearmees. Mõnikümmend ohvitseri teenis Ukraina armees või ei teeninud kusagil. Kuigi oli ka neid, kes valisid kodusõjas teadlikult poole, oli suurem osa eestlasi siiski mobiliseeritud. Pärast Vene kodusõja lõppu opteerus enamus neist Eestisse või püüdis seda teha.

15) Eesti sõjaväe ja Valgearmee juhid. Võrreldes Vene Valgearmee juhtidega oli Eesti Rahvaväe juhtide tuumik noorem ja tema side rahvaga tugevam. Mõne aasta kodunt eemal olnud sõjaaegsed lipnikud ei jõudnud sulanduda Vene ohvitserkorpusse, mis kujutas endast suletud korporatiivset süsteemi. Eesti ohvitserkonnas ei olnud selliseid ideoloogilisi erimeelsusi nagu oli Valgearmee ohvitserkonnas, kus kogu kodusõja vältel käis äge võitlus liikumise kodanliku ja monarhistliku tiiva vahel.

Eesti Rahvaväe juhid ja sõdurid olid sarnase sotsiaalse taustaga. Sageli oli vahe vaid hariduses. Seetõttu olid suhted sõdurite ja ohvitseride vahel vähem formaalsed kui tsaariarmees. Distsipliini välisele küljele pöörati vähem tähelepanu. Eeskätt kehtib see vabatahtlikest koosnevate üksuste kohta. Jalaväe numbripolkudes järgiti rohkem Vene armee mustrit. Eesti sõjaväe juhtide seas oli palju endisi kooliõpetajaid, kes suutsid noorte vabatahtlikega saavutada parema kontakti, kui seda oleks ehk suutnud "kivinenud" vanad kaadriohvitserid.

16) 1918. aasta Saksa okupatsioon külmutas Eestis revolutsioonilised protsessid. Erinevalt Venemaast, kus toimus 1918. aastal maareform, mida saatis talupoegade omavoliline maadehõivamine, Eestis seda ei toimunud. See tähen-

[683] Siia on loetud ka need, kes registreerisid ennast rahvusväeosades, kuid kes seal tegelikult ei teeninud. Mõeldud on seega neid, kes kasutasid rahvusväeosi ettekäändena kodumaale pääsemiseks. Kui lahutada juhtide koguarvust mitteeestlased ja mereväelased, siis küündib rahvusväeosades teeninute osakaal tublisti üle 50%.

dab, et Eesti Ajutisel Valitsusel oli 1918. aasta sügisel Vabadussõja puhkedes midagi, mille abil oma sõdureid motiveerida. Seejuures olid Eestis maaküsimuse lahendamisest ühtmoodi huvitatud nii sõdurid kui ohvitserid.

17) Vabadussõjas Eesti vägede vastu tegutsenud Punaarmee rinde, armeede ja diviiside staapides teenis Rahvaväega võrreldes palju enam endisi kindralstaabi ohvitsere ja vanemaid kaadriohvitsere. Teistsugune oli olukord lahinguväljal. Rahvaväe polguülemad, pataljoniülemad ja rooduülemad omasid mõnevõrra paremat ettevalmistust kui Punaarmee vastava taseme juhid. Märkimisväärne osa Punaarmee pataljoni- ja rooduülematest ei olnud ohvitserid. Eriti nõrk oli juhtide kaader punases Eesti kütidiviisis. Näib, et Nõukogude võimul õnnestus mobiliseerida oma teenistusse mõnisada kindralit, polkovnikut ja kindralstaabi ohvitseri, kuid neil olnud piisavalt jõudu tegemaks sedasama tuhandete leitnantide ja kaptenitega. Tõenäoliselt kannatas selle tõttu Punaarmee madalama taktikalise tasandi üksuste (roodud, pataljonid) juhtimine lahingus.

Kokkuvõtvalt võib öelda, ohvitseride roll Vabadussõjas ja eriti sõja alguses, oli väga suur. Eesti sõjaväägi loodi mõnesaja noore rahvuslikult meelestatud ohvitseri toel ja mõne kindralstaabi akadeemia haridusega, samuti suhteliselt noore, ohvitseri juhtimisel. Alles 1919. aasta kevadel hakkas sõdurite arv jõudsamalt kasvama ja 1919. aasta suvel omandas Vabadussõda võitluses Landeswehriga rahvasõja ilme. Samas on selge, et ilma ohvitseride ja käputäie vabatahtlike ennastsalgava pingutuseta Vabadussõja alguses, ei oleks rahvas saanud võimalust "oma" sõda pidada.

LÜHENDID

Sõjalised õppeasutused
DU – Dušeti Lipnikekool
ER – Edelarinde Lipnikekool Žitomiris
ETK – Sõjaväe Elektrotehnikakool Petrogradis
EVS – Eesti Vabariigi Sõjakool
GO – Gori Lipnikekool
IRK – Irkutski Sõjakool (lipnikekool)
JEL – Jelizavetgradi Ratsaväekool
K – Kiievi Sõjakool (lipnikekool)
KO – Konstantini Suurtükiväekool
KR – Balti Mereväe Ekipaaž Kroonlinnas
KR/ins – Mereinseneridekool Kroonlinnas
KZ – Kaasani Sõjakool (lipnikekool)
LR – Läänerinde Lipnikekool Pihkvas
M – Moskva Aleksei Sõjakool; Aleksandri Sõjakool (lipnikekool)
MIH – Mihhaili Suurtükiväekool
MVK – Mereväe Kadetikorpus
N/ins – Nikolai Inseneriväekool
N – Nikolai Ratsaväekool
NKSA – Nikolai Kindralstaabi Akadeemia
OD – Odessa Sõjakool (lipnikekool)
OMSK – Omski Lipnikekool
ORBG – Orenburgi Kasakaväekool
ORBM – Oranienbaumi Lipnikekool
PET – Petrogradi Lipnikekool
PF – Peterhofi Lipnikekool
PL – Pauli Sõjakool
PR – Põhjarinde Lipnikekool Gatšinas
PT – Peterburi Jalaväe Junkrukool
SAR – Saraatovi Lipnikekool
SERG – Sergei Suurtükiväekool Odessas
TA – Taškendi Lipnikekool
TEL – Telavi Lipnikekool
TIF – Tiflisi Sõjakool (lipnikekool)
TOP – Sõjaväe Topograafiakool
Tš – Tšugujevi Sõjakool
TV – Tveri Ratsaväekool
U-I – Ust-Ižora Inseneriväe Lipnikekool
VL – Vladimiri Sõjakool (endine Peterburi Jalaväe Junkrukool)
W – Vilno Sõjakool
6 A – 6. Armee Lipnikekool

Väeosad
LRSR – laiarööpaline soomusrong
KRSR – kitsarööpaline soomusrong
KRSD – kindluse raskesuurtükiväe divisjon
SRD – Soomusrongide diviis (divisjon)
k/r – kergeristleja
s/p – suurtükipaat
v/l – vahilaev

Auastmed
A-kpt – alamkapten
A-ltn – alamleitnant
A-polk – alampolkovnik
Kpt – kapten
KS – kindralstaabi
Lpn – lipnik
Ltn – leitnant
Ohv.aset – ohvitseri asetäitja (aseohvitser)
Rlpn – reservlipnik
St-kpt – staabikapten

LISAD[684]

LISA nr. 1. Töös käsitletud Eesti sõjaväe ja mereväe juhtivkoosseis

Maaväe juhid

Sõjavägede ülemjuhataja
Sõjavägede ülemjuhataja staabiülem
Kindralstaabi Valitsuse ülem, Varustusvalitsuse ülem, diviisiülem
Tagavaravägede ülem, Korraldusvalitsuse ülem
Staabiohvitser Sõjavägede ülemjuhataja juures, diviisi staabiülem, diviisiülema abi, Suurtükiväevalitsuse ülem
Polguülem, Insenerivalitsuse ülem
Üksiku pataljoni ülem polguülema õigustes, jalaväepolgu ja ratsaväe polgu ülema abi rivi alal, kitsarööpalise soomusrongide ülem, laiarööpalise soomusrongi ülem, kindluse raskesuurtükiväe divisjoni ülem, inseneripataljoni ülem, lennuväesalga ülem
Tagavarapatarei ülem, soomusautode kolonni ülem, kitsarööpalise soomusrongi komandant, kaitsepataljoni ülem
Pataljoniülem polgus, Inseneripataljoni ülema abi, diviisi insener, laiarööpalise soomusrongi ülema abi, soomusrongide dessantpataljoni ülem, soomusrongide diviisi liikumisosakonna ülem
Suurtükiväe patarei ülem, üksiku eskadroni ülem, soomusautode kolonni rühmaülem, diviisi staabi vanem operatiivadjutant, ülemjuhataja adjutant, kitsarööpalise soomusrongi komandandi abi
Rooduülem, eskadroniülem, kuulipildujaroodu ülem (polgus), kitsarööpalise soomusrongi patarei ülem ja suurtükirühma ülem
Kuulipilduja ning jala- ja ratsaluurajate komandoülem, lendur-ohvitser, diviisi staabi sideülem
Komandoülemad, kitsarööpalise soomusrongi kuulipildujakomando ülem, väeosade adjutandid, kitsarööpalise soomusrongi jalaluurajate komandoülem

Mereväe juhid

Merejõudude juhataja
Merejõudude juhataja staabiülem, Merejõudude tehnika ja varustuse ameti ülem, Merekindluste suurtüki- ja miinivalitsuse ülem
Peipsi laevastiku divisjoni ülem, Meresuurtükkide ja rannakindluste ülem, Laevastiku vanem insenermehaanik, 2. kategooria sõjalaeva komandör, Traalerite divisjoni ülem
Iseseisvate mere- ja dessantpataljonide komandörid
2. kategooria sõjalaeva vanem ohvitser ja insenermehaanik, Traalerite divisjoni ülema abi
2. kategooria sõjalaevade vanemad tüüriohvitserid, vanemad suurtükiväeohvitserid, vanemad miiniohvitserid, vanemad insenermehaanikud

Allikas: ERA 544-1-2, l. 98–99. Sõjaväe Varustusvalitsuse ülema päevakäsk nr. 85. Rahvaväe palgaastmetest (29.09.1919).

[684] Lisad, kus ei ole allikat märgitud, on koostatud autori poolt kasutades erinevaid allikaid, mis kajastuvad põhiosas kasutatud allikate ja kirjanduse nimekirjas.

LISA nr. 2. Eesti rahvusest kaadriohvitserid 1914–1920

A – viimane auaste Vene armees (1. november 1917)
B – võttis osa Vabadussõjast
C – Vene kodusõja ajal teenis Valgearmees
D – Vene kodusõja ajal teenis Punaarmees
E – teenis Ukraina armees
F – ei teeninud Vene kodusõja ajal sõjaväes
G – andmed puuduvad

Nimi	A	B	C	D	E	F	G
AALBERG Adolf	kapten (v 1914)[685]	X					
ABEL Karl	kapten		Xo[686]				
AINSON Karl	staabikapten	X					
ANDERSON Johannes	leitnant	X					
BACH Eduard-Adolf	kapten	X					
BACHMANN Aleksander	alamleitnant (1911)						X
BACHMANN Erich	staabirittmeister		X	Xo			
BARTELT Erich	staabikapten		Xo				
BECKMAN Maximilian	leitnant (v 1914)	X					
BIENENKORB Vladimir	staabikapten						X
BIRKENBERG Alfred	kapten (1914)						X
BREDE Herbert	kapten	X					
BRINKMANN Voldemar	alampolkovnik			Xo			
ENGEL Karl	leitnant	X					
ERIK Johan	kapten						X
FELDHUHN Harry-Nikolai	kapten			Xo			
FRANK Richard	alampolkovnik					Xo	
FUCHS Karl	inseneriväe staabikapten		X				
GEIDIK Evald	leitnant (1914)						X
GEIER Aleksander	kapten						X
GEORG Fjodor	polkovnik		Xo				
HAGEN Aleksander	kapten	X					
HANSEN Edgar	rittmeister	X					
HERMANN Oskar	alamleitnant (v 1914)	X					
HERNIK Albert	polkovnik					X	
HÄELME Aleksander	alamleitnant	X					
ILVES Konstantin	alamleitnant (1910)						X

[685] (v 1914) – langes I maailmasõjas vangi.
[686] Xo – opteerus pärast Vabadussõja lõppu Eestisse.

Nimi	A	B	C	D	E	F	G
IVASK Ivan	alamleitnant (1914)						X
JAANSON Jaan	leitnant (1914)						X
JAKOBSEN Ludvig	staabikapten	X					
JAKOBSON Leonid	staabikapten (1914)						X
JAMBERG Johan	leitnant						X
JANITZ Vladimir	kapten	X					
JANSON David	kapten (v 1915)					Xo	
JOHANSON Artur	polkovnik (1914)						X
JOHANSON Eduard	staabikapten	X					
JOOST Aleksander	kapten	X					
JOSTMAN Aleksander	leitnant (v 1915)	X					
JUHT David (Taavet)	leitnant		X				
JUNKUR Jaan	leitnant (v 1915)	X					
JÕGI Ferdinand	leitnant			Xo			
JÜRGENS-JÜRISSON Richard	staabikapten		Xo				
KAASIK Hans	alamleitnant (v 1914)	X					
KAASIK Voldemar	alamleitnant (1910)						X
KALM Johan	kapten	X					
KANEP Eduard	alampolkovnik		Xo				
KARRO Mihhail	leitnant		X				
KEERMANN Jaan	alampolkovnik			Xo			
KIIKER Aleksander	alampolkovnik	X					
KILK August	alampolkovnik					Xo	
KIRP Jaan	polkovnik (1914)						X
KIVISTIK Bernhard	kapten	X					
KLIMASK Alfred	staabikapten						X
KOCH Karl	staabikapten (v 1914)			Xo			
KOHAL Wilhelm	kapten	X					
KOKK Voldemar	staabikapten	X					
KORITZ Johan	staabikapten			Xo			
KORJUS Artur	polkovnik			Xo			
KORK August	kindralstaabi kapten			X			
KORROL Peeter	polkovnik						X
KRIMP Nikolai	staabikapten		X	Xo			
KRUK Harald	staabikapten			Xo)[687]			
KUBBO Eduard-Alfred	alampolkovnik	X					
KUBEN Hans	staabikapten	X					

[687] Xo) – üritas pärast Vabadussõda Eestisse opteeruda.

Nimi	A	B	C	D	E	F	G
KUKK Aleksander	kindralstaabi staabikapten			X			
KUKK Heinrich	kapten						X
KULDVERE Aleksander	staabikapten (v 1916)			X			
KULDVERE Voldemar	kapten		Xo				
KULJUS Johan	staabikapten		Xo				
KUNNOS Gustav	polkovnik		Xo				
KUNNUS Paul	alampolkovnik	X					
KÕIGERIST Nikolai	alampolkovnik						X
KÄÄRIK Eugen	leitnant (1916)						X
KÖHLER Georg	rittmeister		Xo				
KÜBAR Hugo	staabikapten		X				
KÜLAOTS Vassili	kapten			Xo			
LAIDONER Johan	kindralstaabi alampolkovnik	X					
LAKS Nikolai	polkovnik						X
LARKA Andres	kindralstaabi alampolkovnik	X					
LAURITS Anton	kindralstaabi alampolkovnik		Xo	X			
LEIBURG Aleksander	kapten		X				
LEMBRA Johannes	kapten	X					
LEPIK Johan	kindralmajor			X			
LEPIKSAAR Valentin	kapten?			X?			
LIIVAK Viktor	kapten	X					
LILL Paul-Adolf	staabikapten (v 1914)	X					
LIMBERG Ernst	polkovnik	X					
LIND Anton	staabikapten						Xo
LINDENVALD Aleksander	inseneriväe polkovnik?		X				
LINNO Aleksander	staabikapten?						X
LINNO Georg	alampolkovnik			X			
LIO Konstantin	kapten		Xo				
LUIK Arnold-Eduard	alampolkovnik					Xo	
LUIK Richard	rittmeister	X					
LUTS Aleksander	?		Xo)				
LUTSAR Jaan	staabikapten		Xo				
LÕHMUSSAAR Aleksander	kapten		X				
MADISSON Tõnis	alampolkovnik?						X
MAIDE Jaan	kapten		Xo				
MARDER Villem	staabikapten (v 1914)	X					
MARTIN Reinhold	kapten		Xo				
MARTSON Konstantin	alampolkovnik						X

Nimi	A	B	C	D	E	F	G
MARTSON Oskar	alamleitnant	X					
MASER Gustav	kapten		Xo				
MATHIESEN Theodor	alampolkovnik						X
MELKOV Arved	kapten	X					
MURRI Albert	leitnant (1914)						X
MUTSO Karl	kapten		Xo		X?		
MUTT Viktor	kindralstaabi staabikapten	X					
MÄDEL Aleksander	kindralstaabi kapten			X			
MÄDEL Mihhail	kapten?						X
MÄNNIK Aleksander	staabikapten (1914)						X
NAURITS Nikolai	leitnant (1914)						X
NEI Konstantin	kapten			X			
NIMRICH Aleksander	leitnant (v 1914)	X					
NURK Jaan	polkovnik		X	Xo			
OINAS Peeter	kapten		Xo				
OJA Fritz	staabikapten			Xo			
OJA Johan	staabikapten (v 1914)	X					
ORG Friedrich	kapten?						X
ORO (ORRO) Peeter	alampolkovnik		X				
OTS Aleksander	leitnant (1914)						X
OTTAN August	leitnant	X					
PAAVIJAN Heinrich	staabikapten (v 1915)	X					
PAJU Hans	kapten				X		
PAROL Arnold	leitnant (v 1914)		Xo				
PARRISON Alfons	rittmeister	X	X				
PARSMAN August	alampolkovnik		X				
PARV Aleksander	kindralstaabi alampolkovnik				Xo		
PENSA Aleksander	polkovnik						X
PERLI Arnold	kapten		Xo				
PIHO Otto	staabikapten (1914)						X
PIILBERG Gustav	polkovnik		X				
PINDING Siegfrid	polkovnik	X	X				
PLUSS Mihkel	polkovnik			Xo)			
PODRÄTSIK Kuzma	polkovnik						X
PREI Jakob	alampolkovnik	X	X				
PREI Mihkel	alamleitnant (1914)						X
PRITSON Osvald	leitnant (1914)						
PULK Aleksander	leitnant (v 1915)	X					
PUSKAR Johan	alampolkovnik	X					

Nimi	A	B	C	D	E	F	G
PUSKAR Viktor	kapten	X					
PÕDDER Ernst	polkovnik	X					
PÕRK Juhan	kapten	X					
PÕRK Nikolai	kapten			X			
PÜLL Bernhard-Jakob	kindralstaabi alampolkovnik				X		
RAUDSEPP Peeter	polkovnik		X	Xo			
RAUDVERE Oskar	alamleitnant (v 1915)	X					
RAUDVERE Roman	alampolkovnik		Xo				
RAUN Aleksander	leitnant (1914)						X
RAUTSMAN Georg	rittmeister?		X				
RAUTSMAN Heinrich	kindralleitnant					Xo	
REDER Herbert	alamleitnant (v 1915)	X					
REEK Nikolai	kindralstaabi kapten	X					
REIMAN Rudolf	alampolkovnik	X					
REINHARDT Karl	kapten		Xo				
REITEL Konstantin	staabirittmeister	X					
RETS Joosep	kapten						X
RIIBERG Viktor	inseneriväe kapten	X					
RIKS Eduard	kapten						X
RINK Jaan	kindralstaabi kapten	X					
ROSALK Aleksander	leitnant (v 1915)	X					
ROSENBAUM Jaak	polkovnik		X				
ROSENBERG Erich	polkovnik		Xo)				
ROSKA Johannes	staabikapten	X	X				
ROSSLÄNDER Hermann	leitnant (v 1914)	X					
ROTBERG Tõnis	kapten	X					
RUDSON Nikolai	kapten		Xo)				
RÜÜTEL Eduard	alampolkovnik		Xo				
SAARNIT Johan	polkovnik			Xo)			
SAARSEN Villem	kapten						Xo
SALF Artur	kindralstaabi polkovnik		Xo		X		
SALLO Andres	polkovnik					X?	
SCHMIDT Johan	kapten	X					
SEIMAN Aleksander	alampolkovnik	X					
SIKKA Friedrich	polkovnik			Xo			
SILBERG Aleksander	kindralmajor		Xo				
SIMON Aleksander	kapten	X					
SIMON Alfred	alamleitnant (v 1914)	X					
SONGI Alfred	staabikapten		X				

Nimi	A	B	C	D	E	F	G
SOOTS Jaan	kindralstaabi alampolkovnik	X					
STAHL Johan	kapten	X					
STRUSS Vladimir	alamleitnant	X					
SUMMER Robert	kapten						X
TALLO Karl	staabikapten	X					
TAMM Aleksander	kapten		Xo				
TAMM August	alamleitnant (v 1914)	X					
TATS Aleksander	polkovnik						X
TENNO Paul	staabikapten		Xo				
TEPPICH Aleksander	staabikapten			Xo			
TERRAS Martin	alampolkovnik	X					
TIITSO Karl	staabikapten	X		X			
TIMM August	staabikapten	X					
TINGAS Emil-Gustav	kapten		Xo				
TODDER Andrei	leitnant (1914)						X
TOMSON Karl	alamleitnant (v 1914)	X					
TRASS Hartmuth	leitnant?	X					
TREDER Felix	kapten		Xo				
TÕNISSON Aleksander	polkovnik	X					
TÕRVAND Jaan	kindralstaabi alampolkovnik		X				
TÕRVAND Juhan	kindralstaabi alampolkovnik		Xo				
UDIKAS Aleksander	kapten		X				
UNT Johan	polkovnik	X					
UUS Oskar	kapten?						X
VADI Paul	kapten		Xo				
VALS Gustav	alampolkovnik						X
VALTMAN Sergei	alamleitnant (1914)						X
VANAVESKI Hans	alamleitnant (v 1915)	X					
VARKEL Anton	staabikapten (v 1914)	X					
VELLBAUM Johan	kapten		Xo				
VICHMA Eugen	leitnant		Xo				
VIIKMAN Leonid	leitnant		X				
VIJARD Gustav	alampolkovnik	X	X				
VILMANN Eduard-Richard	kapten (v 1915)	X					
VÖÖRMANN Artur	polkovnik			Xo			

LISA nr. 3. Eesti rahvusest kindralid, staabiohvitserid ja kõrgema sõjalise haridusega ohvitserid, kes olid 1917. aastal elus, kuid ei võtnud osa Vabadussõjast.

Nimi	Auaste 1.11.1917	Teenistus 1917–1920
BRINKMANN Voldemar	alampolkovnik	Sõjainvaliid, opteerus Eestisse
FRANK Richard	alampolkovnik	Moskvas Butõrkas vangistuses. Opteerus
GEORG Fjodor	polkovnik	Loodearmees polgu- ja brigaadiülem; elas Eestis
HERNIK Albert	polkovnik	Lasti 1918. aastal Novgorodis maha
KANEP Eduard	alampolkovnik	Polguülem Valges armees. Loodearmee sideohvitser Inglise valitsuse juures, opteerus
KILK August	alampolkovnik	Moskvas enamlaste käes vangis. Opteerus
KOCH Karl	staabikapten	Lõpetas enne sõda Aleksandri Sõjaõigusteaduste Akadeemia. Langes 1914. aastal vangi. Pärast vangist naasmist 1918. aastal elas Moskvas
KORROL Peeter	polkovnik	Polguülem 1917. aasta sügisel. Edasise saatuse kohta andmed puuduvad
KORJUS Artur	polkovnik	Opteerus pärast Vabadussõda Eestisse
KUKK Aleksander	kindralstaabi staabikapten	Lõpetas Nikolai Kindralstaabi Akadeemia sõjaaegse kursuse. Teenis Punaarmees
KUNNOS Gustav	polkovnik	Lõpetas Aleksandri Sõjaõigusteaduste Akadeemia. Vene kodusõja ajal Koltšaki armees. Ülendati kindralmajoriks. Opteerus
KÕIGERIST Nikolai	alampolkovnik	Viimased andmed 1917. aasta sügisest
LAKS Nikolai	polkovnik	Viimased andmed 1917. aasta suvest
LAURITS Anton	kindralstaabi alampolkovnik	Mobiliseeriti Punaarmeesse. Läks üle valgete poolele. Opteerus
LEPIK Johan	kindralmajor	Teenis Punaarmees. Opteerus Lätti, kus oli sündinud ja enne sõda teeninud
LINDENVALD Aleksander	polkovnik	Inseneriväe ohvitser. Emigratsioonis
LINNO Georg	alampolkovnik	Teenis lennuväes. Astus Punaarmeesse
LUIK Arnold-Eduard	alampolkovnik	Sõjainvaliid. Opteerus Eestisse
MADISSON Tõnis	alampolkovnik	Viimased andmed 1917. aastast
MARTSON Konstantin	alampolkovnik	1917. aasta suvel oli elus. Teenis Põhjarindel 12. armee staabis
MATHIESEN Theodor	alampolkovnik	Avaldas 1917. soovi teenida eesti rahvusväeosades. Edasine saatus teadmata
MÄDEL Aleksander	kindralstaabi kapten	Lõpetas Nikolai Kindralstaabi Akadeemia rahuaegse kursuse. Teenis 1920 aastate algul Punaarmees
NURK Jaan	polkovnik	Valgearmees. Langes punaste kätte vangi ja mobiliseeriti. Opteerus Eestisse

Nimi	Auaste 1.11.1917	Teenistus 1917–1920
OINAS Peeter	kindralstaabi kapten	Lõpetas 1917. aasta novembris Nikolai Kindralstaabi Akadeemia sõjaaegse kursuse. Teenis Siberis Valges armees. Opteerus Eestisse
ORO Peeter	alampolkovnik	Avaldas soovi teenida rahvusväeosades. Kodusõja ajal Lõuna-Venemaal valgetes vägedes. Emigreerus Argentiinasse. 1930. aastatel üritas Eestisse sõita
PAJU Hans	kapten	Lõpetas enne sõda Intendandi Akadeemia. Pärast revolutsiooni astus Ukraina armeesse.
PARSMAN August	alampolkovnik	Avaldas teenida eesti rahvusväeosades. Teenis kodusõja ajal Lõuna-Venemaal valgetes vägedes. Kindralmajor. Juhats brigaadi. Suri 1919. aasta sügisel lahingus saadud haavadesse
PARV Aleksander	kindralstaabi alampolkovnik	Teenis Ukarina armees ja hiljem Lõuna-Venemaa valgetes vägedes. Opteerus
PENSA Aleksander	polkovnik	1917. aasta märtsis Sveaborgi kindluses
PIILBERG Gustav	polkovnik	Polgukomandör Denikini armees. Laskis ennast 1919. aastal maha
PLUSS Mihkel	polkovnik	Teenis Punaarmees. Üritas pärast sõda Eestisse opteeruda
PODRÄTSIK Kuzma	polkovnik	1917. aasta sügisel polgukomandör. Andmed edasise saatuse kohta puuduvad
PÜLL Bernhard-Jakob	kindralstaabi alampolkovnik	1918. aastal Ukraina armees
RAUDVERE Roman	alampolkovnik	Kindral Baratovi ratsaväe korpusega Pärsias
RAUTSMANN Heinrich	kindralleitnant	Lõuna-Venemaal. Opteerus Konstantinoopoli kaudu Eestisse
ROSENBAUM Jaak	polkovnik	Valges armees Volgamaal ja Siberis. Polgukomandör ja ajutine diviisikomandör. Suri 1925. aastal Solovetsi vangilaagris
ROSENBERG Erich	polkovnik	Lõuna-Venemaa valgetes vägedes. Opteerus
RÜÜTEL Eduard	kindralstaabi alampolkovnik	Lõpetas Nikolai Kindralstaabi Akadeemia sõjaaegse kursuse. Teenis Siberis valgetes vägedes. Opteerus
SAARNIIT Johan	polkovnik	Üritas pärast sõda Eestisse opteeruda
SALF Artur	kindralstaabi polkovnik	1918. aastal Ukraina armees. 1919. aasta veebruaris läks valgete teenistusse. Opteerus
SALLO Andres	polkovnik	Lasti Lõuna-Venemaal punaste poolt maha
SIKKA Friedrich	polkovnik	Punaarmees. Opteerus. Oli Johan Laidoneri kursusekaaslane Vilno junkrukoolist. J. Laidoner kirjutas soovituse

Nimi	Auaste 1.11.1917	Teenistus 1917–1920
SILBERG Aleksander	kindralmajor	Loodearmees. 1920 aastete alguses teenis Eesti sõjaväes
TATS Aleksander	polkovnik	Viimased andmed pärinevad 1916. aastast
TÕRVAND Jaan	kindralstaabi alampolkovnik	Siberis valgetes vägedes. Langes punaste kätte vangi ja lasti maha
TÕRVAND Juhan	kindralstaabi alampolkovnik	Lõuna-Venemaal valgetes vägedes. Opteerus Eestisse. Teenis Eesti sõjaväes
VALS Gustav	alampolkovnik	Vene kodusõja ajal Siberis (?)
VIJARD Gustav	alampolkovnik	Lõpetanud Intendandi Akadeemia. 1918. Ukraina armees. Tuli 1919. detsembris Eesti sõjaväkke
VÖÖRMANN Artur	polkovnik	Pärast enamlaste võimuletulekut jätkas teenistust Suurtükiväe Peavalitsuses. Opteerus Eestisse.

LISA nr. 4. Vabadussõja juhtide üldnimekiri

A – nimi
B – teenistuskoht Vabadussõja ajal
C – sõja- või lipnikekool, reservlipnik (rlpn)
D – ohvitseriks ülendamise aasta
E – viimane teenistuskoht Vene armees
F – teenistus rahvusväeosades

A	B	C	D	E	F
AALBERG Adolf	2. Tallinna kaitsepatal-joni ülem Scouts pataljoni ajutine ülem	PT	1896	3. polgu rooduülem. Langes 1914. vangi	–
ADLER Alvin	välipatarei nr. 17 ülem	KO	1916	28. suurtükiväe brigaad; II Kaukaasia korpuse staap	–
AHMANN Peeter	7. polgu ülema abi	PL	1915	16. Siberi kütipolgus rooduülem	X
AINDT Eduard-Voldemar	1. KRSD ülem	ORBM	1915	1. piiramissuur-tükiväe brigaad	X
AINSON Hans	2. ratsapolgu sidekomando ülem	EVS	1919	Vene väes ei teeninud	–
AINSON Karl	3. polgu rooduülem	W	1913	98. polgus roodu-ülem; 4. armee staap	–
AKERMANN Johannes	8. polgu rooduülem	PF	1915	25. polgus roodu nooremohvitser	–
AKS Richard	8. polgu rooduülem	LR	1916	539. polk	X
ALBERG Karl	LRSR 1 kuulipilduja komando ülem LRSR 1 ülema abi LRSR 1 dessandi ülem	W	1916	1. Turkestani kütipolgus sideülem. Lõpetas 11. armee telegraafikursused	X
ALLIK Anton	Scouts pataljoni kompaniiülem	rlpn	1905	303. polk; langes 1915. vangi	–
ALLIK Johannes	9. polgu rooduülem	VL	1916	196. jalaväepolk	–
ALLIK Konstantin	Scouts polgu kompaniiülem	–	1915	39. Siberi kütipolk; langes 1915. vangi	–
ALTPERE Robert	7. polgu sapöörikomando ülem	PET	1915	193. jalaväepolk	–
ANANITŠ Mihhail	k/r Vambola vanem insener-mehaanik; Laevastiku vanem insenermehaanik	KR/ins	1909	vahilaevade divisjon	–
ANDERSON Johannes	2. polgu pataljoniülem 7. polgu ülem	VL	1911	410. polgus roodu ja kuulipilduja komando ülem	–

A	B	C	D	E	F
ANGA Eduard	Sakala partisanide rooduülem	ORBM	1915	61. polk	X
ANNI Anton	7. polgu rooduülem 7. polgu luure-komando ülem	rlpn	1900	245. polk	X
ANNUK Otto	Kuperjanovi parti-sanide rooduülem	–	–	461. polgu vanem allohvitser	X
ANTJE Oskar	2. ratsapolgu luure-komando ülem	W	1915	Vilno Sõjakoolis	X
ARAK Viktor	LRSR 1 dessantroodu ülem	K	1916	674.; 503. polk	X
ARNEMAN Heinrich	KRSR 1 kuulipilduja komando ülem	VL	1917	177. reservpataljon	–
ARO Johannes	Kalevlaste Maleva adjutant	ORBM	1915	Tagalas; langes 1918. a vangi	–
AROL Aleksander	1. polgu rooduülem 1. polgu luure-komando ülem	PL	1916	8. kütipolk, rooduülem Rumeenia rindel	X
ARON August	kindlusepatarei nr. 8 ülem	PF	1916	Sveaborgi kindluse suurtükiväe polk	–
ARRAS Paul	Scouts pataljoni kompaniiülem (aseohvitser)	–	1919	farmatseut	–
ARRO Helmut	1. KRSD patarei ülem	PR	1916	Tallinna merekindluse suurtükiväepolk	–
ASMANN Ernst	6. polgu rooduülem	ORBM	1916	Petrogradi sõjaväeringkonna staap	X
ASMUS Peeter	LRSR 3 rooduülem ja rongi ülem	PR	1916	53. Siberi kütipolk	X
ASSOR Albert	2. polgu kuulipilduja komando ülem	PF	1916	1. kaardiväe kütipolgus rooduülem	–
AVIK Eduard	k/r Vambola vanem insener-mehaanik	KR/ins	1914	Liinilaeval Andrei Pervozvannõi trümmi insenermehaanik	–
AVOTIN Voldemar	LRSR 5 dessantroodu ülem	TEL	1916	Läti kütiväes ja Põhjakorpuses	–
BACHMAN Hans	2. polgu rooduülem 8. polgu pataljoniülem 8. polgu rooduülem	ORBM	1915	761. polk; armee staabis tsensor	X
BACHMANN Karl	3. diviisi intendant	M	1915	55. polgus luurekomando ülem; 14. diviisi staap	X

A	B	C	D	E	F
BACHSTEIN Aleksis	1. polgu rooduülem	TEL	1916	172. raudtee pataljon	X
BALBATOV Feodor	LRSR 4 adjutant	–	1919	439. polk (sõdurina)	–
BALDER August	1. polgu luurekomando ülem	PET	1915	240. polgus rooduülem	–
BALIN Aleksander	1. ratsapolgu kuulipilduja komando ülem	M	1917	kasakaväes	–
BASSEN-SPILLER Paul	2. ratsapolgu ülema abi	JEL	1913	3. ulaanipolk, eskadroni ülem ?	–
BECKMANN Maximilian	KRSR 2 ülema abi ja rongi ülem	rlpn	1900	7. polk. Langes 1914. a augustis Ida-Preisimaal vangi	–
BECKMAN Valentin	3. remontrongi ülem	N/ins	1916	Tallinna merekindlus Eesti Diviisi inseneirood	X
BECKMAN Valerian	Inseneripataljoni adjutant	N/ins	1916	Tallinna merekindluse raudtee pataljon	X
BERG Gotlieb	3. polgu rooduülem	PET	1916	Leitnant?	–
BERGMAN Valter	6. polgu pataljoni ülem	VL	1914	29., 30. polgus roodu- ja pataljoniülem	–
BERZIN Karl	Soomusauto komandör	TA	1917	Läti kütipolgud	–
BIRCK Carl	Inseneripataljoni 3. kaablijao ülem	ETK	1917	Kaukaasia sapööri-pataljoni telegraafirood	–
BORGMANN Rudolf	s/p Lembitu vanem ohvitser	–	1916	Transport- ja õppelaevadel	–
BORKMANN Paul	kindluse patarei nr. 7 ülem	–	1915	Kroonlinna kindluse suurtükipolk	–
BRACHMAN Adolf	1. polgu rooduülem	TEL	1917	16., 29. Siberi kütipolk	X
BRACKEL Artur	LRSR 1 dessandi ülem	PR	1916	96. polk; löögipataljon	X
BREDE Herbert	2. suurtükiväepolgu ülem 1. suurtükipolgu divisjoni ülem Suurtükiväe valitsuse ülem	MIH	1910	100. suurtükiväe brigaadis patareiülem	–
BRODEN Richard	LRSR 4 kuulipilduja komando ülem	PR	1917	2. reservpolk	–
BUDZUS Anton	Narva kaitsepataljoni ülem 1. piirivalve pataljoni ülem	rlpn	1905	18. etapipataljon; astus Põhjakorpusest Rahvaväkke	–

A	B	C	D	E	F
BUSCH Harald	1. ratsapolgu adjutant	EVS	1919	–	–
BÄRENKLAU Eugen	LRSR 2 dessandi ülem	TA	1917	94. polk	X
CLEVER Elmar	Soomusauto komandör	ORBM	1916	425. polk	–
DAVEL Heinrich	7. polgu ratsaluurajate komando ülem	ORBM	1916	94. polk	X
DOUGLAS Leonid	8. polgu pataljoniülem	W	1914	679. polgus pataljoniülem	–
DRAZEVSKI Jan	LRSR 3 kuulipildujate komando ülem	IRK	1916	2. kuulipildujate reservpolk	–
DREHER Osvald	LRSR 1 adjutant	N/ins	1917	6. sapööripataljon	X
ECKSTEIN Hugo	3. suurtükipolgu adjutant	ORBM	1916	4. raskesuurtükiväe polk	–
EICHEN Viktor	2. ratsapolgu kuuli-pilduja komando ülem	rlpn	1909	250. polk, langes 1914. aasta detsembris vangi	–
EINBERG Karl	LRSR 4 patarei ülem	TA	1916	suurtükiväes	X
EINBUND Karl	Tartu vabatahtlike pataljoni ülem suurtükipolgus patarei ülem	PL	1917	14. raskesuurtükiväe divisjon	X
EINER Max	LRSR 4 luurekomando ülem	OD	1917	752., 195. polk	–
EINER Osvald	3. ja 2. suurtükipolgus patarei ülem	rlpn	1913	10. õhutõrje patarei ülem	–
EINLON Ferdinand	Traalerite divisjoni ülema abi	KR	1914	Traaleri komandör	–
EINPAUL Aleksander	4. jalaväepolgu rooduülem	TIF	1917	192. reservpolk	X
EISEN Osvald	3. polgus rooduülem	M	1917	283. reservpolk	X
EISENBERG Johannes	SRD adjutant	LR	1916	180. polk	–
ELLER Karl	Inseneripataljoni 1. ja 2. kaablijao ülem	M	1915	Grodno telegraafipataljon	
ELLER Oskar	Tartu kaitsepataljoni ülem 8. polgu pataljoni ülem	PR	1915	430. ja 132. polgus luurekomando ülem	X
ELLRAM Erich	7. polgu rooduülem	PR	1916	149. polk, langes 1917. vangi	–
ENGMANN Arved-Johannes	KRSR 3 ülem KRSR-de ülem	ORBM	1915	3. kaardiväe kütipolk (sõdurina); 205. polk	X
ENKELBERG Oskar	SRD eskadroni ülem	M	1916	221. polk	X
ERIK Johan	1. ratsapolgu eskadroni ülem	NIK	1915	19. tragunipolk	–

A	B	C	D	E	F
ERIK Johannes	2. polgu rooduülem	PR	1915	510. polk	X
ERIK Nikolai	5. polgu sidekomando ülem	PL	1916	Siberi kütiväes	X
ERIK Paul	3. diviisi operatiiv-adjutant	IRK		Lipnik (1917)	
ERIKSON Andrei	s/p Lembitu suurtükiohvitser		1915	Saate- ja hospidalilaev	–
ERMA Otto	3. polgu sapöörikomando ülem	PF	1916	88. polk	X
ERMANN Nikolai	LRSR 2 dessandi ülem	PF	1916	Siberi kütipolk	X
ESPENBERG Armand	7. polgu rooduülem	W	1915	291. polk	
EVERT August	Kuperjanovi partisanide rooduülem	PF	1916	477. polgus luurekomando ülem	X
EVERTSON Arnold	SRD intendant	LR	1917	120. reservpolk	X
FEOFANOV Georg	2. suurtükiväepolgu ülem	M	1899	43. suurtükiväe-brigaadis patarei ülem	X
FEOFANOV Peeter	6. polgu kuulipilduja komando ülem	PF	1915	6. Soome kütipolgu rooduülem	X
FISCHER Julius	LRSR 2 kuulipilduja komando ülem	M	1916	1917. oli rindel	
FISCHER Nikolai	3. polgu ratsaluurajate ülem			Sõjaaegne ohvitser	X
FJODOROV Nikolai	2. polgu ülema abi ja pataljoniülem?	?	?	90. polgu majandusülem	–
FOELSCH Helmut	Tallinna üksiku eskadroni ülem	PF	1917	118. diviis	–
FREIBERG Herbert	Scouts polgu ülema abi Scouts pataljoni operatiivadjutant	PL	1916	1. Siberi kütipolgus roodu noorem ohvitser	X
FREIBERG Christian	Välipatarei nr. 14 ülem (Kuperjanovi partisanide väeosa juures)	rlpn	1912	1. mortiiridivisjon; langes 1914. aasta augustis vangi	–
FREIBERG Leopold	Soomusauto komandör	VL	1915	246. polgu kuuli-pilduja komando ülem, langes 1917. sõjavangi	–
FREIMANN Otto	KRSR 3 kuulipilduja komando ülem	LR	1916	173. polk	X
FREUDENSTEIN Rudolf	2. diviisi staabiülem	GO	1917	216. reservpolk	X

A	B	C	D	E	F
FREY Theodor	2. ratsapolgu eskadroniülem	–	1916	9. ratsapiirivalve polk	–
FUKS Johan	6. polgu rooduülem	ORBM	1915	VIII armeekorpuse moonavoor	–
GABRIEL Herbert	Inseneripataljoni sapöörikomando ülem; Teedeehituse roodu ülem	N/ins		1. Siberi inseneriväepolk	?
GEBHARDT Bruno	k/r Lennuki vanem suurtükiohvitser	MVK	1907	Ristlejal Bogatõr vanem suurtükiväe ohvitser	–
GILDEMANN Rudolf	s/l Lembitu vanem ohvitser s/p Tasuja komandör	KR	1915	Traaleril vahiülem	–
GRABBY Herbert	4. polgus rooduülem	PF	1916	700. polk; langes 1917 vangi	–
GRANT Johannes	1. polgu rooduülem	M	1916	172. reservpolk	X
GRASMANDO RF Ernst	LRSR 4 ülema abi LRSR 5 ülem	M	1916	290. polk	–
GRENTZ Valentin	k/r Lennuki komandör	–	1914	Transportlaeva komandör	–
GRIIN Voldemar	5. polgu kuulipildujaroodu ülem	ORBM	1916	2. reservpolk	X
GRINTSCHUK Dmitri	3. polgu grenaderikomando ülem	PF	1916	409. polgus roodu-ülem	–
GROSSCHMIDT Eduard	Kuperjanovi partisanide rooduülem	ORBM	1916	440. polk. Langes 1917. aasta suvel Riia all vangi	–
GRÜNER Paul	6. polgu rooduülem	K	1916	722., 23. polk	X
GUSTAVSON August	s/p Meeme komandör	KR	1916	Traalerite divisjon	–
HAAS Karl	Sõjaväelendur	–	–	XXV korpuse lennusalk	–
HANSEN Osvald	4. polgu rooduülem	M	1917	123. reservpolk	X
HANSON Paul	Kuperjanovi partisanide rooduülem	ORBM	1916	121. polk	–
HEINZE Otto	1. polgu ülem 1. diviisi ülema abi	PT	1901	5. Soome kütipolgu ülema abi, polgu-ülem	–
HEISLER Harry	Inseneripataljoni ülema abi. Inseneri-valitsuse vanem käsundusohvitser	rlpn	1912	133. diviisi insener. 13. üksiku raudtee-pataljoni rooduülem.	–
HELLAT Lembit	1. KRSD patarei ülem	SERG	1917	6. Kaukaasia mortiiridivisjon	X

A	B	C	D	E	F
HERM Johannes	s/p Lembitu roodu-ülem; Rannavalve-, side ja päästejaamade valitsuse ülem; Mere-jõudude juhataja (1919 detsembris)	MVK	1915	Merebrigaadis roodu- ja pataljoni-ülem Rumeenia rindel	–
HERMANN Oskar	2. polgu rooduülem	W	1914	98. polk, langes vangi	–
HERMANN Jaan	3. polgu rooduülem	LR	1916	12. eripolgus rooduülem	–
HINDPER Edmund	7. polgu pataljoni ülem	K	1915	327. polgus roodu- ja pataljoniülem	X
HINNO Paul	3. polgu rooduülem	ORBM	1917	213. reservpolk	
HINNOM Arnold	SRD ülema abi	PF	1915	1. Läti kütibrigaadi staap	X
HINNOV Ludvig	4. polgu rooduülem	PF	1915	711. polk	
HINT Voldemar	2. polgu rooduülem	PF	1915	3. Soome kütipolgus rooduülem	–
HIOB Johan	LRSR 2 dessandi ülem	VL	1916	278., 291. reservpolk	X
HOLBERG Johan	1. ratsapolgu eskadroni ülem	PL	1915	21. Siberi kütipolk	–
HOLBERG Martin	1. ratsapolgu ülema abi 1. ratsapolgu eskadroni ülem	–	1915	18. husaaripolk	X
HOLLAND Johannes	Sakala partisanide rooduülem	LR	1917	12. eripolgus rooduülem	X
HUSMANN Johannes	7. polgu rooduülem	ER	1917	45. reservpolk	X
HÕBENIK Karl	1. polgu sidekomando ülem	LR	1915	436. polk; 4. piirivalve salk	X
HÄELME Aleksander	2. polgu rooduülem 1. diviisi staabis vanem käsundus-ohvitser	W	1914	532. polk; 163. reservpolk	X
HÜPPLER Edmund	k/r Lennuki vanem tüürimees	KR	1915	Allveelaeval Volk	–
IBRUS Helmut	Suurtükipolgu patarei ülem LRSR 5 patarei ülem	–	1917	18. suurtükiväe brigaad	X
IDAM Hans	5. polgu rooduülem	IRK	1916	7. Siberi kütipolgus komando ülem	–
ILVES Johannes	8. polgu sapööri-komando ülem	PF	1916	706. polk	X
INDERSMIT Verner	7. polgu ratsaluurajate komando ülem	rlpn	1910	ei võtnud osa I maa-ilmasõjast	–

A	B	C	D	E	F
INGERMANN Hans	Scouts pataljoni rooduülem, junkur	(PR)[688]	–	440. polguga rindel Riia all	X
IRV Anton	LRSR 1 ülem SRD ülema k.t.	–	1915	269. polgu luure-komando ülem	X
JAAKSON Aleksander	6. polgu pataljoniülem	PET	1915	748. polgus pataljoniülem	X
JAAKSON Hans	LRSR 4 ülem	LR	1916	176. polgus roodu-ülem	X
JAANSON Jaan	LRSR 2 adjutant	TEL	1917	218. reservpolk	–
JAHNOV Ilja	9. polgu rooduülem	ORBG	1916	?	–
JAIK Jaan	Sakala partisanide roodu ülem	LR	1916	2. Siberi kütipolk	X
JAIRUS Anton	5. polgu rooduülem	PR	1917	542. polgu luure-komando ülem	X
JAKOBSON Aleksander	7. polgu rooduülem	VL	1916	276. polgus roodu-ülem 29. reservpolk	–
JAKOBSON Felix	6. polgu rooduülem 6. polgu grenaderi-komando ülem LRSR 2 dessandi ülem?	LR	1916	12. kütipolk; 56. jalaväepolk, 14. diviisi löögipataljon	X
JAKOBSON Herbert	Scouts pataljoni rooduülem	ORBM	1915	90. polk	X
JANITZ Vladimir	Välipatarei nr. 7 ülem Merekindluste ülem abi	KO	1913	76. suurtükiväe brigaadis patarei ülem	–
JANSEN Juhan	k/r Vambola suurtükiohvitser	–	–	Abiristlejal tüüri-mees	–
JANSON Otto	1. polgu rooduülem	LR	1916	538. jalaväepolk	–
JATŠINETS Stanislav	Suurtükiväe valitsuse vanem käsundus-ohvitser	KO	1900	Kertši rannakaitse patarei; Tallinna merekindlus	–
JEKIMOV Aleksander	Traalerite divisjoni ülem	rlpn	1904	Traaleri komandör	–
JENS Hugo	1. polgu sidekomando ülem	M	1917	541. jalaväepolk	X
JOHANNES Adolf	4. polgu kuulipilduja komando/roodu ülem	–	–	junkur Vene väes	X
JOHANSON August	LRSR 5 dessandi ülem	K	1917	38. Siberi kütiväe reservpolk	–
JOHANSON Eduard	2. diviisi operatiiv-adjutant	ORBM	1915	Polgu adjutant	–
JONITS Rudolf	2. sapööriroodu ülem	PF	1916	6. teedeehituse salk, langes vangi 1918	–

[688] Ei lõpetanud kooli.

A	B	C	D	E	F
JONSON Gustav	1. ratsapolgu ülem	rlpn	1910	ratsasuurtükiväes	X
JOSTMAN Aleksander	6. polgu rooduülem	VL	1914	250. polgus, langes vangi	–
JULLE Andreas	s/p Ahti komandör	–	1917	Transportlaeval vanemohvitser	–
JUNGERMAN N Johan	Kindralstaabi valitsuse operatiivosakonna ülema abi	KR	1917	Balti ja Musta mere laevastikus	X
JUNKUR Jaan	6. polgu pataljoniülem 6. polgu rooduülem	W	1912	271. polgus roodu-ülem, langes 1915. vangi	–
JÕGEVEST Johan	3. polgu rooduülem	PR	1916	66. jalaväepolk	X
JÄRVER Juhan	2. polgu adjutant	PF	1915	510. polgus roodu-ülem	X
JÜRGEN Aleksander	6. polgu ratsaluurajate komando ülem	GO	1917	230. reservpolk	X
JÜRGENS Hans	7. polgu rooduülem	PR	1915	21. Siberi kütipolk	X
JÜRGENSON Hugo	5. polgu pataljoniülem	PET	1915	223. polk	X
JÜRGENSON Jaan	LRSR 3 kuulipildija-komando ülem	PR	1916	541. polk	X
JÜRGENSON Nikolai	6. polgu rooduülem	M	1916	3. Riia piirivalvepolk	–
JÜRMAN Egbert	6. polgu pataljoniülem 6. polguülema abi 6. polguülema k.t.	rlpn	1912	295. polgus luure-ja õppekomando ülem; pataljoniülem	
JÜRVETSON Jüri	5. polgu rooduülem 6. polgu ülema abi	rlpn	1905	461. polk	
KADAK Jaan	7. polgu rooduülem	PET	1917	Kaardiväe Leedu polk	X
KADAK Karl	LRSR 3 adjutant	rlpn	?	Langes 1914 vangi	–
KAJAK Ludvig	4. polgu rooduülem	–	1917	Turkestani kütipolk	X
KALLION Aleksander	7. polgu pataljoniülem 7. polgu rooduülem	PF	1915	328. jalaväepolgus kuulipilduja komando ülem	–
KALMAN Peeter	4. polgu rooduülem	W	1916	10. Siberi kütipolk	X
KANARIK Wilhelm	Ülemjuhataja staabis käsundusohvitser	ORBM	1917	68. reservpolk	X
KANEP Konstantin	7. polgu ülema abi 7. polgu pataljoniülem	ORBM	1916	Kaardiväe Käkisalmi polk (sõdurina); 2. reservpataljon	X
KANGRO August	Kindluse patarei nr. 9 ülem	–	1914	22. suurtükiväe brigaad	–

A	B	C	D	E	F
KANN Peeter	2. diviisi brigaadi ülem; 3. diviisi ülema abi	rlpn	1913	191., 436. polgus roodu- ja pataljoni-ülem	X
KAPSI Friedrich	1. kaablijao ja tele-graafiroodu ülem	PF	1915	217. polgus kuuli-pilduja komando ülem	X
KARING Voldemar	5. polgu rooduülem	VL	1915	3. reservpolk	X
KARJEL Lembit	9. polgu rooduülem	EVS	1919	–	–
KARTUS Eduard	2. polgu rooduülem	VL	1915	739. jalaväepolk	X
KARU Hans	4. polgu grenaderi-komando ülem	LR	1917	12. eripolk	X
KASE Johan	LRSR 3 dessandi ülem	VL	1916	37. Turkestani küti-polk	–
KASEKAMP August	9. polgu rooduülem	K	1916	29. kütipolgu noorem ohvitser	X
KASK August	4. polgu rooduülem	PR	1916	?	?
KASK Karl	7. polgu rooduülem	PF	1916	796. , 418. polk	–
KASK Peeter	s/p Lembitu dessant-roodu ülem Meredessantpataljoni ülem	–	1914	Transpordi- ja vahilaevadel	X
KASK Vassili	Kuperjanovi parti-sanide rooduülem	K	1916	177. reservpataljon	X
KAULER Hugo	1. suurtükiväepolgu ülem	MIH	1915	42. mortiiridivisjonis patarei ülem	X
KEERIG Hans	KRSR 2 adjutant KRSR 3 dessandi ülem	LR	1917	295. reservpolk	X
KENDRA Julius	Soomusauto komandör	–	–	Vene väes sõja-väeametnik	
KERBERG Karl	8. polgu kuulipilduja roodu ülem	PET	1915	126., 295. reservpataljon	X
KESSE Voldemar	1. remontrongi ülem	ORBM	1917	285. reservpolk	X
KIBBAR Jüri	9. polgu kuulipilduja komando ülem	PR	1917	tagalas	–
KINGER Jaan	9. polgu rooduülem 9. polgu pataljoniülem	M	1916	166. polk	–
KINT (KIND) Tõnis	LRSR 2 kuulipilduja komando ülem	M	1917	270. polk (sõdurina)	X
KIPPUS Johannes	Scouts pataljoni kompaniiülem	ORBM	1917	20. tragunipolk	?
KIRCHOFF Karl	Soomusauto komandör	PL	1916	Lõpetas soomusauto kursused	–

A	B	C	D	E	F
KIRSCHBAUM Georg	Suurtükiväe valitsuse ülema abi ja reaja-oskonna ülem	VL	1914	Viiburi kindlus; raskesuurtükiväg i	X
KIRSCHBAUM Robert	LRSR 3 dessandi ülem	(PF)	–	9. Kaukaasia küti-polk (sõdurina)	–
KIRSCHFELDT Karl	6. polgu ratsaluurajate komando ülem	PR	1917	15. eripolk	X
KIVI Nikolai	KRSR 4 ülem LRSR 6 ajutine ülem	PET	1915	150. polgus roodu-ülem	–
KIVILO Rudolf	5. polgu pataljoniülem 5. polgu kuulipilduja komando ülem	PR	1915	1. Kaukaasia küti-polk	X
KLAAR Jaan	s/p Lembitu komandör	KR	1916	Vahiülem ja tüürimes	
KLASMAN August	3. polgu ratsaluurajate komando ülem	PR	1917	surmapataljon	X
KLEIN Aleksander	8. polgu rooduülem 6. polgu rooduülem	PR	1916	65. polk; 5. Läti kütipolk; langes 1917. vangi	–
KLEIN Artur	6. polgu rooduülem	PF	1916	206. polk	?
KLEMMER Ferdinand	Sakala partisanide rooduülem	SAR	1916	75. polk	X
KNÜPFLER Bernhard	k/r Lennuki vanem suurtükiohvitser	MVK	1907	Soomuslaeval Gangut vanem suurtüki-ohvitser	–
KOCH Voldemar	4. polgu pataljoniülem 4. polgu ülema abi	?	1914	95. jalaväepolk	
KOERN Tõnis	Sakala partisanide roodu ülem	VL	1916	328. polk; 82. diviisi staap	X
KOERN Viktor-Johannes	5. polgu rooduülem	OD	1915	167. polgus rooduülem	–
KOGER Elmar	LRSR 3 luure-komando ülem; aseohvitser	–	1919	1. Eesti polgus rühmaülem	X
KOGER Johan	9. polgu rooduülem 9. polgu luure-komando ülem	ORBM	1917	180. reservpolk	–
KOLJONEN Vilho	4. polgu grena-derikomando ülem	–	1919	Lipnik Martin Ekströmi polgus	–
KOLK Bernhard	2. polgu rooduülem	IRK	1916	531. polk	X
KOLTS Peeter	9. polgu pataljoniülem 9. polgu rooduülem	ORBM	1915	313., 487. polk	–

A	B	C	D	E	F
KOOL Karl	3. raskesuurtükiväe divisjoni patarei ülem	MIH	1915	Raskesuurtükivägi; 1918. Ukraina armees ja Slaavi-Briti leegionis	–
KORNEL Karl	2. ratsapolgu eskadroni ülem	NIK	1917	1. Balti ratsapolk	–
KOŠKIN Sergei	5. polgu rooduülem			Jalaväe ohvitser	–
KOVIT Johannes	1. ratsapolgu kuuli-pilduja komando ülem	PF	1916	414. polk	X
KRAAV Valter	Kuperjanovi parti-sanide sidekomando ülem	–	1919	Vabadussõjas aseohvitser	–
KRAMM Ernst	1. ratsapolgu adjutant	M	1916	Diviisi staap	
KRAPPE Rudolf	5. polgu rooduülem	PF	1916	148. polk	X
KRASTING Erhard	LRSR 5 kuulipilduja-komando ülem	TIF	1914	11. Kaukaasia küti-polk, langes 1915. a sõjavangi	–
KRASTING Valfried	4. polgu ratsaluurajate komando ülem	–	1916	13. tragunipolk; Edelarinde staap	–
KRAUS Tiido	k/r Vambola komandör	–	1915	Traaleri komandör	X
KRIISA Juhan	LRSR 2 kuulipilduja komando ülem Soomusautode kolonni adjutant	LR	1917	440. polk (sõdurina)	X
KRIISKA August	Kuperjanovi parti-sanide sidekomando ülem	PF	1917	216. reservpolk	X
KROMEL Gustav	Suurtükipolgu adjutant 1. suurtükipolgu patarei ülem	KO	1916	109. suurtükiväe brigaad	–
KRONK Konstantin	LRSR 4 kuulipilduja komando ülem LRSR 2 kuulipilduja komando ülem	PF	1915	408. polgu kuuli-pilduja komandos	X
KRUDENBRUNN Karl	Scouts pataljoni kuulipilduja komando ülem	OMSK	1917	7. Siberi kütiväe reservpolk	–
KRULL Leonhard	1. polgu rooduülem 1. polgu pataljoniülem	PL	1915	8. Turkestani küti-polgus sidekomando ülem	X
KRUPP Rudolf	2. suurtükiväe polgu sideülem	VL	1917	suurtükiväes	?
KRUUS Jaan	3. polgu ülem 3. polgu ülema abi	–	1915	3. Soome kütipolgus pataljoniülem	–

A	B	C	D	E	F
KRUUS Jaan	2. polgu sidekomando ülem	PF	1915	700. polgu sidekomando ülem	
KUBBO Eduard-Alfred	3. polgu ülem 2. diviisi 1. brigaadi ülem 2. diviisi ülema abi	W	1908	45. Siberi kütipolgus roodu-pataljoniülem, polguülema abi	X
KUBBO Heinrich	3. polgu luurekomando ülem	–	1916	45. Siberi kütipolk	X
KUHLBERG Aleksander	s/p Lembit vanem suurtükiohvitser	KR	1916	Liinilaeval "Aleksandr"	–
KUHLBERG August	2. polgu rooduülem	PF	1915	55. Siberi kütipolgus rooduülem	X
KUHLBERG Friedrich	4. polgu rooduülem	PL	1915	710., 299. polgus roodu- ja pataljoniülem	–
KUHLBERG Mihkel	2. polgu rooduülem	W	1916	66. polgus sidekomando ülem	X
KUKEINSMAN Eduard	1. ratsapolgu kuuli-pilduja komando ülem	IRK	1917	77. Siberi kütipolk	X
KULBOCK Hugo	LRSR 3 dessandi ülem LRSR 3 kuulipilduja komando ülem	PR	1917	15. Siberi kütiväe reservpolk	X
KULBOCK Jaan	6. polgu rooduülem	VL	1916	2. Soome kütipolk	–
KULBUSCH Aleksander	6. polgu ülema abi (adjutant) 6. polgu sidekomando ülem	PET	1915	Balti mere diviis	X
KULL Robert	2. ratsapolgu eskadroni ülem	–	1916	Piirivalvediviisi staap	X
KUNNUS Paul	3. polgu pataljoniülem 7. polgu ülema abi 7. polgu ülem	Tš	1911	99. polk	–
KUPERJANOV Julius	Kuperjanovi partisanide ülem	PET	1915	5. grenaderipolgus luurekomando ülem	X
KURA Aleksander	LRSR 6 adjutant	KR	1917	Balti laevastik	–
KURELAUK Rudolf	3. polgu rooduülem	K	1917	185. polk	–
KURM Valter	6. polgu grenaderi-komando ülem	VL	1916	125. polk	?
KURRIK Konstantin	2. ratsapolgu adjutant	JEL	1915	Ratsaväes	–
KURSK Emil	Soomusrongide divisjoni tagavara-pataljoni ülem	M	1915	269. polgus rooduülem	X

A	B	C	D	E	F
KURVITS Hans	2. polgu ülem	VL	1915	332. polgus roodu-ülem	X
KURVITS Jaan	1. polgu rooduülem	TF	1916	26. polgus komando ülem	X
KURVITS Peeter	KRSR 1 adjutant LRSR 4 adjutant	PF	1917	717. polk	X
KUSLAP Rudolf	Kuperjanovi parti-sanide ülem Kuperjanovi partisanide rooduülem	SAR	1916	128. polgus roodu ja luurekomando ülem	X
KUUSIK Jaan	LRSR 1 kuulipilduja komando ülem	ORBG	1917	Pärsias valges väes	–
KUUSIK Paul	1. KRSD patarei ülem	–	1915	Kroonlinna, Sveaborgi Kindluse suurtüki-vägi	–
KVELL Oskar	s/p Uku komandör	KR	1915	Vahilaeval	–
KÕIV Julius	Kuperjanovi parti-sanide luurekomando ülem	GO	1917	Lipnike koolis sulgemiseni	–
KÕLJALG Johannes	4. polgu roodu- ja pataljoniülem	ORBM	1916	718. polk	X
KÄND Eduard	Mereväe ekipaaži ülem	PF	1916	248. polk	X
KÖSTER Oskar	5. polgu luurekomando ülem	W	1917	139. reservpataljon	–
KÜNNAPUU Artur	2. ratsapolgu eskadroni ülem	PF	1916	74. polk	–
KÜNNAPUU Jaan	LRSR 1 adjutant LRSR 1 dessandi ülem	PL	1916	696. polgus ajutine rooduülem	–
KÜPPAR Mihkel	6. polgu sapööri-komando ülem	rlpn	1913	282. polguga Rumeenia rindel	?
LAAMANN Paul-Georg	KRSR 2 ülem KRSR ajutine ülem	VL	1916	Siberi kütiväes	X
LAATSARUS August	Sakala partisanide rooduülem	PR	1916	11. eripolk	X
LABIDAS Johan	2. polgu kuulipilduja komando ülem	PF	1916	717. polgus kuuli-pilduja komando ülem	X
LAIDONER Johan	Operatiivstaabi ülem Sõjavägede ülem-juhataja	W	1905	62. diviisi staabi-ülem	X
LAMBERT Erik	1. polgu adjutant	PL	1915	15. Siberi kütipolk	X
LAMP Karl	2. polgu rooduülem	PET	1915	5. grenaderipolk, tööpataljon	X

A	B	C	D	E	F
LANDT Artur	7. polgu kuulipilduja komando ülem	PF	1915	253. polgu kuuli-pilduja komando ülem	–
LARETEI Heinrich	1. suurtükiväepolgu patarei ja divisjoni ülem Tagavarapatarei ülem	rlpn	1914	24. suurtükiväe brigaad	X
LARKA Andres	Peastaabi ülem Tagavaravägede ülem	W	1902	5. Taga-Amuuri piirivalvediviisi staabiülem	X
LAUR Georg	6. polgu rooduülem	PF	1916	111. jalaväepolk	–
LAURENBERG Artur	Inseneripataljoni raudteeroodu ülem		1915	Tallinna merekindlus	?
LAURITS Karl	9. polgu pataljoniülem	PR	1916	542. polgu pataljoniülem	X
LEEMANN Boris	1. ratsapolgu eskadroniülem	ORBM	1916	655. jalaväepolk	X
LEESIK Jaan	KRSR 2 ülema abi ja ülema k.t. KRSR 4 dessandi ülem?	PR	1915	430., 673. jalaväepolk	–
LEETS Georg	välipatarei nr. 9 ülem	PL	1917	7. suurtükiväe brigaad	X
LEIBURG Martin	1. polgu rooduülem 1. polgu pataljoniülem	PL	1915	165. polgus rooduülem	X
LEIKMAN Johan	KRSR 4 kuulipilduja komando ülem KRSR ? dessandi ülem	PR	1916	548. polgus roodu noorem ohvitser	–
LEINBOCK Ferdinand	4. polgu luurekomando ülem	PF	1917	Lipnik Vene väes	X
LEITHAMMEL Ernst	Kooliõpilaste pataljoni ülem	PET	1915	698., 247. polk	X
LEIUR Hendrik	9. polgu rooduülem 9. polgu pataljoniülem	PR	1915	432. polk	–
LELL Nikolai	1. polgu kuulipilduja komando ülem	PL	1917	501. polgu kuuli-pilduja komando ülem	–
LEMBRA Johannes	2. polgu ülema abi	rlpn	1905	89. polk	–
LEMVALD Aleksander	5. polgu rooduülem	ORBM	1916	302. (301) polk?	X
LEMVALD Georg	KRSR 1 adjutant	PF	1915	758. polk	X
LENTS Valter	4. polgu adjutant	PR	1915	742. polgu roodu-ülem	X
LEPIKSON Harald	4. polgu rooduülem	ORBM	1917	Siberi kütiväes	–

A	B	C	D	E	F
LEPP Hugo	LRSR 2 ülema abi	TIF	1915	132., 738. polk	X
LEPP Jaan	LRSR 1 komandandi abi LRSR 2 ülem	PF	1916	240. polk	X
LEPPIK Jaan	Meredessantpataljoni ülem	KR	1916	Transportlaeval	–
LESSEL Richard	Välipatarei nr. 12 ülem	rlpn	1904	Tallinna merekindlus	X
LEYDEN Nikolai	2. remontrongi ülem	N/ins	1916	Raudtee pataljon	–
LIBENE Martin	Tartu kooliõpilaste pataljoni rooduülem	M	?	Roodu- ja pataljoniülem	X
LIIBUS Eduard	2. polgu ülema abi 2. polgu pataljoniülem	PL	1915	221. jalaväepolgu roodu- ja pataljoni-ülem	X
LIIBUS Heinrich	1. polgu rooduülem	PL	1915	72. jalaväepolk	X
LIIKANE Hermann	Mereväe ekipaaži ülem	PR	1915	422. polgus noorem ohvitser	X
LIIV Villiam	5. polgu adjutant	VL	1916	55. Siberi kütipolk	X
LIIVAK Viktor	4. polgu pataljoniülem 4. polgu ülema abi 1. diviisi staabiülem	KZ	1912	13. Soome küti-polgus rooduülem ja kuulipildujakomando ülem	X
LILIENBLADT Paul	9. polgu rooduülem	PF	1916	35. Siberi kütipolgus rooduülem	X
LILIENTHAL Harry	1. polgu rooduülem	PL	1916	246. polk	–
LILL Paul-Adolf	Operatiivstaabi operatiivosakonna ülem; Korraldusvalitsuse ülem ja Tagavaravägede ülem	W	1904	271. polgus roodu-ülem, langes 1914. a sügisel Poolas vangi	–
LIMBERG Ernst	1. diviisi reservpatal-joni ülem ajutine 2. diviisi ülem ja Kagurinde juhataja	PT	1893	89.,176. polgus pataljoniülem ja polguülema abi	X
LIMBERG Werner	6. polgu pataljoniülem 6. polgu luure-komando ülem	rlpn	1905	1915–1918 vangis	–
LINDEMAN Ferdinand	KRSR 2 ülem KRSR 2 patarei ülem	–	1917	Sveaborgi kindlus	–
LINDEMANN Georg-Rudolf	3. polgu pataljoniülem	IRK	1917	23. reservpolk	–
LINDEMANN Konstantin	Soomusauto komandör	?	?	Vabadussõjas esines leitnandina	?

A	B	C	D	E	F
LINK Nikolai	Mereväe ja varus-tusameti ülem	KR/ins	1908	laevaehituse insener	–
LINNO August	1. polgu rooduülem	–	1917	Kroonlinna kindlus	–
LINSON Andrei	2. polgu rooduülem	K	1917	176. reservpataljon	X
LINTS Rudolf	5. polgu kuulipilduja roodu ülem	ER	1917	16. reservpolk	–
LIPMEISTER Gustav	8. polgu rooduülem 8. polgu kuulipilduja roodu ülem	PR	1916	12. eripolk	–
LIPPUS Johan	3. polgu rooduülem	PR	1917	15. Siberi kütipolk	X
LISTAKIND Paul	8. polgu rooduülem	VL	1917	233. polk	X
LONDEN Paul	Suurtükiväe valitsuse ajutine ülem	?	?	suurtükiväe polkovnik?	–
LOOSBERG Johannes	Mereväe sidede osa-konna ülem	–	–	Transportlaeva komandör	–
LUBERG Rudolf	Kuperjanovi partisanide rooduülem	PF	1915	93. polk	–
LUIGA Hans	3. polgu rooduülem	PR	1915	737. polgus rooduülem	X
LUIGA Oskar	LRSR 3 ülem	PET	1915	18. Siberi kütipolgus kuulipilduja komando ülem	X
LUIK Aleksander	1. polgu luurekomando ülem	LR	1916	539. polk	X
LUIK Karl	7. polgu rooduülem	ORBM	1916	472. polk	–
LUIK Richard	Tagavaraeskadroni ülem 2. ratsapolgu ülem Kindralstaabi valitsuse käsundusohvitser	TV	1906	5. husaaripolk; kasakaväes	–
LUKAS Jaan	6. polgu rooduülem	IRK	1915	210. polgus rooduülem	–
LUKK Teofil	Välipatarei nr. 8 ülem	MIH	1917	Tallinna merekindlus	X
LUNDBORG Einar	Soomusauto komandör	?	1916	Võttis osa Soome kodusõjast; brigaadi adjutant	–
LÕHMUS Anton	5. polgu pataljoniülem 5. polgu kuulipilduja roodu ülem	PF	1915	163. polk	–
LÕOKE Viktor	8. polgu rooduülem	VL	1917	46. reservpolk	X
LÜÜS Adolf	Scouts polgu pataljoniülem	PF	1916	4. Läti kütipolgus rooduülem	–

A	B	C	D	E	F
MAANIDI August	k/r Vambola vanem tüürimees Peipsi laevastiku divisjoni ülem		1916	Miiniveeskajal tüürimees	–
MAASING Richard	Sõjaväe ülemjuhataja adjutant	W	1916	62. diviisi staabis adjutant	–
MADISSON Jaan	3. polgu rooduülem 3. polgu sidekomando ülem	M	1917	Rooduülem Põhja-rindel	–
MAGER Rudolf	8. polgu pataljoniülem 8. polgu rooduülem	PR	1916	437. polgu roodu-ülem	X
MAHNKE Artur	LRSR 3 adjutant	–	–	145. jalaväepolk (sõdurina)	X
MAIBAUM Robert	LRSR 2 dessandi ülem	?	?	I maailmasõja ohvitser	
MAIDE Jaan	6. polgu rooduülem	K	1916	Läti kütipolk	–
MAIM Herman	Välipatarei nr. 10 ülem	–	1916	Suurtükiväes	X
MAISTE Aleksander	1. ratsapolgu eskadroni ülem	PF	1916	Peterhofi lipnikekool	X
MALAHOV Fjodor	Kindluse patarei nr. 14 ülem	–	1917	3. mereväe raske-suurtükiväe divisjon	–
MAMERS Oskar	Operatiivstaabi, hiljem Kindralstaabi valitsuse teadete kogumise osakonna ülem	rlpn	1913	314. polgu roodu noorem ohvitser rooduülem	X
MARDER Villem	2. diviisi tagavara-pataljoni ülem	Tš	1906	30. polk; langes 1914. aasta augustis Ida-Preisimaal vangi	–
MARGEVITŠ Adolf	5. polgu rooduülem	VL	1914	51. Siberi kütipolk	X
MARGUSSON Eduard	4. polgu rooduülem	K	1917	176. reservpolk	X
MARTINSON Arnold	7. polgu rooduülem	PF	1915	149. polk	X
MARTINSON Leopold	Scouts pataljoni kompaniiülem	ORBM	1915	Läti kütiväe reserv-pataljonis rooduülem	–
MARTINSON Valter	1. suurtükipolgu sidekomando ülem	rlpn	1910	2. mortiiridivisjon	–
MASIK Kristof	9. polgu roodu. ja pataljoniülem	PF	1915	45. Siberi kütipolgu rooduülem	–
MATSON Hans	2. polgu rooduülem	PR	1915	735. polk	X
MATSON Johan	2. polgu grenaderi-komando ülem	PR	1917	15. Siberi kütipolk	X
MAURER Herbert	7. polgu pataljoniülem 7. polgu rooduülem	PF	1915	75. Siberi kütipolgu rooduülem	X

A	B	C	D	E	F
MEALT Eduard	1. polgu ratsaluurajate komando ülem	PF	1916	79. Siberi kütipolgus rooduülem	X
MEISTER Gustav	Inseneripataljoni 1. sapööriroodu ülem	N/ins	1916	12. ehitusjaoskond	
METS Heinrich	KRSR 4 ülem KRSR 1 ülem KRSR 3 dessandi ülem	PF	1915	13. grenaderipolgus rooduülem	X
METS Jaan	4. polgus rooduülem 4. polgus pataljoni-ülem	KO	1917	28. kütipolk	X
METT Anton	7. polgu rooduülem	PF	1915	4. polgus rooduülem	X
MICK Rudolf	LRSR 4 dessandi ülem Kuperjanovi partisanide roodülem	ORBM	1915	kreisi miilitsaülem	–
MIIDO Eustasius	s/p Lembitu vanem tüürimees	KR	1916	Traaleri komandör	–
MIIL Karl	5. polgu rooduülem	PR	1916	150. polgus roodu-ülem	–
MILLER Hans	Välipatarei nr. 13 ülem	VL	1916	33., 34. suurtükiväe brigaad	X
MIRKA Andres	7. polgu rooduülem	VL	1915	Langes 1915. aastal vangi	–
MITT Johan (Juhan)	8. polgu rooduülem	IRK	1916	10. keemiakomando	–
MITT Osvald	6. polgu kuulipilduja roodu ülem	–	1917	429. polk	–
MULLAS Osvald	LRSR 5 dessantroodu ülem LRSR 5 ülema abi ja ülema k.t.	PF	1915	34. Siberi kütipolgus rooduülem	X
MUNNER Jakob	1. polgu pataljoni ülem 5. polgu pataljoniülem 5. polgu rooduülem	W	1915	8. Läti kütipolgus rooduülem	X
MUSCHEL Agapi	Scouts pataljoni luurekomando ülem	(PF)	–	Junkur	–
MUŠITŠ Aleksander	KRSR 3 patarei ülem	SERG	1914	Tallinna merekindlus	–
MUTT Viktor	2. diviisi staabiülem	W	1908	5. armee staabi operatiivosakonnas	–
MÕTTUS Johan	2. polgu luure-komando ülem	IRK	1917	190. reservpolk	X
MÄGGI Leo	2. polgu rooduülem 2. polgu pataljoniülem	ORBM	1915	420. polk	X

A	B	C	D	E	F
MÄGI Aleksander	LRSR kuulipilduja komando ülem	–	1915	271. polgus kuuli-pilduja komando ülem	–
MÄGI Aleksander	2. KRSD patarei ülem	–	1917	Tallinna merekindlus	X
MÄHAR Jakob	3. polgu rooduülem	PF	1915	11. Siberi kütipolk	X
MÄLL August	9. polgu grenaderi-komando ülem	IRK	1917	junkrute löögi-pataljon	X
MÄNNI Karl	9. polgu rooduülem	SAR	1917	502. polk	X
MÄNNIK Aleksander	5. polgu sidekomando ülem	VL	1916	7. suurtükiväe brigaad	X
MÄNNIK August	6. polgu rooduülem	LR	1917	262. reservpolk	X
MÄNNIK Jaan	Sakala partisanide rooduülem	PET	1915	84. polk	X
MÄNNIK Herman	5. polgu rooduülem 5. polgu luure-komando ülem 5. polgu sidekomando ülem	PF	1917	327. polk	X
MÖLDRE Hugo	1. suurtükipolgu sideülem	PL	1915	7. Läti kütipolgu rooduülem	X
MÜHLBACH Joosep	9. polgu rooduülem	rlpn	1912	1. Turkestani töörood	X
MÜHLVERK Paul	2. KRSD patarei ülem	KO	1915	120. suurtükiväe-brigaadi patarei ülem	–
MÜRK Valter	3. polgu rooduülem	PR	1916	304. polgus rooduülem	X
NEERIA Ado	2. polgu sapööri-komando ülem	PL	1916	32. sõjateede osa-kond	X
NEGGO Edgar	KRSR 3 adjutant KRSR 3 ülem	W	1917	Siberi kütiväes	X
NEIGART Arnold	Kalevlaste maleva rooduülem	PF	1917	11. Turkestani kütipolk	X
NEPS Eduard	LRSR 1 ülema k.t.	GO	1916	1. Läti kütipolk	X
NESTRA Alfred	2. polgu rooduülem	ORBM	1915	1. reservbrigaad	?
NEULAND Alfred	Soomusauto komandör	–	–	Vene armee velt-veebel	?
NEUMANN Emil	8. polgu kuulipilduja roodu ülem	LR	1917	261. reservpolk	X
NEUMANN Kristjan	4. polgus ajutine rooduülema k.t.	PF	1916	673. polgus noorem ohvitser	?
NIELÄNDER August	Soomusautode kolonni ülem	PL	1915	Soomusautode reservdivisjon	X

A	B	C	D	E	F
NIMRICH Aleksander	6. polgu rooduülem	W	1911	302. polgu roodu-ülem, langes 1914. vangi	–
NURMBERG Otto	Scouts väeosa ratsa-luurajate komando ülem	–	–	?	?
NÕMBERG Herbert	Inseneripataljoni ülema abi ja pataljoni tehnikaosakonna ülem	N/ins	1915	113. diviisi inseneri abi. Tallinna mere-kindluse raudtee pataljoni sideülem	X
NYKANEN Boris	2. ratsapolgu eskadroni ülem	U-IŽ	1916	raudteepataljon	–
OEHREN Erich	5. polgu ratsaluurajate komando ülem	IRK	1917	löögipataljon	–
OIDERMANN Otto	Viljandi kaitse-pataljoni ülem Sakala partisanide pataljoni ülem	TIF	1915	327. ja 655. jalaväe-polgus luurekoman-do ülem, kuulipil-duja komando ülem	X
OIT Voldemar	k/r Lennuk vanem-ohvitser Laevastiku vanem navigatsiooniohvitser			Tallinna merekindlus	–
OJA Johan	9. polgu kuulipilduja komando ülem	OD	1906	3. polk. Langes 1915 vangi	–
OJA Villem	1. polgu grenaderi-komando ülem	M	1915	34. polk	?
OJASSON Albert	Soomusautode kolonni ülem	PF	1916	5. Läti kütipolk	X
OLBREI Friedrich	Sädetelegraafi jaama ülem	N/ins	1917	Tallinna merekindlus	X
OLDEKOP Johan	LRSR 3 dessandi ülem	PL	1916	Kaardiväe Leedu polgu reservpataljon	X
OLMBERG Eduard	4. polgu pataljoniülem	PF	1915	767. polk	X
ORRO Johannes	2. KRSD adjutant	K	1916	129. polk	X
OTS Jüri	Inseneripataljoni lennuroodu ülem Lennusalga ülem	BAK	1916	Balti mere laevastiku merelennuväes	–
OTS Julius	LRSR 2 luure-komando ülem LRSR 2 dessandi ülem	M	1917	24. reservpolk	–
OZOLS Voldemar	2. diviisi staabis käsundusohvitser	W	1907	2. Läti kütibrigaadi staabiülem	–
PAAL Juhan	KRSR 1 adjutant KRSR 5 ülema k.t.	VL	1916	4. kütipolk	X

A	B	C	D	E	F
PAJOS Evald	Kindralstaabi valitsuse operatiivosakonna ülem	TOP	1916	Topograafia korpus	–
PAJUSSON Oskar	1. polgu pataljoniülem 1. polgu rooduülem	PF	1915	68. polk	X
PAKK August	5. polgu rooduülem	LR	1916	538. polgus roodu-ülem, langes 1918 algul vangi	–
PALITSER Voldemar	1. ratsapolgu kuuli-pilduja komando ülem	VL	1916	46. korpuse staabi juures kuulipilduja instruktor	X
PALL Aleksander	7. polgu rooduülem	ORBM	1916	4. Siberi kütipolk, langes 1916. a vangi	–
PALLO Jaan	5. polgu grenaderi-komando ülem	W	1917	139. reservpataljon	?
PALLON Leonhard	LRSR 2 patarei ülem	rlpn	1907	43. mortiiridivisjon	–
PALU Oskar	1. suurtükipolgu patarei ülem	KO	1915	9. Kaukaasia suurtüki divisjonis patarei vanem ohvitser	–
PARRISON Alfons	2. ratsapolgu ülem	TV	1899	3. Petrogradi piirivalve diviis	–
PARTS Aleksander	2. polgu rooduülem	VL	1916	5. kütipolk	–
PARTS Johan	6. polgu rooduülem	IRK	1917	176. reservpolk	_
PARTS Karl	Soomusrongide divisjoni ülem	PF	1915	269. polgus rooduülem	X
PAULMEISTE R Johannes	Scouts pataljoni kompaniiülem	VL	1917	46. reservpolk	–
PAULSEN Johannes	1. KRSD patarei ülem	rlpn	1907	3. mortiiridivisjon	–
PAULUS Karl	Meredessantpataljoni ülem	PET	1915	332. polgu kuulipilduja komando ülem ja polgu adjutant	X
PAURMANN Eduard	4. polgu rooduülem	K	1916		X
PAVELSON Voldemar	Soomusauto komandör	–	–	Tallinna merekindluse soomusautode divisjonis töökodade ja garaaži ülem	–
PEDAK Hans	Peipsi rannakaitse pataljoni ülem (2. polgu 4. pataljon)	PL	1916	291. polk	

A	B	C	D	E	F
PEDAK Valter	Kuperjanovi partisanide rooduülem	PF	1916	72. jalaväepolgus rooduülem	X
PEEP Aleksander	2. polgu rooduülem Peipsi rannakaitsepataljoni rooduülem	TIF	1916	Ulaanipolgus luurekomando noorem ohvitser	X
PEKARSKI Nikander	Kuperjanovi partisanide rooduülem ja kuulipilduja komando ülem	PF	1915	738. polgus kuulipilduja ja luurekomando ülem	–
PELANEN Mikko	LRSR 4 luurekomando ülem, aseohvitser	–	1919	Võttis osa Soome kodusõjast	–
PELBERG Johan	6. polgu rooduülem	PR	1917	2. Eesti polk	X
PENTSON Paul	Inseneri valitsuse ülem	rlpn	1909	Siberi kütipolgus roodu- ja pataljoniülem	?
PERK Johannes	4. polgu rooduülem	K	1917	Kaasani sõjaväeringkonna staap	
PERLITS Robert	KRSR 2 luuresalga ülem	(PR)	–	734. polk	X
PETERS Albert	KRSR ülem SRD ülema abi	ORBM	1915	10. polk	X
PETERSON Konstantin	LRSR 4 dessandi ülem	VL	1916	170. polgu rooduülem	–
PETERSON Nikolai	Inseneripataljoni ülema abi 1. diviisi insener	N/ins	1916	Tallinna merekindluse telegraafirood	X
PIIR Rudolf	5. polgu rooduülem	IRK	1917	262. reservpolk	–
PILV August	7. polgu kuulipilduja roodu ülem	PET	1915	303. polk	X
PINDING Siegfried	5. polgu ülem 2. diviisi ülema abi	PT	1897	10. polgus roodu- ja pataljoniülem; 461. polk; 471. polgu ülem (1917); tuli 1919 Ukraina armeest üle Eesti sõjaväkke	X
PINKA Friedrich	Scouts pataljoni ülem Scouts polgu ülem	PL	1915	72. Siberi kütipolgu rooduülem	X
PINKA Herbert	Scouts pataljoni rooduülem	PR	1915?	?	X
PINT Valter-Adolf	1. diviisi tagavarapataljoni ülem	PET	1915	51. Siberi kütipolk	X

A	B	C	D	E	F
PIPERAL Mihkel	Soomusrongide ja soomusautode varustuse ülem; SRD intendant	–	–	Sõjaväeametnik	X
PITKA Johan	Merejõudude juhataja	–	?	–	–
PLADO Peeter	5. polgu rooduülem	PR	1916	3. polgu ratsaluurajate komando ülem, diviisi staabis	X
PLAKK Friedrich	KRSR 2 dessandi ülem			Leitnant 731. polgus	–
PLAKS Oskar	2. polgu rooduülem	Tš	1916	23. polk	X
PLOOMIPUU Hugo	2. Tallinna kaitsepataljoni ülem	PR	1915	132. polgus rooduülem	–
PODRÄTSIK Karl	6. polgu rooduülem	–	1915	39. Siberi kütipolgus rooduülem. Langes vangi	–
POLONSKI Nikolai	Kindluse patarei nr. 4 ülem	SERG	1915	Sveaborgi kindlus	–
POOPUU Johannes	SRD staabiülem	PR	1915	434. polgus pataljoniülem	X
PORI Anton	2. polgu rooduülem	IRK	1917	148. reservpataljon	X
POTTER Richard	3. polgu ülema abi 3. polgu rooduülem	PET	1915	303., 748. polk	–
PREI Jakob	Hüdrograafia osakonna ülem	W	1897	hüdrograafiatöödel Mustal merel	–
PREIS August	5. polgu kuulipilduja roodu ülem	MO	1917	324. jalaväepolk	–
PREISBERG Karl-Eduard	2. polgu pataljoniülem	rlpn	1912	7. kütipolgu luurekomando ülem; 49. reservpolk	X
PROTIN Fjodor	8. polgu rooduülem	PR	1915	131., 738. polk	–
PULK Aleksander	1. polgu ülema abi 1. polgu ülem	TIF	1909	64. polgus rooduülem. Langes 1915. vangi	–
PURGA Johan	1. polgu rooduülem	LR	1916	538. polk	–
PUSKAR Johan	6. polgu ülem	PT	1908	61. polgu pataljoniülem	X
PUSKAR Viktor	2. diviisi ülem	W	1911	4. Soome kütipolgu pataljoniülem ja polguülema abi	X
PUUSEPP Oskar	Kuperjanovi partisanide rooduülem	K	1917	541. polgu staap	X
PÕDDER Ernst	Sisekaitse ja kaitseliidu ülem 3. diviisi ülem	W	1900	52. Siberi kütipolgu pataljoniülem	X

A	B	C	D	E	F
PÄRNITS Juhan	Sakala partisanide rooduülem Sakala partisanide luurekomando ülem	PR	1916	149. jalaväepolk	X
PÄÄREN Aleksander	6. polgu rooduülem	LR	1917	18. reservbrigaad	X
PÜTT Mihkel	7. polgu rooduülem	ORBM	1917	20. reservpataljon	X
RAAG Algus	1. polgu rooduülem	PF	1916	136. reservpataljon	X
RAAG Artur	Välipatarei nr. 4 ülem	MIH	1917	11. Siberi kütisuur-tükiväe brigaad	X
RASUMOV Georg	2. kindluse raske-suurtükiväe divisjoni patarei ülem	MIH	1909	1. raskesuurtükiväe brigaad, langes 1915. aastal vangi	–
RATASSEPP Jüri	LRSR 1 dessandi ülem	PF	1915	19. Siberi kütipolgus rooduülem	X
RATTISTE August	Välipatarei nr. 3 ülem	KO	1916	suurtükiväes	–
RAUD Johan	1. diviisi operatiiv-adjutant; Kindralstaabi valitsuse operatiiv-osakonna ülema abi	PF	1915	266. polgu roodu-ülem ja polgu adjutant	?
RAUDSEPP Aleksander	8. polgu sapööri-komando ülem	N/ins	1916	Põhjarinde ehitus-jaoskond	
RAUDSEPP Hans	LRSR 1 dessandi ülem LRSR 1 kuulipilduja komando ülem LRSR 1 ülema abi	VL	1915	5. polk	–
RAUDSEPP Jaan	LRSR 3 dessandi ülem	ESK	1919	–	–
RAUDSEPP Rudolf	Scouts pataljoni adjutant	–	1914	91. polk. Langes 1915. vangi	–
RAUDVERE Oskar-Aleksander	1. polgu pataljoniülem 3. diviisi tagavarapataljoni ülem	–	1912	91. polgus roodu- ja pataljoniülem. Langes vangi	–
RAUS Paul	5. polgu rooduülem	M	1916	461. polgu luure- ja grenaderikomando ülem	–
REBANE Hans	1. polgu rooduülem	PL	1915	167. polk	X
REEK Nikolai	5. polgu ülem 3. diviisi staabiülem	Tš	1910	Muhu väina kindlus-tatud positsiooni staabiülema k.t..	X
REHE Artur	Sakala partisanide rooduülem	VL	1916	122. reservpolk	X
REICHENBACH Alfred	1. polgu kuulipilduja roodu ülem	VL	1916	116. polgus noorem ohvitser	–
REIMANN Rudolf	Varustusvalitsuse ülem	W	1907	67. diviisi intendant	X

A	B	C	D	E	F
REINBERG Richard	LRSR 3 komando ülem	M	1917	6. husaaripolk (sõdurina)	–
REINGLAS Johannes	7. polgu sidekomando ülem	TIF	1917	176. reservpolk	X
REINTHAL Eduard	4. polgu rooduülem				
REINTHAL Madis	7. polgu rooduülem	PF	1916	717. polk	X
REINVALDT Edvin	LRSR 2 dessandi ülem LRSR 2 adjutant	–	1912	294. polk	X
REINVALDT Ivar	LRSR 5 ülema k.t.	PL	1917	48. Siberi kütipolk	X
REISBERG Artur	k/r Lennuki komandör	KR	1914	Traaleri vahiülem ja komandör	–
REISSAR Henry	Scoutsväeosa ülem	–	–	–	–
REITEL Konstantin	1. ratsapolgu ülema abi 1. ratsapolgu eskadroni ülem	JEL	1914	20. Soome tragunipolk	X
REITEL Rafael	8. polgu pataljoniülem	PF	1915	196. polgus rooduülem	X
REITKAM Eduard	LRSR 4 kuulipilduja komando ülem LRSR 4 dessandi ülem	ORBM	1916	114. polk. Osales 1917. aasta juulis ühes lahingus	X
REMMEL Johannes	4. polgu pataljoni ülem 4. polgu rooduülem	VL		1. Siberi kütipolk	–
REMMEL John	Patarei ülem	OD	1917	Tallinna merekindlus	X
REMMEL Roman	Inseneripataljoni telegraafiroodu ülem 2. diviisi insener	N/ins	1915	Tallinna merekindlus	X
RIIBERG Voldemar	Inseneripataljoni ülem	TIF	1911	8. sapööripataljonis pargi-, telegraafi- ja sapööriroodu ülem 1914–1917	–
RIIGOV Karl	3. polgu rooduülem	M	1916	216. reservpolk	?
RIIS Jaan	s/p Taara ja Vanemuine komandör		1916	Traaleritel	–
RIIS Juhan	LRSR 2 luurekomando ülem	–	–	–	–
RIISIKAMP Karl	1. ratsapolgu sidekomando ülem	PF	1916	133. diviisi insenerirood	X
RIISMANN Karl	6. polgu rooduülem	GO	1917	230. polk	X
RIIVES Rudolf	Kuperjanovi partisanide adjutant	IRK	1917		X

A	B	C	D	E	F
RIKAS Friedrich	9. polgu kuulipilduja roodu ülem	M	1916	120. reservpolk	–
RINK Jaan	1. diviisi staabiülem Kindralstaabi Valitsuse ülem	W	1906	XIV korpuse staabiülem	–
RITSO Jaan	3. polgu pataljoniülem	M	1915	185. polgus rooduülem	X
RITT Leonhard	9. polgu rooduülem	N/ins	1914	12. armee; Ülemjuhataja staap	–
ROKK Rudolf	1. polgu pataljoni ülem 1. polgu rooduülem	ORBM	1916	449. jalaväepolk	X
ROOS August	1. polgu rooduülem Lennuroodu ülem	DU	1916	lennuväes (sõdurina); ohvitserina 142. polgus	X
ROOTS Mihkel	Scouts pataljoni kompaniiülem	ORBM	1915	Korpuse intendantuuris	–
ROOTS Peeter	Scouts pataljponi kompaniiülem	PR	1916	422. jalaväepolk	X
ROSALK Aleksander	8. polgu ülema abi	W	1911	32. Siberi kütipolgu rooduülem, langes 1915. vangi	–
ROSE August	Välipatarei nr. 11 ülem	rlpn	1910	67. suurtükiväe brigaad	–
ROSE Felix	5. polgu sapööri-komando ülem	M	1916	37. Turkestani kütipolgu sapööri-komando ülem	–
ROSENBLAD T Peeter	9. polgu rooduülem 9. polgu sapööri-komando ülem	K	1917	172. reservpataljon	X
ROSKA Johannes	Suurtükipatarei ja divisjoniülem 2. suurtükiväepolgu ülem Merekindluste ülem	VL	1913	48. raskesuurtükiväe brigaad	X
ROSSLÄNDER Herman	2. polgu rooduülem	Tš	1911	98. polk; langes 1914. Ida-Preisimaal vangi	–
ROTBERG Tõnis	1.diviisi intendant Varustusvalitsuse käsundusohvitser	W	1906	188. diviisi intendant	–
ROTH (ROOD) Artur	2. diviisi intendant 2. diviisi staabis käsundusohvitser 2. diviisi sideülem	ORBM	1916	Siberi kütiväes	X

A	B	C	D	E	F
ROTSCHILD Kondrad	2.diviisi staabiülem; 2. diviisi staabiülema ajutine k.t.	VL	1916	Tallinna merekindlus	X
RUNGI Ernst	9. polgu adjutant	VL	1916	414. polk	X
RÄTSEP Erich	Kuperjanovi partisanide rooduülem	VL	1917	Vladimiri sõjakool	–
SAAL Elmar	5. polgu pataljoniülem; 5. polgu ülema abi	PR	1915	663. polgu kuulipilduja komando ülem	X
SAAR Jaan	6. polgu kuulipilduja komando ülem KRSR 1 ülem	ORBM	1915	13. Turkestani kütipolk	–
SAAR Johannes	3. polgu rooduülem	SAR	1917	143. reservpolk	–
SAAR Juhan	LRSR 6 kuulipilduja komando ülem KRSR 1 adjutant	ORBM	1915	295. polk	–
SAAR Mihkel	3. polgu adjutant?	PR	1917	285. reservpolk	X
SAAR Eduard	3. polgu kuulipilduja komando ülem 3. polgu kuulipilduja roodu ülem	N/ins	1917	4. raudteepataljon	–
SAAREMA Oskar	7. polgu rooduülem	PF	1916	80. polk	X
SAAREOKS Hans	8. polgu rooduülem	ORBM	1915	129. diviisi staap	X
SAAREPERA Mart	4. polgu rooduülem	PF	1917	Siberi kütiväes	–
SABBE Rudolf	1. polgu pataljoniülem 1.polgu polgu roodu-ülem 5. polgu rooduülem	PET	1915	5. grenaderipolgu rooduülem	X
SABERG Richard	Inseneripataljoni sapöörikomando ülem	PL	1916	1. kaardiväe kütipolk	X
SABELIN Boris	KRSR 2 dessandi ülem	PF	1915	544. polk	–
SABOLOTNÕI Reinhold	LRSR 1 patarei ülem Soomusrongide divisjoni suurtükiväe inspektor	KO	1915	10. üksik raskesuurtükiväe divisjon	–
SACHSENDAL Herbert	6. polgu rooduülem	–	1915	?	–
SAKKEUS Aleksander	7. polgu rooduülem	ORBM	1915	526. polk	–
von SALZA Hermann	Merejõudude staabiülem	MVK	1907	Petropavlovskil vanem ohvitser	–

A	B	C	D	E	F
SARAPUU August	Võru kaitsepataljoni ülem	6A	1915	131. polgu luure-komando ja grenaderikomando ülem	X
SARMO Voldemar	KRSR 3 adjutant	(M)	–	Moskva lipnikekool	–
SARNITS Edgar	Sakala partisanide adjutant	IRK	1917	262. reservpolk	–
SAU Johannes	1. ratsapolgu sidekomando ülem	OD	1915	673. polk	X
SAULEP Eduard	Sakala partisanide rooduülem	PR	1916	45. Siberi kütipolgu kuulipilduja komando ülem	X
SAUSELG Artur	5. polgu pataljoni ülem	PET	1915	768., 227. polgus roodu- ja pataljoni-ülem	X
SCHERVEL Aleksander	1. polgu rooduülem 1. polgu pataljoniülem 1. diviisi tagavara-pataljoni ülem	rlpn	1906	240. polk, 51. tööpataljon	X
SCHIFFER Elmar	Operatiivstaabis käsundusohvitser Ülemjuhataja staabi vanem käsundusohvitser	PR	1917	15. eripolk	X
SCHILLER Rudolf	Mereväe Valitsuse ülem	MVK	1905	Transportlaeva komandör	X
SCHMIDT Benno	7. polgu sapöörikomando ülem	TIF	1916	45. inseneirood	–
SCHMIDT Johann	3. polgu pataljoniülem 3. polgu ülem 9. polgu ülem	PET	1915	228. polgu roodu-ülem; 768. polgus pataljoniülem	X
SCHMIDT Johan	1. diviisi reservpataljoni ülem	W	1911	62. polk; 16. diviisi staap	–
SCHMIDT Rudolf	7. polgu rooduülem	ORBM	1915	249. polk; langes 1915 vangi	
SCHÄFER Aleksander	6. polgu rooduülem 8. polgu rooduülem	PF	1917	Kaardiväe Izmailovo polk (sõdurina)	X
SEIDELBACH Leopold	2. diviisi intendant	–	–	Sõjaväeametnik. I maailmasõja ajal 90. polgus	X
SEIMANN Aleksander	4. polgu ülem	W	1907	19. Turkestani küti-polgu roodu- ja pataljoni ülem	X
SELTER Joosep	1. polgu grenaderi-komando ülem	IRK	1916	5. Läti kütipolk	X

A	B	C	D	E	F
SEMISKAR Julius	KRSR 4 adjutant? KRSR 4 ajutine ülem	ORBM	1917	Kaasani sõjaväe-ringkonnas	X
SEMPER Johannes	LRSR 1 dessandi ülem	PF	1917	1. Siberi mortiiri-divisjon	X
SENDER Ernst	SRD eskadroniülem	PR	1915	477. polk	X
SEPLING Boris	3. polgu pataljoniülem 3. polgu rooduülem	PF	1915	517. polgus rooduülem	–
SEPP Aleksander	8. polgu rooduülem	PET	1915	280. polk, langes vangi	–
SEPP Gustav	Kuperjanovi partisanide rooduülem	ORBM	1916	640. polk	–
SEPPING Alfred	1. polgu kuulipilduja komando ülem	PET	1915		–
SIBUL Heinrich	5. polgu rooduülem	ORBM	1915		X
SIIMANN August	LRSR 3 kuulipilduja komando ülem	LR	1916	120. polk	X
SILBERMAN Voldemar	5. polgu rooduülem	ORBM	1916	17. Taga-Amuuri piirivalve polk	X
SILD Axel	4. polgu sapöörikomando ülem	–	–	?	
SIMMO Anton	6. polgu sidekomando ülem 6. polgu adjutant	OD	1916	42. reservpolgu grenaderikomando instruktor	
SIMON Aleksander	Peastaabi reajaos-konna ülem Sõjakooli ülem	PT	1904	Sveaborgi kindlus	–
SIMSON Artur	1. polgu rooduülem	PR	1916	731. jalaväepolk	X
SINKA Arnold	Kuperjanovi partisanide rooduülem	PR	1916	78. Siberi kütipolgu kuulipilduja koman-dos	–
SMIRONIN Emil	3. polgu rooduülem	–	1915	449. polgus rooduülem	X
SOANS Karl	KRSR 4 dessandi ülem	ORBM	1915	728. polk	
SOKOLOV Anatoli	3. polgu kuulipilduja roodu ülem	ORBM	1917	472. polk	X
SOLBA Friedrich	3. sapööriroodu ülem 3. diviisi insener	N/ins	1917?	6. sapööripataljonis rooduülem	X
SONGI Voldemar	LRSR kuulipilduja komando ülem	PL	1916	16. Siberi kütipolk	–
SOO Karl-Mihkel	6. polgu rooduülem	PF	1916	14. Taga-Amuuri piirivalve polgus rooduülem	–
SOODLA Johannes	Kuperjanovi parti-sanide pataljoni ülem ja rooduülem	PR	1916	438. polgus roodu-ülem, langes 1917. vangi	–

A	B	C	D	E	F
SOOTS Jaan	Operatiivstaabi ülem Ülemjuhataja staabi-ülem	W	1904	11. armee staabis ja Ülemjuhataja staabis	X
STAHL Johan	5. polgu ülema abi 5. polgu ülem	KZ	1895	174. transpordi ülem; I armeekorpuse voor	–
STEINBERG August	Vabatahtlike löögi-roodu ülem	PF	1916	3. merepolk	X
STEINMAN Nikolai	4. polgu pataljoniülem	W	1915	5. Läti kütipolgu sidekomando ülem	X
STERN Karl	k/r Vambola vanem suurtükiohvitser	KR	1916	Vahilaeval Kunitsa	–
STERNBECK Otto	Tallinna 1. kaitse-pataljoni ülem 8. polgu ülem	–	1915	266. polgu luure-komando ja gaasi-komando ülem	X
STOCKEBY Herman	3. polgu rooduülem	PR	1916	Rooduülem ja polgu adjutant	X
STOLZEN Artur	1. ratsapolgu ülema abi 2. ratsapolgu ülem	W	1915	3. Riia piirivalvepolk	X
STRAUSS Adolf	Inseneripataljoni sidekomando ülem	GO	1917	262. reservpolk	–
STÜMPER Rein	3. polgu rooduülem	ORBM	1915		
SUSI Edgar	LRSR 1 dessandi ülem	KZ	1916	22. Siberi kütipolk	X
SÄREV Oskar	2. polgu rooduülem	TIF	1916	5. Kaukaasia küti-polk	–
SÜTT Richard	6. polgu ratsaluurajate komando ülem	ORBM	1917	248. reservpolk	
TAFT Oskar	3. diviisi operatiiv-adjutant Viljandi kaitsepatal-joni rooduülem	W	1915	6. grenaderipolgus rooduülem	X
TAKEL Aleksander	4. polgu luure-komando ülem	PR	1916	Kuulipilduja koman-dos	
TALLO Karl	6. polgu ülema abi 6. polgu ülem	VL	1914	1. Soome kütipolgus roodu- ja pataljoni-ülem	–
TALTS Aleksander	s/p Lembitu vanem insenermehaanik k/r Lennuki vanem insenermehaanik	KR	1915	Liinilaeval turbiiniinsener	–
TALTS Karl	9. polgu rooduülem	PR	1917	282. reservpolk	X
TAMM Artur	LRSR 4 dessandi ülem LRSR 4 ülema abi	VL	1915	10. kütipolgu roodu- ja kuulipilduja komando ülem	–

A	B	C	D	E	F
TAMM Hendrik	KRSR 4 ülem 5. polgu rooduülem	ORBM	1915	11. Siberi kütipolgus rooduülem, langes sõjavangi	–
TAMM Johannes	Välipatarei nr. 18 ülem	–	1916	1. piiramissuurtükiväe brigaad	–
TAMM Karl	2. ratsapolgu eskadroni ülem	K	1917	Husaaripolk; raud-teeväed	X
TAMM Märt	5. polgu rooduülem	PL	1916	2. Siberi kütipolk	–
TAMMAN Aksel	1. ratsapolgu eskadroni ülem	PL	1916	470. polk	X
TAMMAN Mihkel	6. polgu rooduülem 6. polgu luure-komando ülem	PET	1915	292. polgu roodu- ja pataljoniülem	X
TAMMEKAND Karl	5. polgu rooduülem	K	1917	78. reservpolk	X
TANN Karl	4. polgu rooduülem	PR	1916	545. polk	X
TANNEBAUM Felix	2. polgu pataljoni ülem	PL	1915	2. Kaukaasia kütipolgu rooduülem	X
TARIK Rudolf	Kuperjanovi parti-sanide pataljoni ülem Kuperjanovi parti-sanide rooduülem	PR	1916	15. Siberi kütipolk	X
TARTLAND Mihkel	1. KRSD adjutant	PL	1916	Tallinna merekindlus	X
TASSO August	9. polgu rooduülem	W	1916	piirivalvevägedes	–
TAUTS Hans	Scouts pataljoni luurekomando ülem	–	1919	Suurtükiväes noorem allohvitser	–
TEDDER Hugo-Aleksander	Sakala partisanide ratsaluurajate ja side-komando ülem	?	1917	2. kuulipildujapolk	–
TEDER Johannes	KRSR 1 dessandi ülem	PR	1916	746. polk	–
TEETSOV Ernst	2. polgu luure-komando ülem	M	1916	166. polk	X
TEETSOV Viktor	6. polgu rooduülem	rlpn	1904	447. polk	–
TEETSOV Voldemar	2. ratsapolgu eskadroni ülem	ORBM	1916	463. polk	–
TENNO Artur	Välipatarei nr. 7 ülem	PL	1916	22. mortiiridivisjonis patarei noorem ohvitser	X
TEPPICH Johannes	1. ratsapolgu eskadroni ülem	PR	1916	Põhjarinde lipnike kool	X

A	B	C	D	E	F
TERRAS Martin	Suurtükiväe valitsuse ülem 3. suurtükiväepolgu ülem	W	1900	2. raskesuurtükiväe divisjon	–
TESLON Edgar-Paul	LRSR 3 ülema abi ja ajutine ülem LRSR 4 ülem	W	1917	55. Siberi kütipolgus sidekomando ülem	X
THALHEIM Valter	LRSR 3 patarei ülem	PL	1917	Tallinna merekindlus	X
TIEF Otto	Kalevlaste Maleva ajutine ülem	N/ins	1916	10. pontoonipataljon	X
TIIMANN Karl	Kuperjanovi partisanide ratsaluurajate komando ülem	PF	1916	477. polgus komando ülem	X
TIITSO Karl	Kalevlaste Maleva patarei ülem	KO	1913	9. Siberi kütisuurtükiväe brigaad; 4. Siberi korpuse staap	X
TIKK Aleksander	8. polgu sidekomando ülem	VL	1917	3. reservpolk	–
TIKKAR Hugo	Scouts pataljonis kompaniiülem, aseohvitser	–	1919	Oli rindel sõdurina	–
TILGER Aleksander	SRD staabi operatiivadjutant	PL	1917	Kaardiväe Petrogradi polk?	–
TILTINS-LAZAREVITŠ August	Scouts pataljonis sidekomando ülem	GO	1917	4. Eesti polk	X
TIMPMAN Ado	5. polgu kuulipilduja roodu ülem	M	1916	“Colt” komando	–
TISCH Artur	6. polgu kuulipilduja roodu ülem	EVS	1919	–	–
TISS Arnold	9. polgu rooduülem	–	1915	31. etapipataljon	–
TISS Paul-Osvald	6. polgu kuulipilduja roodu ülem	VL	1917	180. jalaväepolk	X
TOMANDER August	1. polgu kuulipilduja roodu ülem 1. polgu kuulipilduja komando ülem	PF	1915	Siberi kütiväes	–
TOMASSON Peeter	7. polgu rooduülem	LR	1917	136. reservpolk	X
TOMBAK Rein	Inseneripataljoni adjutant 3. diviisi sideülem 1. diviisi sideülem	PF	1915	16. polk. sai rindel kaks korda haavata. Eesti Diviisi inseneririood.	X
TOMBERG Richard	8. polgu rooduülem	W	1916	10. kütipolk	X

A	B	C	D	E	F
TOMBERG Rudolf	7. polgu adjutant	PL	1916	186. diviisi staap	X
TOMINGAS Andreas	8. polgu pataljoniülem	PF	1915	301., 747. polk	X
TOMINGAS August	Soomusrongide divisjoni ülema adjutant	LR	1915	114. polk	X
TOMSON Hans	Kindralstaabi valitsuse sideosakonna ülem	–	–	Postiametnik; I maailmasõja ajal diviisi ja korpuse staabi telegraafi osakonnas; langes 1915. sõjavangi	–
TOMSON Jaan	9. polgu rooduülem	PF	1916	1. Läti kütipolk, langes vangi	–
TOMSON Karl	2. polgu rooduülem	W	1914	7. polk, langes 1914. vangi	–
TOMSON Kristjan	2. ratsapolgu adjutant	TA	1916	248. polk	–
TOMSON Paul	2. remontrongi ülem	PF	1916	88. Siberi kütipolgu adjutant	X
TOOMS Johan	6. polgu rooduülem	PL	1915	336. polk	–
TOOTS Jaan	KRSR 1 adjutant	IRK	1915	1. Soome piirivalvepolk	–
TRAKSMAN August	5. polgu pataljoniülem 5. polgu rooduülem	PF	1915	228. polgu ratsaluurajate komando ülem	–
TREILMANN Harry	7. polgu rooduülem	IRK	1917	25. reservpataljon	X
TREIMUTH Rodion	3. polgu rooduülem	W	1915		
TRIIK Paul	8. polgu ülema abi 3. polgu pataljoniülem	TIF	1915	15. Kaukaasia kütipolgu rooduülem	X
TROITSKI Konstantin	LRSR 1 patarei ülem	KO	1911	37. mortiiridivisjon	–
TROSSI Werner	9. polgu ülema abi 6. polgu pataljoniülem	ORBM	1915	28. Siberi kütipolk	?
TŠUHNOV Mihhail	2. ratsapolgu eskadroniülem	VL	1917	746., 303. polk, 12. eripolk	–
TUISK Mart	Pärnu kaitsepataljoni adjutant 9. polgu adjutant sidekomando ülem	OD	1915	21. Siberi kütipolgus roodu noorem ohvitser	–
TUKSAM Hans	1. polgu adjutant	W	1917	200. reservpataljon	X
TUTTELBERG Leo	1. polgu sapööri-komando ülem	N/ins	1916	47. sapööripataljon	–

A	B	C	D	E	F
TÕLLASSON Jaan	Scouts pataljoni kompaniiülem	–	–	Noorem allohvitser	–
TÕNISHOF August	LRSR 2 dessandi ülem	–	1914	221., 90. polk	X
TÕNISSON Aleksander	1. diviisi ülem ja Viru rinde ülem	W	1899	113. polgu pataljoniülem ja polguülema abi	X
TÕNISSON Jaan	Välipatarei nr. 2 ülem 3. KRSD ülem	–	1914	22. suurtükiväe brigaad	–
TÕNSON Leopold	Kalevlaste Maleva ülem	PR	1915	1. Balti ratsaväe brigaadis kuuli-pilduja ja side-komando ülem	
TÄHT Reinhold-Karl	6. polgu rooduülem	PL	1916	25. reservbrigaad	?
UDER August	3. polgu rooduülem 3. polgu ratsaluurajate komando ülem	K			?
UEGEINAM Voldemar	6. polgu rooduülem	ORBM	1917	228. reservpolk; Ukraina armees	–
UHLBERG Ernst	7. polgu pataljoniülem 7. polgu rooduülem	PR	1915	479. polgus komando ülem	X
UIN Johan	2. polgu luurekomando ülem	OD	1916	731. maakaitseväe malev	X
UNGERSON Jüri	Scouts pataljoni kompaniiülem	–	–	?	?
UNIVER Peeter	3. polgu kuulipilduja komando ülem	ORBM	1915	408. polgu kuuli-pilduja komando ülem	X
UNT Jaan	Kuperjanovi parti-sanide rooduülem Kuperjanovi partisanide ülem	PET	1915	5. grenaderipolgu rooduülem	X
UNT Johan	2. polgu ülem 2. diviisi brigaadi ülem 1. diviisi ülema abi	W	1901	113. polgu pataljoni-ülem; polgu õppe-komando ülem; polgu ülema abi ja polguülem	X
UNT Mart	LRSR 1 patarei ülem LRSR 3 patarei ülem SRD suurtükiväe inspektor	PF	1916	61. suurtükiväe brigaad	?

A	B	C	D	E	F
URITAM Richard	2. ratsapolgu eskadroni ülem 2. ratsapolgu ülema abi 2. ratsapolgu ajutine ülem	N/ins	1916	18. husaaripolk	X
URM Elmar-Artur	Scouts pataljoni adjutant	PF	1916	28. Siberi kütipolk	–
URVA	Scouts pataljoni kompaniiülem	–	–		?
USIN Jaan	s/p Tartu komandör	KR	1916	Vahiülem traaleritel	–
UUK Rudolf	LRSR 4 dessandi ülem	ORBM	1915	138. polgus rooduülem	X
UUS Artur	Soomusautode kolonni ülema abi	VL	1915	31. polgus roodu- ja pataljoniülem	
UUSKAM Johannes	4. polgu rooduülem	VL	1916	462. polk	X
VAABEL Oskar	6. polgu ajutine roodu-ülem, aseohvitser	–	1919	333. polgu noorem allohvitser	–
VADDI Hugo	8. polgu rooduülem	K	1916	740. polk	–
VAGA Alfred	1. diviisi operatiiv-adjutant	ER	1917	146. polk	X
VAGA Peeter	4. polgu rooduülem				
VAGA Villem	6. polgu rooduülem	PF	1917	216. reservpolk	X
VAHER Georg	4. polgu rooduülem	VL	1916		
VAHER Karl	1. polgu rooduülem	ORBM	1915	51. polk	X
VAHER Andres	2. polgu rooduülem	ORBM	1915	96. polk	X
VAHTRAMÄE Heinrich	7. polgu ülem	rlpn	1913	14. Siberi kütipolgu rooduülem	X
VAHRTIK Maurus	1. polgu rooduülem	PL	1915	183. polk, 46. diviisi staap	X
VAIGO Johan	7. polgu rooduülem	LR	1916	15. eripolk	X
VANATOA Jüri	6. polgu rooduülem	M	1916	37. Turkestani kütipolk	X
VANAUS Hans	4. polgu ratsaluurajate komando ülem				
VARES Herman	7. polgu luure-komando ülem	PR	1916	437. polk	X
VARMA Aleksander	Merejõudude staabi-ülema abi Merejõudude staabi-ülema k.t.	KR	1916	Miiniveeskajal Zoja vahiülem	X
VARVAS Aleksander	2. ratsapolgu eskadroniülem 2. ratsapolgu kuuli-pilduja komando ülem	PET	1915	9. Siberi kütipolgus kuulipildujakomando ülem	X

A	B	C	D	E	F
VASK August	5. polgu rooduülem	LR	1916	358. maakaitseväe malev	–
VASKA Jakob	1. diviisi operatiivadjutant	PL	1916	XXXVII korpuse staap	X
VASSIL Paul-Eugen	6. polgu ratsaluurajate komando ülem	M	1917	639. polk	
VEIDENBACH Rudolf	2. polgu ratsaluurajate komando ülem	ORBM	1916	51. polk	X
VEIDERMAN N Aleksander	Tallinna 1. kaitse-pataljoni kooli-õpetajate roodu ülem	–	1915	Raudteepataljon; Tallinna merekindlus	–
VEIDERMAN N Juhan	LRSR 1 dessandi ülem	W	1916	keemiakomando ülem	X
WEIGELIN Georg	s/p Lembit komandör-instruktor k/r Lennuk komandör	MVK	1907	Miiniveeskajal vanem ohvitser; allveelaeva Tur komandör	–
VEINBERG Elmar	5. polgu rooduülem	PR	1915	421. polgus noorem ohvitser ja ajutine rooduülem	–
VEINBERG Valter	2. polgu rooduülem	VL	1915	87. polk	–
VELLMANN Felix	1. polgu sidekomando ülem	K	1917	124. reservpataljon	X
VENDE Jakob	4. polgu roodu- ja pataljoniülem 4. polgu ülema abi 4. polgu ülem	ORBM	1915	1. Taga-Amuuri piirivalve-polgus pataljoniülem ja polguülema k.t..	X
VENTSEL Tõnis	9. polgu rooduülem	M	1917	232. polk	–
VESTEL Georg	2. KRSD ülem	rlpn	1905	suurtükiväes	X
WETZER Martin	Lõunarinde ülem ja Soome abivägede juhataja		1889	257. polguülem, brigaadiülem; Soome kodusõjas	–
VICHMANN Ferdinand	Peipsi laevastiku divisjoni ülem	rlpn	1904	Transportlaeva ülem	–
VIIDAK Valter	KRSR 2 adjutant	PL	1917	161. reservpolk	X
VIILIP Artur	2. polgu kuulipilduja roodu ülem	PF	1915	283. polgu kuuli-pilduja komando ülem	X
VILIPUS Helmut	Välipatarei nr. 16 ülem	PL	1916	Turkestani kütipolk	X
VILLEMI Paul	LRSR 1 luurekomando ülem	PR	1917	295. reservpolk	X
VILMANN Eduard-Richard	Ülemjuhataja staabis käsundusohvitser	M	1902	271. polgus roodu-ülem, langes 1915. vangi	–

A	B	C	D	E	F
VILLO Hugo-Johannes	5. polgu rooduülem	LR	1916	3. Läti kütipolgus õppekomando ülem	X
VILLUP August	7. polgu kuulipilduja komando ülem	PL	1916	kuulipilduja komando ülem	–
VILMANSEN Ernst	6. polgu rooduülem	IRK	1915	16. polk	X
VIRRO August	6. polgu rooduülem	PF	1915	148. polgu rooduülem	X
VITAS Bruno	6. polgu ülema abi (adjutant) 6. polgu rooduülem 6. polgu sidekomando ülem	rlpn	1907	513. jalaväepolgus rooduülem	–
VOKK Oskar	Kalevlaste Maleva rooduülem	M	1917	Tartu tagavara-pataljon	X
VOLT Eduard	9. polgu rooduülem	DU	1916	75. polgus rooduülem	–
VREEMANN Friedrich	2. diviisi staabi komandant ja õppur-sõdurite roodu ülem	PET	1915	7. polk	X
VUNK August	Peipsi laevastiku divisjoni ülem ja s/p Vanemuise komandör	KR	1916	Peipsi laevastikus ja Rumeenia rindel suurtükiväe üksuses	–
VÕRK Hans	Autoroodu ülem	MIH	1917	Tallinna merekind-luse helgiheitjate rood	?
ÕMBLUS Jaan	6. polgu kuulipilduja komando ülem 6. polgu rooduülem (ajutine)	ER	1916	431. polk; 10. Ukraina reservpolk	–
ÕUNAP Märt	8. polgu rooduülem	ORBM	1916	717. maakaitseväe malev	–
ÕUNAPUU Anton	Kalevlaste Maleva rooduülem	–	–	Võimlemisõpetaja Tallinnas	–
ZIMMERMAN N Georg	Pärnu kaitsepataljoni ülema k.t.	PR	1915	429. polgu rooduülem	–
ZIMMERMAN N Karl	6. polgu ratsaluurajate komando ülem	OD	1916	Proskurovi piiri-valvepolk	–
ZOLK Karl	8. polgu adjutant	OD	1916	50. polgus roodu-ülem	–
ZUPSMANN Voldemar	Scouts polgus patal-joniülem Scouts pataljoni kom-paniiülem	PF	1916	459. polk	

Lisa nr. 5. Vabadussõja juhtide sünnikoht, üldharidus, perekonnaseis ja usutuunistus

A – nimi
B – sünnikoht
C – üldharidus
D – vallaline
E – abielus (boldis on lesk)
F – usutunnistus (L – luterlane, Õ – õieusklik, K – Roomakatoliku; M – moslem)

A	B	C	D	E	F
AALBERG Adolf	Narva	Narva Linnakool	X		L
ADLER Alvin	Palmse	Tallinna Nikolai Gümnaasium; Peterburi Ülikool		X	L
AHMANN Peeter	Vana-Antsla	Võru Linnakool; Pihkva Maamõõdukool	X		L
AINDT Eduard-Voldemar	Tartu	Tartu Gümnaasium; Tartu Veterinaarinstituut	X		L
AINSON Hans	Tarvastu	Pihkva Kommertskool	X		L
AINSON Karl	Räpina	Tartu Aleksandri Gümnaasium			L
AKERMANN Johannes	Tahkuranna	Pärnu Linnakool	X		Õ
AKS Richard	Krüüdneri	Tartu Linnakool	X		L
ALBERG Karl	Taali	Volmari Õpetajate Seminar		X	L
ALLIK Anton	Võisiku	Riia Vaimulik Seminar		X	Õ
ALLIK Johannes	Abja	Volmari Õpetajate Seminar	X		L
ALLIK Konstantin	Hellamaa	Kuressaare Gümnaasiumi 5 klassi		X	Õ
ALTPERE Robert	Paide	Paide Linnakool (ei lõpetanud)	X		L
ANANITŠ Mihhail	Minski kub.	Mogiljovi Gümnaasium		X	Õ
ANDERSON Johannes	Tartu	Tartu Reaalkool	X		L
ANGA Eduard	Haapsalu	Haapsalu Linnakool; Kommertskool	X		L
ANNI Anton	Võisiku	Riia Linnakool?		X	Õ
ANNUK Otto	Kudina	Palamuse Kihelkonnakool	X		L
ANTJE Oskar	Tallinn	Peterburi Polütehnikum (1 aasta)		X	L
ARAK Viktor	Taali	Pärnu Gümnaasium	X		L
ARNEMAN Heinrich	Pärnu	Pärnu Gümnaasiumi 6 klassi	X		L
ARO Johannes	Võtikvere	Tartu Linnakool	X		L
AROL Aleksander	Gluhovo	Krjukovi Erareaalkool Peterburis	X		L
ARON August	Türi-Alliku	Tallinna Linnakool	X		L
ARRAS Paul	Erastvere		X		L
ARRO Helmut	Tallinn	Kommertskool Peterburis	X		L
ASMANN Ernst	Tartu	1. järgu vabatahtliku eksam		X	L
ASMUS Peeter	Pangodi	Tartu Kommertskool	X		L
ASSOR Albert	Tartu	Tartu Aleksandri Gümnaasium; Tartu Ülikool	X		L
AVIK Eduard	Gatšina	Kroonlinna Reaalkool			

A	B	C	D	E	F
AVOTIN Voldemar	Kuramaa	Jakobstadti Kommertskool		X	L
BACHMAN Hans	Pärnu	Pärnu Gümnaasium; Tartu Ülikool	X		L
BACHMANN Karl	Lehtse	Peterburi Kommertskool		X	L
BACHSTEIN Aleksis	Haimre	Tallinna Nikolai Gümnaasium; eksam Moskva Kadetikorpuse juures	X		L
BALBATOV Feodor	Mogiljovi kub.	Tallinna Linnakool	X		Õ
BALDER August	Undla	Rakvere Linnakool; vabatahtliku eksam Tallinna Nikolai Gümnaasiumi juures	X		L
BALIN Aleksander	Vana-Roosa	Hugo Treffneri Gümnaasium; Riia Polütehnikum	X		L
BASSEN-SPILLER Paul	Kuressaare	Tallinna Aleksandri Gümnaasium		X	Õ
BECKMANN Maximilian	Tallinn	Tallinna Reaalkool	X		L
BECKMAN Valentin	Tallinn	Tallinna Reaalkool; Riia Polütehnikum	X		Õ
BECKMAN Valerian	Tallinn	Tallinna Reaalkool	X		Õ
BERG Gotlieb	Vastseliina	Võru Linnakool	X		L
BERGMAN Valter	Tallinn	Peterburi 2. Gümnaasium	X		L
BERZIN Karl	Häädemeeste	Riia Polütehnikum	X		L
BIRCK Carl	Tallinn	Tallinna Reaalkool	X		L
BORGMANN Rudolf	Palmse	Paldiski Merekool	X		L
BORKMANN Paul	Vana-Kuuste	Tartu Reaalkool; Riia Polütehnikum	X		L
BRACHMAN Adolf	Haapsalu	Hugo Treffneri Gümnaasium	X		L
BRACKEL Artur	Veinjärve	Tallinna Linnakool; eksam gümnaasiumi juures	X		L
BREDE Herbert	Alavere	Peterburi 1. Reaalkool		X	L
BRODEN Richard	Tartu	Tartu Reaalkool		X	L
BUDZUS Anton	Tallinn	Tallinna Linnakool		X	K
BUSCH Harald	Tartu	Tartu Aleksandri Gümnaasium	X		L
BÄRENKLAU Eugen	Kirna-Kohatu	Riia Polütehnikum	X		L
CLEVER Elmar	Tallinn	Tallinna Reaalkool	X		L
DAVEL Heinrich	Liivimaalt	Mustvee Linnakool	X		L
DOUGLAS Leonid	Paide	Tallinna Reaalkool	X		L
DRAZEVSKI Jan	Smolenski kub.	Kommertskool; kõrgem haridus	X		K
DREHER Osvald	Tallinn	Riia Polütehnikum	X		L
ECKSTEIN Hugo	Tallinn	Harkovi Gümnaasium	X		L
EICHEN Viktor	Viljandi	Tartu Reaalkool	X		L
EINBERG Karl	Nõmmküla	Tartu ülikool	X		L
EINBUND Karl	Vesneri	Tartu ülikool; Moskva Ülikool		X	L

A	B	C	D	E	F
EINER Max	Jõgeveste	Tartu Gümnaasium; Tartu Ülikool	X		L
EINER Osvald	Valga	Peterburi Ülikool	X		L
EINLON Ferdinand	Aaspere	Paldiski Merekool		X	L
EINPAUL Aleksander	Eestimaa kub.	Tallinna Kommertskool	X		L
EISEN Osvald	Liivimaa kub.	Võru Linnakool	X		L
EISENBERG Johannes	Kuimetsa	Tallinna Linnakool; õpetajate kursused	X		L
ELLER Karl	Rõngu	Vabatahtliku eksam Pihkva Kadetikorpuse juures	X		L
ELLER Oskar	Laiuse	Hugo Treffneri Gümnaasium	X		L
ELLRAM Erich	Karula	Hugo Treffneri Gümnaasium	X		L
ENGMANN Arved-Johannes	Riguldi	Tallinna Linnakool		X	L
ENKELBERG Oskar	Tallinn	Tallinna Reaalkool; Riia Polütehnikum	X		L
ERIK Johan	Tartumaa	Tartu Ülikool	X		L
ERIK Johannes	Eestimaa kub.	Linnakooli 3 klassi	X		L
ERIK Nikolai					
ERIK Paul	Lelle	Nikolajvsk-Ussuriiski Metsanduskool	X		L
ERIKSON Andrei	Seli	Liibavi Merekool	X		Õ
ERMA Otto	Raikküla	Peterburi Gümnaasium; Peterburi Ülikool	X		L
ERMANN Nikolai	Tallinn	Tallinna Nikolai Gümnaasium; Peterburi Ülikool	X		L
ESPENBERG Armand	Kõrgessaare	Haapsalu Linnakool; Tallinna Kommertskool	X		L
EVERT August	Ahja	Tartu Kommertskool	X		L
EVERTSON Arnold	Tallinn	Tallinna Nikolai Gümnaasium	X		L
FEOFANOV Georg	Pärnu	Pärnu Gümnaasium	X		Õ
FEOFANOV Peeter	Pärnu	Pärnu Gümnaasium	X		Õ
FISCHER Julius	Liivimaa kub.				
FISCHER Nikolai	Läti?				
FJODOROV Nikolai					Õ
FOELSCH Helmut	Tallinn	Tallinna Reaalkool	X		L
FREIBERG Herbert	Koigi	Tallinna Reaalkool	X		L
FREIBERG Christian	Pärnu	Pärnu Gümnaasium (1915)	X		L
FREIBERG Leopold		Tallinna Reaalkool			L
FREIMANN Otto	Juuru	Tallinna Kommertskool	X		L
FREUDENSTEIN Rudolf	Kohila	Jakob Westholmi Gümnaasium	X		L
FREY Theodor	Võru linn	Tallinna Reaalkool	X		L
FUKS Johan	Tahkuranna	Pärnu Linnakool		X	Õ

A	B	C	D	E	F
GABRIEL Herbert	Albu	Peterburi Tehnika Instituut; Riia Polütehnikum	X		L
GEBHARDT Bruno	Rakvere	Mereväe Kadetikorpus			X
GILDEMANN Rudolf	Paldiski	Paldiski Linnakool; Paldiski Merekool		X	L
GRABBY Herbert	Tallinn	Tallinna Kommertskool	X		L
GRANT Johannes	Orajõe	Riia Polütehnikum; Leipzigi Kõrgem Kommertskool	X		L
GRASMANDORF Ernst	Narva	Narva Gümnaasium	X	**X**	
GRENTZ Valentin	Paldiski	Paldiski Merekool	X		Õ
GRIIN Voldemar	Mäetaguse	2. järgu vabatahtliku eksam Narvas			
GRITSCHUK Dmitri	Kuressaare	Kuressaare Gümnaasium	X		Õ
GROSSCHMIDT Eduard	Rõngu	Tartu Linnakool	X		X
GRÜNER Paul	Võru	Eksam Kiievi 3. Gümnaasiumi juures	X		X
GUSTAVSON August	Kalvi	Käsmu ja Narva Merekool		X	L
HAAS Karl	Tori	Pärnu Linnakool; Moskva Elektrotehnika Kool			X
HANSEN Osvald	Lelle	Rakvere Õpetajate Seminar	X		L
HANSON Paul	Kahkva	Tartu Kommertskool	X		L
HEINZE Otto	Jamburgi kreis	kodune	X		L
HEISLER Harry	Tartu	Vabatahtliku eksam Taškendis	X		L
HELLAT Lembit	Keeni	Riia Polütehnikum	X		L
HERM Johannes	Kolga	Käsmu ja Narva Merekool	X		L
HERMANN Oskar	Laeva	kodune	X		L
HERMANN Jaan	Kuigatsi	Valga Linnakool ja õpetajate kursused	X		L
HINDPER Edmund	Triigi	Lõpetas Tallinna Nikolai Gümnaasiumi		X	L
HINNO Paul	Aleksandri	Peterhofi Linnakool	X		L
HINNOM Arnold	Einmanni	Tallinna Kommertskool (1910–1914)		X	L
HINNOV Ludvig	Anna	Paide Linnakool	X		L
HINT Voldemar	Vastse-Kuuste	Tartu Kommertskool	X		L
HIOB Johan	Sangaste	Haapsalu Linnakool	X		L
HOLBERG Johan	Sauga	Pärnu Gümnaasium; Peterburi Ülikool	X		L
HOLBERG Martin	Sauga	Pärnu Gümnaasium; Riia Polütehnikum; Peterburi Ülikool	X		L

A	B	C	D	E	F
HOLLAND Johannes	Õisu	Viljandi Linnakool; Pihkva Maamõõdukool	X		L
HUSMANN Johannes	Kõnnu	Paldiski Merekool		X	L
HÕBENIK Karl	Kihelkonna	Kuressaare Linnakool; Liskino Metsanduskool			
HÄELME Aleksander	Haaslava	Tartu Õpetajate Seminar	X		L
HÜPPLER Edmund	Tallinn	Paldiski ja Riia Merekool	X		L
IBRUS Helmut	Viljandi linn	Tartu Gümnaasium ja Tartu Ülikool	X		L
IDAM Hans	Adavere	Hugo Treffneri Gümnaasium; Tartu ülikool	X		L
ILVES Johannes	Aidu	Viljandi Linnakool	X		L
INDERSMIT Verner	Purdi	Tallinna Reaalkool		X	L
INGERMANN Hans	Pärsti	Tallinna Kommertskool	X		L
IRV Anton	Viljandi	Viljandi Linnakool; kooliõpetaja			Õ
JAAKSON Aleksander	Patküla	Tartu Õpetajate seminar	X		L
JAAKSON Hans	V-Tänas-silma	Kurkijoe Põllutöökool Soomes (ei lõpetanud)	X		L
JAANSON Jaan	Viljandi?	Viljandi Linnakool	X		L
JAHNOV Ilja	Ussuurimaa	Habarovski Kadetikorpus		X	Õ
JAIK Jaan	Keeni	Tartu Linnakool	X		L
JAIRUS Anton	Lehtse	Õpetajate kursused		X	L
JAKOBSON Aleksander	Sootaga	Tartu Õpetajate Seminar		X	Õ
JAKOBSON Felix	Vana-Antsla	Volmari Linnakool	X		L
JAKOBSON Herbert	Tallinn	Tallinna Reaalkool		X	L
JANITZ Vladimir	Tallinn?	Tallinna Reaalkool; Tšerepovetsi Reaalkool	X		L
JANSEN Juhan	Seli	Riia Vaimulik Seminar	X		Õ
JANSON Otto	V-Tänas-silma	Velikije Luki Reaalkool	X		L
JATŠINETS Stanislav	Minski kub.	Podolski Kadetikorpus		X	K
JEKIMOFF Aleksander	Tartu	Paldiski Merekool		X	Õ
JENS Hugo	Tallinn	Riia Polütehnikum (1 aasta)	X		L
JOHANNES Adolf	Narva	Põllutöökool Taanis	X		L
JOHANSON August	Kärstna	Tartu Reaalkool	X		L
JOHANSON Eduard	Vaivara	Narva Gümnaasium		X	L
JONITS Rudolf	Veinjärve	Rakvere Linnakool; Peterburi Polütehnikum	X		L
JONSON Gustav	Päri	Tartu Reaalkool; Riia Polütehnikum; Dresdeni Polütehnikum	X		L
JOSTMAN Aleksander	Narva-Jõesuu	Reaalkool Peterburis	X		L
JULLE Andreas	Narva	Narva Merekool		X	L

A	B	C	D	E	F
JUNGERMANN Johan	Paatsalu	Paatsalu Ministeeriumikool; Odessa Merekool	X		L
JUNKUR Jaan	Hummuli	Valga Linnakool	X		L
JÕGEVEST Johan	Hummuli	Tartu Aleksandri Gümnaasiumi 4 klassi	X		L
JÄRVER Juhan	Jõgeveste	Kaarma Õpetajate Seminar			L
JÜRGEN Aleksander	Uuemõisa	Viljandi Linnakool	X		Õ
JÜRGENS Hans	Tarvastu	Tartu Õpetajate Seminar	X		L
JÜRGENSON Hugo	Rakvere	Rakvere Linnakool	X		L
JÜRGENSON Jaan	Kastre-Võnnu	Tartu Linnakool	X		L
JÜRGENSON Nikolai	Pärnu	Pärnu Gümnaasium	X		L
JÜRMAN Egbert	Vana-Põltsa-maa	Tallinna Nikolai Gümnaasium			L
JÜRVETSON Jüri	Tori	Pärnu Linnakool		**X**	L
KADAK Jaan	Vana-Suislepa	2. järgu vabatahtliku eksam Riias; käsitöökool	X		L
KADAK Karl	Tartu	Tartu Linnakool			L
KAJAK Ludvig	Kudina	Kommertskool		X	L
KALLION Aleksander	Vana-Antsla	Tartu Õpetajate Seminar	X		L
KALMAN Peeter	Kõo	Tartu Uspenski Eragümnaasium; Tartu Ülikool	X		L
KANARIK Wilhelm	Tartu	Tartus	X		L
KANEP Konstantin	Pärsamaa	Eksam Peterburi 8. Gümnaasiumi juures	X		Õ
KANGRO August	Vana-Antsla	Tartu Aleksandri Gümnaasium	X		L
KANN Peeter	Muhu	Peterburi Ülikool	X		Õ
KAPSI Friedrich	Pärnu	Riia Linnakool	X		L
KARING Voldemar	Jõelähtme	Tallinna Aleksandri Gümnaasium (1914)	X		L
KARJEL Lembit	Tõstamaa	Tõstamaa Kihelkonnakool			
KARTUS Eduard	Lustivere	Tartu Reaalkool; Ülikool	X		L
KARU Hans	V-Tänas-silma	Nikolajevi Kommertskool	X		L
KASE Johan	Abja	Hugo Treffneri Gümnaasium	X		L
KASEKAMP August	Einmanni	Rakvere Linnakool; õpetajate kursused	X		L
KASK August					
KASK Karl	Narva	Tallinna Nikolai Gümnaasium; Peterburi Ülikool	X		L
KASK Peeter	Pärnu	Paldiski Merekool		X	L
KASK Vassili	Hellamaa	Kuressaare Linnakool	X		L
KAULER Hugo	Lehtse	Tallinna Reaalkool; Peterburi Mäeinstituut	X		L
KEERIG Hans	Uue-Võidu	Gümnaasium	X		L

A	B	C	D	E	F
KENDRA Julius	Loosi	Võru Linnakool	X		L
KERBERG Karl	Tartu	Tartu Ülikool	X		L
KESSE Voldemar	Eestimaa kub.	Tallinna Gümnaasium; ? instituut	X		L
KIBBAR Jüri	Vana-Vändra	Viljandi Linnakool	X		L
KINGER Jaan	Tarvastu	Tartu Õpetajate Seminar		X	L
KINT (KIND) Tõnis	Taevere	Riia Polütehnikum	X		L
KIPPUS Johannes	Holstre	Tartu Aleksandri Gümnaasium	X		L
KIRCHOFF Karl	Tallinn	Keskharidus	X		L
KIRSCHBAUM Georg	Keeni	1. Kadetikorpus Peterburis	X		L
KIRSCHBAUM Robert	Rääma	Pärnu Linnakool; Moskva Kommertskool	X		L
KIRSCHFELDT Karl	Voltveti	Pärnu Gümnaasiumi 4 klassi		X	L
KIVI Nikolai	Kaagjärve	Valga Linnakool	X		L
KIVILO Rudolf	Lehtse	Tapa Linnakool	X		L
KLAAR Jaan	Muhu	Paldiski Merekool		X	L
KLASMAN August	Võru	Valga Reaalkool	X		L
KLEIN Aleksander	Tartu	Hugo Treffneri Gümnaasium			
KLEIN Artur	Orajõe	Hugo Treffneri Gümnaasiumi 3 klassi	X		L
KLEMMER Ferdinand	Tallinn	Tallinna Reaalkool	X		L
KNÜPFLER Bernhard	Ambla	Mereväe Kadetikorpus		X	L
KOCH Voldemar	Vao	Tartu Aleksandri Gümnaasium	X		L
KOERN Tõnis	Karula	Tallinna Linnakool; Peterburi Polütehnikum	X		L
KOERN Viktor-Johannes	Saduküla	Tartu Linnakool; Riias elektrotehnika kursused		X	Õ
KOGER Elmar	Konguta	Keskkool			
KOGER Johan	Sauga	Viljandi Linnakool	X		L
KOLJONEN Vilho	Soome	Helsingi Ülikool	X		L
KOLK Bernhard	Kõo	Hugo Treffneri Gümnaasium	X		L
KOLTS Peeter	Võisiku	Instituut Peterburis	X		L
KOOL Karl	Tartu	Tartu Aleksandri Gümnaasium; Tartu Ülikool			X
KORNEL Karl	Karula	Valga Linnakool; Tartu Ülikool	X		L
KOŠKIN Sergei					Õ
KOVIT Johannes	Liivimaa kub.	Peterburi Gümnaasium			
KRAAV Valter					
KRAMM Ernst	Veinjärve	Tallinna Kommertskool; Peterburis ja Moskvas	X		L
KRAPPE Rudolf	Undla	Novgorodi Reaalkooli 6 klassi	X		L
KRASTING Erhard	Bauska	Tartu Reaalkool	X		L
KRASTING Valfried	Tartu	Eksam Polotski Kadetikorpuse juures	X		L

A	B	C	D	E	F
KRAUS Tiido	Jõhvi	Narva Merekool		X	L
KRIISA Juhan	Kavilda		X		L
KRIISKA August	Tartu	Hugo Treffenri Gümnaasium	X		L
KROMEL Gustav	Luiste	Tallinna Nikolai Gümnaasium; Peterburi Ülikool	X		L
KRONK Konstantin	Narva	Narva Kommertskool	X		L
KRUDENBRUNN Karl	Imavere	Eksam Vitebski Gümnaasiumi juures	X		L
KRULL Leonhard	Kuressaare	Pihkva Maamõõdukool	X		L
KRUPP Rudolf	Narva	Narva Gümnaasium; Peterburi Ülikool		X	L
KRUUS Jaan	Soosalu	Põllutöökool Soomes	X		L
KRUUS Jaan	Viljandimaa	Valga Linnakool	X		L
KUBBO Eduard-Alfred	Helme	Viljandi Linnakool	X		L
KUBBO Heinrich	Kärstna	Viljandi Linnakool	X		L
KUHLBERG Aleksander	Rakvere	Tallinna Linnakool	X		L
KUHLBERG August	Pärnu	Pärnu Linnakool		X	L
KUHLBERG Friedrich	Peterburi	Peterburi Reaalkool	X		L
KUHLBERG Mihkel	Roela	Tartu Õpetajate Seminar		X	L
KUKEINSMAN Eduard	Avanduse	Irkutski Gümnaasium	X		L
KULBOCK Hugo	Pringi	Valga Linnakool	X		L
KULBOCK Jaan	Abja	Volmari Õpetajate Seminar		X	L
KULBUSCH Aleksander	Vana-Vändra	Eesti Aleksandri Kool; Paide Linnakool			Õ
KULL Robert	Hummuli	Simbirski Kommertskool; Riia Polütehnikum	X		L
KUNNUS Paul	Vastseliina	kodune	X		L
KUPERJANOV Julius	Duhnova	Tartu Õpetajate Seminar			Õ
KURA Aleksander	Tõstamaa	Pärnu Linnakool	X		Õ
KURELAUK Rudolf	Timo	Võru Linnakool	X		L
KURM Valter	Liivimaa kub.	Pärnu Linnakool		X	L
KURRIK Konstantin	Tartu	Tartu Gümnaasium, Tartu Ülikool	X		L
KURSK Emil	Tallinn	Tallinna Reaalkool; Riia Polütehnikum	X		L
KURVITS Hans	Saadjärve	Tartu Ülikool	X		L
KURVITS Jaan	Vana-Koiola	Tartu Linnakool	X		L
KURVITS Peeter	Karksi	Tallinna Linnakool; Riia Polütehnikum	X		L
KUSLAP Rudolf	Alatskivi	Tartu Kommertskool	X		L
KUUSIK Jaan	Tartu				
KUUSIK Paul	Tartu	Riia Polütehnikum		**X**	L

A	B	C	D	E	F
KVELL Oskar	Tahkuranna	Heinaste Merekool		X	L
KÕIV Julius	Kastre-Võnnu	Tartu Linnakool	X		L
KÕLJALG Johannes	Väätsa	2. järgu haridus	X		L
KÄND Eduard	Anija	Kuresaare Gümnaasium		X	L
KÖSTER Oskar	Laimjala	Kaarma Õpetajate Seminar; Peterburi Reaalkool			L
KÜNNAPUU Artur	Erastvere	Võru Linnakool	X		L
KÜNNAPUU Jaan	Laeva	Eksam Kadetikorpuse juures	X		L
KÜPPAR Mihkel	Kilingi	Pärnu Gümnaasiumi 4 klassi		X	Õ
LAAMANN Paul-Georg	Tartu	Tartu Ülikool		X	L
LAATSARUS August	Vana-Pornuse	Viljandi Linnakool	X		L
LABIDAS Johan	Tori	Riia Vaimulik Seminar	X		Õ
LAIDONER Johan	Viiratsi	Viljandi Linnakool; Peterburi Reaalkool		X	L
LAMBERT Erik	Lihula	Pärnu Gümnaasium; Tartu Ülikool	X		L
LAMP Karl	Kavilda	2. järgu vabatahtliku eksam Tartus	X		L
LANDT Artur	Lasva	Pihkva Linnakool	X		L
LARETEI Heinrich	Kaarli	Pärnu Gümnaasium		X	L
LARKA Andres	Kabala	Eesti Aleksandrikool		X	L
LAUR Georg	Koonga	Pärnu Linnakool	X		L
LAURENBERG Artur	Tallinn	Peterburi Polütehnikum		X	L
LAURITS Karl	Tõstamaa	Kodune haridus; kooliõpetaja	X		L
LEEMANN Boris	Anija	Tartu Kommertskool	X		L
LEESIK Jaan	Tartu	2. järgu haridus	X		L
LEETS Georg	Tuhalaane	Peterburi Gümnaasium; Peterburi Polütehnikum	X		L
LEIBURG Martin	Narva	Stieglitzi kunstikool Peterburis		X	L
LEIKMAN Johan	Tsarskoje Selo	Gatšina; eksam Peterburi 5. Gümnaasiumi juures		X	L
LEINBOCK Ferdinand	Riidaja	Tartu ülikool			
LEITHAMMEL Ernst	Saksi	Tartu ülikool	X		L
LEIUR Hendrik	Jõgeveste	Volmari Õpetajate Seminar	X		L
LELL Nikolai	Tartu	Tartu Aleksandri Gümnaasium	X		L
LEMBRA Johannes	Haapsalu	Haapsalu Linnakool		X	L
LEMVALD Aleksander	Imavere	Paide Linnakool	X		Õ
LEMVALD Georg	Imavere	Paide Linnakool	X		Õ
LENTS Valter	Mäo	Paide Linnakool	X		L
LEPIKSON Harald	Harjumaa	Narva Kommertskool	X		L
LEPP Hugo	Riispere	Tallinna Kommertskool	X		L

A	B	C	D	E	F
LEPP Jaan	Anija	Tallinna Kommertskool	X		L
LEPPIK Jaan	Mustjala	Kuressaare Linnakool	X		L
LESSEL Richard	Kunda	Tallinna Reaalkool		X	L
LEYDEN Nikolai					L
LIBENE Martin	Vaivara	Narva Gümnaasium			
LIIBUS Eduard	Abja	Pärnu Gümnaasium	X		L
LIIBUS Heinrich	Abja	Kertši Gümnaasium		X	L
LIIKANE Hermann	Palmse	Käsmu Merekool	X		L
LIIV Villiam	Vao	Tartu Õpetajate Seminar	X		L
LIIVAK Viktor	Kroonlinn	? Gümnaasium Peterburis		X	L
LILIENBLADT Paul	Jäärja	Õpetaja eksam Valga Reaalkooli juures		X	L
LILIENTHAL Harry	Sompa	Tallinna Reaalkool	X		L
LILL Paul-Adolf	Jõgeveste	Valga Linnakool	X		L
LIMBERG Ernst	Rakvere	Tallinna Aleksandri Gümnaasiumi 6 klassi	X		L
LIMBERG Werner	Paide	Pihkva Maamõõdukool	X		L
LINDEMAN Ferdinand	Saksi	Tallinna Reaalkool	X		L
LINDEMANN Georg-Rudolf	Jõgeva	Eksam Peterburis			
LINDEMANN Konstantin	Tallinn				
LINK Nikolai	Tallinn	Helsingi Gümnaasium; Riia Polütehnikum		X	L
LINNO August	Laeva	Tartu Linnakool		X	L
LINSON Andrei	Vanamõisa	Riia Vaimulik Seminar	X		Õ
LINTS Rudolf	Haapsalu	Tallinna Linnakool	X		L
LIPMEISTER Gustav	Timo	Võru Linnakool	X		L
LIPPUS Johan	Adavere	Põltsamaa Linnakool	X		L
LISTAKIND Paul	Räpina	Tartu Õpetajate seminar		X	L
LONDEN Paul	Soome				L
LOOSBERG Johannes	Vihula	Käsmu ja Paldiski Merekool			L
LUBERG Rudolf	Vana-Vändra	Tartu Õpetajate Seminar	X		L
LUIGA Hans	Tartu	Tartu Linnakool			
LUIGA Oskar	Pangodi	Tartu Linnakool; Parfino Metsanduskool	X		L
LUIK Aleksander	Paide kreis	Tallinna Nikolai Gümnaasium	X		L
LUIK Karl	Rõngu	Tartu Kommertskool	X		L
LUIK Richard	Paide	Paide Linnakool; keskkool Tallinnas		X	L
LUKAS Jaan	Vana-Kariste	Pihkva Õpetajate Seminar	X		L
LUKK Teofil	Narva	Narva Gümnaasium; Peterburi Ülikool		X	L
LUNDBORG Einar	Kalkutta	Uppsala Ülikool			L
LÕHMUS Anton	Sangaste	Volmari Õpetajate Seminar		X	Õ

A	B	C	D	E	F
LÕOKE Viktor	Tartu	Hugo Treffneri Gümnaasium	X		L
LÜÜS Adolf	Vana-Antsla	Hugo Treffneri Gümnaasium	X		L
MAANIDI August	Kloostri	Paldiski Merekool; Peterburi Merekool		X	L
MAASING Richard	Tartu	Tartu Aleksandri Gümnaasium	X		L
MADISSON Jaan	Kärstna	Tartu Kommertskool	X		L
MAGER Rudolf	Peterburi	Paide Linnakool; Peterburi Kommertskool	X		L
MAHNKE Artur	Peri	Võru Linnakool; maaparanduse kursused		X	L
MAIBAUM Robert	Kudruküla				L
MAIDE Jaan	Vana-Kariste	Pärnu Linnakool; Riia Polütehnikum	X		L
MAIM Herman	Tartu	Tartu Gümnaasium; Peterburi Ülikool	X		L
MAISTE Aleksander	Puiatu	kodune	X		L
MALAHOV Fjodor	Tallinn	Tallinna Reaalkool (1912)	X		Õ
MAMERS Oskar	Jõgisoo	Tallinna Reaalkool	X		L
MARDER Villem	Albu	Paide Linnakool		X	L
MARGEVITŠ Adolf	Tallinn	Tallinna Nikolai Gümnaasium; Peterburi Ülikool?	X		K
MARGUSSON Eduard	Viljandi	Viljandi Linnakool	X		L
MARTINSON Arnold	Puiatu	Pärnu Linnakool	X		L
MARTINSON Leopold	Rõngu	Valga Linnakool		X	L
MARTINSON Valter	Rõngu	Tartu Reaalkool	X		L
MASIK Kristof	Tudulinna	Koduõpetaja eksam Narvas	X		L
MATSON Hans	Aidu	Viljandi Linnakool	X		L
MATSON Johan	Aidu	Viljandi Kommertskool	X		L
MAURER Herbert	Tallinn	Tallinna Reaalkool	X		L
MEALT Eduard	Paasvere	Linnakool	X		L
MEISTER Gustav	Võru	Poltaava maamõõdukool	X		L
METS Heinrich	Haapsalu	kodune	X		L
METS Jaan	Kõo	Hugo Treffneri Gümnaasiumi 4 klassi	X		L
METT Anton	Vana-Vändra	Eesti Aleksandrikool	X		L
MICK Rudolf	Narva		X		L
MIIDO Eustasius	Seli	Liibavi Merekool (1912–1915)	X		L
MIIL Karl	Kehtna	Tallinna Linnakool; kooliõpetaja	X		L
MILLER Hans	Konguta	Gümnaasium (eksternina)	X		L
MIRKA Andres	Tarvastu				
MITT Johan (Juhan)	Valgjärve	Reaalkooli 5 klassi	X		L
MITT Osvald	Uue-Pornuse	Viljandi Linnakool	X		L
MULLAS Osvald	Rapla	Tallinna Kommertskool; Peterburi Reaalkool			

A	B	C	D	E	F
MUNNER Jakob	Leevi	Riia Vaimulik Seminar (1907–1915)	X		Õ
MUSCHEL Agapi					
MUŠITŠ Aleksander	Minski kub.	Odessa Kadetikorpus	X		M
MUTT Viktor	Tuhalaane	kodune			L
MÕTTUS Johan	Karksi	Põllutöökool Soomes	X		L
MÄGGI Leo	Viljandi	Tartu Reaalkool	X		L
MÄGI Aleksander	Tallinn	Tallinna Nikolai Gümnaasium	X		Õ
MÄGI Aleksander	Narva	Narva Gümnaasium	X		L
MÄHAR Jakob	Veriora	Võru Linnakool	X		L
MÄLL August	Oudova	Hugo Treffneri Gümnaasium	X		L
MÄNNI Karl	Tallinn	Tallinna Gümnaasium	X		L
MÄNNIK Aleksander	Vaivara	Gatšina Reaalkool	X		L
MÄNNIK August	Alliku	Paide Linnakool (1910)	X		L
MÄNNIK Jaan	Sipa	Tallinna Gümnaasium	X		L
MÄNNIK Herman	Vaivara	Tartu Reaalkool, Riia Polütehnikum	X		L
MÖLDRE Hugo	Mäksa	Tartu Aleksandri Gümnaasium; Tartu Ülikool	X		L
MÜHLBACH Joosep	Kolga	Tallinna Gümnaasium; Tartu Ülikool	X		L
MÜHLVERK Paul	Tallinn	Tallinna Nikolai Gümnaasium; Peterburi Teeehituse Instituut	X		L
MÜRK Valter		Tartu Linnakool	X		L
NEERIA Ado	Tarvastu	Tartu Reaalkool; Polütehnikum Saksamaal		X	L
NEGGO Edgar	Kuressaare	Tallinna Reaalkool	X		L
NEIGART Arnold	Padise	Riia Kommertskool			L
NEPS Eduard	Tartu	kodune	X		L
NESTRA Alfred	Võru	Võru Linnakool		X	L
NEULAND Alfred	Valga	Valga linnakool?	X		L
NEUMANN Emil	Vohnja	Tallinna Gümnaasiumi 5 klassi		X	L
NEUMANN Kristjan	Harku	Linnakool	X		L
NIELÄNDER August	Tartu	Tartu Gümnaasium;: Peterburi Konservatoorium		X	L
NIMRICH Aleksander	Tapa	Peterburi Gümnaasium; eksam kadetikorpuse juures	X		L
NURMBERG Otto	V-Tänas-silma				
NÕMBERG Herbert	Tallinna	Tallinna Reaalkool	X		L
NYKANEN Boris	Peterburi kub.	Gümnaasium Peterburis	X		Õ
OEHREN Erich	Paide	Progümnaasium	X		L
OIDERMANN Otto	Kabala	Tallinna Reaalkool	X		L
OIT Voldemar	Narva	Narva Merekool	X		L
OJA Johan	Tartu linn	2. järgu vabatahtliku eksam	X		L
OJA Villem					

A	B	C	D	E	F
OJASSON Albert	Tarvastu	Tartu Linnakool	X		L
OLBREI Friedrich	Tallinn	Tallinna Aleksandri Gümnaasium; Riia Polütehnikum; Peterburi Elektrotehnika Instituut	X		L
OLDEKOP Johan	Tallinn	Tallinna Nikolai Gümnaasium; Kiievi Ülikool	X		L
OLMBERG Eduard?	Rae	Tallinna Linnakool	X		L
ORRO Johannes	Mäetaguse	Narva Gümnaasium		X	L
OTS Jüri	Laius-Tähkvere	Tartu Reaalkool; Peterburi Tehnika Instituut	X		L
OTS Julius	Viljandi	Tallinna Reaalkool	X		L
OZOLS Voldemar	Vitebski kub.	Riia Linnakool			L
PAAL Juhan	Aru	Tartu Õpetajate Seminar	X		L
PAJOS Evald	Rakvere	Ufaa Maamõõdukool	X		L
PAJUSSON Oskar	Tallinn	Tallinna Kommertskool	X		L
PAKK August	Kabala	Tallinna Linnakool, õpetajate kursused	X		L
PALITSER Voldemar	Tuhalaane	Narva Linnakool; Peterburi Polütehnikum	X		L
PALL Aleksander	Esna	Paide Linnakool	X		L
PALLO Jaan	Viljandi	Rakvere Õpetajate Seminar	X		L
PALLON Leonhard	Kuigatsi	Tartu Ülikool	X		L
PALU Oskar	Vastse-Nõo	Tartu Gümnaasium; Tartu Ülikool	X		Õ
PARRISON Alfons	Tallinn	Tallinna Reaalkool	X		L
PARTS Aleksander	Tarvastu	Viljandi Linnakool; Omski Gümnaasium	X		L
PARTS Johan	Pärnu	Valga Kommertskool			
PARTS Karl	Palupera	Tartu Linnakool	X		L
PAULMEISTER Johannes	Tarvastu	Hugo Treffneri Gümnaasium	X		L
PAULSEN Johannes	Kose-Uuemõisa	Tallinna Linnakool; 1. järgu vabatahtliku eksam	X		L
PAULUS Karl	Nõmmküla	Peterburi Kommertskool			
PAURMANN Eduard	Voka	2. järgu haridus	X		L
PAVELSON Voldemar					
PEDAK Hans	Tarvastu	Hugo Treffneri Gümnaasium	X		L
PEDAK Valter	Vara	Tartu Kommertskool	X		L
PEEP Aleksander	Ulila	Eksam Tiflisi Gümnaasiumi juures	X		L
PEKARSKI Nikander	Mustvee	Tartu Õpetajate Seminar	X		Õ
PELANEN Mikko	Soome				
PELBERG Johan	Tahkuranna	Pärnu Linnakool	X		L
PENTSON Paul	Pärnu	Polütehniline Instituut	X		L
PERK Johannes	Vaimastvere	Linnakool	X		L
PERLITS Robert	Saksi	Tallinna Nikolai Gümnaasium	X		L

A	B	C	D	E	F
PETERS Albert	Vana-Põltsa-maa	Paide Linnakool	X		L
PETERSON Konstantin	Narva	Narva Kommertskool	X		L
PETERSON Nikolai	Rakvere	Luuga Reaalkool	X		L
PIIR Rudolf	Elistvere	Tartu Linnakool	X		L
PILV August	Loosi	Võru Linnakool	X		L
PINDING Siegfried	Tartu	Tallinna Aleksandri Gümnaasium		X	L
PINKA Friedrich	Kärstna	Valga Reaalkool	X		L
PINKA Herbert	Rõngu	Tartu Eragümnaasium			L
PINT Valter-Adolf	Abja	Tartu ülikool	X		L
PIPERAL Mihkel	Velise	Tallinna Linnakool; õpetajate kursused			
PITKA Johan	Võhmuta	Käsmu ja Paldiski Merekoolid		X	L
PLADO Peeter	Koiola	Tartu Kommertskool	X		L
PLAKK Friedrich	Timo	Kooliõpetajate kursused Valgas	X		L
PLAKS Oskar	Saadjärve	Tartu Õpetajate Seminar	X		L
PLOOMIPUU Hugo	Saru	Valga Linnakool	X		L
PODRÄTSIK Karl	Kavilda	Varssavi Kadetikorpus	X		Õ
POLONSKI Nikolai	Hersoni kub.	Odessa Vaimulik Seminar		X	Õ
POOPUU Johannes	Saaremaa	Kuressaare Linnakool	X		Õ
PORI Anton	Viljandi	Viljandi Linnakool	X		L
POTTER Richard	Sõmerpalu	Võru Linnakool	X		L
PREI Jakob	Ontika	Tartu Õpetajate Seminar		X	L
PREIS August	Kudina	Eksam Vitebski Gümnaasiumi juures	X		L
PREISBERG Karl-Eduard	Paldiski	Tallinna Nikolai Gümnaasium	X		L
PROTIN Fjodor	Kastre-Võnnu	Tartu Õpetajate Seminar (ei lõpetanud)	X		Õ
PULK Aleksander	Tartu	Kodune haridus	X		L
PURGA Johan	Tarvastu	Viljandi Kommertskool	X		L
PUSKAR Johan	Kabala	Eesti Aleksandrikool	X		L
PUSKAR Viktor	Viljandi	Kodune haridus			L
PUUSEPP Oskar	Kavastu	Linnakool	X		L
PÕDDER Ernst	Tartu	Tartu Linnakool		X	L
PÄRNITS Juhan	Suure-Kõpu	Eksam Tallinna Reaalkooli juures	X		L
PÄÄREN Aleksander	Vorbuse	1. järgu haridus	X		L
PÜTT Mihkel	Tori	Pärnu Linnakool	X		L
RAAG Algus	Kärgula	Peterburi Polütehnikum	X		L
RAAG Artur	Raadi	Tartu ülikooli matemaatika-teaduskond	X		L
RASUMOV Georg	Liepaja	Pihkva Kadetikorpus		X	Õ
RATASSEPP Jüri	Lehtse	Narva Linnakool	X		L
RATTISTE August	Audru	Pärnu Gümnaasium; Peterburi Polütehnikum	X		L

A	B	C	D	E	F
RAUD Johan	Pöögli	Tallinna Reaalkool; Mannheimi kommertskool	X		L
RAUDSEPP Aleksander	Aru	Tartu Ülikool		X	L
RAUDSEPP Hans	V-Tänas-silma	Tartu Reaalkool	X		L
RAUDSEPP Jaan	Vana-Võidu		X		L
RAUDSEPP Rudolf	Rapla	Tallinna Aleksandri Gümnaasium	X		L
RAUDVERE Oskar-Aleksander	Tallinn	Tallinna Nikolai Gümnaasium; Tallinna Reaalkool		X	L
RAUS Paul	Vaivara	Rakevere Linnakooli juures õpetaja eksam	X		L
REBANE Hans	Uue-Põltsamaa	Hugo Treffneri Gümnaasium		X	L
REEK Nikolai	Uuemõisa	Tallinna Linnakool		X	Õ
REHE Artur	Audru	Pärnu Linnakool, 6. klassi eksam Peterburis	X		L
REICHENBACH Alfred	Uuemõisa	Tartu Ülikool	X		L
REIMANN Rudolf	Võtikvere	Tartu Reaalkooli 4 klassi		X	L
REINBERG Richard	Kuremaa	Peterburi Gümnaasiumis 6 klassi		X	L
REINGLAS Johannes	Veinjärve	Tartu Gümnaasium, Tartu ülikool	X		L
REINTHAL Eduard	Narva	2. järgu haridus	X		L
REINTHAL Madis	Vigala	Pärnu Linnakool; Haapsalus õpetajate kursused	X		L
REINVALDT Edvin	Tallinn	Riia Polütehnikum; Tartu Ülikool	X		L
REINVALDT Ivar	Haapsalu	Tallinna Reaalkool			L
REISBERG Artur	Iisaku	Eksam Mereväe Kadetikorpuse juures	X		L
REISSAR Henry					
REITEL Konstantin	Narva	Lõpetas Narva Gümnaasiumi	X		L
REITEL Rafael	Eestimaa kub.	Tallinna Reaalkool	X		L
REITKAM Eduard	Võru kreis				
REMMEL Johannes	Peetri	Gatšina Õpetajate Seminar	X		L
REMMEL John	Rakvere	Riia Polütehnikum	X		L
REMMEL Roman	Rakvere	Tallinna Reaalkool	X		L
RIIBERG Voldemar	Haapsalu	Haapsalu Linnakool			L
RIIGOV Karl	Uue-Antsla	Võru Linnakool	X		L
RIIS Jaan	Mustjala	Kuressaare Linnakool; Paldiski Merekool		X	L
RIIS Juhan	Tori	Kihelkonnakool			
RIISIKAMP Karl	Harjumaa	Tallinna Reaalkool; Riia Polütehnikum		X	L
RIISMANN Karl	Viljandi kreis				X
RIIVES Rudolf	Vana-Kuuste	Tartu Linnakool, õhtukool Tallinnas	X		L

A	B	C	D	E	F
RIKAS Friedrich	Pindi	Poltaava Maamõõdukool	X		L
RINK Jaan	Uue-Kariste	Kodune haridus		**X**	L
RITSO Jaan	Holstre	Vjazma Gümnaasium; Moskva Põllutöö Akadeemia		X	L
RITT Leonhard	Tartu kreis				
ROKK Rudolf	Vigala	Pärnu Linnakool	X		L
ROOS August	Vaivara	Peterburi 3. Gümnaasiumis 5 klassi	X		L
ROOTS Mihkel	Uue-Võidu	Peterburi Õpetajate Instituut	X		L
ROOTS Peeter	Kuigatsi	Eksam Gatšina Reaalkooli juures	X		L
ROSALK Aleksander	Adavere	Bakuu Reaalkool	X		Õ
ROSE August	Imavere	Tallinna Reaalkool	X		L
ROSE Felix	Aidu	Riia Polütehnikum	X		L
ROSENBLADT Peeter	Kilingi	Tartu Õpetajate Seminar	X		L
ROSKA Johannes	Joala	Narva Gümnaasium	X		L
ROSSLÄNDER Herman	Härjanurme	Tartu Linnakool	X		L
ROTBERG Tõnis	Viljandi	Peterburi Käsitöö Seltsi Kool		X	L
ROTH (ROOD) Artur	Jamburg	Tallinna Raudtee Tehnika Kool	X		L
ROTSCHILD Kondrad	Peterburi kub.	Tallinna Linnakool,; eksam Kadetikorpuse juures		**X**	L
RUNGI Ernst	Vana-Vändra	Tartu Õpetajate Seminar		X	L
RÄTSEP Erich	Aru	2. järgu haridus	X		L
SAAL Elmar	Tori	Pärnu Gümnaasium	X		L
SAAR Jaan	Kõo	Paide Linnakool; õpetajate kur-sused		X	L
SAAR Johannes	Taheva	Valga Linnakool	X		L
SAAR Juhan					
SAAR Mihkel	Märjamaa	Viiburi Reaalkoolis 6 klassi		X	L
SAAR Eduard	Loosi	Jekaterinoslavi Mäeinstituut	X		L
SAAREMA Oskar	Vara	Tartu Linnakool	X		L
SAAREOKS Hans	Uue-Kariste	Viljandi Linnakool		X	L
SAAREPERA Mart	Puiatu	Pärnu Gümnaasium	X		L
SABBE Rudolf	Pindi	Võru Linnakool	X		L
SABERG Richard	Läänemaa	Reaalkool	X		L
SABELIN Boris					Õ
SABOLOTNÕI Reinhold	Iisaku	Oldenburgi Printsi Reaalkool Peterburis; ? polütehnikum			L
SACHSENDAL Herbert	Tartu	Tallinna Reaalkooli 6 klassi		X	L
SAKKEUS Aleksander	Väätsa	Tallinna Kommertskool	X		L
von SALZA Hermann	Haapsalu	Tallinna Aleksandri Gümnaasium; Peterburi Keiserlik Lütseum	X		L
SARAPUU August	Mõniste	Õpetaja eksam; Peterburi Maamõõdukool		X	L

A	B	C	D	E	F
SARMO Voldemar	Keila	Peterburi Gümnaasium; Moskva Ülikool	X		L
SARNITS Edgar	Võru linn	Võru Linnakool, 1. järgu vabatahtliku eksam	X		L
SAU Johannes	Vana-Koiola	Odessa Gümnaasium (eksternina)	X		L
SAULEP Eduard	Kehra	Tallinna Ministeeriumikool	X		L
SAUSELG Artur	Käina	Rakvere Linnakool	X		L
SCHERVEL Aleksander	Albu	Pihkva Maamõõdukool; Harkovi Tehnoloogia Instituut	X		L
SCHIFFER Elmar	Paide	Peterburi Anna Reaalkool	X		L
SCHILLER Rudolf	Haapsalu	Linnakool; tehnikakool		X	L
SCHMIDT Benno	Valga	Riia Polütehnikum	X		L
SCHMIDT Johann	Kaarepere	kooliõpetaja	X		L
SCHMIDT Johan	Luke	kodune	X		L
SCHMIDT Rudolf	Mäo	Paide Linnakool	X		L
SCHÄFER Aleksander	Paide	kodune		**X**	L
SEIDELBACH Leopold	Tallinn	Vilnos eksam?		X	L
SEIMANN Aleksander	Tõstamaa	Pärnu Linnakool		X	Õ
SELTER Joosep	Veinjärve	Rakvere Linnakool; Peterburi Polütehnikum	X		L
SEMISKAR Julius	Aakre	Riia Polütehnikum	X		L
SEMPER Johannes	Kurna	Tartu Kommertskool	X		L
SENDER Ernst	Hummuli	Tartu Aleksandri Gümnaasium	X		L
SEPLING Boris	Saulepi	Tallinna Reaalkool	X		L
SEPP Aleksander	Pihtla	Kuressaare Linnakool; õpetajate kursused	X		L
SEPP Gustav	Pihtla	Kuressaare Linnakool	X		L
SEPPING Alfred	Viljandi kreis				L
SIBUL Heinrich	Krootuse	Tartu Linnakool	X		L
SIIMANN August	Rõngu	Tartu Kommertskool	X		L
SILBERMAN Voldemar	Paide	Paide Linnakool; Gümnaasiumi 7 klassi	X		L
SILD Axel	Tartu	2. järgu haridus	X		L
SIMMO Anton	Tori	Hugo Treffneri Gümnaasium; Tartu Ülikool	X		L
SIMON Aleksander	Põltsamaa	Viljandi Linnakool		X	L
SIMSON Artur	Vormsi	Haapsalu Linnakool	X		L
SINKA Arnold	Kaisma	Tallinna Aleksandri Gümnaasium	X		L
SMIRONIN Emil	Tallinn	Tallinna Aleksandri Gümnaasium	X		L
SOANS Karl	Tallinn	Tallinna Reaalkool	X		L
SOKOLOV Anatoli	Eestimaa kub?	Peterburi Ülikool	X		L
SOLBA Friedrich	Toropets	Toropetsi Reaalkool; Peterburi Mäeinstituut		X	L

A	B	C	D	E	F
SONGI Voldemar	Räpina	Peterburi Kommertskool	X		L
SOO Karl-Mihkel	Urvaste	Tartus Kommertskool; eksam Peterburis	X		L
SOODLA Johannes	Kudina	Tallinna Linnakool; Õpetaja eksam Riias	X		L
SOOTS Jaan	Helme	Õpetajate seminaris 2 klassi	X		L
STAHL Johan	Vana-Põltsamaa	Paide Linnakool; Hugo Treffneri Gümnaasium		X	L
STEINBERG August	Massu	Tallinna Linnakool	X		L
STEINMANN Nikolai	Vaivara	Rakvere Õpetajate Seminar	X		L
STERN Karl	Andja	Rakvere Linnakool; Narva Merekool	X		L
STERNBECK Otto	Albu	Tallinna Gümnaasium	X		L
STOCKEBY Herman	Veinjärve	Tallinna Reaalkool	X		L
STOLZEN Artur	Narva	Narva Gümnaasium		X	L
STRAUSS Adolf	Rakvere	Rakvere Linnakool	X		L
STÜMPER Rein	Käru	Õpetajate instituut	X		L
SUSI Edgar	Tallinn	Tallinna Linnakool	X		L
SÄREV Oskar	Heimtali	Tallinna Nikolai Gümnaasium	X		L
SÜTT Richard	Kavilda	Tarru Linnakool	X		L
TAFT Oskar	Raikküla	Tallinna Nikolai Gümnaasium	X		L
TAKEL Aleksander	Pöögle	Viljandi Linnakool	X		L
TALLO Karl	Taali	Pärnu Gümnaasium		**X**	L
TALTS Aleksander	Kilingi	Tartu Reaalkool		X	L
TALTS Karl	Laiksaare	Õpetaja eksam Haapsalus		X	Õ
TAMM Artur	Narva	Narva Gümnaasium; Peterburi Ülikool	X		L
TAMM Hendrik	Telliste	Helsingi Põllutöökool		X	L
TAMM Johannes	Kudina	Pihkva Maamõõdukool			
TAMM Karl	Lehtse	Tallinna Kommertskool			X
TAMM Märt	Kurista	Hugo Treffneri Gümnaasiumi 6 klassi	X		L
TAMMAN Aksel	Tori	Pärnu Gümnaasium			L
TAMMAN Mihkel	Tori	Miitavi Linnakool	X		L
TAMMEKAND Karl	Salla	Tartu Linnakool	X		L
TANN Karl	Liivimaa kub.	Võru Linnakool	X		L
TANNEBAUM Felix	Krimm	Pärnu Linnakool; Riia Polütehnikum	X		L
TARIK Rudolf	Valgjärve	Kommertskool (ei lõpetanud)	X		L
TARTLAND Mihkel	Pähklimäe mõis Narva lähedal	Narva Gümnaasium; Darmstadti Tehnika Ülikool	X		L
TASSO August	Kuremaa	Kaarma Õpetajate Seminar		X	L
TAUTS Hans	Tarvastu	Tarvastu Kihelkonnakool			
TEDDER Hugo-Aleksander	Lustivere	Saksamaal põllutöö instituudis 2 kursust	X		L

A	B	C	D	E	F
TEDER Johannes	Tsooru	Valga Linnakool	X		L
TEETSOV Ernst	Uue-Vändra	Ruhja Kommertskool	X		L
TEETSOV Viktor	Pöögli	Pärnu Gümnaasium	X		L
TEETSOV Voldemar	Uue-Vändra	Vitebski Gümnaasium			L
TENNO Artur	Tartu kreis	Tartu Reaalkool	?		L
TEPPICH Johannes	Vaivara	Oldenburgi Printsi Reaalkool Peterburis		X	L
TERRAS Martin	Põltsmaa	Eesti Aleksandrikool; Hugo Treffneri Gümnaasium		X	L
TESLON Edgar-Paul	Tallinn	Tallina Reaalkool	X		L
THALHEIM Valter	Tallinn	Tallinna Aleksandri Gümnaasium; Varssavi Polütehnikum	X		L
TIEF Otto	Rapla	Peterburi Ülikool	X		L
TIIMANN Karl	Kurista	Tartu Reaalkool	X		L
TIITSO Karl	Tartu	Tartu Reaalkool	X		L
TIKK Aleksander	Kokora	Tartu Aleksandri Gümnaasium; Tartu Ülikool	X		L
TIKKAR Hugo					L
TILGER Aleksander	Võru	Tartu Reaalkool; Riia Polütehnikumis üks aasta	X		L
TILTINS-LAZA-REVITŠ August	Kovno kubermang	Peterburis	X		L
TIMPMAN Ado	Hummuli	Riia Polütehnikum	X		L
TISCH Artur					
TISS Arnold	Kabala	Viljandi Linnakool; õpetajate kursused	X		L
TISS Paul-Osvald	Kabala	Viljandi Linnakool; õpetaja eksam Paides		X	L
TOMANDER August	Anija	Tallinna Linnakool	X		L
TOMASSON Peeter	Meeri	2. järgu vabatahtliku eksam		X	L
TOMBAK Rein	Paide kreis	Tallinna Linnakool; Proskurovi Reaalkool	X		L
TOMBERG Richard	Salla	Rakvere Õpetajate Seminar			L
TOMBERG Rudolf	Laiuse	Peterburi 2. Reaalkool	X		L
TOMINGAS Andreas	Tori	Hugo Treffneri Gümnaasium; ? Gümnaasium	X		L
TOMINGAS August	Võlla	Viljandi Linnakool	X		L
TOMSON Hans	Tuhalaane	Viljandi Linnakool	X		L
TOMSON Jaan	Taali	Volmari Õpetajate Seminar			
TOMSON Karl-August	Tartu	kodune	X		L
TOMSON Kristjan	Tõstamaa	Pärnu Linnakool	X		L
TOMSON Paul	Alliku	Paide Linnakool; Tallinna Raudteekool	X		L
TOOMS Johan		Nikolai Kadetikorpus			
TOOTS Jaan	Laiksaare	Eksam Irkutski Reaalkooli juures		X	L

A	B	C	D	E	F
TRAKSMAN August	Vihula	Tartu Õpetajate Seminar	X		L
TREILMANN Harry	Tudulinna	Mustvee Linnakool		X	L
TREIMUTH Rodion	Liivimaa kub.	Vaimulik seminar	X		Õ
TRIIK Paul	Tallinn	Tallinna Nikolai Gümnaasium	X		L
TROITSKI Konstantin	Feodossia	Oldenburgi Printsi Reaalkooli Peterburis			Õ
TROSSI Werner	Paide	Paide Linnakool	X		L
TŠUHNOV Mihhail	Tartu	Tartu Linnakool	X		Õ
TUISK Mart	Tori	Pärnu Linnakool	X		L
TUKSAM Hans	Vana-Suis-lepa	Tartu Ülikool	X		L
TUTTELBERG Leo	Tallinn	Tallinna Reaalkool; Peterburi Polütehnikum	X		L
TÕLLASSON Jaan	Tarvastu	2. järgu vabatahtliku eksam	X		L
TÕNISHOF August	Tallinn	Tallinna Reaalkooli 6 klassi	X		L
TÕNISSON Aleksander	Härjanurme	Eesti Aleksandrilool	X		L
TÕNISSON Jaan	Viljandi	Pensa Maamõõdukool	X		L
TÕNSON Leopold	Paldiski	St. Galleni Kommertskool Šveitsis		X	L
TÄHT Reinhold-Karl	Massu	Pärnu Gümnaasium	X		L
UDER August	Liivimaa kub.	Võru Linnakool		X	L
UEGEINAM Voldemar	Võhmuta	Hugo Treffneri Gümnaasium; Peterburi Gümnaasium	X		L
UHLBERG Ernst	Tallinn	Kommertskool		X	L
UIN Johan	Liivimaa kub.	Hugo Treffneri Gümnaasium; Tartu Ülikool	X		L
UNGERSON Jüri	Puhja				
UNIVER Peeter	Abja	Pihkva Õpetajate Seminar	X		Õ
UNT Jaan	Löve	Tallinna Kommertskool		X	L
UNT Johan	Tarvastu	Viljandi Linnakool; Gümnaasiumi 6 klassi		X	L
UNT Mart	Avinurme	Lõpetas 1914 Peterburi 12. Gümnaasiumi		X	L
URITAM Richard	Pärnu	Pärnu Gümnaasium; Moskva Ülikool		X	L
URM Elmar-Artur	Päidla	Tartu Reaalkool; õpetajate kursused	X		X
URVA					
USIN Jaan	Kihelkonna	Liibavi Merekool		X	L
UUK Rudolf	Narva	Narva Gümnaasium		X	L
UUS Artur	Kuremaa	Tartu Reaalkool	X		L
UUSKAM Johannes	Eestimaa kub.	Tallinna Linnakool; eksam Peterburis kadetikorpuse juures	X		L
VAABEL Oskar	Helme	Hugo Treffneri Gümnaasium			L
VADDI Hugo	Kambja	Tartu Linnakool		X	L

A	B	C	D	E	F
VAGA Alfred	Rapla	2. järgu vabatahtliku eksam Tallinnas	X		L
VAGA Peeter	Narva	Kaasani Tehnikakool	X		L
VAGA Villem	Viljandi	Tartu Reaalkool	X		X
VAHER Georg	Saadjärve	Tartu Õpetajate Seminar		X	L
VAHER Karl	Uuemõisa	Valga Õpetajate Seminar	X		L
VAHER Andres	Tartu	Tartu Aleksandri Gümnaasium; Tartu Ülikool	X		L
VAHTRAMÄE Heinrich	Olustvere	Moskva Ülikool		X	L
VAHRTIK Maurus	Tallinn	Hugo Treffneri Gümnaasium; Tartu ülikool		X	L
VAIGO Johan	Tarvastu	2. järgu vabatahtliku eksam Taškendis	X		L
VANATOA Jüri	Tõstamaa	Nežini Instituut	X		Õ
VANAUS Hans	Valga Linnakool	2. järgu vabatahtliku eksam Vitebskis		X	L
VARES Herman	Tarvastu	Tartu Linnakool	X		L
VARMA Aleksander	Kõnnu	Käsmu ja Narva Merekoolid		X	L
VARVAS Aleksander	Kogula	Kuressaare Linnakool ja õpetajate kursused	X		L
VASK August	Alliku	Paide Linnakool	X		L
VASKA Jakob	Rägavere	Kostroma Maamõõdukool	X		L
VASSIL Paul-Eugen	Leevi	Tartu Õpetajate Seminar	X		L
VEIDENBACH Rudolf	Salla	Eksam Peterburis	X		L
VEIDERMANN Aleksander	Koluvere	Peterburi Ülikooli füüsika-matemaatika teaduskond		X	L
VEIDERMANN Juhan	Eestimaa kub.	Peterburi Tehnika Ülikool	X		L
WEIGELIN Georg	Kuressaare	Kadetikorpus Orenburgis		X	L
VEINBERG Elmar	Viljandi	Hugo Treffneri Gümnaasium	X		L
VEINBERG Valter	Viljandi				
VELLMANN Felix	Tallinn	Linnakool	X		L
VENDE Jakob	Esna	Paide Linnakool ja õpetajate kursused	X		L
VENTSEL Tõnis	Tori	Rakvere Õpetajate Seminar	X		L
VESTEL Georg	Saadjärve	Tartu Reaalkool; Riia Polü-tehnikum		X	L
WETZER Martin	Saksamaa	Helsingi Ülikool			L
VICHMANN Ferdinand	Tartu linn	Tartu Gümnaasium; Riia Merekool		X	L
VIIDAK Valter	Tallinn	Tallinna Kommertskool	X		L
VIILIP Artur	Imavere	Paide Linnakool	X		L
VILIPUS Helmut	Kõnnu	Tallinna Nikolai Gümnaasium	X		L
VILLEMI Paul	Moisekatsi	Räpina kõrgem algkool	X		L

A	B	C	D	E	F
VILMANN Eduard-Richard	Elistvere	Tartu ülikool	X		L
VILLO Hugo-Johannes	Küti	Rakvere Linnakool	X		L
VILLUP August	Narva	Tallinna Aleksandri Gümnaasium	X		L
VILMANSEN Ernst	Liigvalla	Eksam Irkutski Gümnaasiumi juures		X	L
VIRRO August	Rasina	Tartu Kommertskool	X		L
VITAS Bruno	Albu	Tallinna Kommertskool		X	L
VOKK Oskar	Jõgisoo	Tallinna Linnakool; keskkooli kursused		X	L
VOLT Eduard	Vana-Põltsamaa	Eksam Tiflisi 2. Gümnaasiumi juures		X	L
VREEMANN Friedrich	Lasva	Võru Linnakool	X		L
VUNK Aleksander	Pärnu	Pärnu Linnakool; Heinaste Merekool			L
VÕRK Hans	Tapa	Tallinna Aleksandri Gümnaasium; Peterburi Polütehnikum	X		L
ÕMBLUS Jaan	Tarvastu	Linnakool	X		L
ÕUNAP Märt	Puiatu	Staraja Russa Reaalkool	X		L
ÕUNAPUU Anton	Vana-Vändra	Helsingi Ülikool			
ZIMMERMANN Georg	Vaimastvere	Tartu Kommertskool			
ZIMMERMANN Karl	Liivimaa kub.	Tartu Gümnaasium; Tartu ülikool	X		L
ZOLK Karl	Rõngu	Tartu Ülikool	X		L
ZUPSMANN Voldemar	Pihkva	Tartu Kommertskool	X		L

LISA nr. 6. Rahvaväe 1. diviisi ohvitseride ja sõdurite arv 5.12.1918

väeosa	ohvitserid	sõdurid ja allohvitserid
1. jalaväepolk	80	45
2. jalaväepolk	81	558
3. jalaväepolk	56	163
4. jalaväepolk	?	?
5. jalaväepolk	47	379
6. jalaväepolk	48	376
suurtükipolk	25	153
ratsapolk	30	401
inseneripataljon	33	160
kokku	400 (ilma 4. polguta)	2235 (ilma 4. polguta)

Allikas: ERA 496-4-561, l. 9.

LISA nr. 7. Ohvitseride arv lahingüksustes 15.04.1919

Väeosa nimetus	kinnitatud koosseis	nimekirjas	kohal
1. jalaväe polk	75	77	53
2. jalaväe polk	75	84	62
3. jalaväe polk	75	70	64
4. jalaväe polk	75	95	63
5. jalaväe polk	75	114	89
6. jalaväe polk	75	81	70
7. jalaväe polk	75	43	43
1. suurtükiväe polk	35	16	12/2[689]
2. suurtükiväe polk	35	22	19
1. ratsapolk	34	27	24
2. ratsapolk	34	16	16
LRSR 1	29	27	12
LRSR 2	29	24	15
LRSR 3	29	19	10
LRSR 4	29	13	10
LRSR 5	29	3	3
KRSR 1	15	4	4
KRSR 2	15	11	11
KRSR 3	15	6	6
KRSR 4	15	5	5
Kuperjanovi partisanide pataljon	26	18	8
Balti pataljon	26	40	33
1. Tallinna kaitsepataljon	26	25	15
2. Tallinna kaitsepataljon	26	9	8
Viljandi kaitsepataljon	26	18	15
Tartu kaitsepataljon	26	10	6
Pärnu kaitsepataljon	26	23	21
Peipsi rannakaitsepataljon	26	12	12
kokku	1001	1012	709/2

Allikas: ERA 497-1-1, l. 12.

[689] Kaldkriipsuga on tähistatud komandeeritud ohvitserid

LISA nr. 8. Ohvitseride arv lahingüksustes 15–16.12.1919

A – staabiohvitserid
B – vanemad ohvitserid

Väeosa nimetus	Kinnitatud koosseis		nimekirjas		Kohal	
	A	B	A	B	A	B
1. jalaväepolk	5	76	–	70	–	63
2. jalaväepolk	1	80	1	66/7	1	49
3. jalaväepolk	5	76	1	57	1	47
4. jalaväepolk	5	76	2	65	2	52
5. jalaväepolk	5	81	1	69	1	51
6. jalaväepolk	–	81	–	64	–	44
7. jalaväepolk	5	76	1	55/3	1	46/3
8. jalaväepolk	–	81	–	49	–	45
9. jalaväepolk	5	76	2	54/9	2	47/5
1. suurtükiväepolk	1	26	–	25/2	–	25
2. suurtükiväepolk	1	32/4	1	28	1	27/4
3. suurtükiväepolk	1	14	1	14	1	9
1. kindluse raskesuurtükiväe divisjon	1	23	–	27	–	24
2. kindluse raskesuurtükiväe divisjon	–	23	–	23	–	23
LRSR “Kapten Irv”	1	33	1	23	1	14
LRSR 2	1	32	–	20/3	–	19/2
LRSR 3	1	32	1	16/8	–	13/6
LRSR 4	1	33	–	16	–	12
LRSR 5	1	32	–	19	–	17
LRSR 6	1	33	–	17	–	9/4
Kitsarööpalised soomusrongid	–	75	–	37	–	35
Soomusrongide diviisi tagavarapataljon	–	53	–	39/9	–	32/3
Soomusautode kolonn	–	23	–	12	–	12
Scouts polk	5	57	1	13	1	12
Kuperjanovi partisanide polk	–	26	–	24	–	22
Kalevlaste Maleva	1	33	–	29	–	24
Sakala partisanide polk	–	26	–	18	–	18
1. piiriküti pataljon	–	26	–	15	–	14
Tartu kooliõpilaste pataljon	1	24	1	14	1	13
Inseneripataljon	–	34	–	28	–	25
Lennuväe rood	1	53	–	19	–	12
Sädetelegraafi rood	–	19	–	14	–	11
1. ratsaväepolk			1	23/5	1	18/5
2. ratsaväepolk	2	32	1	27	1	20
Merejõudude juhatajale alluvad üksused			3	179	3	175
kokku	51	1444/4	19	1314	18	1111

LISA nr. 9. 4. jalaväepolgu koosseisu tabel 22.12.1918–15.04.1919

Aeg	ohvit-serid	arstid	Kaitseväe amet-nikud	Sõdurid (rivis)	sõdurid (rivitud)	Kokku	Ohvitserid (%)
22.12.1918	71	4	5	218	82	380	18,7
1.01.1919	77	2	5	194	144	422	18,2
15.01.1919	68	2	5	253	153	481	14,1
1.02.1919	60	2	4	534	189	789	7,6
15.02.1919	72	3	6	1361	262	1740	4,1
1.03.1919	59	3	6	1339	298	1705	3,5
15.03.1919	67	3	6	1366	368	1810	3,7
1.04.1919	68	2	6	1638	417	2131	3,1
15.04.1919	67	3	6	1630	420	2136	3,2

Allikas: ERA 544-1-3, l. 178.

LISA nr. 10. Diviiside ülemad ja diviiside staabiülemad Vabadussõjas

Viru rinne	Rinde ülem	**Aleksander Tõnisson**[690]	29.12.1919 kuni Vabadussõja lõpuni
	Staabiülem	**Nikolai Reek**	31.12.1919 kuni Vabadussõja lõpuni
Lõunarinne	Rinde ülem	**Martin Wetzer**	25.01.1919 – 5.03.1919
	Rinde ülem	**Viktor Puskar**	5.03.1919 – 5.04.1919
	Staabiülem	**Viktor Mutt**	27.01.1919 – 5.04.1919
	Rinde ülema abi	**Viktor Puskar**	19.02.1919 – 5.03.1919
1. jalaväediviis	Diviisi ülem	**Aleksander Tõnisson**	21.11.1918 – 29.12.1919
	Staabiülem	**Jaan Rink**	21.11.1918 – 24.02.1919
	Staabiülem	**Nikolai Reek**	20.02.1919 – 1.04.1919
	Staabiülem	Konrad Rotschild	1.04.1919 – 15.05.1919
	Staabiülem	**Viktor Liivak**	15.05.1919 kuni Vabadussõja lõpuni
	Diviisi ülema abi	**Johan Unt**	1.04.1919 – 24.10.1919
	Diviisi ülema abi	**Otto Heinze**	24.10.1919 kuni Vabadussõja lõpuni
2. jalaväediviis	Diviisi ülema k.t.	**Viktor Puskar**	25.12.1918 – 19.02.1919
	Diviisi ülem	**Viktor Puskar**	19.02.1919 kuni Vabadussõja lõpuni
	Staabiülema k.t.	Konrad Rotschild	24.12.1918 – 23.02.1919
	Staabiülem	**Viktor Mutt**	23.02.1919 kuni Vabadussõja lõpuni
	Diviisi ülema abi	**Eduard Kubbo**	3.04.1919 kuni Vabadussõja lõpuni
	Diviisi ülema abi	**Siegfried Pinding**	3.04.1919 kuni Vabadussõja lõpuni
3. jalaväediviis	Diviisi ülem	**Ernst Põdder**	1.04.1919 kuni Vabadussõja lõpuni
	Staabiülem	**Nikolai Reek**	1.04.1919 – 31.12.1919
	Diviisi ülema abi	Peeter Kann	20.04.1919 – 8.12.1919
Soomusrongide Diviis	Diviisi ülem	Karl Parts	20.02.1919 kuni Vabadussõja lõpuni
	Staabiülem	Johannes Poopuu	29.02.1919 kuni Vabadussõja lõpuni
	Diviisi ülema abi	Albert Peters	10.02.1919 – 20.03.1919
	Diviisi ülema abi	Arnold Hinnom	1.05.1919 – 22.08.1919
	Ülema abi k.t.	Arnold Hinnom	22.08.1919 kuni Vabadussõja lõpuni

[690] Siin ja edasipidi on boldis tähistatud kaadriohvitserid

LISA nr. 11. Diviisiülemate ja staabiülemate vanus

Nimi	Sünniaasta/ vanus 1919	Ohvitseriks ülendatud	Vanus ohvitseri kutses (aastad)
Heinze Otto	1877 / 47	1901	18
Hinnom Arnold	1896 / 23	1915	4
Irv Anton	1886 / 33	1915	4
Kann Peeter	1883 / 36	1913	6 (4) reservlipnik
Kubbo Eduard	1887 / 32	1908	11
Liivak Viktor	1890 / 29	1912	7
Mutt Viktor	1886 / 33	1908	11
Parts Karl	1883 / 36	1915	4
Peters Albert	1893 / 26	1915	4
Pinding Siegfried	1877 / 42	1897	22
Poopuu Johannes	1886 / 33	1915	4
Puskar Viktor	1889 / 30	1911	8
Põdder Ernst	1879 / 40	1900	19
Reek Nikolai	1890 / 29	1910	9
Rink Jaan	1884 / 35	1906	13
Rotschild Kondrad	1892 / 27	1916	3
Tõnisson Aleksander	1875 / 44	1899	20
Unt Johan	1876 / 43	1901	18
Wetzer Martin	1868 / 51	1899	20

LISA nr. 12. Jalaväepolkude ja üksikpataljonide ülemad Vabadussõjas

1. jalaväepolk	21.11.1918– 24.10.1919 24.10.1919–1920	polkovnik alamkapten	**Otto HEINZE** **Aleksander PULK**
2. jalaväepolk	21.11.1918– 10.02.1919 10.02–22.12.1919	polkovnik alamkapten	**Johan UNT** Hans KURVITS
3. jalaväepolk	21.11.1918– 27.02.1919 (27.02–12.03.1919) 12.03.1919–1920	alampolkovnik alamkapten alampolkovnik	**Eduard KUBBO** (Johan SCHMIDT) Eduard KUBBO
4. jalaväepolk	21.11.1918–1.12.1919 1.12.1919–1.01.1920	alampolkovnik alamkapten	**Aleksander SEIMAN** Jakob VENDE
5. jalaväepolk	21.11.1918– 20.02.1919 10.03–27.06.1919 1.07.1919–1920	kindralstaabi kapten polkovnik alamkapten	**Nikolai REEK** **Siegfried PINDING** Johan SCHMIDT
6. jalaväepolk	29.11.1918– 28.04.1919 26.04–31.12.1919	alampolkovnik kapten	**Johan PUSKAR** **Karl TALLO**
Järva kaitsepataljon; 7. jalaväepolk	30.01–17.03.1919 16.07–1.10.1919 1.10.1919–1920	leitnant kapten alampolkovnik	Konstantin KANEP **Johannes ANDERSON** **Paul KUNNUS**
1.Tallinna kaitsepataljon; 8. jalaväepolk	29.12.1918–1.05.1919 1.05.1919–31.12.1920	kapten kapten	Otto STERNBECK Otto STERNBECK
9. jalaväepolk	12.05.1919–1920	alamkapten	Johan SCHMIDT
Viljandi kaitsepataljon; Sakala partisanid	25.01–4.05.1919 4.05–21.12.1919	alamkapten alamkapten	Otto OIDERMAN Otto OIDERMAN
Kuperjanovi partisanide pataljon; Kuperjanovi partisanide polk	23.12.1918–2.02.1919 3.02–9.12.1919 9.12.1919–1920	leitnant leitnant leitnant	Julius KUPERJANOV Jaan UNT Jaan UNT (polguülem)
Scout väeosa	17.12.1918– 19.07.1919 1.08–14.11.1919 aj. k.t. 9.12.1919–1920	USA armee kapten kapten alamkapten	Henry REISSAR **Adolf AALBERG** Friedrich PINKA
Kalevlaste Maleva	20.12.1918– 11.12.1919 30.01–5.05.1919 aj. k.t.	lipnik lipnik	Leopold TÕNSON Otto TIEF
Tartu kaitsepataljon	14.01–12.05.1919	alamkapten	Oskar ELLER
Võru kaitsepataljon	1.04–1.09.1919	alamkapten	August SARAPUU
Narva kaitsepataljon	12.04–17.08.1919	alamleitnant	Anton BUDZUS

1. piirikütipataljon	5.11–22.12.1919	alamleitnant	Anton BUDZUS
Peipsi rannakaitse pataljon	3.02–22.09.1919	leitnant	Hans PEDAK
2.Tallinna kaitsepataljon	25.03–1.08.1919	alamkapten	Hugo PLOOMIPUU
1.diviisi reservpataljon	1.01–8.04.1919	polkovnik	**Ernst LIMBERG**
Tallinna reservpataljon	8.04–22.08.1919	polkovnik	**Ernst LIMBERG**
2.diviisi reservpataljon	15.01–25.12.1919	kapten	**Villem MARDER**
3.diviisi reservpataljon	1.04–31.12.1919	alamkapten	**Oskar RAUDVERE**
Vahipataljon	2.03–1.04.1919 4.04–1.08.1919	alamkapten kapten	**Oskar RAUDVERE** **Adolf AALBERG**
Kooliõpilaste pataljon	14.01–29.08.1919	alamleitnant	Ernst LEITHAMMEL

LISA nr. 13. Jalaväepolkude ja üksikpataljonide ülemate vanus

Nimi	Sünniaasta/ vanus 1919	Ohvitseriks ülendatud	Vanus ohvitseri kutses (aastad)
Aalberg Adolf	1874 / 45	1898	21 (sellest sõjavangis 1914–1918)
Anderson Johannes	1889 / 30	1911	8
Budzus Anton	1880 / 39	1916	3
Einbund Karl	1888 / 31	1917	2
Eller Oskar	1886 / 33	1915	4
Heinze Otto	1877 / 47	1901	18
Kanep Konstantin	1893 / 26	1916	3
Kruus Jaan	1884 / 35	1915	4
Kubbo Eduard	1887 / 32	1908	11
Kunnus Paul	1888 / 31	1911	8
Kuperjanov Julius	1894 / 25	1915	4
Kurvits Hans	1887 / 32	1915	4
Leithammel Ernst	1884 / 35	1915	4
Oidermann Otto	1893 / 26	1915	4
Pedak Hans	1893 / 26	1916	3
Pinding Siegfried	1877 / 42	1897	22
Pinka Friedrich	1895 / 24	1916	3
Ploomipuu Hugo	1892 / 27	1915	4
Pulk Aleksander	1886 / 33	1909	10 (sellest sõjavangis 1915–1918)
Puskar Johan	1885 / 34	1908	11
Reek Nikolai	1890 / 29	1910	19
Sarapuu August	1891 / 28	1915	4
Schmidt Johan	1885 / 34	1915	4
Seiman Aleksander	1886 / 33	1907	12
Stahl Johan	1870 / 49	1895	24
Sternbeck Otto	1884 / 35	1915	4
Tallo Karl	1891 / 28	1914	5
Tief Otto	1899 / 20	1917	2
Tomingas Andreas	1893 / 26	1915	4
Tõnson Leopold	1874 / 45	1915	4
Unt Jaan	1894 / 25	1915	4
Unt Johan	1876 / 43	1901	18
Vahtramäe Heinrich	1886 / 33	1912	5 (reservlipnik)[691]
Vende Jakob	1890 / 29	1915	4
Zimmermann Georg	1874 / 45	1915	4

[691] reservlipnikul tuleks arvestada teenistuses oleku aega ehk siis 1914. aastast. Enne I maailmasõda reservlipniku sooritanud arvati pärast seda reservi. Seega tuleks reservlipnike vanust lugeda hetkest, kui nad I maailmasõja puhkedes mobiliseeriti.

LISA nr. 14. Jalaväepolkude ja üksikpataljonide (1. järgu kaitsepataljonide) juhtide teenistuskäik Vene armees

Nimi	Teenistus Vabadussõjas	Polguülem Vene armees	Polgu-ülema abi Vene armees	Muu teenistuskoht Vene armees; teenistuskoht Vabadussõjas enne määramist polgu- või üksikpataljoni ülemaks
AALBERG Adolf	Scouts pataljoni ülem			3. polgu rooduülem
ANDERSON Johannes	7. jalaväe-polgu ülem			146. polgu rooduülem ja kuulipilduja komando ülem; Vabadussõjas pataljoni ülem
BUDZUS Anton	Narva kaitse-pataljoni ülem; 1. piiri-valve pataljoni ülem			? Tuli Rahvaväkke Põhjakorpusest
EINBUND Karl	Tartu vaba-tahtlike patal-joni ülem			Suurtükiväes noorem ohvitser. 1. Eesti suur-tükiväe brigaadis patarei ülem
ELLER Oskar	Tartu kaitse-pataljoni ülem			132. polgu luure-komando ülem
HEINZE Otto	1. jalaväe-polgu ülem	5. Soome kütipolgu ülem; Põhja-korpuses polguülem	5. Soome kütipolgu ülema abi	5. Soome kütipolgu roodu- ja pataljoniülem
KANEP Konstantin	Järvamaa kaitsepataljoni ülem			Reservpolgus roodu noorem ohvitser
KRUUS Jaan	3. jalaväe-polgu ülem			3. Soome kütipolgus roodu- ja pataljoniülem; Vabadussõjas pataljoni-ülem
KUBBO Eduard-Alfred	3. jalaväe-polgu ülem		45. Siberi kütipolgu ülema abi	45. Siberi kütipolgu roodu- ja pataljoniülem
KUNNUS Paul	7. jalaväe-polgu ülem			99. jalaväepolgus pataljoni-ülem?
KUPERJAN OV Julius	Kuperjanovi partisanide pataljoni ülem			5. grenaderipolgus luurekomando ülem
KURVITS Hans	2. jalaväe-polgu ülem			332. polgus rooduülem; 1. Eesti polgus roodu- ja pataljoniülem

Nimi	Teenistus Vabadussõjas	Polguülem Vene armees	Polgu-ülema abi Vene armees	Muu teenistuskoht Vene armees; teenistuskoht Vabadussõjas enne määramist polgu- või üksikpataljoni ülemaks
LEITHAMMEL Ernst	Kooliõpilaste pataljoni ülem			1. Eesti polgus ja tagavara-pataljonis rooduülem
OIDER-MANN Otto	Sakala parti-sanide patal-joni (polgu) ülem			luurekomando ja kuuli-pilduja komando ülem jalaväepolgus
PEDAK Hans	Peipsi ranna-kaitse-patal-joni ülem			leitnant 291. polgus
PINDING Siegfried	5. jalaväe-polgu ülem	471. polgu ülem 1917. (lühikest aega)		10. jalaväepolgus pataljoniülem
PINKA Friedrich	Scoutspataljoni ülem			rooduülem; 2. Eesti polgus rooduülem
PLOOMI-PUU Hugo	Tallinna kaitse-pataljoni ülem			132. polgus rooduülem
PULK Aleksander	1. jalaväe-polgu ülem			jalaväepolgus rooduülem; polguülema abi Vabadus-sõjas
PUSKAR Johan	6. jalaväe-polgu ülem			jalaväepolgus pataljoni-ülem
REEK Nikolai	5. jalaväe-polgu ülem			Muhu väina kindlustatud positsiooni staabiülema k.t.
SARAPUU August	Võru kaitse-pataljoni ülem			131. jalaväepolgu luure-komando ülem ja roodu-ülem
SCHMIDT Johan	9. jalaväe-polgu ülem			Roodu- ja pataljoniülem
SEIMAN Aleksander	4. jalaväe-polgu ülem		1. Eesti polgu ülem abi	19. Turkestani kütipolgu roodu- ja pataljoniülem
STAHL Johan	5. jalaväe-polgu ülem			armeekorpuse vooris
STERNBECK Otto	1. Tallinna kaitsepataljoni ja 8. jalaväe-polgu ülem			266. polgu ajutine luurekomando ülem
TALLO Karl	6. jalaväe-polgu ülem			1. Soome kütipolgu roodu- ja pataljoniülem; diviisi sideülem ja staabi operatiivadjutant

Nimi	Teenistus Vabadussõjas	Polguülem Vene armees	Polgu-ülema abi Vene armees	Muu teenistuskoht Vene armees; teenistuskoht Vabadussõjas enne määramist polgu- või üksikpataljoni ülemaks
TIEF Otto	Kalevi Maleva ülema k.t.			10. pontoonipataljonis nooremohvitser
TOMINGAS Andres	Pärnu kaitsepataljoni ülem			301. polgu rooduülem 747. polgu ratsa-luurajate komando ülem
TÕNSON Leopold	Kalevi Maleva ülem			Kuulipilduja komando ülem
UNT Jaan	Kuperjanovi partisanide pataljoni (polgu) ülem			5. grenaderipolgu roodu-ülem; Eesti tagavarapatal-joni rooduülem; Vabadus-sõjas Kuperjanovi parti-sanide pataljoni rooduülem
UNT Johan	2. jalaväe-polgu ülem	2. Eesti polgu ülem	113. polgu ülema abi	113. polgu roodu- ja pataljoniülem
VAHTRAMÄE Heinrich	7. jalaväe-polgu ülem	4. Eesti polgu aju-tine ülem		14. Siberi kütipolgu rooduülem
VENDE Jakob	4. jalaväe-polgu ülem			1. Taga-Amuuri piirivalve brigaadis roodu-pataljoni-ülem
ZIMMERMANN Georg	Pärnu kaitse-pataljoni üle-ma k.t.			429. jalaväepolgus rooduülem

LISA nr. 15. Jalaväepolkude pataljoniülemate vanus ja varasem teenistuskäik

A – vanus
B – ohvitseri staaž (aastates)
C – pataljoniülem Vene armees
D – rooduülem Vene armees
E – komando ülem Vene armees
F – muu teenistuskoht
G – teenistus rahvusväeosades

Nimi	A	B	C	D	E	F	G
Anderson Johannes	1889 /30	8		X			
Bachmann Hans	1891 / 28	4					X
Bergmann Valter	1894 / 25	5	X	X			
Douglas Leonid	1896 / 23	5	X				
Eller Oskar	1886 /33	4			X		X
Fjodorov Nikolai	?	?	?	?	?	X	
Hindper Edmund	1893 /26	4	X				X
Jaakson Aleksander	1892 / 27	4	X				X
Junkur Jaan	1887 / 32	7[692]		X			
Jürgenson Hugo	1894 / 25	4		X			X
Jürman Egbert	1893 / 26	7[693]	X				X
Kallion Aleksander	1889 / 30	4			X		X
Kanep Konstantin	1893 / 26	3				X	X
Kinger Jaan	1889 / 30	3					
Kivilo Rudolf	1893 / 26	4				X	X
Koch Voldemar	1893 / 26	5					?
Kolts Peeter	1886 / 33	4	X				
Krull Leonhard	1890 / 29	4			X		
Kruus Jaan	1884 / 35	4	X				X
Kunnus Paul	1888 / 31	8	?				
Kuslap Rudolf	1894 / 25	3					X
Laurits Karl	1892 / 27	3	X				
Leiburg Martin	1887 / 32	4		X			X
Leiur Hendrik	1889 / 30	4					
Liibus Eduard	1893 / 26	4	X	X			X
Limberg Werner	1882 / 37	4[694]		X			
Lindemann Rudolf	1895 / 24	2					?
Lõhmus Anton	1885 / 34	4			X		X
Mager Rudolf	1892 / 27	2					X
Masik Kristof	1886 / 33	4		X			
Maurer Herbert	1895 / 24	4				X	X
Munner Jakob	1894 / 24	4		X			X
Mäggi Leo	1891 / 28	4					X

692 1915–1918 sõjavangis
693 reservlipnik 1912. aastast
694 langes 1915. aastal sõjavangi

Nimi	A	B	C	D	E	F	G
Pajusson Oskar	1895 / 24	4					X
Potter Richard	1894 / 25	4					
Preisberg Karl-Eduard	1892 /27	7[695]	X				X
Pulk Aleksander	1886 / 33	10[696]		X			
Raudvere Oskar	1884 / 35	14[697]	X				
Remmel Johan	1885 / 24					X	
Ritso Jaan	1891 / 28	4		X			X
Rokk Rudolf	1894 / 25	3		X			X
Saal Elmar	1888 / 31	4			X		X
Sabbe Rudolf	1894 / 25	4		X			X
Schervel Aleksander	1884 / 35	13[698]					
Schmidt Johan	1885 / 34	5	X				X
Sepling Boris	1882 / 37	4		X			
Soodla Johannes	1897 / 22	3[699]		X			
Steinmann Nikolai	1894 / 25	4			X		X
Stockeby Hermann	1895 / 24	3					
Zupsmann Voldemar	1895 / 24	3					
Tallo Karl	1891 / 28	5		X			
Tannebaum Felix	1893 / 26	4	X				X
Tarik Rudolf	1895/ 24	3					X
Tomingas Andreas	1893 / 26	4					X
Traksmann August	1893 / 26	4			X		X
Treimuth Rodion	1893 / 26	4					
Triik Paul	1896 / 23	4		X			X
Trossi Verner	1890 / 29	4					X
Uhlberg Ernst	1895 / 24	4			X		X
Vares Hermann	1897 /22	3			X		X
Vende Jakob	1890 / 29	4	X				X
Keskmine	28		14	17	9	5	35

[695] reservlipnik 1912. aastast
[696] 1915. jaanuarist kuni 1918 sügiseni sõjavangis
[697] langes 1915. aastal sõjavangi
[698] reservlipnik 1906 aastast
[699] vangis

LISA nr. 16. Vabadussõja juhtide jagunemine sõja- ja lipnikekoolide lõikes

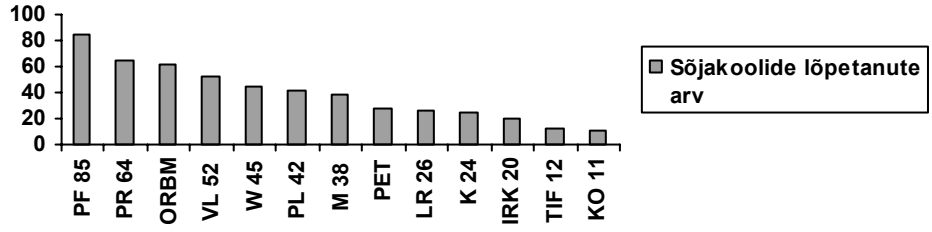

LISA nr. 17. 1. jalaväepolgu juhid Vabadussõjas

Polgu ülem		
Otto Heinze	polkovnik	26.12.1918–23.10.1919
Aleksander Pulk	alamkapten	16.06.–21.06.1919 (ajutine k.t.)
Aleksander Pulk	alamkapten	30.09.–13.10.1919 (ajutine k.t)
Aleksander Pulk	alamkapten	23.10.1919 kuni Vabadussõja lõpuni
Polgu ülema abid (polgu adjutandid)		
Aleksander Pulk	alamkapten	1.03.1919 – 22.10.1919
Oskar Pajusson	alamkapten	23.11.1919 kuni Vabadussõja lõpuni
Polgu adjutandid		
Hans Tuksam	leitnant	21.11.1918 – 4.11.1919
Erik Lambert	leitnant	1.10.1919 – 4.10.1919 (ajutine k.t.)
Erik Lambert	leitnant	19.10.1919 – 23.11.1919 (ajutine k.t.)
Erik Lambert	leitnant	23.11.1919 kuni Vabadussõja lõpuni
1. pataljoni ülem		
Karl Parts	kapten	23.11.1918 – 4.12.1918
Aleksander Pulk	alamkapten	16.02.1919 – 28.12.1919
Oskar Pajusson	alamkapten	1.03.1919 – 22.10.1919
Jaan Kurvits	leitnant	31.08.1919 – 13.10.1919 (ajutine k.t.)
Jaan Kurvits	leitnant	29.10 – 1.11.1919 (ajutine k.t.)
Martin Leiburg	alamkapten	23.10.1919 kuni Vabadussõja lõpuni
2. pataljoni ülem		
Oskar Raudvere	alamkapten	23.11.1918 – 24.12.1918
Oskar Luiga	kapten	17.12.1918 – 23.12.1918 (ajutine k.t.)
Aleksander Schervel	kapten	9.02.1919 – 1. 09. 1919
Martin Leiburg	alamkapten	9.08.1919 – 24.08.1919 (ajutine k.t.)
Martin Leiburg	alamkapten	2.09.1919 – 27.10.1919 (ajutine k.t.)
Rudolf Rokk	alamkapten	28.10. 1919 kuni Vabadussõja lõpuni
3. pataljoni ülem		
Oskar Raudvere	alamkapten	12.12.1918 – 17.12.1918
Oskar Raudvere	alamkapten	24.12.1918 – 8.01.1919
Oskar Raudvere	alamkapten	9.01.1919 – 26.04.1919
Rudolf Sabbe	alamkapten	26.04.1919 kuni Vabadussõja lõpuni
4. pataljoni ülem		
Aleksander Pulk	alamkapten	17.12.1918 – 15.02.1919
1. roodu ülem		
Oskar Pajusson	alamkapten	24.11.1918 – 9.01.1919
Oskar Pajusson	alamkapten	30.01.1919 – 28.02.1919
Aleksis Bachstein	alamleitnant	1.03.1919 kuni Vabadussõja lõpuni
2. roodu ülem		
Jakob Munner	alamkapten	23.11.1918 – 23.12.1918
Peeter Kraav	alamkapten	26.11.1918 – 28.11.1918 (ajutine k.t.)
Otto Janson	leitnant	16.02.1919 – 11.04.1919 (ajutine k.t)
Otto Janson	leitnant	12.04.1919 kuni Vabadussõja lõpuni

3. roodu ülem		
Rudolf Sabbe	alamkapten	23.11.1918 – 26.11.1918
Artur Steinpick	kapten	26.11.1918 – 9.12.1918 (ajutine k.t.)
Johannes Grant	lipnik	16.02.1919 kuni Vabadussõja lõpuni
4. roodu ülem		
Aleksander Schervel	kapten	24.11.1918 – 30.12.1918
Maurus Vahtrik	alamkapten	16.02.1919 – 3.04.1919 (ajutine k.t.)
Aleksander Uuk	lipnik	4.03.1919 – 12.03.1919 (ajutine k.t.)
Jaan Kusnets?	alamkapten	3.04.1919 kuni Vabadussõja lõpuni
1. kuulipildujaroodu ülem		
August Tomander	leitnant	8.10.1919 kuni Vabadussõja lõpuni
5. roodu ülem		
Anton Irv	leitnant	23.11.1918 – 4.12.1918
Rudolf Rokk	alamleitnant	30.12.1918 – 9.01.1919
Rudolf Rokk	alamleitnant	29.01.1919 – 27.10.1919
Algus Raag	lipnik	21.02.1919 – 1.04.1919 (ajutine k.t.)
Algus Raag	lipnik	25.08.1919 – 27.10.1919
August Balder	alamkapten	28.10.1918 kuni Vabadussõja lõpuni
6. roodu ülem		
Hans Rebane	alamkapten	21.11.1918 – 9.01.1919
Hans Rebane	staabikapten	29.01.1919 kuni Vabadussõja lõpuni
7. roodu ülem		
Paul Laamann	alamkapten	28.11.1918 – 17.12.1918
Rudolf Sabbe?	alamkapten	13.02.1919 – 25.04.1919
Johan Purga	leitnant	16.02.1919 – 1.03.1919 (ajutine k.t.)
August Balder	alamkapten	1.03.1919 – 26.03.1919 (ajutine k.t.)
Martin Leiburg	alamkapten	28.04.1919 – 1.09.1919 (ajutine k.t.)
Harry Lilienthal	alamleitnant	2.09.1919 – 15.09.1919 (ajutine k.t.) 14.11.1919 kuni Vabadussõja lõpuni (ajutine k.t.)
Jaan Männik	alamkapten	16.09.1919 –13.11.1919
8. roodu ülem		
Johan Luiga	?	21.11.1918 – 24.12.1918
Karl Vaher	lipnik	16.03.1919 kuni Vabadussõja lõpuni
2. kuulipildujaroodu ülem		
Alfred Reichenbach	leitnant	6.10.1919 kuni Vabadussõja lõpuni
9. roodu ülem		
Heinrich Mets	alamkapten	12.12.1918 – 9.01.1919
August Roos	mereväe leitnant	1.03.1919 – 7.04.1919
August Linno	lipnik	12.03.1919 – 18.03.1919 (ajutine ülem)
August Linno	lipnik	8.04.1919 kuni Vabadussõja lõpuni
Weber	lipnik	31.08.1919 – 13.09.1919 (ajutine k.t.)
10. roodu ülem		
Herbert Viipsi	leitnant	12.12.1918 – 9.01.1919
Heinrich Liibus	alamkapten	8.03.1919 kuni Vabadussõja lõpuni

11. roodu ülem		
Karl Tulmin	leitnant	12.12.1918 – 9.01.1919
Villem Ots	alamleitnant	5.05.1919 – 20.05.1919
Johan Purga	leitnant	21.05.1919 kuni Vabadussõja lõpuni
12. roodu ülem		
Johan Grünberg	alamkapten	14.12.1918 – 9.01.1919
Artur Simson	alamleitnant	15.07.1919 kuni Vabadussõja lõpuni
Roman Javorski	leitnant?	17.12.1919 kuni Vabadussõja lõpuni (?)
3. kuulipildujaroodu ülem		
Nikolai Lell	alamleitnant	10.10.1919 kuni Vabadussõja lõpuni
13. roodu ülem		
Leonhard Krull	alamkapten	15.12.1918 – 16.02.1919
Otto Janson	leitnant	16.02.1919 – 16.02.1919 (ajutine k.t.)
14. roodu ülem		
Johannes Grant	lipnik	15.12.1918. – 16.02.1919.
16. roodu ülem		
August Arol	lipnik	25.12.1918 – 3.02.1919
Dessantrood		
August Roos	mereväe leitnant	1.01.1919 – 1.03.1919
Tööroodu ülem		
Eduard Freudenstein	kapten	24.11.1918 – 14.01.1919
Gustav Jalajas	alamleitnant	15.01.1919 – 26.04.1919
Eduard Mealt	alamleitnant	26.04.1919 kuni Vabadussõja lõpuni
Sidekomando ülem		
Edgar Teslon	leitnant	1.12.1918 – 23.12.1918
Karl Hõbenik	alamleitnant	24.12.1918 – 25.12.1918 (ajutine k.t.)
		13.09 – 27.09.1919
Felix Vellmann	alamleitnant	26.01.1919 – 28.11.1919
Hugo Jens	leitnant?	28.11.1919 kuni Vabadussõja lõpuni
Luurekomando ülem		
Aleksander Luik	lipnik	30.12.1918 – 11.04.1919
August Balder	alamkapten	12.04.1919 – 27.10.1919
Artur Laurson	leitnant	28.10.1919 – 21.11.1919
August Arol	alamleitnant	6.08.1919. – 15.08.1919 (ajutine k.t.)
August Arol	alamleitnant	21.11.1919 kuni Vabadussõja lõpuni
Ratsaluurajate komando ülem		
Aleksander Mellenberg	leitnant	30.12.1918 – 12.01.1919
Eduard Mealt	leitnant	13.01.1919 – 19.02.1919
Karl Hõbenik	alamleitnant	19.02.1919 kuni Vabadussõja lõpuni
Sapöörikomando ülem		
Robert Nachtigall	leitnant	31.12.1918 – 3.01.1919
Leonid Tuttelberg	lipnik	4.01.1919 kuni Vabadussõja lõpuni

Grenaderikomando ülem		
Joosep Selter	leitnant	28.02.1919. – 17.04.1919
Heinrich Sibul	alamleitnant	17.04.1919 – 26.05.1919 (ajutine k.t.)
Heinrich Sibul	alamleitnant	1.10.1919 – 16.10.1919
Villem Ots	alamleitnant	27.05.1919 kuni Vabadussõja lõpuni
Õppekomando ülem		
Maurus Vahtrik	alamkapten	6.05.1919 – 12.05.1919
Julius Tamm	alamkapten	13.05.1919 – 17.12.1919

LISA nr. 18. Kuperjanovi partisanide pataljoni juhid 24.12.1918–15.11.1919

Pataljoni ülem	Ltn. Julius Kuperjanov	24.12.1918–2.02.1919
	Al-ltn. Nikolai Piip	31.01.1919 ajutine kt.
	Lpn. Rudolf Riives	31.01.–02.02.1919
	Ltn. Jaan Unt	03.02.–17.02.1919 ajutine kt.
	A-kpt. Rudolf Kuslap	18.02.–04.03.1919 ajutine kt.
	Ltn. Jaan Unt	05.03.–15.11.1919
	Al-ltn. Johannes Soodla	28.08.–07.09.1919 ajutine kt.
Pataljoni adjutant	Al-ltn. Nikolai Piip	24.12.1918–31.01.1919
	Lpn. Rudolf Riives	03.02.–15.11.1919
	Lpn. Heinrich Sepp	10.09.–24.09.1919 ajutine kt.
	Lpn. Julius Kõiv	12.01.–27.01.1920
1. roodu ülem	Lpn. Rudolf Riives	23.12.1918–15.02.1919
	Al-ltn. Rudolf Tarik	15.02.–15.11.1919
	Lpn. Julius Kõiv	01.05.–09.05.1919 ajutine kt.
	Lpn. Oskar Puusepp	15.02.–16.02.1919
2. roodu ülem	Ltn. Eduard Saar	23.12.1918–31.01.1919
	Al-ltn. Johannes Soodla	31.01.–15.11.1919
	Al-ltn. Valter Pedak	24.03.–02.04.1919 ajutine kt.
	Ohv. aset. Otto Annuk	03.05.1919– ?
	Al-ltn. Vassili Kask	28.08.–24.09.1919 ajutine kt.
3. roodu ülem	Ltn. Nikander Pekarski	23.12.–31.12.1918
	A-kpt. Rudolf Kuslap	01.01–14.01.1919
	Ltn. Nikander Pekarski	14.01.–08.02.1919
	A-kpt. Rudolf Kuslap	09.02.–15.11.1919
4. roodu ülem	Ltn. Jaan Unt	23.12.1918–12.02.1919
	Ltn. Erich Rätsep	12.02.–18.02.1919
	Lpn. Paul Hanson	18.02. –04.04.1919
	Lpn. Oskar Puusepp	05.04.1919– ?
	Lpn. Paul Hanson	? –04.06.1919
	Al-ltn. Nikolai Piip	04.06.–19.07.1919
	Al-ltn. Paul. Hanson	19.07.–15.11.1919
5. roodu ülem	Ltn. Eduard Gros-schmidt	01.07.–15.11.1919
Kuulipilduja komando (roodu) ülem	Ltn. Nikander Pekarski	12.02.–21.05.1919
	Ltn. Heinrich Sepp	22.05.–15.11.1919
	Ohv. aset. Julius Kasper	10.09.–24.09.1919
Jalaluurajate komando ülem	Lpn. Julius Kõiv	01.05.1919– ?
Sidekomando ülem	Lpn. August Kriska	05.05.–14.09.1919
Ratsaluurajate komando ülem	Ltn. Johannes Tiimann	27.12.1918– ?
Tagavararoodu ülem	Al-ltn. Johannes Soodla	

Allikas: ERA 560-1-58.

LISA nr. 19. Kuperjanovi partisanide polgu juhid 15.11.1919–1920

Polgu ülem	Ltn. Jaan Unt	15.11.1919–1920
Polgu adjutant	Lpn. Rudolf Riives?	???
1. pataljoni ülem	Ltn. Rudolf Tarik	15.11.1919–1920
2. pataljoni ülem	Al-ltn. Johannes Soodla	15.11.1919–15.12.1919?
3. pataljoni ülem	A-kpt. Rudolf Kuslap	15.11.1919–1920
1. roodu ülem	Al-ltn. Valter Pedak	15.11.1919–1920
2. roodu ülem	Ltn. August Evert	15.11.1919–1920
3. roodu ülem	Al-ltn. Paul Hanson	15.11.1919–1920
4. roodu ülem	Al-ltn. Vassili Kask	15.11.1919–1920
5. roodu ülem	Ltn. Eduard Grosschmidt	15.11.1919–1920
6. roodu ülem	Ltn. Rudolf Luberg	15.11.1919–1920
7. roodu ülem	Lpn. Oskar Puusepp	15.11.1919–1920
8. roodu ülem	Lpn. Arnold Sinka	15.11.1919–1920
9. roodu ülem	Al-ltn. Erich Rätsep	15.11.1919–1920
10. roodu ülem	Al-ltn. Rudolf Mick	01.12.1919–1920
Kuulipildujaroodu ülem*	Ltn. Nikander Pekarski	15.11.–23.12.1919
Jalaluurajate komando ülem	Lpn. Julius Kõiv	15.11.1919–1920
Sidekomando ülem	Ohv. aset. Valter Kraav	?
Ratsaluurajate komando ülem	A-kpt. Johannes Tiimann	15.11.1919–1920

* 23.12.1919 formeeriti kuulipildujaroodu baasil kaks roodu. Teise roodu ülemaks nimetati 1920. aasta jaanuaris ohvitseri asetäitja Julius Kasper.

Lisa 18 ja 19 allikas: ERA 560-1-58, l. 1-21, 69.

LISA nr. 20. Kuperjanovi partisanide väeosa juhtide varasemad kontaktid

A – teenistus Tartumaa Kaitseliidus 1918. aastal
B – teenistus 1. Eesti polgus 1917–1918
C – teenistus Eesti Tagavarapataljonis Tartus 1917–1918
D – teenistus 5. Kiievi grenaderipolgus
E – teenistus 477. Kaljazinski polgus
F – lõpetas 4. Petrogradi Lipnikekooli 15.08.1915
G – lõpetas 1. Peterhofi Lipnikekooli 15.02.1916
H – Tartu Linnakoolis
I – Tartu Kommertskoolis
J – pärit Tartumaalt Kudina vallast

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	
Evert, August			X		X		X				
Grosschmidt, Eduard											
Hanson, Paul									X		
Kask, Vassili			X								
Kraav, Valter								X			
Kriska, August			X								
Kuperjanov, Julius	X		X	X		X					
Kuslap, Rudolf	X	X							X		
Kõiv, Julius								X			
Luberg, Rudolf											
Mick, Rudolf											
Pedak, Valter			X						X		
Pekarski, Nikander											
Piip, Nikolai			X								
Puusepp, Oskar			X					X			
Riives, Rudolf	X		X					X			
Rätsep, Erich									X	X	
Saar, Eduard											
Sepp, Heinrich			X							X	
Sinka, Arnold											
Soodla, Johannes								X		X	
Tarik, Rudolf	X		X								
Tiimann, Johannes	X		X		X		X	X			
Unt, Jaan		X	X	X		X					
Kokku	5	2	12	2	2	2	2	6	4	3[700]	

[700] Kudina vallast oli lisaks E. Rätsepale, J. Soodlale ja H. Sepale pärit veel ohvitseri asetäitja Otto Annuk.

LISA nr. 21. Suurtükiväe patareide ülemad Vabadussõjas

Patarei number	Patarei ülem	üldharidus	Sõjaline haridus	Teenistus Vene armees 1917	auaste 1917
Väli-patarei 1	Oskar Palu	Tartu Aleksandri Gümnaasium, Tartu Ülikool	KO 1915	9. Kaukaasia divisjoni patarei vanem ohvitser	leitnant
Väli-patarei 2	Jaan Tõnisson	Pensa Maamõõdukool kool	rindel 1914	22. suurtükiväe brigaad	st-kpt
Väli-patarei 3	Heinrich Laretei August Rattiste	Pärnu Gümnaasium Pärnu Gümnaasium Peterburi Polütehnikum	rlpn 1914 KO 1916	24. suurtükiväe brigaad Patarei vanem ohvitser	st-kpt a-ltn
Väli-patarei 4	Hermann Maim Artur Raag	Tartu Gümnaasium Peterburi Ülikool Tartu Gümnaasium, Tartu Ülikool	1916 MIH 1917	lendurvaatlejate kool Põhja-rindel mortiiripatarei	a-ltn
Väli-patarei 5	**Johannes Roska** **Karl Tiitso**	Narva Gümnaasium Tartu Reaalkool	VL 1913 KO 1914	48. raske-suur-tükiväe brigaadi patarei ülem ja divisjoni ülema abi patarei ülem; korpuse staap 9. Siberi kütiväe suurtükibrigaad ja 4. Siberi korpuse staap	st-kpt st-kpt
Väli-patarei 6	Gustav Kromel	?	KO 1916	109. suurtükiväe brigaad	a-ltn?
Väli-patarei 7	John Remmel **Vladimir Janitz**	Tallinna Reaalkool Tallinna Reaalkool	OD 1917 KO 1913	Tallinna merekindlus patarei ülem	 kapten
Väli-patarei 8	Teofil Lukk	Narva Gümnaasium Peterburi Ülikool	MIH 1917	Tallinna merekindlus	lipnik
Väli-patarei 9	Georg Leets	Pärnu Gümnaasium Peterburi gümnaasium	PL 1917	õhutõrje patarei ülem	a-ltn
Välipatarei 10	Hermann Maim	Tartu Gümnaasium Peterburi Ülikool	1916	lendurvaatlejate kool Põhjarindel	a-ltn

Patarei number	Patarei ülem	üldharidus	Sõjaline haridus	Teenistus Vene armees 1917	auaste 1917
Välipatarei 11	August Roose	Tallinna Reaalkool	rlpn 1910	patarei noorem ohvitser	leitnant ?
Välipatarei 12	Richard Lessel	Tallinna Reaalkool	rlpn 904	Tallinna merekindluse suurtükiväepolk	leitnant
Välipatarei 13	Hans Miller	? Tartu Ülikool	VL 1916	33. suurtükiväe brigaad	lipnik
Välipatarei 14	Christian Freiberg	Pärnu Gümnaasium	rlpn 1912	langes 1914. augustis vangi	lipnik
Välipatarei 15	Osvald Einer	Tartu Gümnaasium Peterburi Ülikool	rlpn	õhutõrje patarei ülem	lipnik
Välipatarei 16	Helmut Vilipus	Tallinna Nikolai Gümnaasium	PL 1916	suurtükiväes teenis sõdurina	a-ltn
Välipatarei 17	Alvin Adler	Tallinna Nikolai Gümnaasium Peterburi Ülikool	KO 1916	II Kaukaasia korpuse staabis sideohvitser	a-ltn?
Välipatarei 18	Johannes Tamm	Pihkva Maamõõdu kool	1916	piiramissuurtükiväe brigaad	?
Kindluse patarei 1	Lembit Hellat	Riia Polütehnikum	SERG 1917	6. Kaukaasia mortiiridivisjon	lipnik
Kindluse patarei 2	Helmut Arro	Tallinna Linnakool Peterburi Kommertskool	1916	38. suurtükiväe brigaad; Tallinna merekindlus	?
Kindluse patarei 3	Paul Kuusik	Tartu Reaalkool Riia Polütehnikum	1915	Merekindluse suurtükiväes	a-ltn
Kindluse patarei 4	Nikolai Polonski	Odessa Vaimulik Seminar	SERG 1915	Sveaborgi kindlus	a-ltn
Kindluse patarei 5	Paul Mühlverk	Tallinna Nikolai Gümnaasium Peterburi Tee-dehituse Instituut	KO 1915	120. suurtükiväe brigaadis patarei-ülem. Langes 1918. aastal sõjavangi	st-kpt
Kindluse patarei 6	**Georg Rasumov**	Pihkva Kadetikorpus	MIH 1909	Piiramissuurtüki-väes. Langes 1915. aastal vangi	leitnant
Kindluse patarei 7	Paul Borkmann	Tartu Reaalkool Riia Polütehnikum	1915	Kroonlinna merekindluse suurtükipolk	a-ltn
Kindluse patarei 8	August Aron	Tallinna Linnakool	PF 1916	Sveaborgi merekindluse suurtükiväe polk	a-ltn
Kindluse patarei 9	August Kangro	Tartu Gümnaasium	1914	22. suurtükiväe brigaad	st-kpt

Patarei number	Patarei ülem	üldharidus	Sõjaline haridus	Teenistus Vene armees 1917	auaste 1917
Kindluse patarei 10	Aleksander Mägi	Tallinna Nikolai Gümnaasium	1917	Tallinna merekindluse suurtükiväes	lipnik
Taga-vara patarei	Heinrich Laretei	Pärnu Gümnaasium	rlpn 1914	24. suurtükiväe brigaad	st-kpt
Sõja-kooli patarei	Karl Kool	Tartu Gümnaasium	MIH 1915	raskesuurtükiväe divisjoni patarei vanem ohvitser	leitnant

LISA nr. 22. Soomusrongide ja Soomusautode kolonni juhid Vabadussõjas

LRSR 1 ülem LRSR 1 ülema k.t. SR ”Irv” ülema k.t.	28.11 – 30.12.1918 24.01–30.04.1919 30.04.1919 – 1920	alamkapten leitnant leitnant	Karl PARTS Eduard NEPS Eduard NEPS
LRSR 2 ülem	30.12.1918 – 1920	alamkapten	Jaan LEPP
LRSR 3 ülem	28.12.1918 – 1920	alamkapten	Oskar LUIGA
LRSR 4 ülem	8.01–8.08.1919 1919. august – 1920	alamleitnant leitnant	Hans JAAKSON Edgar TESLON
LRSR 5 ülema k.t.	20.03–8.09.1919	alamleitnant	Ivar REINVALDT
LRSR 5 ülem	? – 8.10.1919 8.10.1919 – 1920	alamkapten leitnant	Osvald MULLAS Ernst GRASMANDORF
LRSR 6 ülem	12.08–30.12.1919	leitnant	Nikolai KIVI
KRSR 1 ülemad	1.01–12.06.1919 1919. juunist – ? Vabadussõja lõpuni	leitnant leitnant leitnant	Jaan SAAR Arved ENGMANN Heinrich METS
KRSR 2 ajutine ülem KRSR 2 ülem KRSR 2 ülem KRSR 2 ajutine ülem	7.01.1919 23.03.–9.08.1919 4.10–1.11.1919 1.11.1919 – 1920	alamkapten alamkapten leitnant leitnant	Paul LAAMANN Paul LAAMANN **Maximilian BECKMANN** Jaan LEESIK
KRSR 3 ülem	21.03.1919 – 1920	alamleitnant	Edgar NEGGO
KRSR 4 ülem	? – 1919 juuli 15.07.1919 – 1920	alamleitnant alamkapten	Julius SEMISKAR Hendrik TAMM
KRSR 5 ülema k.t.	16.08.1919 – 1920	alamleitnant	Juhan PAAL
Soomusautode kolonn	6.04–8.10.1919 8.10.1919 – 1920	alamkapten leitnant	August NIELÄNDER Albert OJASSON

LISA nr. 23. Soomusrongide ülemate vanus

Nimi	Sünniaasta/ vanus 1919	Ohvitseriks ülendatud	Vanus ohvitseri kutses (aastad)
Beckmann Maximilian	1879 / 40	1905 (a-ltn)	14 (sõjavangis 1914–1918)
Engmann Arved	1890 / 29	1915	4
Grasmandorff Ernst	1896 / 23	1916	3
Jaakson Hans	1894 / 25	1916	3
Kivi Nikolai	1891 / 28	1915	4
Laamann Paul	1893 / 26	1916	3
Leesik Jaan	1892 / 27	1915	4
Lepp Hugo	1895 / 24	1915	4
Luiga Oskar	1894 / 25	1915	4
Mets Heinrich	1894 / 25	1915	4
Mullas Osvald	1894 / 25	1915	4
Neggo Edgar	1893 / 26	1917	2
Neps Eduard	1884 / 35	1916	3
Paal Juhan	1886 / 33	1916	3
Parts Karl	1883 / 36	1915	4
Reinvald Ivar	1892 / 27	1917	2
Saar Jaan	1888 / 31	1915	4
Semiskar Julius	1896 / 23	1917	2
Tamm Hendrik	1894 / 25	1915	4
Teslon Edgar	1885 / 34	1917	2
keskmine	28		3

LISA nr. 24. Vabadussõja ajal Põhjakorpuses ja Loodearmees teeninud eesti rahvusest ohvitseride nimekiri

Nimi	Auaste 1919	Märkused
BUSCH Egon-Nikolai	leitnant	Loodearmees 1919. aasta sügisel
DANIEL Wilhelm	lipnik	Põhjakorpuses, langes 1918 novembris vangi
EICHE Eduard	lipnik	tuli Vabadussõja ajal üle Eesti sõjaväkke
EVERT August	leitnant	astus Eesti sõjaväkke 1919. aasta sügisel
GEORG Fjodor	polkovnik	polgu- ja brigaadiülem Loodearmees
GRENZUP Axel-Mathias	staabirittmeister	
HEIN Boris	alamleitnant	Loodearmees 1919. aasta sügisel
HENDRIKSON Konstantin	leitnant	2. kütipolk; astus 1919. juunis Eesti sõjaväkke
JAKOBSON Jakob	staabikapten	
JOHANSON Nikolai	lipnik	
JUHKAM Oskar	lipnik	astus 18.01.1919 Eesti sõjaväkke
JUUR Johannes	lipnik	astus 20.12.1919 Eesti sõjaväkke
JÕGI Aleksander	leitnant	
JÜRGENSON Herman	staabikapten	
JÜRGENSON Eduard	alamleitnant	Punaarmeest, teenis alates 20.06.1919 2. Ostrovi polgus polgu adjutandina. 1920 jaanuaris-veebruaris oli polgu vastuluure ohvitser
JÜRGENSON Rudolf-Nikolai	alamleitnant	
KADASTIK Johannes	lipnik	astus 1919 septembris Eesti sõjaväkke
KALLAMIS Konstantin	lipnik	
KANN Aleksander	leitnant	1919 sügisel 53. Volõõnia polgus roodu-ülem
KESKE Eduard	staabikapten	Petseri polgu pataljoniülem 1919. sügisel
KIISK Eduard	alamleitnant	tuli Vabadussõja ajal üle Eesti sõjaväkke
KOBIN Voldemar	lipnik	
KODDU Mihhail	alamleitnant	inseneriväes
KOTTER Peeter	alamleitnant?	
KRISTMAN Nikolai	lipnik	1919 sügisel 19. polgus
KUDEBERG Vladimir	lipnik	inseneriväes
KUPRI Eduard	leitnant	
KURRIK Konstantin	leitnant	ratsaväes
KÖHLER Georg	rittmeister	ratsaväes
LAAS Roman	alamleitnant	tuli 21.04.1919 üle Eesti sõjaväkke
LIMBERG Adolf	lipnik	
LUIK Nikolai	alamleitnant	10. polgus 1919 sügisel
LUTS Georg	staabikapten	2. polgus 1919 sügisel
LÕHMUS Aleksander	kapten	1919 sügisel 3.Narva polgu pataljoniülem
MICK Rudolf	lipnik	teenis Georgi polgus, astus Eesti sõjaväkke

Nimi	Auaste 1919	Märkused
PARRISON Alfons	rittmeister	astus Vabadussõja ajal Eesti sõjaväkke
PAULSON Karl-Leonhard	leitnant	mobiliseeriti Loodearmeesse
PEDAJA Jakob	alamleitnant	2. polk
PETERSON Heinrich	lipnik	
POLLMAN Oskar	lipnik	
ROSKA Johannes	staabikapten	1918 novembris ja detsembris Põhjakorpuses
SAVISAAR Alfred	lipnik	
SEPP Konstantin	staabikapten	1919 sügisel 19. Poltaava polgu rooduülem
SEPP	leitnant	1919 sügisel 4. Gdovi polgus
SIBUL Aleksander	lipnik	astus 29.11.1919 Rahvaväkke
SILBERG Aleksander	kindralmajor	Loodearmee majandusosakonna ülem
SISMIN Aleksander	alamleitnant	
TAMM Aleksander	kapten	formeeris 1918 sügisel Põhjakorpuses eesti roodu
TAMM Jakob	alamleitnant	
TEDER Wilhelm	alamleitnant	1919. aasta sügisel diviisi operatiivadjutant
TENNO Paul	kapten	2. üksik kergesuurtükiväe divisjon
TERRAS Alfred	leitnant	Bulak-Balahovitši salgas, astus Eesti sõjaväkke
USTAL	lipnik	1919 sügisel üksikus tankipataljonis
VALDMANN Nikolai	alamleitnant	
VILLER Aleksander	lipnik	5. Ostrovi polgus rooduülem

LISA nr. 25 Vabadussõja ajal Eesti sõjaväkke astunud ohvitserid ja sõjaväeametnikud[701]

Auaste	Nimi	Kust tulnud	Millal tulnud
polkovnik	**Siegfried PINDING**	Ukrainast	2.03.1919
staabikapten	Johannes PINDING	Ukrainast	2.03.1919
leitnant	Leonid KANE	Venemaalt	15.03.1919
staabikapten	Osvald MULLAS	Ukrainast	2.04.1919
lipnik	Bruno HOLST	Ukrainast	17.04.1919
staabikapten	**Anton VARKEL**	Venemaalt	24.04.1919
lipnik	Aleksander ESTAM	Punaarmeest	2.05.1919
leitnant	August TEDDER	Punaarmeest	13.05.1919
alamleitnant	Paul SATMAN	Venemaalt	16.05.1919
sõjaväeametnik	Eduard VODJA	Venemaalt	22.05.1919
staabikapten	August AINTS	Punaarmeest	29.05.1919
leitnant	Leonhard RITT	Punaarmeest	29.05.1919
alamleitnant	Jaan LUIK	Venemaalt	3.06.1919
leitnant	Karl MAASIK	Punaarmeest	4.06.1919
kapten	**Karl TIITSO**	Punaarmeest	10.06.1919
junkur	Johannes ISSI	Venemaalt	12.06.1919
ametnik	Juhan PULLERITS	Venemaalt	14.06.1919
alamleitnant	Johannes ÖÖVEL	Venemaalt	17.06.1919
lipnik	Aleksei KOIK	Punaarmeest	18.06.1919
alamleitnant	Kristjan SAAR	Punaarmeest	20.06.1919
staabikapten	Harry HEISLER	Poolast	23.06.1919
alamleitnant	Friedrich RIKAS	Venemaalt	25.06.1919
lipnik	Friedrich JAKOBSON	Venemaalt	25.06.1919
lipnik	Albert NETZE	Punaarmeest	27.06.1919
leitnant	Valter MARTINSON	Venemaalt	27.06.1919
leitnant	Elias KAASIK	Ukrainast	29.06.1919
sõjaväe ametnik	Aleksander MADISSON	Ukrainast	29.06.1919
alamleitnant	Kirill RAUDSEPP	Venemaalt	28.08.1919
sõjaväeametnik	Johan NARUSBERG	Ukrainast	9.08.1919
lipnik	Johan PÜSSIMÄGI	Punaarmeest	15.07.1919
sõjaväe ametnik	Jakob PLOOM	Riiast	17.07.1919
sõjaväe ametnik	Jaan HERBERG	Poolast	15.07.1919
alamleitnant	August KIVI	Venemaalt	19.07.1919
lipnik	Oskar URITAM	Ukrainast	20.07.1919
sõjaväe ametnik	Redik SITS	Lätist	21.07.1919
sõjaväe ametnik	Elmar KASS	Poolast	22.07.1919
sõjaväe ametnik	Jakob KUUSMANN	Riiast	23.07.1919
kapten	**Arved MELKOV**	Venemaalt	30.07.1919
alamleitnant	Oskar LÕÕTSMANN	Venemaalt	29.07.1919

[701] Nimekiri ei hõlma Põhja-Venemaalt, Põhjakorpusest ja Loodearmeest üle tulnud ohvitsere. Vaata lisa 23.

Auaste	Nimi	Kust tulnud	Millal tulnud
sõjaväe ametnik	Hans LABI	Poolast	16.08.1919
sõjaväe ametnik	August KARU	Venemaalt	31.08.1919
alamleitnant	Voldemar VÖHRMANN	Ukrainast	6.09.1919
sõjaväe ametnik	Richard GERBER	Poolast	12.09.1919
lipnik	Karl ABEL	Venemaalt	13.09.1919
sõjaväe ametnik	Aleksander LEPIK	Ukrainast	14.09.1919
alampolkovnik	**Georg FEOFANOV**	Venemaalt	24.09.1919
staabikapten	Sergei GINKEN	kindral Schwarzi väesalgast[702]	24.09.1919
staabikapten	**Wilhelm KOHAL**	Riiast	24.09.1919
kapten	Rudolf BIRK	Denikini armeest	25.09.1919
sõjaväe ametnik	Konstantin KELLER	Venemaalt	2.10.1919
mereväe lipnik	Albert TOMSON	Venemaalt	20.10.1919
sõjaväe ametnik	Aksel RÄSSA	Venemaalt	4.11.1919
alamleitnant	Johan TASS	Punaarmeest	5.11.1919
alamleitnant	Dmitri PROSES	Poolast	8.11.1919

Allikas: ERA 497-2-113, l. 7-7p.

[702] Kindralleitnant Aleksei von Schwartz (1874–1953). 1919. aastal Odessa kindral-kuberner. Formeeris Lõuna-Venemaal valgeid vägesid. Suri Argentiinas.

LISA nr. 26. Vabadussõjas langenud Eesti Rahvaväe juhtide nimekiri[703]

Nimi	auaste	teenistuskoht	surmaaeg
ANGA Eduard	alamkapten	6. polgu rooduülem	5.11.1919
ELLER Oskar	alamkapten	8. polgu pataljoniülem	5.11.1919
ERIK Nikolai	alamkapten	5. polgu rooduülem	1.02.1919
KOVIT Johan	kapten	Ratsapolgus kuulipilduja komando ülem	4.01.1919
VREEMANN Friedrich	kapten	Õppursõdurite roodu ülem	23.03.1919
SIIMANN August	leitnant	LRSR 3 kuulipilduja komando ülem	8.04.1919
SELTER Joosep	leitnant	1. polgu grenaderipolgu ülem	19.04.1919
UIN Johan	alamleitnant	2. polgu luurekomando ülem	22.09.1919
REINBERG Richard	lipnik	LRSR komando ülem	7.01.1920
FISCHER Nikolai	leitnant	3. polgu ratsaluurajate komando ülem	2.01.1919
GRINTŠUK Dmitri	alamkapten	3. polgu grenaderikomando ülem	29.06.1919
HOLBERG Martin	leitnant	Ratsapolgu eskadroniülem	1.02.1919
HÕBENIK Karl	alamkapten	1. polgu sidekomando ülem	13.02.1919
HÜNERSON Jüri	alamkapten	5. polgu rooduülem	22.12.1918
IRV Anton	kapten	Soomusrongide divisjoni ülem	27.04.1919
JÜRGENSON Hugo	alamkapten	5. polgu pataljoniülem	8.12.1918
JÜRGENSON Nikolai	leitnant	6. polgu rooduülem	27.04.1919
JÜRVETSON Jüri	alamkapten	6. polgu ülema abi	27.04.1919
KADAK Karl	lipnik	LRSR 3 adjutant	28.02.1919
KIPPUS Johannes	lipnik	Scouts pataljoni kuulipilduja komando ülem	9.08.1919
KOGER Juhan	lipnik	9. polgu rooduülem	22.06.1919
KOŠKIN Sergei	alamkapten	5. polgu rooduülem	21.02.1919
KRONK Konstantin	alamkapten	LRSR 4 kuulipilduja komando ülem	9.06.1919
KUPERJANOV Julius	leitnant	Kuperjanovi partisanide pataljoni ülem	2.02.1919
KÜNNAPUU Artur	lipnik	2. ratsapolgu eskadroniülem	19.03.1919
KÜNNAPUU Johan	alamleitnant	LRSR 1 dessandi ülem	21.06.1919
LIBENE Martin	leitnant	Tartu kooliõpilaste pataljoni rooduülem	3.03.1919
LINDEMANN Konstantin	leitnant?[704]	Soomusauto Toonela komandör	10.06.1919
MAIBAUM Robert	leitnant	LRSR 2 dessantroodu ülem	22.01.1919
MEALT Eduard	leitnant	1. polgu ratsaluurajate komando ülem	18.02.1919
MIRKA Andres	alamleitnant	7. polgu rooduülem	21.03.1919

[703] Nimekirjas on surmasaamise hetkel juhi kohal teeninud ohvitserid.
[704] Mõnede andmete järgi ei olnud ohvitser.

Nimi	auaste	teenistuskoht	surmaaeg
MITT Juhan	alamleitnant	8. polgu ajutine pataljoniülem	18.12.1918
MÄNNIK Jaan	alamkapten	1. polgu roodukomandör	14.11.1919
OLMBERG Eduard	alamkapten	4. polgu pataljoniülem	27.11.1919
PALL Aleksander	lipnik	7. polgu rooduülem	23.04.1919
PARTS Johan	lipnik	6. polgu rooduülem	2.07.1919
PAULMEISTER Johannes	leitnant	Scouts pataljoni kuulipilduja komando ülem	6.04.1919
PELBERG Johannes	leitnant	KRSR dessantrühma ülem	22.06.1919
PERK Johannes	lipnik	4. polgu rooduülem	25.11.1919
PETERS Albert	alamkapten	Kitsarööpaliste soomusrongide juhataja	20.03.1919
PETERSON Konstantin	alamleitnant	LRSR 4 dessandi ülem	25.04.1919
PIIP Nikolai	alamleitnant	Kuperjanovi partisanide pataljoni rooduülem	19.07.1919
PINKA Herbert	leitnant	Scoutspataljoni rooduülem	20.02.1919
PÄRNITS Johan	alamleitnant	Sakala partisanide pataljoni rooduülem	23.09.1919
RATASSEPP Jüri	alamkapten	LRSR 1 dessantroodu ülem	23.01.1919
SAAR Eduard	leitnant	Kuperjanovi partisanide rooduülem	31.01.1919
SAAR Johannes	alamleitnant	3. polgu rooduülem	1.11.1919
SAAREOKS Hans	leitnant	8. polgu rooduülem; jäi teadmata kadunuks	5.11.1919
SABOLOTNÕI Reinhold	leitnant	Soomusrongide divisjoni suurtükiväe inspektor	2.07.1919
SELTER Joosep	leitnant	1. polgu grenaderikomando ülem	19.04.1919
ZIMMERMANN Georg	leitnant	3. polgu rooduülem	2.07.1919
TANN Karl	alamkapten	4. polgu rooduülem	10.08.1919
TISS Arnold	alamleitnant	9. polgu rooduülem	30.06.1919
TOOMS Johan	alamkapten	6. polgu rooduülem	14.02.1919
VAIGO Johan	alamleitnant	7. polgu rooduülem	25.07.1919
VANATOA Jüri (Georg)	alamleitnant	6. polgu rooduülem	30.12.1919
ÕUNAP Märt	alamleitnant	8. polgu rooduülem	18.12.1919
ÕUNAPUU Anton	–	Kalevi Maleva rooduülem	2.04.1919

Allikas: **Hannes Walter. Tiina Tojak**. Nad andsid kõik. Vabadussõjas langenud ohvitserid. Tallinn 2000.

LISA nr. 27. Vabadussõjas Eesti vägede vastu tegutsenud Läänerinde vägede juhtivkoosseis

Nimi	Teenistus Punaarmees 1918–1919	Viimane auaste Vene armees	NKSA[705]	Viimane teenistus-koht Vene armees (1917)
Aleksandrov Leonid	7. armee staabiülem; astus vabatahtlikult Punaarmeesse; Petrogradi sõjaväe-ringkonna staabiülem ja ülem	kindralstaabi kindralmajor	1904	Ülemjuhataja staabis operatiivosakonna ülem
Aven Peter	15. armee ülema abi	polkovnik		Läti kütiväes
Avenarius Peter	7. armee sideülem		1909	Korpuse sideülem
Bardinski Ivan	15. armee käsundus-ohvitser; astus vaba-tahatlikult Puna-armeesse	kindralstaabi kapten	1917	Armeestaabis operatiiv-osakonna vanemadjutant
Birkan Ivan	15. armee üldosakonna ülem	kindralstaabi kapten	1917	32. diviisi vanemadjutant
Burbe Arnold	15. armee operatiiv-osakonna ülem	staabikapten	–	6. Läti kütipolk
Buškin Nikolai	Nõukogude Läti armee jalaväe-inspektor	alam-polkovnik		
Domožirov Nikolai	Läänerinde staabiülem	kapten	1917	2. diviisi staap
Eggert Vladimir	7. armee intendant	polkovnik		Brigaadi intendant
Ezering Karl	15. armee inspektor	kindralstaabi kindralmajor	1899	Kindralstaabi ülema käsutuses
Freiman Boris	6. kütidiviisi ülem	polkovnik	–	9. kütipolgu ülem
Gittis Vladimir	Läänerinde juhataja	polkovnik	–	148. jalaväepolgu ülem
Gotovski Aleksander	6. kütidiviisi staabiülem	?	–	Ratsaväe ohvitser
Graužis Karl	15. armee staabis vanemadjutant; Nõu-koagude Läti armee mobilisatsiooni osakond	kindralstaabi kapten	1917	Korpuse staabi vanemadjutant
Gromov Nikolai	11. kütidiviisi staabi-ülem 1919. juulist alates	kindralstaabi kapten	1917	II Siberi korpuse staap; käsundus-ohvitser

[705] Nikolai Kindralstaabi Akadeemia (NKSA) lõpetamise aasta

Nimi	Teenistus Punaarmees 1918–1919	Viimane auaste Vene armees	NKSA[705]	Viimane teenistus-koht Vene armees (1917)
Harlamov Sergei	7. armee ülem 15. armee staabiülem	kindralstaabi polkovnik	1910	Korpuse staabiülem
Heide Ivan	1. Läti kütidiviisi sideülem	lipnik	–	44. diviisi inseneirood
Hendrikson Nikolai	7. armee juhataja	kindralstaabi kindralmajor	1901	Balti laevastiku kaldavägede ülem
Hruljev Vladimir	7. armee operatiiv-osakonnas	kindralstaabi kapten	1917	
Iskritski Jevgeni	2. Novgorodi diviisi ülem	kindralstaabi kindral-leitnant	1899	III Siberi korpuse ülem
Ivanov Nikolai	7. armee jalaväeinspektor 6. kütidiviisi ülem	polkovnik		292. polgu ülem
Jerantsov	7. armee inseneri-valitsus	polkovnik	–	12. armee insener
Kasperovitš Nikolai	7. armee inseneri-valitsus	staabikapten	–	8. diviisi inseneri-rood
Keppen Andrei	2. kütidiviisi staabiülem 6. kütidiviisi ülem 10. kütidiviisi ülem	kindralstaabi alampolkovnik	1914	XVI korpuse staa-bis käsusundus-ohvitser
Kirpitšnikov Aleksei	15. armee staabis käsundus-ohvitser	kindralstaabi kapten	1918	IV Siberi korpuse staap
Kork August	15.armee juhataja	kindralstaabi kapten	1914	Läänerinde staap
Kornõšev Ivan	7. armee intendant		–	
Kosjakov Viktor	Nõukogude Läti armee staap	kindralstaabi kindralmajor	1902	I Kaukaasia ratsakorpuse staap
Krasnovski Vladimir	Läänerinde opera-tiivvalitsuses	polkovnik		
Kukk Aleksander	15. armee opera-tiivosakonna ülem	kindralstaabi staabikapten	1917	Diviisi staabiülema k.t.
Kuznetsov Nikolai	7. armee etapi- ja transpordi ülem			
Kurganski Nikolai	2. Novgorodis diviisi suurtükiväe ülem	polkovnik		
Lacis Otto	1. Läti kütidiviisi luureülem	leitnant		7. Läti kütipolk
Lazarevitš Vladimir	Läänerinde staabiülem	kindralstaabi alam-polkovnik	1912	23. diviisi staabi-ülem; Kindralstaabi valitsus
Lbov Sergei	Läänerinde staabi operatiivvalitsus	kindralstaabi staabikapten	1914	

Nimi	Teenistus Punaarmees 1918–1919	Viimane auaste Vene armees	NKSA[705]	Viimane teenistus-koht Vene armees (1917)
Lebedev Aleksander	Nõukogude Läti armee inseneri-valitsuse ülem	polkovnik		Ust-Dvinski kindlus
Lerche Ivan	15. armee staabis käsundusohvitser	kapten		5. Läti kütipolk
Ljubimov Vladimir	6. kütidiviisi ülem	kindralstaabi alam-polkovnik	1914	Kindralstaabi Peavalitsus
Ljutov Aleksander	6. kütidiviisi staabi-ülema abi 7. armee operatiivosa-konna ülem	kindralstaabi kapten	1917	XVI korpuse staabis käsundusohvitser
Lobanov Vikenti	7. armee insener	polkovnik	–	Narva kaitselõigu ehitustööde juhataja
Lundeqvist Vladimir	7. armee staabiülem	kindralstaabi alam-polkovnik	1912	1. kaardiväediviisi staabi-ülem
Maigur Parfeni	15. armee staabiülem	kindralstaabi staabikapten	1917	
Majanovski Nikolai	15. armee suurtükiväe inspektor	polkovnik		
Mangulis Gustav	11. kütidiviisi ülem	polkovnik		7. Läti kütipolk
Martusevitš Anton	1. Läti kütidiviisi ülem	kindralmajor	–	110. diviisi brigaadiülem ja sama diviisi ülem
Matiaševitš Mihhail	7. armee juhataja 1919 suvel	polkovnik		717. jalaväepolgu ülem
Matson Harald	1. Läti kütidiviisi topograaf	staabikapten		Lendurvaatleja
Mend Oskar	7. armee soomusväe ülem			Sõjaaegne ohvitser?
Mey Paul	Läänerinde staabi operatiivvalitsus	kindralstaabi kapten	1918	I maailmasõjas teenis 272. polgus
Nadežnõi Dmitri	7. armee juhataja	kindralstaabi kindralleitnant	1901	XXXXII korpuse ülem
Novoselski Valerian	10. kütidiviisi staabiülema abi	kindralstaabi polkovnik	1894	
Odintsov Sergei	7. armee juhataja	kindralmajor	1902	3. Kaukaasia kasakadiviisi ülem
Oreškin Ivan	7. armee staap	kindralstaabi alamjessauul	1914	3. Doni kasaka-diviis; 6. Doni kasakadiviisi staabiülem

Nimi	Teenistus Punaarmees 1918–1919	Viimane auaste Vene armees	NKSA[705]	Viimane teenistus-koht Vene armees (1917)
Petin Nikolai	Läänerinde staabiülem	kindralstaabi polkovnik	1907	III Siberi korpuse staabiülem
Pljuštševski-Pljuštšev Grigori	7. armee staabis käsundusohvitser	kindralstaabi kindralmajor	1903	III Siberi korpuse staabiülem
Pljutto Sergei	10. kütidiviisi staabi-ülem 2. Novgorodi küti-diviisi staabiülema abi	kindralstaabi kapten	1917	armeekorpuse staabis käsundus-ohvitser
Polikarpov Mihhail	11. kütidiviisi staabi-ülem	kindralstaabi kapten	1918	Suurtükiväe ohvitser
Pomazkov Konstantin	7. armee inseneri-valitsuses	polkovnik	–	Töödejuhataja Edelarindel
Remezov Aleksander	10. kütidiviisi ülem 7. armee ülem	kindralstaabi kindralmajor	1899	16. Siberi kütidiviisi ülem
Rolko Arkadi	6. kütidiviisi staap	kindralstaabi kapten	1917	115. diviisi staabiülem
Rozanov Nikolai	6. kütidiviisi staap 19. kütidiviisi staabiülema abi	kindralstaabi staabikapten	1918	XVIII korpuse staabis vanemadjutant
Schwede Karl	1. Läti kütidiviisi staabiülem	staabikapten	–	2. Läti kütibrigaadi staap
Sevstov Sergei	15. armee staabiülema abi	kapten		
Šiškin Vladimir	7.armee staap Eestimaa armee jalaväeinspektor	kindralstaabi polkovnik	1907	313. polgu ülem; 2. armee staap (1917). Osales Bresti rahuläbirääkimistel
Skaidris Peter	1. Läti kütidiviisi staap	staabikapten	–	Sõjaaegne ohvitser
Skoroduli Pavel	7. armee inseneri-valitsus	polkovnik	–	Viiburi kindlus
Skvortsov Boris	Põhjarinde ja Lääne-rinde sidevalitsuse ülem	kindralstaabi kapten	1918	Kaukaasia rinde staap
Slaven Peter	15. armee juhataja	polkovnik	–	730. jalaväepolgu ülem
Sluhhotski Jevgeni	7. armee suurtükiväe inspektor	kindralmajor		24. raskesuur-tükiväe divisjon
Sojedov Aleksei	15. armee staabiülema abi	kapten		
Starkov Vassili	7. armee operatiivosakond		–	13. ulaanipolgu ülema abi
Stasevitš Vladimir	Läänerinde luure-valitsuse ülem	kindralstaabi kapten	1918	

Nimi	Teenistus Punaarmees 1918–1919	Viimane auaste Vene armees	NKSA[705]	Viimane teenistus-koht Vene armees (1917)
Sõssojev Jevgeni	Ajutine Läänerinde staabiülem ja operatiivosakonna ülem	kindralstaabi kapten	1918	3. armee staap
Tarasov Vladimir	7. armee luureosakonna ülem 2. Novgorodi diviisi staabis	kindralstaabi alam-polkovnik	1917	12. ratsaväediviisi staabiülem
Tatartšenko Jevgeni	7. armee lennuväe ülem	lipnik	–	12. armee lennusalk
Tomaševski Josif	10. kütidiviisi staabi-ülem 7. armee staap	polkovnik		
Tsõgalski Mihhail	6. kütidiviisi staabi-ülema abi 7. armee staabiülem	kindralstaabi kindralmajor	1903	130. jalaväediviisi ülem
Umnov Konstantin	Läänerinde operatiiv-valitsuse ülem	kindralstaabi kapten	1917	Läänerinde staabi kindralkortermeistri osakond
Vacetis Jucums	Nõukogude Läti armee ülem	kindralstaabi polkovnik	1909	Läti kütibrigaadi ülem
Vassiljev Nikolai	11. kütidiviisi adjutant	kindralstaabi kindralmajor	1894	Põhjarinde staap
Voskressenski Aleksander	Läänerinde sideülema abi	kindralstaabi kapten	1917	43. diviisi staap

KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS

Arhiiviallikad

Ajalooarhiiv (EAA)

854 Eestimaa rüütelkond

Riigiarhiiv (ERA)

14 Siseministeerium
28 Petrogradi kontroll-opteerumiskomisjon
31 Riigikantselei
33 Siberi kontroll-opteerumiskomisjon
36 Moskva kontroll-opteerumiskomisjon
43 Eesti esindus Kaug-Idas ja Hiinas
45 Eesti rahvuslik komitee Konstantinoopolis
495 Sõjavägede Staap
496 Kindralstaap
497 Korraldusvalitsus
498 Varustusvalitsus
515 1. Diviisi staap
518 2. Diviisi staap
527 Merejõudude staap
529 Soomusrongide brigaadi staap
539 1. Jalaväerügement
541 2. Jalaväerügement
542 3. Üksik jalaväepataljon (3. jalaväepolk)
544 4. Jalaväepolk
545 5. Üksik Jalaväepataljon
560 Kuperjanovi Partisanide Polk
599 1. Suurtükiväerügement (polk)
618 Eesti Ratsaväepolk
621 Tallinna Üksik Eskadron
636 Pioneeripataljon
957 Välisministeerium
1119 Eesti esindus Ukrainas
1131 Tõrvand, Juhan. Kindralmajor
1580 Eesti saatkond Varssavis
1584 Eesti saatkond Moskvas
2124 Vabadussõja Ajaloo Komitee Töökomisjon
2476 Soomusautode Kolonn

Riigiarhiiv (ERAF)

130 Kollektsioon lõpetamata uurimistoimikutest
129 Kollektsioon lõpetamata uurimistoimikutest

Venemaa Riiklik Sõjaajaloo Arhiiv (РГВИА)

400 Sõjaministeeriumi peastaap
409 Kindralite, staabi- ja vanemohvitseride teenistuskirjad, atestatsioonid, autasulehed (1861–1918)
408 Kindralite, staabi- ja vanemohvitseride nimekirjad

Venemaa Riiklik Sõjaarhiiv (РГВА)

104 Läänerinde juhatus
190 7. armee juhatus
200 15. armee juhatus
25888 Petrogradi sõjaväeringkonna juhatus
40298 Loodearmee staap

Kirjandus

Auraamat Eesti Vabariigi kaadriohvitseridele. Koostanud Jaak Pihlau. Tallinn 2007

Ausalt ja avameelselt Eesti suurmeestest Johan Laidonerist, Jaan Poskast, Konstantin Pätsist ja Jaan Tõnissonist. Koostanud Hannes Walter. Tallinn 1990

Bäckström Åke. Det självständiga finlands före frihetskriget i rysk krigstjänst skolade officerare i generalsrang // Genos 68 (1997), lk. 86–93

Backström Åke. Liikennallepanosta kotiutukseen. Suomen Kaartin päälystä 1877–1878 // Genos 67 (1996), lk. 68–77. http://www.genealogia.fi/genos/67/67_68.htm

Castren Klaus. Karjalan ratsujääkärirykmentti Viipurissa 1918–1920. Upseeristo ja siviilvikamehistö. Helskinki 1996

Castren Klaus. Kahden sotalipun alla. Helsinki 2003

Castren Klaus. Nikolain ratsuväkiopiston suomalaisjunkkarit 1828–1917. Helsinki 2002

Eesti rahvaväe 9. jalaväe polk: 16. jaanuarist 1919 – 1. jaanuarini 1921 / korraldanud komisjon: alamkapten Mart Tuisk, alamkapten Johan Tomson ja alamkapten Kristof Maasik. 1921

Eesti Vabadusristi kavalerid. Tallinn 1935

Eesti Vabadussõda 1918–1920. I–II. Tallinn 1996–1997

Gerdessen Frederik, **Kitvel Toivo**, **Tilk Johannes**. Aeg. Mehed. Lennukid. Eesti lennunduse arengulugu kuni 1940. aastani. Tallinn 2001

Grosschmidt Eduard. Suures heitluses, Tartu 1938

Hetki meie suurtükiväe tegevusest Vabadussõjas // Sõdur. 1935, nr. 47/48, lk. 1111-1113

Haber Mart. Eestlane sõdurina. Järeldusi kaitseväe komplekteerimiseks, väljaõppeks ja juhtimiseks // KVÜÕA toimetised 9. Tartu 2008

Hanko August. Leitnant Julius Kuperjanov: partisanide löögivaimu kehastaja. Tallinn 1936

Hindrey Karl August. Kindral Ernst Põdder: landesvääri võitja. Tallinn 1935

Hradetzky Heinrich. Schüler-Verzeichnis des Revalschen Gouvernements-Gymnasiumus 1805–1890. Reval, 1931

Hoppu Tuomas. Historian unohtamata. Suomalaiset vapaaehtoiset Venäjän armeijassa 1. maailmansodassa 1914–1918. Helsingi, Tampere 2005
Israel Rudolf. Meie merekindluste tekkimise ajalugu // Merendus. 1935, nr. 2
Johan Laidoner. Mälestusi kaasaegseilt. Tallinn 1934
Kenez Peter. Civil War in South Russia, 1919–1920: the defeat of the whites. University of Californian Press 1977
Kindral Johan Unt. Jooni elust ja tegevusest // koostanud Vabadusristi vendade Ühenduse Tallinna osakonna komisjon. Tallinn 1931
Kokk Richard-Johannes. Merevägi pühitseb 20. aastapäeva // Sõdur. 1938, nr. 46/47, lk. 1131–1134
Koovit Risto. Kindralmajor Jaan Sootsi tegevus rahvusväeosade loomisel ja Vabadussõja aastatel 1917–1920. Juhendaja Magnus Ilmjärv. Tallinna ülikool. Ajaloo teaduskond. 2007
Kröönström Mati. Eesti rahvusest kaadriohvitserid Vene armees aastail 1870–1917 // Eesti Ajalooarhiivi toimetised. 14(21). Tartu 2006, lk. 317–334.
Kröönström Mati. Eesti rahvusest ohvitserid Vene armees 1870–1917. Magistritöö. Juhendaja dr. Tõnu Tannberg. Tartu 1999
Kröönström Mati. Eesti ratsaväe juhid Vabadussõjas // Tuna 2005, nr. 2, lk. 57–67
Kröönström Mati. Eesti ohvitserid Vene kodusõjas // Akadeemia 2005, nr. 5, lk. 909–939
Kröönström Mati. Eestlastest ohvitserid Vene armees 19. sajandil // Akadeemia 2006, nr. 4, lk. 808–839
Kröönström Mati. Punaarmee üksuste juhtivkoosseis Eesti Vabadussõjas 1918–1920 // Akadeemia 2004, nr. 8, lk 1687–1717
Kröönström Mati. Tsaariarmees teeninud eesti soost kaadriohvitseride sotsiaalsest päritolust // Ajalooline Ajakiri. 2000, nr. 3, lk. 43–50
Kröönström Mati. Vene armee ohvitserkonna valikutest // Akadeemia 2008, nr. 7, lk. 1517–1541
Laidoner Johan. Inglaste tulek // Mälestused iseseisvuse võitlspäevilt. II köide. Vabadussõda 1918–1920. Tallinn 1930, lk. 14–20
Lainevool Külli. Pärnu kaitsepataljon ja 9. jalaväepolk Vabadussõjas 1918–1920. aastal. Lõputöö. Juhendaja Toomas Hiio. Tartu ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia. Viljandi 2008
Latvijas armijas augustakie virsnieki 1918–1940. Riga 1998
Leets Georg. Vabadussõja algus: Narva lahing 28. novembril 1918. Tartu 1939
Lents Valter. 4. polgu algpäevilt Vabadusesõjas // Sõdur 1932, nr. 48/49, lk. 1263–1265
Lill Paul, Mälestuse kilde // Johan Laidoner. Mälestusi kaasaegseilt. Tallinn 1934, lk. 39–42
Lokk Vitali. Eesti rahvusväeosad 1917–1918. Formeerimine ja struktuur. Tallinn 2008
Loosberg Johannes. Mereside // Merendus. 1933, nr. 6, lk. 175-177
Luiga Juhan. Meie rahvast, rahvaväest, seltskonnast ja väejuhtidest // Vaba maa 1921, nr. 229, 238
Lukas Jaan. Inglise sõjalaevastiku eskaadrile vastusõit Liibavisse // Johan Laidoner. Mälestusi kaasaegseilt. Tallinn 1934, lk 99–102
Maanõukogu protokollid. 1917–1919. Tallinn 1935. Protokollid nr. 62 (23.11.1917), nr. 62a (23.11.1918), nr. 69a (27.12.1918), nr. 70 (27.12.1918), nr. 74 (4.02.1919)
Maasing Richard. Ülemjuhataja Staabis Vabadussõja päevil // Johan Laidoner. Mälestusi kaasaegseilt. Tallinn 1934, lk 112–119

Maide Jaan. Ülevaade Eesti Vabadussõjast 1918–1920. Tallinn 1933
Mutt Viktor. Võru alt Jakobstadti. Tartu 1927
Nieländer Heinrich. Taktikepi ja relvaga. Stockholm 1982
Nõmm Toe. Eesti suurtükivägi 1918–1940. Relvastus ja ülesehitus // Laidoneri muuseumi aastaraamat. Tallinn 2004, lk. 39–200
Ohvitserina Vene armees. Polkovnik Jaak Rosenbaumi kirjad vennale (1892–1904, 1906, 1909). Koostanud Tõnu Tannberg. Tartu, 2002
Parts Karl. Kas võit või surm! I–III Tallinn 1991
Pajur Ago. Eesti riigikaitsepoliitika aastail 1918–1934. Tartu 1999
Pajur Ago. Eesti Vabariigi kindralkond 1918–1940. Esmase analüüsi katse // Ajalooline ajakiri 2000, nr. 3 (110), lk. 97–114; nr. 4 (111), lk. 29–43
Pajur Ago. Kui Lembitu polk oli Sakala malev // Viljandi muuseumi aastaraamat 2001. Viljandi 2002, lk. 105–128
Pajur Ago. Kuidas saada kindraliks: ohvitseride auastmed ja nendes kõrgendamise kord aastail 1917–1920 // Tuna 2002, nr.1, lk. 27–36; nr. 2, lk. 44–58
Pajur Ago. Ohvitserkonna kujunemisest Eesti vabariigi algusaastail // Ajalooline Ajakiri 1998, nr. 2, lk. 73–82
Pajur Ago. Sanitaarkindral Hans Leesment // Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat. Tartu 2004, lk. 136–152.
Pajur Ago. 3. Eesti polk // Eesti Ajalooarhiivi Toimetised 9 (16). Tartu, 2002, lk. 105–142
Pikoff Eugen. Landsmän i Ryska marinen 1808–1918. Helsinki-Helsingfors 1938
Pitka Johan. Minu mälestused suure ilmasõja algusest Eesti Vabadussõja lõpuni. Tallinn 1921
Poopuu Johannes, Andrellen Jüri. Soomusrongide diviis Vabadussõjas. II. Võitlused piiridel. Tallinn 1929
Pullat Raimo. Lootuste linn Peterburi ja eesti haritlaskonna kujunemine kuni 1917. Tallinn, 2004, lk. 140.
Puskar Viktor. Mälestusi Eesti Vabariigi alguspäevilt // Sõdur. 1933, nr. 50/51/52, lk. 1563–1566
Riisenberg Johannes. Eesti ratsavägi 1917. a. ja temaga ühenduses olevad sündmused // Sõdur. 1921, nr. 19, lk. 5-8, nr. 21, lk. 7-8, nr. 22, lk. 6-8, nr. 24, lk. 4-5. 1921
Rosenbaum Jaak. Näljas, alasti ja rahata: kirjad Vene kodusõjast. Tallinn 1938
Rosenthal Reigo. Johan Laidoneri tegevus ja roll Eesti Vabadussõja esimesel poolel Eesti vägede kõrgema operatiivjuhina. Magistritöö. Juhendaja dots. Ago Pajur. Tartu 2008
Rosenthal Reigo. Loodearmee. Tallinn 2006
Saaberg Ernst. Mõned andmed haiguste ja veriste kaotuste üle Eesti Sõjaväes // Tallinna Teataja 3.01.1921
Salo Urmas. Paju lahing – müüt või tegelikkus // Ajalooline Ajakiri. 2000, nr. 3, lk. 69–96
Salo Urmas. Paju lahingus 31. jaanuaris osalenud jõud ja lahingukaotused. Seminaritöö. Juhendaja T. Tannberg. Tartu 2000
Sammalsoo Peedu. Eestlastest ohvitserid Vene allveelaevastikus aastail 1914–1910. Allveelaev Ajaloomälestisena // Eesti meremuuseumi toimetised. Nr. 2. Tallinn 2001, lk. 43–57
Sidepataljon 15-aastane // Sõdur. 1933, nr. 45/46, lk. 1312–1318

Soots Jaan. Lahkarvamisi kindral Laidoneri ja kolonel Muti vahel Ülemjuhataja Staabis Vabadussõja päevil // Johan Laidoner. Mälestusi kaasaegseilt. Tallinn 1934, lk. 178–181

Strauss Mati, Pihlak Jaak, Krillo Ain. Eesti Vabaduse Risti kavalerid. Viljandi 2004

Stunde Heinrich. Suurtükiväe tegevus Viru rindel novembri ja detsembri kuudel 1919. aastal // Sõdur. 1928, nr. 13/14, lk. 494–503

Sõjategevuse päevaraamat. 2se Eesti jalaväepolgu sõjategevuse päevaraamat. Alatud 21/XI.1918. Lõpetatud: 31/XII.1919. Tallinn 2003

Tomson Johan. Lõunarinde parem tiib Vabadussõja esimesel poolel // Vabadusmonument. I. Toimetanud Oskar Kurvits. 1933

Traksmaa August. Lühike Vabadussõja ajalugu. Tallinn 1992

Traksmann August. 15 aastat tagasi. Eesti üldine sõjaline olukord novembris 1918 // Sõdur. 1933, nr. 50/51/52, lk. 1484–1488

Tõnisson Jaan. Eesti iseseisvuse tähe all // Iseseiswuse tuleku päiwilt. Tartu 1923, lk. 107–126

Tõnisson Aleksander. Visked vabadussõja mälestustest. Narvast Kehrani ja tagasi. Narva langemine 28.11.1918 // Mälestused iseseisvuse võitluspäevilt. II. Vabadussõda 1918–1920. Tallinn 1930, lk. 21–63

Unustamatu. Kindral Aleksander Tõnisson. Artikleid ja mälestusi. Koostajad Leho Lõhmus, Leo Tõnisson. Tallinn 2004

Walter Hannes. Tojak Tiina. Nad andsid kõik. Vabadussõjas langenud ohvitserid. Tallinn 2000.

Villemi Paul. Kapten Anton Irv. Tartu 1935

Villemi Paul. Meie operatiivala juhid Vabadussõjas // Sõdur. 1936, nr. 33/34, lk. 821–826

Võting Aarne. Scouts Rügement Vabadussõjas. Tallinn 1936

Väli Ott. Tallinna 1. kaitsepataljon Vabadussõjas 1918 a detsembrist 1919. a maini. BA. Juhendaja ajaloomagister Andres Adamson Tallinna Ülikooli Ajalooinstituut. 2008

Lars Westerlund. Suomalaiset ensimäisessä maailmasodanssa.
http://www.vnk.fi/julkaisukansio/2004/j06-suomalaiset-I-maailmansodassa/pdf/fi.pdf (vaadatud 10.05.2008)

Õismaa Siim. Balti pataljon. Proseminaritöö. Juhendajad Tiina Metso ja Reigo Rosenthal. Tallinn 2007

Õun Mati. Eesti Vabariigi kindralid ja admiralid. Tallinn 1997

Üks huvitav dokument eesti kaitseväe loomispäevilt // Sõdur. 1933, nr. 24/25/26, lk. 741–742

1. Jalaväe rügement. Iseiseisvuse võitlupäevilt. Lühike tegevuse ülevaade. Korraldanud major August Tomander. 1. jalaväerügemendi kirjastus 1930

1. Soomusrongide rügement // Sõdur. 1928, nr. 6/7/8, lk 344–347

15 aastat Ülemjuhataja ameti loomisest // Sõdur. 1933, nr. 50/51/52, lk. 1489–1490

Абинякин Роман. Офицерский корпус Добровольческой армий: социальный состав. Мировоззрение. 1917–1920. гг. Орел 2005

Роман Абисогомян. Роль русских военных деятелей в общественний и культурной жизни Эстонской Республики 1920–1930-х гг. и их литературное наследие. Тарту 2007
http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/10062/2915/3/Abisogomjan_3.pdf
http://www.ut.ee/ABVKeskus/publ/2007/Abisogomjan.pdf (vaadatud 12.09.2008).

Аветисян Грант. Генералы армяны в Российской империй. Ереван 2007.
Асадов Юрий. 1000 офицерских имен в армянской историй. Историко биографические очерки. Пятигорск 2004
Барсуков Евгений. Русская артиллерия в мировую войну. Т. I
http://militera.lib.ru/science/barsukov/index.html (vaadatud 31.05.2008)
Бутаков Яков. Белое движение на Юге Россий: Концепция и практика государственного стройтельства (конец 1917 – начало 1920 г.). Москва 2000
Бучко Николай. Военная элита белого движение в Сибири и на Дальнем Востоке: идеология, программы и политика (1917–1922). Автореферат. Хабаровск 2006
Волков Сергей. Белое движение в Россий: организационная структура. Москва 2000
Волков Сергей. Офицеры армейской кавлерий. Москва 2004
Волков Сергей. Офицеры Российской гвардии. Опыт мартитолога. Москва 2002
Волков Сергей. Офицеры флота и морского ведомства. Опыт мартитолога. Москва 2004
Волков Сергей. Русский офицерский корпус. Москва 1993
Волков Сергей.Трагедия русского офицерства. Москва 2001
Волков Сергей Возрожденные полки Русской Армий в белой борбье на юге Россий. Москва 2002
Волков Сергей. Энциклопедия Гражданской войны. Белое движение. Санкт Петербург-Москва 2002
Волков Юрий. Колчаковские офицеры: опыт исторического исследования. Челябинск 2001
Волков Юрий, Егоров Николай, Купцов Иван. Белые генералы Восточного фронта гражданской воины. Биографический справочник. Москва 2003
Ганин Андрей. О роли офицеров Генеральног штаба в гражданской войны. http://antisys.narod.ru/kaminski.html (vaadatud 20.05.2008)
Ганин Андрей. Черногорец на русской службе: генерад Бакич. Москва 2004
Геруа Александер. Стихия гражданской войны // Российский военный сборник. Выпуск 16. Моенная мысль в изгнаний. Москва 1999
Гец Константин. Два виленца-собрата // На страже Отечество. Сан Франсиско 1964
Гиацинтов Эраст. Записки белого офицера. Санкт Петербург 1992
Гинс Георгий. Сибир, союзники и Кольчак. Поворотный момент в русской историй 1918–1920. Москва 2007
Гогитидзе Мамука. Грузинский генералитет (1699–1921). Киев 2001
Головин Николай. Рождение белого движения // Российский военный сборникю Выпуск 16. Военная мысьл в изгнании. Москва 1999
Горн Василий. Политическое совещание при Юдениче. Юденич под Петроградом. Ленингад 1927
Гражданская война и военная интервенция в СССР. Энциклопедия. Москва 1987
Директивы Главного командования Красной Армии 1917–1920 Москва 1969
Дроздовский Михайл. Дневник // Белое дело. Добровольцы и партизаны. Москва 1996
Епанчин Николай. На службе трех императоров. Москва 1996
Залесский Константин. Кто был кто в Первой мировой воине. Биорафический энциклопедический словарь. Москва 2003

Зинин Юрий. Россия-революция-гражанская война в оценках и воспоминаниях современников. Пенза 1993

Исмайлов Эльдар. Георгиевские кавалеры – азербайджанцы. Москва 2005.

Кавтарадзе Александр. Военные специалисты на службе Республики Советов 1917–1920. Москва 1988

Кавтарадзе Александр. Николаевская военная академия при Временном правительстве // Военно-исторический журнал. 2002. Nr. 9

Какурин Николай. Как сражадась революциа. Том 2. Москва 1990

Какурин Николай. Стратегическии очерк гражданской войны. Москва-Ленинград 1926

Каминский Владимир. Выпускники Академий Генерального Штаба на службе в Красной Армий // Военно исторический журнал. 2002. Nr. 8

Кара-Мурза Сергей. Гражданская война 1918–1921. Урок для XXI века. Москва 2003

Клавинг Валерий. Гражданская война в Россий: Белые армий. Москва Санкт Петербург 2003

Керсновский Алексей. История Русской Армий. Том 4. Москва 1994

Коровин В. Свиридов В. Народные учителя, мелкие служащие, небогатые торговцы, зажиточные крестьяне... получили статус “Ваше благородие” // Военно-исторический журнал. 2004, nr. 2, lk. 34–39

Дмитрий Лехович. Деникин. Жизнь русского офицера. Москва 2004

Лихотворик Алексей. Русская армия в Великой войне. Картотека проекта. http://www.grwar.ru/persons/persons.html (vaadatud 20.09.2008)

Марков и маковцы. Москва 2001

Мартиролог русской военно-морской змиграций. Редакор В.Лобыцин. Москва-Федоссия 2001

Махров Петр. В Белой армий генерала Деникина. Записки начальника штаба Главнокомандующего Вооруженными Силами Юга Россий. Петербург 1994

Меленберг Александр. Немцы в российской армии накануне первой мировой войны // Вопросы историй. 1996. Nr. 10, lk. 127–130

Млечин Леонид. Русская армия между Троцким и Сталиным. Москва 2002

Надежный Дмитри. На поступках к Петрограду летом 1919 г. Москва 1928

Общий список офицерским чинам Русской Императорской Армий. С.-Петербург 1910

Попов Константин. Воспоминание кавказского гренадера. Бьльград 1926

Список Генерального Штаба. С. Петербург 1908

Список Генерального Штаба. Петроград 1917

Список капитанам инженерных войск по старшенсту. Составлен по 1-е Октября 1913. года. С.-Петербург 1913

Список полковникам по стфршенству. Петроград 1916

Пятницкий Николай. Корниловский ударный полк // Российский военный сборник. Выпуск 16. Военная мысьл в изгнаний. Москва 1999

Рутыч Николай. Белый фронт генерала Юденича. Биографий чинов Северо Западной армий. Москва 2002

Теодори Георги. Тактика артиллерий. Петроград 1918

Тинченко Ярослав. Офіицерськiй корпус Армiі Украінськоі Народноі Республіки (1917–1921) Книга I. Кіев 2007

Цветков Василий. Белые армий юга Россий. Книга 1. Москва 2000

Чернавин Виктор. К вопросу об офицерском составе Старой Русской Армии к концу ее существования
http://www.grwar.ru/library/Chernavin-OfficerCorps/CC_01.html (kasutatud 1.06.2008)
http://www.grwar.ru/persons/persons.html (kasutatud 1.06.2008)
http://www.grwar.ru/library/Chernavin-OfficerCorps/CC_01.html (kasutatud 1.06.2008)
Штейфон Борис. Кризис добровольчество // Белое дело. Добровольцы и партизаны. Москва 1996
Шувалов Александр. Командный состав Красной Армий и Белого Движения в годы Гражданской войны (октябрь 1917 конец 1920 года). Диссертация. Брянск 2007. http://www.brgu.ru/index.php?id=264 (vaadatud 3.08.2008)

Internetiallikad

http;//mod.mil.by/11krasnaja.html. (vaadatud 12.01.2008)
http://www.dompolski.org.ua/pages/wsbpr.htm (vaadatud 10.09.2008). 2008. aasta septembris olid üleval A, B, V ja G tähtega algavad nimed
http://www.muzeumwp.pl/lista.php (vaadatud 2.09.2008)
Vt. http://www.petergen.com/sources/grugener.shtml (10.09.2008)
http://www.petergen.com/publ/armkavge.shtml (10.09.2008)
http://www.darial-online.ru/2003_5/kireev.shtml (vaadatud 21.07.2008)
http://ossetians.com/rus/news.php?newsid=789&f=&PHPSESSID=0a38d13b6ffc890c11c8573f55409c32 (vaadatud 21.07.2008)
http://rmb.ucoz.ru/forum/11-48-1 (vaadatud 3.08.2008)
http://www.elbrusoid.org/phorum/index.php?action=vthread&forum=8&topic=6979 (3.09.2008). http://www.tatworld.ru/article.štml?article=592&section=0&heading=0
http://www.chechnyafree.ru/article.php?IBLOCK_ID=368&SECTION_ID=630&ELEMENT_ID=43582 (9.09.2008)
http://www.zerkalo.az/print.php?id=11481 (9.09.2008)

Perioodika

Postimees 1918, 1919
Päevaleht 1918, 1920
Sotsiaaldemokraat 1918
Vaba Maa 1919, 1920

The Officer Corps of the Estonian Army in the War of Independence in 1918–1920
SUMMARY

The formation of a professional officer corps in the Estonian armed forces took place in the midst of the War of Independence (1917–1920) in parallel with the formation of national military units. This rapid formation however, is a result of processes, which began earlier and took up a far greater time scale. The main prerequisites, which facilitated the formation of a dedicated officer contingent for Estonian armed forces, were first and foremost the establishment of cadet corps in the 1860's together with the events of World War I. The first of these developments was seminal in extending the social base for recruiting young officers to the Czarist Army and giving young men of lesser social status an opportunity to pursue careers in the military field.

During the course of World War I more than 2500 ethnic Estonians graduated either as ensigns, or completed a shortened course in a militaryschool. In the autumn of 1917 the Russian Army consisted of more the 3000 officers of Estonian origin – making up more than 1% of the total officer corps (a census taken in 1897 showed ethnic Estonians accounting for 0,8% of the population of the Russian Empire). The higher than average ratio of officers of Estonian origin can probably be attributed to the above par level of education of the Estonian populace in relation to most other nationalities of the empire.

The object of this paper is to study the history of commanding officers serving in the Estonian armed forces during the course of the War of Estonian Independence between 1918 and 1920. For the purposes of this paper, commanding officers are defined as members of the armed forces ranging from the commander in chief down to and including commanding officers of companies, cavalry squadrons and artillery batteries who served in their respective units for at least one month. This paper deals with units that were formed in Estonia, manned by Estonians, and subordinated to the commander of Estonian armed forces. Special detail is devoted to units that were directly engaged in hostilities.

The War of Estonian Independence, which broke out in November 1918, mobilized nearly 2000 officers into the ranks of Estonian armed forces. This number is estimated to make up 2/3 of all officers of Estonian birth living at the time. This work surveys the undertakings of 739 of these men – out of whom some 700 were former officers of the Imperial Russian Army. By July 1919 (i.e. after the end of the "Landeswehr" war) the active officer base at the front consisted of 1109 officers – out of whom some 750 served in infantry regiments or single infantry battalions. In view of these numbers it can be argued that officers studied in this paper make up a sufficient proportion of the total officer base, and hence should serve as a good basis for making generalizations about the Estonian officer class in general.

The fact that Estonian armed forces were formed during the course of ongoing battles was apparent in both the manner in which troops were mobilized and their structure. The initial formation, which consisted of one division, was intrinsically unsuitable for warfare on two fronts. Overlapping command structures and lack of a supreme commanding officer at the initial phase of the war hindered operational command. Organizational structure and coherent battle commands matured by the spring of 1919.

In the opening stages of conflict the effect of the Russian Revolution was tangible. Anti-war and Bolshvik sentiment amongst the populace ran high, and formation of units was often accompanied by clashes between commanding officers and freshly mobilized troops. In the opposite end of the spectrum a number of volunteers had no history of military service, placing an additional burden on officers. Units manned by volunteers were possessed of high morale, but were in effect difficult to command. It was not uncommon for officers to tackle the problem by conducting training for inexperienced combatants between battles.

The problem of under manning was not limited to soldiers, as many officers also failed to turn up for service at the beginning of the war – when the total number of mobilized officers and military officials stood at a mere 600. To place this scarcity of officers into context, it must be pointed out that in the spring of 1918 Estonian national units contained some 2000 officers. These figures show that the number of officers who entered the war was initially considerably below the actual number living in Estonia at the time. The majority of officers took up the call in the opening weeks however.

Prior experience with national military units belonging to the Czarist Army convinced the organizers of the national mobilization that a system of background checks was necessary before an applicant could be enrolled for service in the freshy formed national army, as Bolshevik convictions were not uncommon amongst Estonian officers commanding those units. An officer applying for a post in a new unit who was unknown to other combatants in that unit needed to submit a positive reference to attest to his character from either a fellow officer or some distinguished member of the Estonian national elite. This system of positive references was unlikely to have been enforced in all the formed units.

As a rule, units formed in the initial stages of the war received best officers due to the higher motivation of those who voluntarily applied for such a post. Initially enrolled officers often had close personal ties rooted in co-service in former national units of the Russian Army or some other form of prior affiliation. Officers in command of these earliest units literally formed the *corps d'elite* of Estonian armed forces, acting as the center around which new units could be formed later on. The units formed around the best and most willing officers later acted as donors to supply officers in turn to completely new fighting units – a good example being the formation of armored train units, which were manned using officers of the 1st infantry regiment.

Out of all the premier commanding officers that commanded the Estonian Army during the War of Estonian Independence, roughly 360 – around half the total number of high rank commanders – served in Estonian national units of the Russian Army. However – when one looks at officers who gathered the greatest distinction during the war, it becomes apparent that a vast majority had such a background, leading one to conclude that the majority of combatants enlisted into the ranks of Estonian national units of the Russian Army were in fact nationalistically minded.

From all the branches of arms, infantry was dominant. In fact, out of all the leadership of Estonian Armed Forces, around 75% had finished infantry schools. Cavalry and artillery had infantry officers as parts of commanding cadre alongside dedicated specialists. The cavalry contingent of Estonian Armed Forces only had two cavalry officers, the rest being made up of 11 infantry commanders out of whom 6 had no beforehand experience with cavalry units. A similar situation was to be found in the artillery units, which had a total of 80 artillery officers making up a command structure of twice that number supplemented by infantry officers.

A full 76% of all commanding officers in the War of Estonian Independence were wartime officers, who were not in active service at the beginning of the war. A total of 79 commissioned officers of Estonian descent took part in the war. Senior officers were especially notable in their absence. Out of 22 Estonian colonels, only 4 took part in the war. The ranks of lieutenant colonels were even more underrepresented, with only 4 participants out of a total of 32. None of the three generals of Estonian descent living at the time took part of the war. Summarizing these numbers shows that out of 57 Estonian senior officers, only 17 participated in the war.

The majority of division, brigade and single battalion commanders had the status of commissioned officers. The War of Estonian Independence saw 35 officers serving as brigade and single battalion commanders. Amongst these 35 men, 14 were active officers. The proportion of commissioned officers commanding units below brigade level was considerably lower. Commissioned officers accounted for only 5 of a total of 60 commanders in charge of infantry battalions. Company leaders could boast only 5 commissioned officers. These statistics reflect the fact that most of the regiment and battalion commanders were wartime officers.

Estonian infantry regiments could be likened to Russian infantry regiments in 1917 with respect to the fact that they only consisted of one or two commissioned officers besides the commander of the unit. The war also included some units that contained no commissioned officers with a history of service in the Russian Army – mainly units manned by volunteers, such as Kuperjanov's Partisan Unit, "Kalevlaste Maleva" along with some armored train units.

In general the probability of a commanding officer having served as commander of an equivalent unit in the Russian Army was inversely

proportional to that officer's age. The majority of company commanders had preceding experience as company leaders. The number of experienced battalion commanders was far more limited, and at regiment level the number of practiced regiment commanders stood at a negligible two experienced officers. Battalion commanders with experience of leading battalion or company-sized units from WWI were in charge of just over half the battalions. Moving further up to brigade and division levels, we see that the Estonian Army had in fact no officers with first-hand practice of leading brigade or division level units before the war. The lack of sufficient commanding experience was even more pronounced in cavalry and artillery units. When it came to officers with commanding experience the former had to make do with at best squadron leaders, and the latter with junior officers of artillery batteries.

Scarcity of senior officers was most likely the leading factor explaining the fact that unit commanders were not very often replaced during the course of the war. As a rule, brigades had one or two, at most three commanders throughout the entire war. In the artillery and engineers units even lower level leaders were hardly ever replaced.

Armored train units were not conceived as part of the initial formation of national forces, but were rather an outgrowth of spontaneous improvisation during the course of fighting, with weapons, tactics and manning all perfected throughout the war, as specialized skills needed to maintain such units gradually grew. None of the armored train commanders had been in charge of one before the war. In spite of this, they were notable for their high level of general education. A similarly high proportion of educated commanders were to be found amongst engineer officers. The armoured train officers were mostly young infantry officers, who had received the rank of lieutenant or stabs-captain by the fall of 1917. The combat trains were divided between narrow and broad-track trains. In general, the commanders of broad-track trains had slightly better training and preparation than their narrow-track counterparts. Unlike armored train commanders, commanders of armored cars did have some commanders with prior experience of service in such units.

A lack of sufficiently qualified officers was most keenly felt in the general staff level and when it came to officers in some specialized fields. Most acute shortcomings of knowledgeable officers appeared in the central command level and division level staffs, together with navy and artillery commands. By the end of WWI, the Russian Army included some 16–17 general-staff officers of Estonian descent out of whom only 6 took part in the War of Estonian Independence. Largely because of this the staff of the supreme commander of Estonian armed forces, the general staff of the Estonian armed forces, as well as division commanding staffs contained a large number of junior officers in offices that were disproportionate to their actual training and experience.

Despite the obvious problems, scarcity of senior officers was in some ways even helpful, as all the senior officers who were given commanding posts had plenty of duties, which in turn meant that unproductive rivalry in getting top

posts was kept to a minimum. It was especially important, that all the senior officers accepted Johan Laidoner as supreme commander, whose post was never seriously challenged throughout the war.

The above mentioned scarcity of specialists meant that at the initial stages of the war, the navy in particular contained a large number of officers of German and Russian descent, many of whom went on to fight in the ranks of the Russian whites in the larger Russian Civil War after spring 1919. Fighting ships suffered the most notable lack of commanders, as most Estonian naval officers had by the fall of 1917 only attained the rank of mid-shipmen. If they had any commanding experience at all, it usually meant prior service aboard a transport vessel or a mine trawler, hence the situation was somewhat better for Estonian mine trawler units.

When making comparisons between senior staffs of the opposing sides it becomes apparent, that the Red Army had vastly more experienced senior staff officers, with units fighting Estonian forces being led by former Russian Army general-staff officers, generals and elder staff commanders at front, army and division levels. The situation was reversed when judging the competence of mid-level and junior ranking officers – that is comparing the commanders who led the units in actual battles, as Estonian brigade, battalion and company commanders proved to have superior tactical combat skills over their Russian counterparts. A unit especially noteworthy for lacking competent leaders was the Estonian Red Rifle Division. Reflecting on these tendencies, it could be said that the soviet authorities were able to use a mix of incentives and intimidation to recruit an impressive number of generals and general-staff officers to their ranks (numbering in their hundreds), but were unable to extend sufficient recruitment ratios to lieutenant and captain levels requiring thousands of officers.

Although the general tendency was for Estonian junior officers to have been better trained than their Russian counterparts, it does not discount the fact that significant portions of Estonian junior officers were lacking in combat experience. Out of 739 Estonian commanders studied in this work, 140 were promoted to the rank of ensigns as recently as 1917, which meant that they had no combat experience as commanders. If we add to this number officers who were promoted to ensigns whilst serving in their respective units as well as former cadets, petty officers and soldiers of the Imperial Army together with around a dozen men with no military history at all we get 210 commanders whose theoretical and practical knowledge was limited accounting for roughly 28% of all the men researched.

The freshly formed officer corps was very young, with 81,5% (600 persons) of officers included in this study being younger than 30 years of age (born beginning with 1889), and 35,3% (260 persons) younger even than 25 years (date of birth 1895 and later). The average age of a brigade or independent single infantry battalion commander was 32 years, with division commanders 35 years of age on average. The archetypal Estonian commanding officer in the

War of Estonian Independence was an infantry commander, promoted to ensign rank either in 1915 or 1916 between 24–30 years of age. By the fall of 1917 he would have received a rank of stabs-captain or, lieutenant, and would have been decorated with one to three combat awards.

The majority of Estonian officers finished the military schools in the Petrograd military district. Military school and during the war time created ensign schools based in Petrograd, Peterhof, Gatshina, Oranienbaum and Pskov trained over half of the Estonian officers. A notable exception to the Petrograd military district establishments was the Vilno military school with 45 graduates. The supreme commander of Estonian Armed Forces, head of the general-staff, head of artillery departement, three division commanders and a number of other high rank officers could count themselves amongst its graduates.

The Estonian Armed Forces of the period had a relatively democratic code of conduct, as outward trappings of discipline were not very rigorously enforced. This was concerned especially to the volunteer units. The relations between officers and soldiers were less formal – a natural result of the fact that officers and soldiers mostly had the same social background, the demarcation lines mostly drawn on the basis of education. As the officers included a large number of former schoolteachers, they had a more effortless way of reaching out to volunteers, who could have been mismanaged by somewhat "fossilized" elder commissioned officers.

Officers researched in this work included 52 persons of foreign nationality, accounting for 6,2% of the total. The majority of these were either ethnic Russians or Germans, but also included some Latvians (4), Finns (2), Swedes (4), Poles (3), a Dane and a Tartar. The work includes two officers whose ethnicity could not be determined. The highest ratio of foreigners could be found amongst naval officers. The lowest ratio of foreigners was to be found in the infantry. From the foreigners who did serve in the infantry units several held posts of high responsibility.

The Russian Civil War included in the region of 800 Estonian officers, with around 250 serving in the Red Army and roughly 500 in the White armies. A couple of dozen Estonian officers served in the Ukrainian army or were inactive. Estonian officers taking part of that war were mostly forcibly mobilized, with few volunteers. After the Russian Civil War a most of them opted for service in the Estonian Armed Forces or at least attempted to do so.

In comparison to White Army officers, the core of Estonian officer corps was younger and possessed stronger bonds of affiliation with the general populace. The wartime officers and young cadre officers that served in the Russian Civil War did not have enough time to form strong links with the Russian officer corps, which was in fact a closed caste style institution.

When contrasting Estonia and Russia as bases for the anti-bolshevik struggle, it is clear that Estonia had some distinct advantages. The German occupation, which ensued after February 1918 took the momentum away from revolutionary processes in Estonia by forcing the most active elements of the

Bolshevik movement to turn their attention to Russia. The extensive land reforms of 1918 saw the Russian peasant populace indulge in land-grabs. As the German occupation of 1918 did not bring with it a redistribution of land, the Estonian government did not have such tools to motivate its soldiers. Estonian officers and soldiers alike eagerly waited the settling of land disputes.

In conclusion it must be emphasized that the role of officers in the War of Estonian Independence was considerable, especially in the initial phases. The Estonian Armed Forces were in fact created by a few hundred nationalistically minded young officers, led by a couple of relatively young senior officers with general-staff academy training. It was not until the spring of 1919 that the number of mobilized troops started growing at a rapid rate, achieving proportions tantamount to a "people's war" against the Landeswehr in the summer of 1919. It is beyond dispute that without the sacrifice and determination of a few dedicated officers and volunteers at the start of the war, the people of Estonia would never have had the chance of waging "their war".

CURRICULUM VITAE

Mati Kröönström

Sünniaeg ja koht:	15.07.1965, Loksa
Kodakondsus:	Eesti
Aadress,	Tallinn, Suur-Ameerika 29–10
tel, *e-mail*:	56674173, kroonstrom@hot.ee
Haridus:	Tartu Ülikool 1991, Tartu Ülikool 1999, MA (ajalugu)

Teaduslik tegevus

Peamised uurimisvaldkonnad: Eesti ohvitserid Vene armees kuni 1917 ja Eesti ohvitserkond Eesti Vabadussõjas 1918–1920.

Doktoriväitekirjaga seotud publikatsioonid:

- Mati Kröönström. Eesti soost kaadriohvitseride sotsiaalsest päritolust // Ajalooline Ajakiri 2000, nr. 3, lk 43–50, 138–139
- Mati Kröönström Punaarmee üksuste juhtivkoosseis Eesti Vabadussõjas // Akadeemia 2004, nr. 8, lk. 1687–1718
- Mati Kröönström Eesti ohvitserid Vene kodusõja rinnetel 1918–1920 // Akadeemia 2005, nr. 5, lk. 909–939
- Mati Kröönström Eesti ratsaväe juhid Vabadussõjas // Tuna 2005, nr. 2, lk. 57–67
- Mati Kröönström Eesti rahvusest kaadriohvitserid Vene armees aastail 1870–1917 // Eesti Ajalooarhiivi toimetised. 14(21). Tartu, 2006, lk. 317–344
- Mati Kröönström Eestlastest ohvitserid Vene armees 19. sajandil // Akadeemia 2006, nr. 4, lk. 808–840
- Mati Kröönström Kuperjanovi partisanide juhid Vabadussõjas // Tuna 2008, nr. 1, lk. 66–75

CURRICULUM VITAE

Mati Kröönström

Date and place of birth:	15.07.1965, Loksa
Citizenship:	Estonian
Address, tel., *e-mail*:	Tallinn, Suur-Ameerika 29–10, 56674173, kroonstrom@hot.ee
Education:	University of Tartu 1991, University of Tartu 1999, MA (ajalugu)

Research activity

Main interests of research: Estonian officers in the Russian Army until 1917; Estonian Officer Corps in the War of Estonian Independence War 1918–1920.

Publications connected with the thesis:

- Mati Kröönström. Eesti soost kaadriohvitseride sotsiaalsest päritolust (Social backround of commissioned officers of Estonian descent) // Ajalooline Ajakiri 2000, nr. 3, lk 43–50, 138–139
- Mati Kröönström Punaarmee üksuste juhtivkoosseis Eesti Vabadussõjas (High ranking officers of the Red Army in the Estonian War of Independence) // Akadeemia 2004, nr. 8, lk. 1687–1718
- Mati Kröönström Eesti ohvitserid Vene kodusõja rinnetel 1918–1920 (Estonian officers in the Russian Civil War 1918–1920) // Akadeemia 2005, nr. 5, lk. 909–939
- Mati Kröönström Eesti ratsaväe juhid Vabadussõjas (Estonian cavalry commanders in the Estonian War of Independence) // Tuna 2005, nr. 2, lk. 57–67
- Mati Kröönström Eesti rahvusest kaadriohvitserid Vene armees aastail 1870–1917 (Estonian Comissioned Officers in the Russian Army 1870–1917) // Eesti Ajalooarhiivi toimetised. 14(21). Tartu, 2006, lk. lk. 317–344
- Mati Kröönström Eestlastest ohvitserid Vene armees 19. sajandil (Estonian Officers serving in the 19th century Russian Army) // Akadeemia 2006, nr. 4, lk. 808–840
- Mati Kröönström Kuperjanovi partisanide juhid Vabadussõjas (Commanders of Kuperjanov Partisan Unit in the Estonian War of Independence) // Tuna 2008, nr. 1, lk. 66–75

DISSERTATIONES HISTORIAE UNIVERSITATIS TARTUENSIS

1. **Olaf-Mihkel Klaassen.** Eesti Vabariigi konsulaarpoliitika Aasias ja Aafrikas 1918–1940. Tartu, 1991.
2. **Jüri Linnus.** Maakäsitöölised Eestis 16. sajandist kuni 19. sajandini. Tartu, 1991.
3. **Vahur Made.** Eesti ja rahvasteliit. Tartu, 1999.
4. **Martin Hallik.** Tartu ülikooli õppejõudude ja kasvandike osast humanitaar-orientalistikas (1802–1940). Tartu, 2001.
5. **Anti Selart.** Liivimaa ja Vene 13. sajandil. Uurimus poliitilisest ajaloost. Tartu, 2002.
6. **Aldur Vunk.** Ristisõjad ja palverännakud Eestis 12.–16. sajandil. Uurimus nende iseloomust ja alatüüpidest. Tartu, 2003.
7. **Andres Andresen.** Luterlik territoriaalkirik Eestimaal 1710–1832. Riigivõimu mõju kirikuvalitsemisele, -institutsioonidele ja -õigusele. Tartu, 2004.
8. **Katri Raik.** Eesti- ja Liivimaa kroonikakirjutuse kõrgaeg 16. sajandi teisel poolel ja 17. sajandi alul. Tartu, 2004.
9. **Aigi Rahi-Tamm.** Teise maailmasõja järgsed massirepressioonid Eestis: allikad ja uurimisseis. Tartu, 2004.
10. **Anu Raudsepp.** Ajaloo õpetamise korraldus Eesti NSV eesti õppekeelega üldhariduskoolides 1944–1985. Tartu, 2005.
11. **Lea Leppik.** Tartu ülikooli teenistujate sotsiaalne mobiilsus 1802–1918. Tartu, 2006.
12. **Karin Hiiemaa.** Aafrika retseptsioon eestikeelses trükisõnas (kuni 1917). Tartu, 2006.
13. **Людмила Дубьева.** Историческая наука в Тартуском университете в конце XIX – начале XX вв. Тарту, 2006.
14. **Sirje Tamul.** Eraalgatuslikest stipendiumidest Tartu Ülikoolis 1802–1918. Tartu, 2007.
15. **Marten Seppel.** Näljaabi Liivi- ja Eestimaal 17. sajandist 19. sajandi algusen. Tartu, 2008.